

Rbl. 1.50

RAIMOND KAUGVER

Kas oma süda tunned sa?»

RAIMOND KAUGVER
«Kas ema südant tunned sa?»

TALLINN
KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
1988

KUJUNDANUD KERSTI TORMIS

Kümenda märtsi õhtul tuhat üheksasada kaheksaküm-
mend kuus kukkus meie linnas kaheaastane laps viienda
korruse aknast alla ja sai silmapilkselt surma.

Nagu juurdlusega hiljem tuvastati, oli ta paokile teh-
tud akna alla pandud taburetil seistes mänginud akna-
laual. Teises toas helises telefon, ema ruttas toru võtma.
Talle helistas mees, kes oli ta käesoleva hetke armuke.
Mehega lobisedes unustas ema lapse täiesti, laps upitas
end aknale ja kukkuski alla.

Kõik see sai avalikuks alles hiljem, seitsmenda märtsi
hommikul kuulsime õpetajate toas ainult õudset uudist, et
tõu laps on surnuks kukkunud.

Samal päeval toimus kooli saalis naistepäevaaktus,
nooremate klasside tüdrukud laulsid meile kõigile tun-
tud ridu:

«Kas ema südant tunned sa?
Nii õrn, nii kindel, muutmata...»

Õhtul levisid koguni kuuldused, et see naine olevat
lapse meelega akna alla jätnud. Ta armuke olevat luba-
nud temaga abielluda, kui ta lapse kuhugi ära sokutab.

Pärast sain teada, et see naine oli olnud minu
õpilane.

1.

Mu nimi on Tehvan Kruuda.

Olen meie linna vanima keskkooli kümnenda klassi juhataja, õpetan eesti keelt ja kirjandust.

Kolisin siia linna ligi aasta tagasi, mõned kuud pärast seda, kui mu naine Eneli eelmise aasta märtsis ootamatult suri. Ta oli ainult kolmekümne kolme aastane, tema surm tuli pikselöögina meie abielu kohal seitse aastat püsinud pilvitust taevast. Ta varises ühel päeval kaupluses järjekorras seistes lihtsalt kokku. Inimesed ehmusid, kutsusid kiirabi, Eneli viidi haigla reanimatsiooniosakonda, kus ta pool tundi hiljem teadvusele tulemata hinga heitis. Kõik toimus nii kiiresti, et mulle jõuti haiglast teatada alles siis, kui kõik oli juba möödas.

Õppealajuhataja kutsus mind tunnist välja. Ma imestasin selle üle, meil polnud kombeks õpetajat tunni ajal telefonile kutsuda, seda tehti ainult äärmise vajaduse korral.

Käskisin lastel vagusi olla ja kõndisin õppealajuhataja kannul õpetajate toa poole. Ta ei rääkinud sõnagi, arvasin, et ta on pahane. Telefonitoru võttes sai kõik selgeks. Ma ei mäleta, mida ma vastasin või kas ma üldse midagi vastasin, tean ainult, et mul paluti kohe haiglasse tulla, Eneliga pidi midagi väga halvasti olema...

Alles nüüd vaatasin õppealajuhatajale otsa ja nägin, et ta on näost valge.

«Minge, minge otsekohe...»

Vene keele õpetajal oli «aken» ning ta viis mu oma autoga haiglasse.

Seal vaatasin tummalt oma naise elutusse näkku. Arstid rääkisid midagi, mu teadvusse jõudsid ainult üksikud sõnad. Süda, aordi aneurüsm, rebend.

Mäletan, et kõik mu mõtted piirdusid üheainsa kiretu ja tuima tõdemusega: nõnda siis ongi, kui su kõrvalt kaob järsku inimene, kelle olemasolu oli seni absoluutselt endastmõistetav, absoluutselt vaidlustamatu, absoluutselt üngimatu nagu su enese olemasolugi.

Matsime Eneli viie päeva pärast, ma käisin vajalikes asutustes, hankisin hauaplatsi, lasksin haua valmis kaevata, tellisin puusärgi — toimetasin kõik toimetused, mis on niisugusel puhul vajalikud ning möödapääsmatud.

Rahvast oli palju: Eneli vanemad ning kaks õde, minu ema, kes sõitis pärast teate saamist kohe kohale, Eneli töökaaslased tehase konstrueerimisbüroost, meie direktor, õpetajad. Nägin neid kõiki nagu tummfilmis, nad liikusid, askeldasid, rääkisid midagi, mida ma ei kuulnud.

Kohal oli ootamatult ka kogu mu klass, juhataasin siis üheksandat, nad seisis ühes grupis meie, omaste selja taga. Ma vaatasin neid matusetalituse ajal tükk aega, neil olid kohmetud ja abitud näod, mõni tüdruk pühkis silmi, paar tükki kihistasid vargsi millegi üle. Poisid olid surm-tõsised; kui me hakkasime hauda kinni ajama, pakkusid nad üksteise võidu abi, ma polnud kunagi varem näinud, et nad võivad nii asjalikud olla.

Siis oligi kõik möödas, rahvas valgus piki kitsukesti kalmistuteid värava poole, tüdrukud vadistasid ja naersid nüüd juba päris varjamatult, poisidki lõõpisid ja hirnatasid vabanenult, keegi tegi neile koguni märkuse, aga see oli asjatu ja mõistmatu, ma sain väga hästi aru, et nad lihtsalt vajasid mingit rämedavõitu reaktsiooni, toimunu oli neid ikkagi omamoodi puudutanud ja sellest taheti otsekohe vabaneda.

Ma läksin kooli juba teisel päeval. Direktor pakkus küll vabu päevi, aga ma keeldusin, ma poleks osanud nendega midagi peale hakata. Õpilased vahtisid mind esimestes tundides ebaleva ja saamatu näoga, nad ei teadnud, kuidas minuga olla, ma tabasin nende pilkudest puhuti koguni nagu mingi süüdistuse, jah, ma olin nende ees süüdi, et olin nad kaasa kiskunud olukorda, mis polnud tavaline, mis sundis neid käituma teisiti kui tavaliselt, röövis neilt hariliku vabadustunde, ahistas neid, rikkus harjunud lõbusat ning muretu kooli atmosfääri.

Eneli vanemad sõitsid peaaegu kohe ära, ainult minu ema jäi veel mõneks päevaks. Ta tahtis mulle nagu toeks olla, aga häiris mind hoopis oma vanainimesliku moega

kikivaryul toas ringi käies surutud häälel ikka ja jälle Eneli surma juurde tagasi pöörduda.

Ma käitusin temaga inetultki, käratasin mõned korrad ta peale — miks, kes oleks osanud seda seletada. Lõpuks ema solvus, ütles, et ma olevat tundetu inimene, kes pärast niisugust õnnetust suudab rahulikult tööl edasi käia, igasuguseid tühiseid asju ajada, inimestega kõiksugu mõttetut loba ajada, nagu polekski midagi juhtunud.

Aga mina polnud ju täiesti mina ise, eilne ja tänane polnud veel oma kohtadele asunud, ma olin nagu automaat, tehes kõike täpselt niisamuti kui nädal aega tagasi. Puhuti tabasin end sellelt, et olin teisest toast Enelit hõikamas. Siis taipasin — ega taibanud kah, tema lahku mine tundus ikka veel olevat ajutine.

Ena jättiski mu viimaks rahule, sõitis tagasi maale oma majapidamise juurde ja ma jäin koju päris üksi.

Ma ei oska öelda, millal tulin teadvusele, see sündis kuidagi järsku, ühel öhtul või hommikul oma tühjas korteris liikudes; tean ainult, et ühel silmapilgul mõistsin kõike viimse üksikasjani.

Ma olin kolmkümmend kaheksa aastat vana, mu naine oli äsja surnud, ma olin jõhkralt ja hoolimatult üksi jäetud, kogu mu senine elu oli tolmuks muutunud.

Koolis hakkas kolmas veerand lõppema, tööd oli palju, tegin seda endist viisi kohusetruult ja hoolikalt, see oli mu ainus pide ning ma hoidsin sellest kramplikult kinni. Mu õpilased naersid mu tundides juba täiesti vabalt ning loomulikult, mõnikord märkasid, et naeran nendega koguni kaasa, aga see ei ehmatanud mind, see oli lihtsalt nii, pidi nii olemagi.

Ma ei mõelnud tulevikule, ei teinud mingeid plaane, ei püüdnud selgusele jõuda, kuidas edasi elada.

Ja ometi pidi miski minus neid plaane tegema, pidi sellesama tulevikuga tegelema ilma mu enda teadmata, sest kui kooliaasta lõppes ja tunnistused olid välja jagatud, teadsin korraga surmkindlalt, et ma ei jää enam sellesse kooli, siia linna.

Uue koha leidmine ei valmistanud mingeid raskusi, meesõpetajaid võtab meelsasti vastu iga kool; haridusministeeriumis, kus töötas üks mu koolivend, saadi mu palvest mingil omal kombel aru, mind ei huvitanudki, mis kombel nimelt. Mult küsiti ainult, kas mul on uue

töökoha suhtes mingeid erisoove, ning ma ütlesin, et see võiks asuda senisest võimalikult kaugel.

Esimesel septembril asusingi siis tööle siin selles linnas, auväärse vanusega keskkoolis, kust mu eelkäija oli kevadel pensionile läinud. Ta parandas mulle selle kümenda klassi, mille juhataja ma nüüd olen.

Klass oli niisugune, mille kohta õpetajad tavaliselt ütlevad: raske. Õpilasi polnud palju, üksteist tüdrukut ja üksteist poissi, nende kuueteistkümnepäevased silmad uudistasid mind teraselt, kui ma esimest korda klassi astusin.

Minu eelkäijal oli olnud suur autoriteet, direktor juhtis delikaatselt mu tähelepanu sellele, et teda olid armastanud kõik, nii õpilased kui õpetajad. Eriti õpilased, rõhutas ta kergelt. Jah, klass ei kuulu just kergete liiki, seda olen ma ehk juba mõnelt tulevaselt kolleegilt kuulnud, aga õpetaja Meerits oli nendega suurepäraselt toime tulnud. Kuulasin, vaatasin direktori rangevõitu, peenikestest kortsudest läbiküntud nägu ja mõtlesin ilma erilise põnevusega, miks ta mulle seda kõike räägib. Ta on vana pedagoog, kas ta ei tea, et niisugune ettevalmistus saavutab sageli hoopis kummalise, negatiivse eesmärgi: uus õpetaja hakkab kõigesse suhtuma mingi eelarvamusega, ta seatakse juba enne tegeliku töö algust ebameeldivalt pingestatud seisundisse.

Minu puhul see ei kehtinud, olin veel liiga räsitud Eneli surmast. Nõnda siis astusin oma uude klassi ilma igasuguse erutuseta ja valvsuseta, vaatasin otse ja lahtiselt silma neile kahekümne kahele noorele inimesele, kellega pidin nüüd kaheks aastaks kokku jääma.

Nad võtsid mu pilgu vastu, keegi ei pööranud pead kõrvale ega langetanud silmi. See võis ennustada kõike — nii kiiresti tekkivat head kontakti kui enesekindlat, teadlikku võitlusvalmidust ükskõik millise konfliktsituatsiooni puhul.

«Tere. Minu nimi on Tehvan Kruuda. Ma olen teie uus klassijuhataja.»

Mingit vastust ei järgnenud, ma ei oodanudki seda.

«Katsume siis tuttavaks saada.»

Võtsin klassipäeviku ja lõin lahti, mõtlesin siis järsku ümber ja panin ta uuesti kinni.

«Teeme nii, et te ise ütlete igaüks mulle oma nime.»

Nad tõusid ükshaaval, nimetasid korrektselt oma nime ja istusid uuesti.

«Tore. Usun, et kõik jäid mulle ilusti meelde. Kui ma peaksin kedagi siiski vale nimega kutsuma, andke andeks ja parandage. Tehtud?»

Pead noogutasid nõusoleva ümina saatel. Mul on loodusest kingitud üle keskmise mälu, lootsin, et see ei vea mind ka nüüd alt.

«Teid kõiki ei jõua ma täna muidugi ära kuulata, see on siililegi selge.» Oodatud turtsatus tuli, see andis kindlust juurde. «Olgu siis nõnda, et täna räägin teile natuke iseendast. Ma arvan, et teil on õigus teada, kellega teil tegemist tuleb. Tõsi?»

Ümin kordus.

Toetasin küünarnukid lauale ja hakkasin jutustama oma elulugu. Mul polnud veel kunagi tulnud seda teha, kust niisugune mõte äkki pähe sähvatas, ei tea. Alustasin — ja sain kohe aru, kui segase ning keeruka ülesande olin endale võtnud. Millest öieti neile pajatada? Lõin käega ja rääkisin, mis pähe tuli. Oma lapsepõlvest, kooliajast. Isast, kes oli kuldsete kätega tisler ja suri, kui ma olin alles pisike. Emast, kes püüdis mulle vägisi häid kombeid õpetada ja kellele ma pidin söögilauast tõustes alati ütlema: «Aitäh, toit oli maitsev ning küllaldane.» Tempudest, mida meie omal ajal koolis tegime. Ülikoolipõlvest. Kõigest.

Nad kuulasid vaikides ning tund möödus märkamatu. Kui kell helises, panin tähele, et keegi ei hakanud nihelema ega kiirustanud tõusma, distsipliiniga paistsid siin asjad korras olevat.

«Noh, nii. Selleks korraks kõik.»

Tõusin ja otsekohe olid ka nemad kõik püsti. Pidin juba ukse poole astuma, kui tundsin vastupandamatu jõuga, et pean veel midagi ütlema.

«Ah jah, üks asi veel. Parema, kui te ka seda teate. Tänavu kevadel suri ootamatult mu naine, keda ma väga armastasin.»

Läksin ukse poole absoluutses vaikuses, väljusin ja panin ukse enda järel kinni.

Me hakkasime hästi läbi saama. Aga raske on see klass küll. Nad on arukad, elujanulised — ja julmad. Mitte alati. Ja mitte kõik. Aga nendes istub mingi noore metslooma instinkt, mis ütleb neile eksimatu täpsusega, millal tuleb küüned ja hambad mängu panna — ja nad on pannudki. Kui keegi neid ründab, astuvad nad halastamatult vastu, ükskõik kas neil on õigus või mitte.

Õigus... Kes on see, kes suudab eksimatult otsustada õiguse üle? Peetagu mees: kes ennast kaitseb, sellel on enda meelest alati õigus.

Võtsin tol õhtul klassipäeviku ja õpilaste iseloomustused koju kaasa, uurisin neid kaua ja põhjalikult.

Korteriga oli mul vedanud: just selsamal aastal oli valminud uus õpetajate maja. Elamispind, mille ma endale sain, oli algselt mõeldud mu eelkäijale, aga õpetaja Meerits otsustas pensionile jäädes äkki maale asuda ja nõnda ulatati kahetoalise korteri võtmed hoopis mulle.

Majas ei elanud muidugi ainult õpetajad, osa kortereid eraldati kohe ehitusorganisatsioonile. Sellest hoolimata mahtus sinna tervelt viisteist koolmeistrit.

Kolisin sisse suvel, likvideerisin oma endise elamise täielikult. Linnade vahe polnud eriti suur — kas Eesti maal üldse esineb suuri vahemaid? Igatahes veeti kogu mu mööbel ja muu kraam üheainsa päevaga kohale.

Nüüd istusin siin vaikselt toakeses kirjutuslaua taga ja püüdsin oma õpilastesse sisse elada. Kõigepealt tegin lahti klassipäeviku ning katsusin iga nime taga peituvat elusat inimest silme ette manada. Alguses õnnestus see päris hästi.

Anu Alland. Ahaa, see on see pikkade blondide juustega ja silmatorkavalt väljaarenenud figuuriga tüdruk. Tal on vasaku silma all pruun sünnimärk, tilluke, aga üllatavalt silmatorkav. Selle tüdruku välimuses on kõik kuidagi silmatorkav, see on tema kohta just õige sõna.

Ivar Ambur. Jah, muidugi, too sihvakas hoolikalt soetatud tumeda peaga poiss, ilmselt spordikalduvustega. Seda võib järeldada juba ta rühist, ta nagu sirutuks kogu aeg kuhugi kõrgemale, küllap vist kergejõustiklane.

Juta Bergmann. See on see matsakas brünett tagumist pingist, tundub, et tark, pilk on igatahes elav ja täpplik.

Mall Erelt. Oot-oot. Mall Erelt. Jah, selge — too teine täiesti heledate juustega saledakene Anu Allandi selja taga. Lapselik, aga kuidagi rikutud ilmega. See mulje tuleb vist ta peahoiakust, mis on nagu kuskilt külge õpitud, veidi viltune ja väljakutsuv. Muide, ma võin ju ka eksida.

Leenart Essenson. Ahah, see veidi kalkide näojoontega jassakas nooruk klassi keskel, ta on vist — — —

Mu mõtted sooritasid mingi imeliku vidina ja jäid siis äkki järsult seisma.

Eneli.

Ta oli viimasel ajal alati just niimoodi mu silmade ette kerkinud — ootamatult, pealtnäha ilma ühegi konkreetse põhjusega. Eneli. Kui imelik, et ma olin osanud edasi elada juba viis ja pool kuud — üksinda, ilma temata, ilma kõige selleta, mis moodustas alles hiljuti minu kodu mõiste.

Olin edasi elanud, olin koguni töökohta vahetanud, kolinud, siinmail endale juba mõne tuttavagi soetanud, igasugusest tühjast-tähjast lobisenud, vist koguni naernud, heas tujus olnud. Ometi polnud möödunud päeva, kus ta poleks mulle meelde tulnud. Elavana. Niisugusena, nagu ta oli. Mitte surnuna, mitte matuseltki. Nagu oluks ta ikka veel olemas, nagu kestnuks ikka veel see näilikult ajutine lahusolek, mida olin tundnud esialgu. Nagu võinuks ta ikka veel ühel ilusal päeval tulla ja olla, lihtsalt olla, nagu ta oli olnud seitse aastat.

Seitse aastat. Esimesed kolm neist kulusid selleks, et me teineteisega lõplikult kohaneksime, lõplikult ära harjuksime.

Kui palju kulub aega, et ilma temata lõplikult kohaneda, lõplikult ära harjuda? mõtlesin. Kas kah kolm aastat? Või ei kohane ma üldse? Vale, kõigega kohane takse. Maailm on täis leski, kes on teist või kolmandatki korda rõõmsalt abielus — või rõõmsalt vallalised. Ma tean, et minagi harjun, kohanen. Aga praegu ei suuda ma seda. Kuidas ma tulen toime selle esimese kooliaastaga siin — esimest korda üksinda, ilma temata, ilma inimeseta, kellega varem said kõik kuulnud uudised ja keerdküsimused koos läbi arutatud?

Ma pean toime tulema. Pean. Niisiis — kes on järgmine? Ingrid Kärmas. Stopp, ma pean natuke...

Ukse kell helises.

Tõstsin imestades ja pahuralt pea. Kes seal on? Ma pole kedagi enda poole külla kutsunud, veel mitte kedagi. Kes seal on ja mida ta minust tahab?

Tõusin ja läksin avama.

Ukse taga oli koguni kaks inimest — mu kolleeg Valve Johannes teiselt korruselt ja teine kolleeg Harri Küümaa neljandalt korruselt.

«Kas me segame?»

Jah, segate küll. Täpselt nii ma teile ka vastan.

«Mis te nüüd. Astuge sisse.»

Tegelikult polnud mul nende kummagi vastu midagi,

kenad inimesed. Valvega tutvusin juba oma kolimispäeval, ta ei piilunud mind aknast kardinat vahelt, nagu enamik meie armsaid ligimesi seda teeb uute nägude puhul, vaid tuli otsekohe oma uksest välja ja asus mulle lihtsa endastmõistetavusega appi. Valve on vist minuvanune, mõtlesin ma teda nähes. Vist. Just nii ma mõtlesin. Ta kuulub nende naisõpetajate hulka, kellel pole iga. Taevas, kui igapäevaselt ja loomulikult see kõlab! Ometi on selles midagi lausa jahmatavat, midagi, mille üle peaks tõsiselt järele mõtlema. Et on olemas suur hulk naisi, kellel puudub iga. Ja et need naised on kahjuks liiga tihti just kooliõpetajad. Silmatorkamatud hallid varblased, piinlikult hoolitsetud või hoopis hoolitsemata välismusega, aga igal juhul vanamoelised. Või mis, ütleme otse: vanapiigalikud. Neid on ainult kaht põhitüüpi: range ja kuiv või emalik ja südamlilik, kuid mõlemad tüübid mõjuvad ikka mingil seletamatul kombel vanapiigalikult, olgu mõnel sellisel õpetajal kas või kümme last. Miks nad säärased on? Kas nad lasevad alateadlikult ikka veel enda üle valitseda kunagi mitte just põhjusega tekkinud kinniskujutelmal, et nais-kooliõpetaja peabki niisugune olema; kas teevad nad toda rumalat mängu kaasa automaatse veendumusega, et selles naiselikkuse tagasihoidluses ning mahasurutuses avaldubki nende väärikus, nende kombelisus, nende professionaalsus?

Muidugi, me armastame rõhutada, et kõik elukutsed vajutavad inimesele oma pitseri, laenavad või õigemini suruvad talle peale oma näo. Kuid kas see on ikka iga elukutse puhul nii? Kunagi Eneliga Pärnus suvitades veetsime aega sellega, et püüdsime esimese mulje järgi ära arvata kellegi ametit. Tõsi, nii mõnigi ennustus läks täppi, rõõmustasime selle üle lapselikult, kinnitasime endale, et oleme väga head inimesetundjad. Aga küllap rääkis selleski mängus kaasa sama seaduspärasus, mis kõigi teiste ennustuste, horoskoopide ja muu taolise puhul: meile jäid meelde ikka need juhtumid, kus me märki tabasime; möödalaskmised ununesid nagu iseeneest. Praegu mäletan täpselt, et pidasime üht viimase moekarje järgi rõivastatud ning kerglase käitumisega naist veidi litsakaks ettekandjaks (miks peavad ettekandjad tingimata litsakad olema?), juhuslikult temaga tutvudes selgus aga, et ta on tagasihoidlik apteegitöötaja ja ülikorralik perekonnaema, kes puhkusele sõites tahtis iga hinna eest unustada steriilset valget kitlit, mida ta töö-

pidi iga päev kandma, ja et tema mõningane ekstra-
vagantsus tulenes lihtsalt vilumatusest ja ülepüüdlikku-
sest. Aga mis puutub õpetajate äratundmisse: Enelil oli
üks tuttav juuksur, kes tänaval või teatris mõnda naist
vaadates jalamaid ütles, et see on kooliõpetaja — ja eksis
väga harva, kui ta üldse eksis.

Ka Valve puhul poleks ta eksinud, Valve puhul ei saa
eksida, iga detail tema välmuses lausa kuulutab valjusti:
ma olen kooliõpetaja. Ja kõrvaldab sellega otsemaid või-
maluse tema vanuse üle aru pidama hakata. Ta on eatu,
täiesti eatu oma tuvihalli seelikuga ning mõnevõrra
tumedama toon-toonis pluusiga, mida ta on kandnud nii
vapustavalt järjekindlalt, et ma üksvahe juba kahtlesin,
kas ta garderoobis ongi midagi muud. Ta pole pikk ega
lühike, sale ega tüse, graatsiline ega kohmakas; ka tema
käitumine ja liigutused on vahel nii neetult neutraalsed,
et ma mõtlesin esimestel päevadel: ta on sedavõrd silma-
paistmatu, et paistab just sellega silma.

Juuksed, loomult ilusad paksud tumedad juuksed on
alati laitmatusse soengusse seatud ja selles laitmatuseski
avaldub mingi nukravõitu ühetoonilisus, mingi steriilne
ilu nagu skulptuuris — vormid on küll täiuslikud, kuid
tardunud, puudub igasugune salapära, see targalt välja-
paktud varjatus ja peidetus, mis paneb mehi tänaval
tagasi vaatama.

Valve tundus mulle neil esimestel päevadel lühidalt
õelda niisugune õpetaja, nagu me harilikult oma lastele
soovime: konventsionaalne, paras jagu konservatiivne ja
seega hädaohutu — sest oma sisimas oleme ju peaaegu
alati imestamapanevalt konservatiivsed; iga uudsus, iga
harjunud mudelist kõrvalekaldumine tekitab meil jala-
maid nimetu, kuid aktiivse ohutunde.

Harri sarnaneb nii mõnegi mu kolleegiga eelmisest
koolist. Ta riietus on küll alati korrektne, aga niisama
kõrvalekaldumatult on selles ikka midagi ka ripakil
nii meeldivalt ja temale sobivalt ripakil, et see tekitab
puhuti ettekavatsetuse mulje. Ta on niisama vana (niisama
eatu) kui Valve ja passis tookord seal minu ukse-
seistes suurepäraselt Valve kõrvale: tema pisike lohakas
vabandas otsekui välja Valve piinliku hoolitsetuse ja vastu-
pidi — Valve äärmine korralikkus oli nagu vabanduseks
Harri väikestele rollist väljalangemistele. Üldiselt arvati
koolis, et nad kurameerivad, neid nähti väga tihti koos
nad käisid koos ka teatris ja kinos ja kunstinäitustel, aga

ma ei uskunud hästi seda juttu — kui nende vahel midagi
oli, siis pidi see olema niisama steriilne ja platooniline
nagu nad ise eraldi võetuna. Muide, Harrit ei saanud päris
steriilseks pidada, ta armastab mõnikord kenasti napsi-
todagi, aga teeb seda siiski ikka ja alati ainult valitud
selskonnas. Tema naljad on väljapeetud ja pisut ula-
kad — nii pisut, et paljutähendavad kolm punkti pan-
nakse neis mitte ainult teatud sõnade, vaid ka teatud
mõtete ette.

Harri kaldub joviaalsusse, esineb aina parajasti
joviaalsena, ta ei solva kunagi kedagi, alati leidub tal
mõni tujutõstev fraasike või naljake. Kui ma kuulsin, et
õpilased on ta Munaks ristunud, olin üllatunud, sest Harri
ei meenutanud mulle millegi poolest seda looduse nii
kohasti ümarat ja veerevat loomingut. Alles mõni aeg
hiljem taipasin, et õpilastel oli teravam pilk kui meil,
täiskasvanuil — sobivamat nime poleks keegi osanud
talle välja mõelda.

Nüüd seisid nad siis ilusti minu esikus, ootasid nähta-
vasti, et kutsun neid edasi. Seda ma ka tegin.

Harri viskas kiire pilgu mu lauale ja noogutas tunnus-
tavalt.

«Sa oled põhjalik mees.»

Olime temaga peaaegu esimesest pilgust sina peale
läinud, meeste vahel on see millegipärast sada korda
lihtsam ja loomulikum kui naiste puhul. Valvele ütlesin
loomulikult teie.

«Eks te leia sealt igasuguseid asju,» ütles Valve rõhu-
tatud delikaatsusega. «Teie õpilased pole just inglid.»

«Kas me ise oleme?» küsis Harri natuke riivatu nae-
ratusena. See oli täpselt tema moodi. Ta kõhkles pisut ja
avas siis oma portfelli. Sellest tuli lagedale pudel šam-
panjat.

«Ega sa pahaks ei pane?»

Miks ma oleksin pidanud pahaks panema. Otsisin kapist
pokaalid — needsamad, mis me Eneliga koos olime ühest
Riia kauplusest ostnud — ja panin lauale.

Valve pidas vajalikuks seletada:

«Harri idee. Ma ütlesin küll, et ei tea, kas teile meel-
dib...»

«Meeldib küll.»

«Nojah, eks vahel või õpetajagi endale klaasikese
lubada...»

Ta avas nüüd oma ridiküli, tõstis sealt välja kilekoti.

«Ma küpsetasin eile natuke, ehk sobivad siia kõrvale...»

Ja see oli täpselt tema moodi: ega mina pudelit tahtnud, ma vaidlesin küll vastu, aga panin küpsised siiski kotti.

Istusime, Harri laskis šampanjapudeli ehtsa püstolipauguga lahti, vahutav jook voolas pokaalidesse.

«Teie terviseks!» ütles Valve südamest.

«Näe, sa oled juba äravalitute hulka arvatud,» tähendas Harri kavala näoga. See oli jälle just tema moodi. Nagu oli ootuspärane kõik seegi, mis edasi tuli: Valve punastas kergelt, lausus kelmikalt noomides: «Oh sind ja sinu nalju küll!» ning Harri naeris valjusti ja kõlavalt.

Rüüpasime šampanjat, oli päris maitsev, kiikasin vargsi pudeli poole. «Sladkaja». No muidugi. Huvitav, kust Harri sihukese defitsiidi välja koukis? Tal seisab vist kodus alati väike mõnus tagavara — ettenägematuteks juhtudeks. Ma ehk eksisin, aga tal oli just niisugune nägu, et tal on see tagavara.

«Oled enda päris kenasti sisse seadnud,» märkis Harri hindavalt ringi vaadates. «Eks sul vedas muidugi kõvasti, et vana Meerits otsustas ära kolida. Vaevalt oleks üksikule muidu kaht tuba antud.»

Vaatasin silmanurgast Valve poole ja nägin ta näol hoiatavat grimassi. Ka seda oleksin võinud ette ennustada. Delikaatus, selge. Minu «üksiklus» oli ju alles väga noor, pealegi ebaloomulik, vägivaldne.

«Maailmastandardid näevad ette igale perekonnale n+1 tuba,» vastasin hooletult.

«Nojah, maailmastandardid küll... Meil pole veel nii-kaugele jõutud.»

Teadsin, et Harri ise elas ühetoalises — nagu Valvegi. Seda maja ehitades oli otsekui arvestatud, et enamik õpetajaid on üksikud. Vähemalt selles osas lasksid ehitajad oma konservatiivsetes kujutlustes küll mööda: tänapäeval on vähe vallalisi õpetajaid, eriti just naisi. Või kui neil polegi meest, siis on vähemalt laps. Jumal tänatud, selles suhtes oleme sajandi esimese poole moraalist lahti saanud; mu eelmises koolis oli koguni kolm vallasema ja keegi ei tikkunud kahtlema nende õpetajaks sobivuses.

Nemad olid mõlemad vallalised, miks, polnud mul aimu ega huvitanudki see mind.

«Kui tahad, teeme vahetust,» ütlesin hetkelisele impulsile järele andes. Ja kirusin ennast kohe — see nali kar-

gas Harri vastuvõtutolerantsist välja. Ta lausa kohkus, malgutas mõne hetke ja kiirustas siis vastama:

«No kuule!... Kas sa arvad, et ma...» Tal jätkus talpu vähemalt poolelt lauselt vait jääda.

Tuli pakutud reeglitest kinni pidada, ütlesin nii siiralt, kui suutsin:

«Mis mul arvata, ma räägin tõsiselt. Kui hakkad naist võtma, siis pea mees, et elamispinna nappuse taha asi pidama ei jää. Ausalt.»

Ta sihtis mind silmanurgast kahtlustavalt, veendus siis nähtavasti mu otsekohesuses ja sõnas lihtsalt:

«Ole tänatud pakkumast, aga ma ei kavatse esialgu naist võtta.»

Kas Valve ei kõlba? oleksin tahtnud küsida. Kas isegi minule ei kõlba? Te täiendaksite teineteist ju suurepäraselt...

«Hakkab see meie orjus siis jälle peale,» konstateeris Harri ja valas pokaalid uuesti täis.

«Mis orjus?» protesteeris Valve. «Minule igatahes meeldib koolis. Ma ei kujuta ettegi, et peaksin kuskil mujal töötama. Igal aastal augusti algul hakkab juba lausa igatsema kooli järele.»

Ei, valesti tegin, et teid ukse pealt tagasi ei löönud, mõtlesin tusastudes. Tuleb jälle üks täiesti tühi õhtupoolik, needsamad tüütuseni ärakulunud fraasid, habemega naljad, mida Harri hakkab hästimöödetud korrapärasusega pillama. Mis veidraid rolle me küll elus mängime? Ja mängime nii kohusetruult ning intensiivselt, et nad muutuvad üsna kiiresti meie loomuseks. Me ju lausa usume, et nii peabki oma elu mööda saatma: üksteisel külas käima, vastastikku kuramuse viisakad olema, sabata ja sarvedeta seltskondlikku konversatsiooni arendama, vanade naljade üle naerma, klatšima ja nii edasi ja nii edasi. Ei, stopp, klatšimine on veel üks paremaid nähtusi, siis kuuled vähemalt midagi, mida sa veel ei teadnud või millele sa ise poleks tulnudki. Mu vanas koolis oli klatš sajandi tasemele arendatud. Seal võidi sulle silmapilk ette kanda, kes kellega käib, kes kellega magab, kelle mees sai ametikõrgendust, kelle mees joob liiga palju, keda direktor soosib ja keda mitte, kes oskab lapsi õpetada ja kes ei oska. Kuidas on klatšiga siin koolis, seda ma veel ei teadnud, mu kokkupuuted kolleegidega olid seni liiga põgusad olnud. Aga see pidi varsti selgeks saama.

«Muide, Haljandil on uus auto,» läks Harri teisele teemale üle. Haljand Palisaar on matemaatikaõpetaja.

«Imelik, et nad sulle ei andnud, sa ju mitu aastat järjekorras,» tõmbus Valve tõsiseks. Harri lõi käega.

«Ega ta haridusosakonna kaudu saanud. Naisele eraldi — tema töökohalt.» Haljandi naine töötab takso-pargis, on seal mingil moel juhtiv töötaja, seda olin Harriilt juba varem kuulnud.

«Eks muidugi, kes meile midagi annab. Meie ei tooda ju midagi, meie ei anna kasumit.»

Lootusetult loll ja sisutu õhtupoolik. Aga välja tuli kannatada. Saaks see šampanja rutem otsa, soovisin, siis teevad ehk minekut. Võtsin algatuse enda kätte, valasin pokaalid kolmandat korda täis. Pudel saigi peaaegu tühjaks, veidike jäi veel põhja peale loksuma.

Valve tegi keelava liigutuse:

«Oi, miks te nii kiirustate, seltsimees Kruuda? Nii võib ju pähe hakata!»

Annaks jumal. Saaks ehk natuke naljagi, kui see tilk sulle tõesti pähe hakkaks. Saaks näha, kas sa võid ka teistsugune olla. Kas sa oskad enam teistsugune olla. Järsku tuli mulle ulakas mõte. Tegin selle kohe teoks:

«Teate mis, Valve? Joome õige sinasõprust. Nii kole on teie suust kuulda seda «seltsimees Kruudat», hammaste all nagu lausa krigiseks midagi. Nõus?»

Saavutasin eesmärgi: Valve sai nagu puuga pähe. Ta ajas end nii sirgu, kui mu madal tugitool võimaldas, ja häälitsetes abitult:

«Aga... Kuulge, see ei sobi ju... Kuidas me nüüd...»

«Aga Harriga kõlbab teil küll sina peal olla,» õrritasin.

«Oh, taevast, Harriga me oleme ju nii vanad, tuttavad!... Juba kaks... ei, kolmteist aastat siin ühes koolis töötanud...»

Ja selle kolmeteistkümnepäevase jooksul pole te jõudnud voodiski ära käia, valgatas mu peast läbi veider mõte. Või siiski olete? Oh ei. Harri ehk oleks veel, aga sina...

«Pole midagi,» ei taganenud ma sammugi. «Tuhat aastat on nagu üks päev ja üks päev nagu tuhat aastat. Minul vähemalt on küll tunne, et me oleme teiega juba väga vanad tuttavad. Te olete kuidagi nii omane, nii lähedane...»

Patrasin veel ei tea mida kokku, ja ennäe, Valve jäi akki nõusse:

«Noh, olgu siis pealegi... Aga koolis ei saa ma teile

estulgu küll sina öelda, mul ei kuku see kohe välja, jumal teab, mida veel mõeldakse...» Ta pidi ikka väga erutatud olema, et sai hakkama niisuguse lapsusega. Või oli see sõnavarustus tingitud mingist teadvustamata soovunelmast? Ei, temast ei tohtinud nii mõelda.

«Nagu soovite. Kui vaja, eks lavastame siis kunagi selle tseremoonia teiste jaoks veel kord.» Nüüd väärata-ain mina, nägin seda Valve silmist — sõna «tseremoonia» ei meeldinud talle mitte üks põrm.

Et hetkelist ebalust hajutada, võtsin kohe oma klaasi ja sirutasin Valve poole. Ta tõstis enda oma mulle vastu. Aga ei, nii lihtsalt ei pidanud see minema. Mu järsku valgatanud mõte oli sündinud täiesti valmis kujul, sealt ei saanud midagi maha võtta.

«Mitte nii. Ikka nagu on kombeks.» Tõmbasin oma küünarnuki kõverasse ja pakkusin talle käte ristamist. Ta kõhkles viivu, pistis siis oma käsivarre minu oma alt läbi. Hetkeks puutusid meie käed kokku, tundsin, kuidas ta kergelt võpatas.

«Nõnda. Nüüdsest peale siis «sina»...»

Jõime pokaalist kumbki tagasihoidliku sõõmu, panime klaasid lauale. Sellega oleks küllap pidanudki piirduma, aga mu režii töötas juba omapead edasi:

«Nüüd musi.»

«Ei...» Ta ei saanud kaugemale, sest ma võtsin tal lihtsalt piha ümbert kinni ja keerasin ta näo enda poole. Meie huuled ei liitunud, nad pigem pörkasid kokku ja eemaldusid kohe tulistvalu. Suudlus oli aga ikkagi olnud, rituaal täidetud. Silmanurgast nägin korraga Harri nägu ja jahmusin — sealt võis välja lugeda, nagu oleks see tegu talle väga vastumeelt olnud. Lasksin Valve kähku lahti, naersin nii vabalt, kui suutsin, ja istusin oma kohale tagasi. Mõistsin, et nüüd ei tohi vait jääda, ning võtsin teema, mis esimesena pähe tuli:

«Räägitakse, et minu klass on üsna keerukas. Teie mõlemad tunnete neid muidugi rohkem, olge siis head ja valgustage mindki pisut lähemalt.»

Jutt komberdas natuke nagu kõmpadel, läks aga siis uuesti jooksma.

«Muide, mul oli juba esimesel päeval pahandus,» katkestas Valve vaevu tekkida jõudnud pausi. «Eerik Saluste — meil on üks niisugune poiss viiendas klassis — jäi suitsetamisega vahele. Oleks veel kellega — direktori endaga. Ja mina olin korrapidaja.»

«Said võtta?» küsis Harri.

«Ja kuidas veel. Lindvest on ju tööpoolest päris met-salitse, kui ta tujust ära on. Vabandust, teie — see tähendab sina — ju teda veel ei tunne.»

Direktorite ja nende asetäitjate seljataga kirumine on mulle alati vastumeelt olnud, noogutasin ainult vaikides. Mõnikord öeldakse, et juhtiv positsioon rikub inimesi. Kuidas kunagi. Inimestevahelisi suhteid igatahes küll. Nii mõnigi direktor oleks ehk õnnelik, kui temasse suhtutaks rohkem kui kolleegisse. Aga see on võimatu — niisama võimatu kui see, et ta ise saaks oma kolleegidesse suhtuda nagu võrdne. Amet annab mõistuse, öeldi vanasti. Mitte just mõistuse, aga kohustused. Ja ka õigused, mida nende kohustuste täitmisel tuleb kasutada. Kuigi see iga kord ei meeldi. Mulle meenus otsekohe mu vana direktor, kes rõhutas ikka ja alati: koolis olen ma sulle direktor, võta seda arvesse, väljaspool kooli aga keh-tivad teised mängureeglid. Ja kui sa saad sellest aru, ei teki meil kunagi konflikte.

Muide, konfliktid tekkisid ikka... Inimene pole agre-gaat, mida saab paugupealt teisele režiimile ümber lüli-tada. Direktor jääb ka väljaspool kooli direktoriks, talle ei meeldi sugugi, kui mõni alluv hakkab talle seltskonnas olale patsutama... Ametiga harjutakse, amet viiakse pärast tööd igale poole kaasa, ka koju. Selle vastu võib ju vaielda, aga ümber lükata seda ei saa. Mäletan, kuidas tolle kooli noorepoolne pioneerijuht ütles sellelesamale vanale direktorile direktori enda kodus: «Kuule, Peet, mis sa arvad, kui ma panen sulle uue teleriantenni üles, ma vaatan, et sul on pilt kaunis niru?» Direktor vaikis nii kaua, et see hakkas juba tähelepanu äratama, ma panin silmale, et ta pilk volksas korraks nagu valv-salt naise poole, lõpuks vastas ta mõõdukalt ning tõsiselt: «Selle üle võiks rääkida.»

Jah, ilus on inimlik nõrkus — mõnikord. Ja mõnikord natuke naeruväärt, võetagu heaks või pandagu pahaks.

Püüdsin juttu tagasi oma õpilastele viia, aga see ei taht-nud hästi õnnestuda, oma sark ja igaühele kõige lähemal. Lõin siis käega — õige mul teie iseloomustusi vaja, kül-lap õpin ise kõiki tundma.

Istusime kella üheteistkümneni, nähtavasti oli šam-panja siiski nii ergutavalt mõjunud, et Valve ja Harri jutt ei tahtnudki lõppeda.

Viimaks vaatas Valve ometi kella, häälitsetes tehtud koh-

kumbeega ning tõusis. Aga midagi kripeldas tal hingel, ta jäi uksele seisma ja ütles.

«Oht sinu klassi tüdrukut taheti muide moodunud aas-tal Kaugverre saata...»

«Ja? Keda siis?»

«Sa ei tunne ehk veel. Birgit Rahi.»

Mäletasin toda tüdrukut otsemaid, arvatavasti selle reanimine pärast, mida temavanustel esines veel väga harva.

«Ah nii. Miks siis?»

Valve kehtas õlgu.

«See on paberites kõik kirjas... Amoraalsete eluviil-ide tõttu.»

Kurust seda ametlikku keelepruuki võtaks! Amoraalsed eluviisid. Missugune inimene niimoodi räägib?! Ja mida see ütleb? Selle taha mahub ju kõik — alkoholismist nar-komaaniani, õhtusest ümberhulkumisest sulaselge prosti-tuut booni.

«Millega ta siis hakkama sai?»

Valve vaikis, Harri heitis üle tema:

«Saadi ükskord mingist punkrist kätte, kolm tüdrukut ja kolm poissi. Peedipudelid olid nurgas, noh, eks sa ise tea, mismoodi.»

«Mitte mingist punkrist, vaid Birgiti haige vanaema juurest,» ütles Valve rangel häälel vahele. Harri viskas kliega.

«Mis vahet sel on. Punker on sisuline, mitte topograa-filine mõiste.»

«Ja miks teda siis ei saadetud?» küsisin võrdlemisi juhmilt.

Valve kehtas jälle õlgu.

«Ema käis palumas, lubas tulevikus silma peal hoida...» Tal jäi nagu ikka midagi ütlemata, Harri mõis-tis ja lisas:

««Palumas» on natuke romantiliselt öeldud. Ema töö-tab täitevkomitees, käis ähvardamas, mitte palumas.»

«Kust sina seda nii täpselt tead?» protesteeris Valve nõrdinult.

«Tean. Ja sinagi tead.»

«Keda ja millega ta siis ähvardas?» küsisin.

«No kuule, ega sa lapsuke ole.» Harri nägu tõmbus tusaseks. «Teadagi, millega ähvardatakse.»

«Ja kool lõi kartma?»

«Imestad või?»

Ei imestanud. Niisuguseid ähvardajaid olin isegi oma koolmeistri põlve jooksul näinud. Teadsin ka seda, et erikooli saatmine pole sugugi naljaasi, enamasti kujutab see endast pikka inimeste ja paberite sõda ja nii mõnigi kord langetatakse ikkagi vaar otsus.

«No nii. Ela siis hästi ja astu vahel ka ise sisse.»

«Elame, näeme.»

Lasksin nad välja, koristasin laualt klaasid ja pudeli ning istusin taas oma toolile. Päevikut ma enam ei avanud, aeg oli liiga hiline.

Birgit Rahi.

Jah, ta oli mulle hästi meelde jäänud. Ilus tõmmu tüdruk, pigem jaheda kui kergesti süttiva ilmega, korralikus koolivormis, pikk, sihvakas, isegi kondisevõitu tüdruk.

Seda asja me veel uurime.

2.

Paar nädalat hiljem, kui ma tunnist tulles õpetajate tuppa astusin, ulatas Harri mulle ümbriku:

«Sulle on kiri.»

«Jah?» Võtsin ümbriku vastu, silmitsesin seda ja imesin: kiri oli täitevkomiteest, nii-öelda ametlikus koores. Omateada polnud mul selle asutusega mingeid suhteid. Kuid ma ei hakanud võõristust välja näitama ja pistsin kirja tasku. Mul pole kunagi olnud kommet oma kirju kõrvaliste silmade all avada ja lugeda.

«Aitäh.»

«Võta heaks, võta heaks,» urises Harri kuidagi kummalisel toonil, vaatasin talle otsa ja arvasin märkavat ta silmis öelat lõbusust, mida ta püüdis hoolega varjata.

Samas tuli sisse direktor, tal oli mind kohe tarvis läheneva õpetajate päeva asjus, läksin tema kabinetti ja unustasin kirja täiesti. Meenus see mulle alles siis, kui ma koju minnes toidupoeist labi astusin ning rahakotti õngitsedes tundsin ümbrikku taskus krabisevat. Ka kauplus polnud koht oma korrespondentsi uurimiseks, läksin koju, seal võtsin kirja välja ja vaatasin veel kord ümbrikku. Ei, saatja aadressi ega nime polnud, ainult too trükitud pealdis täitevkomitee koordinaatidega.

Reedel ümbriku lahti, selles oli väike paberileht käsitsi kirjutatud tekstiga:

«Lugupidatud õpetaja Kruuda!

20. septembril on meie tütre Birgiti sünnipäev. Kuna ta on Teid algusest peale väga kiitnud, võtame endale vabanduse Teid sel päeval kella seitsmeks meile paluda, tänuks väga lähemalt tutvuda. Palun ärge öelge ära, ma rõhutan, et see on Birgiti palve, tema tahtis, et me Teid ka kutsuksime. Jääme ootama!

Tervitades Marianne Rahi.»

Lugesin need read veel kord läbi, ei teadnud, mida mõelda või öelda. Harri sõnad olid mul paraku täpselt meeles. Mulle veel tundmatu Marianne Rahi tegutsemise mehhanika kippus muutuma ülearu läbipaistvaks.

Esiteks, kutsuma oleks mind pidanud Birgit ise.

Teiseks, oletades, et seda ei peetud sündsaks, oleks Birgit võinud ema kirja mulle ikkagi ise üle anda.

Kolmandaks, kui seegi ei tundunud sobivana, oleks kiri pidanud saabuma harilikus ümbrikus. Täitevkomitee. Tobedus. Kas ta arvab, et ma lõõn sihukese asutuse nime lugedes kohe vedelaks?

Loogiline järeldus oli, et ma ei lähe. Sellele otsusele jõudnud, torkasin kirja laualaekasse ja lõin laeka kinni. Silm peatus nagu möödaminnes kalendril, oli seitsmeistkümmes september.

... Võtsin küll nõuks asjale enam mitte mõelda, aga silmselt ei tundnud ma ennast piisavalt. Peagi tabasin end arutamast, mida see Marianne võiks minust tahta. Birgiti kohta ei saanud esimese paari nädala jooksul ühtki halba sõna öelda; kui poleks olnud eelmisest aastast pärit hullu informatsiooni, võinuksin teda välja pakkuda klassi kõige korrektsema ja arukama tüdruku pähe.

Milleks ta ema mind tingimata sinna sünnipäevale, nende koju ootab? Oleksin kangesti teada soovinud, kas peale minu on veel mõni õpetaja kutsutud, aga küsida ei tahtnud kelleltki.

Harri? Tema pilk, kui ma kirja vastu võtsin, reetis, et ta oli varemgi näinud niisuguste ümbrike saabumist õpetajate tuppa. Kes olid eelmiste kirjade saajad? Kuidas nad neisse suhtusid? Kas oli Harrigi selliseid kirju saanud? Mõistsin, et viibin olukorras, kus vaikimine ja rää-

kimine on võrdselt äraandlikud. Ühesõnaga väljapääsutu olukord. Ja samas taipasin kohe ka oma viga: oleksin pidanud kirja sealsamas avama ja valjusti naerma hakkama. Nii oleksin vähemalt kolleegid enda poole võitnud. Oleksin rahuldanud nende uudishimu neile vastuvõetavas vormis. Või kas nad ikka oluksid rahul? Olin inimeste kahekeelsust piisavalt tundma õppinud. Kes näkku naeratab, see tagaselja irvitab. Nad poleks minu puudlikku siirust hoopiski mitte puhta kullana võtnud. Ei, nad jälgivad ilmtingimata, kas ma lähen sinna või mitte. Ja nii imelik kui see ka ei tundus, nad on pettunud, kui ma ei lähe. Nad tahavad, et ma läheksin. Tahavad, et ma oleksin tõesti see, kellena nad mind näha soovivad — kas või väikesest kahjurõõmsast õelusest.

Mida siis teha? Minna või mitte minna? Jumala eest, nagu mingi tasku-Hamlet. Olla või mitte olla. Kas mu kolleegide arvamus on mulle tõesti nii tähtis? Kuhu jääb siis kõrgelt koteeritud isiksusevabadus, iseotsustamise jumalik eesõigus? Siiski, kui see oleks mulle tõesti nii oluline, mida nad minust mõtleavad, arutleksin ma pisut teisiti...

Järsku taipasin, et ma lähen. Mitte nende pärast. Iseenda pärast. Ma tahtsin teada, mida minust tahetakse. Seal. Oieti peaks seda sõnastama teisiti: ma tahtsin teada, kuidas Rahid oma plaani serveerivad — et kutse taga peitus plaan või intriigike, see oli ju selge, polnud mõtet endaga pimesikku mängida.

Nisus, ma lähen.

Uuris klassis hoolega Birgiti nägu, tahtsin teada, kui võrd on tema ise asjasse segatud, õigemini, kui võrd aktiivne on tema osa selles kutses, aga tüdruku ilme ei reetnud midagi, ta vaatas mulle vastu tolle tavalise kerge valvsusega, mis tekib õpilase pilku, kui ta märkab, et õpetaja silmitseb millegipärast just teda.

Kahekümnes september oli reedene päev, kõigile normaalsele inimestele tähendab see puhkust pakkuva nädalalõpu algust, õpetajaid olin ma juba ammu lakanud normaalseks inimesteks pidamast, nemad töötavad ka laupäeval. Tõsi, seoses alanud uutmisega ja ammuraagitatud koolireformiga, millest polnud esialgu küll veel jälgegi, kõneldi ka sellest, et kool läheb samuti viiepäevasele töönadalale üle, aga keegi ei võtnud neid reformimisi ja uuendusi veel kuigi tõsiselt — ennegi nähtud. Minu vanas koolis ütles üks kolleeg sihukeste asjade kohta

vilga tabuvult: küsimus tõstetakse suure hooga üles, hoiatakse mõnda aega ülal, kuni kõigil käed ära väsivad, ja kukub küsimus maha ja rahvas läheb kergendatult loobul.

Adressi ei olnud kutsel märgitud, selleks polnud ka aadressi, kõigi õpilaste elukohad on ju koolis kirjas. Aga mõtlesin siiski, et viisakusest võinuks aadressi lisada, mille peab küllakutsutu paberites sorima, et teada saada, kuhu ta oieti on kutsutud. Või arvab see Marianne, et tema kui täitevkomitee sekretäri aadressi peab iga linna-kodanik peast teadma?

Need kõik olid lihtsalt kutsega seostuvad uitmõtted, millel polnud oieti mingit tähtsust, ehkki tihti osutuvad

asjad nendeks kaaluvihtideks, mis kallutavad

kuulumise üha enam ühele kindlale poolele.

Ma elasid uues üheksakorruselises majas, siia linna

laotusele lähemale kippuv ehitusstiil juba tee

Korterinumber oli sada üksteist; see võttis mind

parast muigama, kui Rahide aadressi lugesin. In-

ene pole harjunud niisuguste numbritega, need ei mahu

avasti meie ei tea millest arendatud tõenäosussüs-

Umbes sama hea, kui loeksid ajalehest, et loteriil

õnnis peavõidu pälet number 11111. Miks peaks see nal-

gam olema kui näiteks 35947? Aga näe on. Mäletan,

matemaatik küsis minult kunagi, et kui viiskümmend

orda kulli ja kirja visata ja nelikümmend üheksa korda

tulnud kull, kui suur on siis tõenäosus, et viiekümnen-

korral tuleb kiri — kas see tõenäosus on suurem kui

amese viske puhul või mitte? Vastasin mõtlematult

ehhe, et muidugi suurem. Ta naeris ja tegi mulle selgeks,

võimalused on igal juhul fifty-fifty: raha ei mäleta

mispidi ta eelmised korrad kukkus. Seletus oli mui-

ngi jumala õige ja seda ümber lükata polnud võimalik,

praktilise elu tõenäosus on alati midagi muud kui

teaduslik.

Niisiis muigasin ma selle saja üheteistkümnenda kor-

terinumbri üle ja mõtlesin, et hea kah, niisugust numbrit

pole tarvis üles kirjutada, jääb igal juhul meelde.

Reede hommikul oli Birgit Rahi nagu kiuste esimene,

kes mulle koolimaja koridoris vastu tuli. Teisi polnud

ühedal, ta teretas nagu tavaliselt ja tahtis mööduda, kui

mul käis äkki peast läbi, et peaksin talle ju õnne soovima.

See mõte sähvatas nii äkitselt, et ma peatusin; seda nähes

oli ka tema seisma. Tundsin millegipärast kerget tõrget

ning me seisime niimoodi vist mõne hea sekundi, siis võtsin end kokku ja sirutasin talle kae.

«Soovin õnne.»

«Aitäh,» vastas ta lapselikku kniksu tehes, kniks tuli nii ehtsalt välja, et mitte ei saanud aru, kas see oli tõepoolest ehtne või meelega mängitud.

Kartsin — miks? —, et ta küsib: «Kas te siis ikka tulete õhtul?» Aga ta ei lausunud sõnagi rohkem, eemaldus ehk veidi rõhutatuma asjalikkusega kui muidu.

Seisin ja vihastasin enda peale. Kurat võtku, mingisugune plika, keda olevat möödunud aastal pealegi tahtnud Kaagverre saata, paneb kolmekümne kaheksa aastase mehe nagu poisikese juhmilt paigal seisma ja koguni piinlikkust tundma! Ja mõistsin samas, millest see kõik tuli.

Kui palju laseme end siiski mõjustada kellegi kohta eelnevalt kuuldust!

Jõi haige vanaema juures poistega veini.

Taheti Kaagverre saata.

Ena töötab täitevkomitee sekretärina, käis koolis ähvardamas.

Ja saatis mulle täitevkomitee ümbrikuga kutse tulla tütre sünnipäevale.

Kui see sünnipäevakutse oleks tulnud ükskõik millise teise tüdruku emalt, oleksin tundnud end vaata et kõrvust tõstetuna, oleksin käitunud vabalt ja endastmõistetavalt. Nüüd oli kõik viltu, kõik ärritav ja segadusse ajav.

Kooli juhtkond polnud mulle Birgitist ega tema emast sõnagi rääkinud. Muidugi, ka aeg oli alles lühike, õppeaasta algul on kõigil müüdkite tegemist, aga mulle tundus, et seda teemat välditi sihilikult. Tuli koguni meelde, et paarist teisest õpilasest oli meil juttu olnud, tõsi küll, juhushikult ning pealiskaudselt, kuid siiski. Nähtavasti kannatasid ka direktor ning tema asetäitjad teatud lüüasaamispiinlikkuse all, mõeldi, et las Kruuda rabeleb ise, las jõuab ise selgusele. Ja kui arvesse võtta ligimiste usinust keelekandmises, siis võis koguni arvata, et tolle neetud kirja saamine oli ka direktoril juba teada ning temagi ootas nüüd vaikse pinevusega, mis saab edasi.

Reederie koolipäev sai otsa, läksin koju ja arutasin, kuidas õpilase sünnipäevale ilmuda — eriti kui see õpilane on Birgit Rahi. Kas võtta lillekimbuke kaasa või mitte?

Vanu tühjalt, ütlesin samas endale vihaselt. Ilma lillekimbukita läheb ainult viimane mats, olgu nende saaja siis linnuõnne klassi õpilane või soliidses eas daam. Ja silmapilg mõistsin, et lilled tuleb võtta ka Birgiti emale, kuri-kuratsale Marianne Rahile. Tuleb. Olgu tema suhted kooli militsiiga tahes, mina ei tarvitse seda teada, pealegi ei saa minu käitumist määrata teiste inimeste vahekorrad või seda dikteerib minu enda väärikus.

Hooldamata neist kõrgeetelistest arutlustest tundsin sisi-
ma ometi kripeldavat pisikest närust pelgust: järsku peetakse neid lilli pugemiseks või vähemalt seljataguse lundustamiseks?

Vihastasin uuesti. Kui kõlavaid sõnu me inimesest ja tema väärakusest alati räägime. Aga kui asi puudutab meid endid, siis poevad otsekohe mõtetesse väiklased spekulatsioonid.

Et vähemasti selles asjas endaga ühele poole saada, läksin ja ostsin lähedast lillipoest kolm lopsakat nelki ja kolm gerberat. Müüja ulatas need ükskõikse heatahtlikkusega, ometi paistis mulle, et temagi silmis vilksatas terane sädemekene: ah lähed kah silma tegema...

Punkt kell seitse olin Rahide ukse taga, helistasin kella, kuulsin korterist heledat linnuvidinat — need ekstravagantsed uksekellad olid hakanud moodi minema.

Ukse avas Marianne Rahi ise — et see oli tema, näitas ka sarnasus Birgitiga.

«Te olete tõepoolest haruldaset täpne!»

Pomisesin igivana ja narmendama kulunud kõnekäänu, et täpsus on kuningate viisakus ja ametnike voorus, ise vandusin ennast, et hakkasin niiviisi tarbetult otsekui õigustust otsima.

«Teie pole ju ametnik,» ütles Marianne Rahi pisut pilkliku muigega. «Andestage muidugi, et ma teid kuningaks ei pea.»

Veel tobedam. Aga tuleb üle elada.

Ulatasin talle gerberad, ta ahhetas ja ütles kähku:

«Ma kutsun kohe Birgiti!»

«Need on teile,» sain lõpuks oma kindluse tagasi.

Ohoo, te olete galantne ka veel! Tänapäeva mehe

... liiga palju häid omadusi, seltsimees Kruuda!»

Oleks nüüd ometi Eneli mu kõrval, mõtlesin. Tema seltskondlik olla, oskas ka igasugusele tühjale-tühjale nii kergelt ja võluvalt vastata, et kõik asus oma kohale...

Et süngetest mõtetest vabaneda, vaatasin Marianne Rahile otse näkku. Ja leidsin imestusega tema näojoontes midagi tuttavat. Õigemini leidsin ega leidnud kah. Ilus nagu nagu ta tütreli, ainult juuksed, ehkki niisama tihedad ja käharad, olid blondid, mitte peaaegu ronkmustad nagu Birgitil. Et ta naojume oli sama tõmmu, tõstis see ta juuste värvi eriti esile. Meikinud oli ta end tagasihoidlikult ja maitsekalt, uhesõnaga ilus naine Birgit oli täna saanud kuusteist, ju ta ema pidi siis kuskil neljakümne lähedal olema nagu minagi.

«Birgit!»

Birgit ilmus momentselt, nagu oleks ta toaukse taga kutset oodanud. Nii see vist oligi. Ulatasin talle nelgid, soovisin veel kord õnne. Tüdruk tänas, oskas oma näole isegi midagi õhetusetaolist manada — kurat kull, ma ei saa nähtavasti teisiti, kui pean kõike temaga seotut kuidagi vildakas valguses nagemal — ja suras mu katt tugevasti nagu taiskasvanud neiu kunagi.

«Astume edasi palun»

Astusime. Korter oli kolmetoaline, nagu uste järgi võis otsustada. Elutuba, millesse mind viidi, oli moodsalt ja hea maitsega sisustatud, nurgadiivani elevandiluu karvatriie sulas kenasti kokku tapeedi mahedalt kollaka varviga.

«Istuge palun.»

Istusin ja vaatasin oma pisut tolmuseks saanud kingi. Aga kingade tsikus äravõtmine polnud siin majas ilmselt kombeks. See meeldis mulle. Me Eneliga ei nõudnud kah külalistelt ilalgi jalanõude vahetamist. Minu meelest on külalise sussidesse sundimises midagi alandavat, minult röövib see igatahes alati enesekindluse. Iseasi, kui tegevust on vanade heade sõpradega, nende kodus olen ma valmis kas või paljajalu kaima.

Birgit libises mu eest mooda ja kadus nähtavasti köögi suunas. Tal oli seljas härmiselt lihtne bordoopunane kleidike, moejoont arvestades liigagi lühike, aga see pidi nähtavasti rõhutama tütarlapselikkust.

Marianne Rahi ise kandis avarat sinist pluusi ning pikka ja kitsast musta seelikut. Ta liikus toas kergete, graatsiliste sammudega, pidin tunnistama, et tal on väga hea figuur. Teda vaadeldes kerkis jälle kord tusk südamesse meie noorte neidude parast, kes on oma kõnnaku ja rühi igasuguste teksaste ja muude pükstega lootusetult ära rikkunud. Vehivad piki tänavat nagu mingid atleedid

tal, annu oma meeter maad pikk, käed sõeljustkui veskitiivad. Meil ei ole naistel pükste moditsiooni nagu idamaadel, pole niisuguseid kuni need tüdrukud siis vahel kleidi selga ja kotsadega kingad jalga panevad, siis hakkab ta vaadata, naiselikkust mitte üks kübe. Marianne Rahi oli naiselik, pealaest jalatallani. Kullal ja kust siis Birgiti isa valja ilmub, aga ei petati kohe lühida ja asjaliku seletusega: «Ma ei saanud tana Tallinnast siia sõita, tal on muuse sunnipäev. Kummaline kokkusattumus,

nn. Sellest polnud ei Valve ega Harri ega ükski teeg sõnakestki poetanud. Püüdsin teha nagu, eks see mulle mingi uudis. «Lab poolteist miljonit inimest, aastas on kolmkummend viis päeva. Nii et iga päev peab meil neljal tuhandel inimesel sünnipäev olema.» nne kergitas kulme.

«Vaat sellele pole ma mõelnudki.» Ta pakkus lupsiseid, kröbistasin viisakusest paar tükki ära, ma neid ei armasta. Silmitsesin Mariannet ja tõdesin veel kord, et temas on midagi tuttavat. See polnud ainult sarnasus Birgitiga, ei. Olin teda kuskil näinud, ja seda tüüpi naised jäävad ikka kas või uduselt. Tal olid ees suured heledate loga prillid, mis imehul kombel ei vähendanud, pigem suurendasid tema veetlust. Nii et see naine is koolis ahvardamas Nojah. Siin kodus miljoos vaadates poleks seda oelnud. Aga eks meil kõigil ole alati kummekond nagu ja olekut, vastavalt vajadusele. Olin minagi oma kolmekümne kaheksa aasta jooksinud, et olla igal pool ja alati mina ise tahendab mitte just kaalamurdmist, siis arvukaid muhke küll. «Kas elukas see inimene. Pole ime, et kõigist maailmalavatest loomaliikidest viljeleb ja arendab just ainult tema näitlemiskunsti.

«Laiete mõttesse?»

«Oh ei. Vabandust.»

«Arge häbenege. Ma ei salli inimesi, kellega peab lakamatult millestki rääkima. Kui vahel leiad kellegi, kellega võid kas või paar minutit vaikida, ilma seejuures üheltki tundmata, siis lausa hüppaks rõõmust.» Seda lauset olin ma kuulnud. Jumala eest olin. Aga

Veider küll, aga täiskasvanud külalisi peale minu ei tulnudki. Üksteise järel saabusid Birgiti klassiõed ja -vennad; neid sai kokku oma kümmekond, lisaks veel mõned võõrad noorukid. Istusime lauda, ootasin uudis-
himulikult, kas Marianne paneb välja ka klaasikese šampanjat või kuiva veini, aga loomulikult mitte — võitlus alkoholi kuritarvitamise vastu oli ju alles äsja alanud, ei tulnud kõne allagi, et taitevkomitee sekretär lubaks omal koolilapsest tütre sünnipäeval midagi saarast. Ammugugi veel klassijuhataja juuresolekul.

Umbes poole tunni parast kutsus Marianne mind teise tuppa. See oli ilmselt tema enda pesa, ta sirutas end kohe mugavasti tugitooli ja viipas mind eeskjuu võtma.

«Las nad olla omavahel. Ega meile endilegi omal ajal meeldinud, kui taiskasvanud igal pool ninapidi juures vahtisid. Teie pealegi veel nende õpetaja.»

Vaikisin, ehkki oleksin võinud öelda, et käisin vana koolis nii mõnelgi oma klassi koosviibimisel, ka sunni päevadel, ega tundnud ennast kanagi liigsena. Ilmselt olisin teinud seda, et ma polnud praeguse klassiga ju veel kuudki koos olnud, nonde eelmistega aga aastaid... Kuid tegelikult olin sisimas usna pari nii suguse kahekesijäämisega — ehk kuulen nüüd kogemat midagi niisugustki, mida ma tahaksin, väga teada, aga mida pärida ei sobi.

Mis see siis on – lõks või? Ei, jätame ükskord need madalad kahtlustamised!

«Tore. Mina ise tahaksin kah. Seal nende ees mu
ugi... Saate aru?»

Ta tõi kapist pooliku konjakipudeli ja kaks imetillukes
klaasi Nurgast lauakeselt ilmus termoskann kohviga.

«Nii et absoluutse karskuse liikumine ei ole teile veel pähe löönud?»

30

Ma ei tea, mis mind selleks sundis, aga teki tundub otsekoheselt:

Maailma ei imestanud üldse, ta võttis sigareti, süütas
 ja pöördus mulle otse silma.

«Ei, ei. Olin kindel, et see on teile kõige eredamates

Ma armastan mõlemapoolset informatsiooni.»
Ja õigesti teete.»

Ta puhus suitsu läbi sõõrmete — komme, mis pole mulle eriti naiste puhul ilalgi meeldinud. Siis ütles ta rahulikult.

Mina? Noh, küllap... seitsmendas või kaheksandas
klassis. Kui mitte varem.»

«Niimoodi. Mina jõin esimese klaasi likööri kuuendas
klaasiga. Just likööri. See oli nii magus. Kas on põhjust
arvata, et meie lapsed on erandid?»

«...»
«Lään, te tahate öelda, et kõik oleneb sellest, millisel
määral proovitakse ja kui tihti.»

Marianne suitsetas vaikides tükk aega ja lausus siis:

«Tõnne nii, et te võite mind uskuda või mitte, aga ma annan nüüd teile selle loo ära nõnda, nagu mina seda võõs?»

«Jõud ma sooviksingi.»

...haiglane. Teate ise, koristada ja poes kaia ja kütta —
...elab ahjuküttega majas. Noh, tee peal sai kam-
...kokku, need lubasid appi tulla, et teeme talgud.

kokku, need lubasid appi tulla, et teine talguu. Jätskiski. Pärast ütles üks poiss, et talgute lõpetamine saab ikka väikse pudeliga kah. Toodigi siis paar pudelit (viini) ja joodi ära. Noorte asi, ju nad siis kõva häält ka

tegid. Naaberkorterist kutsus keegi miilitsa. Ja viidigi nad kinni — asitõendid ju laua peal.»

Peedipudelid olid nurgas, oli Valve öelnud.

«Ja siis?»

«Siis... Edasi langevad andmed vist ühte. Teatati kooli, asi võeti üles, skandaal missugune.»

Aga Kaagvere? tahtsin küsida. Kuidas selle sinnasaatmisega oli? Marianne luges vist mu mõtteid, ta ütles ise.

«Klassijuhataja läks lausa hulluks, nõudis, et tüdruk saadetaks Kaagverre. Noh, niikaugele õnneks ei jõutud, koolis on arukaid päid kah, need ei lasknud taotlust «i-tada.»

«See klassijuhataja oli... minu eelkäija?»

«Jah. August Meerits. Vaat tema kohta võib öelda, et ta oli maksimalist. Ja täiskarsklane. Tema kujutluses oli muidugi toimunud midagi hirmsat, lausa parandamatut.»

Otsustasin minna lõpuni:

«Kas te käisite koolis... nõudmas, et niisugust taotlust ei esitataks?»

Marianne vaatas mind tükk aega ja muigas siis pikalt.

«Kas teie poleks läinud?»

Vaikisin.

«Teile öeldi muidugi, et ma ähvardasin neid ja ni... edasi. Ähvardasin jah. Võitluses oma lapse eest on kõik lubatud.»

«Ja see... oli siis ainus niisugune...» Ma ei osanud jätkata. Marianne hakkas järsku kõlavalt naerma.

«Niisugune jooming, jah? Nii seda ju koolis nimetatakse, eks ole?... Minu teada küll. Aga et ta on vahetevahel ka pärast seda — ja ennegi — klaasi veini joonud seda ma tean.»

«Ja... te kiidate selbe heaks?»

Marianne vaatas mind jälle kaua ja lausus siis korrata:

«Kas sa mind tõesti ära ei tunne, Tehvan?»

Tõmbusin kangeks. Ta naeris ja vangutas pead.

«Muidugi, ma polnud siis Rahi, vaid Kent. Ja blond polnud ma ka, vaid niisama brünett kui Birgit. Ning prille ei kandnud.»

Ta võttis prillid eest, pani lauale ja jäi silmi kissitades mulle otsa vaatama.

Muidugi. Kõik sai järsku selgeks, nagu oleks keegi pimedas toas heleda lambi süüdanud.

Marianne Kent.

Ühiskooliõpilane.

...heksasaja kuuekümmne kaheksas aasta Tartus.

Ühiskooliõpilane intris.

Ma nägin Mariannet seal esimest korda.

...ommikut läksin teda koju saatma.

...luba ühes erakorteris.

...ta tõi mu sisse.

Ma jäin sinna kolmeks päevaks.

...illemu kohtusime veel paar korda, siis jättis ta äkki ühikooli pooleli ja sõitis ära, kadus jaädavalt mu vaate-

...Marianne Kent.

...Marianne...» Vakatasin.

...kui ma ennast kohe meelde ei tuletanud, jah?»

...tahtsin näha, kas sa tunnud mu ara.»

...ei tundnud...»

...tundnud. Noh, ära sellepärast norutama hakka, ma

...ju: olin siis brünett ja prille ei kandnud. Ja n o o -

...olin ma kah üksjagu. Vaat nii, kulla klassijuhataja

...n Kruuda.»

...ei osanud midagi öelda. Terve laviin küsimusi lan-

...peale, ma ei mõistnud neile vastata, ei julgenudki

...tust tahta.

...lõin su tummaks, jah?»

...lõid küll.»

...ilad üle. Kust sa võisidki aimata, et üks tüdruk, kes jättis kunagi ülikooli sinnapaika ja kadus, võiks olla siin

...linnas täitevkomitee sekretär.»

...üks sa tookord...»

...ma seda tegin? Kulla mees, südant ma sulle

puistama ei hakka. Oma väikesed elusaladused on

hel. Igatahes niipalju võin öelda, et sõitsin Tallinna

hiellusin peaaegu kohe Andrus Rahiga. Kahekümnen-

tembril, see tähendab täna kuusteist aastat tagasi,

...meil tütar Birgit. Pärast lõpetasin TPI-s õhtuses

nnas majanduse. Siia linna tulin kaheksa aastat

...i ökonomistik. Ja viimased viis aastat olen täitev-

...ee sekretär. Niisugune ongi minu elulugu, curri-

...vitae, nagu vanasti ülikoolis öeldi.»

...n ta viimaseid lauseid vaevalt tähele. Minu mõtted

...sid sel silmapilgul mulle palju tähtsamate asjadega.

...vahekord algas uusaastaõöl tuhat üheksasada kuus-

...mend kaheksa/kuuskümmend üheksa. Birgit sündis

kahekümnendal septembril tuhat üheksasada kuuskümmend üheksa. Marianne lahkus Tartust märtsi algul...

«Marianne! Ütle mulle ausalt...»

Ta katkestas mind poolelt sõnalt.

«Kas Birgit on sinu tütar? Jah, on küll.»

«Kas ta...» Vakatasin, küsimus olnuks liiga loll.

«Kas ta teab seda? Muidugi mitte.»

«Aga...»

«Kas Rahi teab? Ei, ei tea.»

«Sa läksid Tartust ara ju alles märtsis...»

«Veebruari algul olin ma temaga esimest korda vahekorras. Siis, kui mulle oli juba selge, et ootan last. Ühe kuu jao saab ometi iga asjauk naine oma meest petta, kui ta ainult tahab.»

«Aga miks sa ikkagi...»

«Miks ma ei jaanud sinuga? Ära küsi. Naistel on vahel omad imelikud tujud ja tahtmised.»

Minus oli kõik segi, ma ei teadnud enam, mida teha. Võtsin konjakiklaasi ja jõin tühjaks. Marianne naeris.

«Õige, Tehvan! Ehtmehelik reaktsioon. Paneb ajud paika...»

«Aga... Mis nüüd saab?»

«Mis peab siis sinu arvates saama? Mitte midagi. Kõik jääb, nagu on.»

«Ja Birgit...»

«On Andrus Rahi tütar. Pea seda meeles Alatiseks. Ja ära mõtlegi temale või kellelegi teisele oma isadust tõendamaks hakata, sind peetaks napakaks. Meie vahekorrast ei tea keegi, või kui teadiski, siis on see ammu unustatud. Sina ise ei tundnud ju ka mind enam ära.»

«Aga miks sa seda mulle siis üldse rääkisid?»

«Miks ja miks. Justkui väike laps. Ütlesin juba, et naistel on vahel omad imelikud tujud ja tahtmised. Ma soovisin, et sa teaksid, ja ongi kõik.»

Ta imes natuke aega suitsu ja ütles siis jahedalt, pea-aegu ametlikult:

«Või mis ma ikka keerutan. Plikaga on raskusi. Rohkem, kui ma sulle raakisin, ja rohkem, kui sa oskad arvatagi. Nüüd sa ehk vähemalt kaitsed teda, kui peaks tarvis minema.»

«Aga kõike võiks ju palju inimlikumalt korraldada! Me võiksime sinuga...»

Ta katkestas mind jalle.

Abielluda, jah? Sa lapsendaksid tüdruku ja nii edasi.

«...»

Taht. Ma võin sulle ka põhjused öelda, kui sa nii väga

...eks ei taha ma sind, ei taha sinuga abielluda.

...mis sõnajõudu sul koolis oleks, kui kõik

...et Birgit on sinu tütar, olgugi adopteeritud? Ei,

...et jätan kindla peale välja. Ma kaitsen oma last kõigi

...dooditega, pea meeles. Ja ära mõtlegi siit koolist jalga

...boda, enne kui Birgit lõpetab. Või muidu ei anna ma ka

...alle minu. Naiste viha on hirmus, kulla mees, hirmus ja

...pikk. Ja nüüd jätame selle jutu. Kui soovid, võid koju

...minna, kui mitte, võime rääkida millestki muust. Punkt.»

...kuidas ma koju sain, ei mäleta. Loodusel on mõnikord

...nõrk kummalised ja paradoksaalsed kaitsereaktsioo-

...niti. Olin äärevalt pikali heitnud, kui uinusin ja magasin

...tõusin nagu surnu.

3.

...on võimalik kirjeldada tunnet, mis valdab inimest,

...ihel hommikul klassi astudes tahes-tahtmata saadab

...põhja kolmanda rea pinki õpilasele, kes seni oli talle vaid

...abekümnene kahest, sel hommikul aga esmakordselt

...tütar? Tema oma liha ja veri, tema sigitatud olend.

...ta on paratamatult pärandanud mitmesuguseid

...on halbu omadusi, midagi oma vaimulaadist, oma

...mõistmist, oma temperamendist, kirgedest ja kar-

...on? Olend, kelle süntuse eest ta on nii või teisiti

...on isegi kui ta ei saa seda vastutustaju mingil viisil

...on? Ja kelle kohta ta liiatigi teab, et halvad mõjud

...on energiliselt tegevusse astunud, et selle olendi saa-

...on juba kaalul, et kõige lähemad kuud või aasta

...on määrata tema karkuiga väga pikaks ajaks, võib-

...on terviks eluks?

...on tead, kas on võimalik seda tunnet kirjel-

...on. Kõik see leidub argu, rääda peab olema läbi o-

...on. Et tunda ja tunnetada, et nendest tunde puhul

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

...on. Et tunda

see muutus otsekohe. Kui ma hästi järele mõtlen, siis näib mulle, et ei. Minus tekkis korraga nagu kaks inimest: õpetaja Tehvan Kruuda, kellele Birgit Rahi oli tavaline õpilane nagu varemgi, ja mees Tehvan Kruuda, kellele Birgit Rahi oli tütar. Need kaks inimest elasid justkui kumbki oma elu, suhtlesid Birgitiga eraldi, see tähendab suhtusid temasse eraldi, sest mingit isalikkust suhtlemist ei saanud mul ju Birgitiga olla, selle võimaluse oli Marianne mult röovinud.

Minus mängis oma olulist rolli nahtavasti inerts: poordudes Birgiti kui õpilase poole, ei saanud ma lahti juba harjunud vaatepunktist, et ta ongi vaid üks teiste hulgas, see, kes oli olnud seni. Ma esitasin talle samu nõudmisi kui teistele, hindasin tema vastuseid niisama objektiivselt. Aga kui ma tegelesin teistega või võtsin läbi uue tunni materjali, jäi mu pilk üha sagedamini temal pidama, ja neil hetkedel tundsin erilise selgusega, et too vaikiv tõmmu tüdruk on minu tütar. Sel puhul omandasid mu silmad isa erapoolikuse, ma nägin teda vaimusilma ees aasta, kahe või kolme pärast ja teadsin, et temast tuleb väga ilus naine. Nagu seda oli ka tema ema — õieti tundus mulle isalikus uhkuses koguni, et veel ilusam. Ta oli just poolel teel naiseliku ilu täiuslikkusele, temas oli veel margatavat rabadust ja plikalikkust, aga selle tagant paistis juba selgesti oma etteastumisaega ootav võluv naine.

Ma ei tea, kuidas käib nende muutuste ja etappide tajumine teistel isadel, kes võivad oma tütre sirgumist päev päeva kõrval näha, vahest ei pane nad seda aeglast puhkemist täheleegi, võib-olla ainult jahmatavad ükskord, märgates, et nende ees ei seisa enam laps, vaid täiskasvanud neiu. Minule oli mu tütar kätte antud äkitselt, mul puudusid kõik need kooselatud aastad ning küllap jalgin ma teda seetõttu ahnemalt ja tähelepanelikumalt kui tavalised isad.

Mõnikord tabasin end Birgitit vaadeldes ootamatult kahtlusest: on see kõik ikka tõsi? Nõnda mõeldes ei kahtlustanud ma Mariannet valetamises, ma ei osanud teda milleski kahtlustada, ta oli liiga selgesti näidanud oma alasti nagu, olnud halastamatult siiras. Mulle tundus lihtsalt ebatõenäoline, et mul on tütar, pealegi kuueteistkümneaastane.

Kas ma kahetsesin taga neid minult röövitud kuutteistkümne aastat? Ma ei oska isegi sellele vastata, nagu

maanud veel aru ka oma tegeliku vastutuse suuruse olemusest. Ma lihtsalt ujusin mingis õndsuse ja loo lahes, küllap nautisingi seda.

Noorus esimene veerand, miski ei tumestanud ootamatult süllelangenud rõõmutunnet, seda et Birgit ei ilmutanud mingeid ebameeldivaid isepooni ega eksinud milleski koolidistsipliini ja oli vastu. Mariannega ei saanud ma selle veerandi enam kokku. Tegin küll paar katset, helistasin kultuurkomiteesse. Aga ta põikas alati mittemidagi pealiskaudse kahetsuse taha, et tal on väga kiire, polevat aega minuga praegu isegi telefoni teel juttu la. Siis helistasin talle koju. Toru võttis Birgit, nägin vaeva, et oma häält tundmatuks moonutada — võis ju mõelda, et mul on tema suhtes mingeid noone või... Ah, tunnistan parem avameelselt, et on lihtsalt. Ta ei tundnudki mind häälest ära, ütles, muüdsel ajal kombeks, et vaatab järele, kas ema on (nagu oleks ühe pere liikmetel, kes elavad koos korteris, võimalik mitte teada, on teine kodus või Marianne tuli telefonile, kuulas vaikides mu etteant kuskil kokku saada ja vastas siis nagu täiesti inimesele:

„vabandage, see pole võimalik.“

„Siis?“ küsisin jonnakalt. „Me peaksime ju teist asjast rääkima.“

Kui selleks peaks vajadus ilmnema, teatan teile... iseni.“

Ja torust kostis tuttav tuututamine.

Ma ei seda loobusin. Mõistsin lõppude lõpuks, et ka on niimoodi rahulik, pealegi ei tundnud ma enne vastu ju tõesti enam midagi, kui ma kunagi olin tundnud; pigem oli see tookord ju lihtsalt isekius, tudengiarmumine, esimesed täiskasvanu- l, mida vanemate silmad ei ulatunud enam segama. andi lõpul tulid sekeldused, aga hoopis teises liidsegi mitte minu klassis.

Kool oli linna vanim ja auväärseim, seda tuletati endile ja kõigile teistele ühtevalu meelde küll jaanduses, küll igasugustel koosolekutel ja nõupidamistel — kord kiitvas ja ergutavas, kord noomivas ja reitvas toonis: kuidas küll teie koolis... Imelik, eaaegu kunagi ei nähta — või ei taheta näha? — tolu, mis on sellisel puhul tegelikult ürgloomulik.

Püüa olla aus, Tehvan Kruuda, ütlesin endale. Ja võta arvesse kõiki asjaolusid. Esiteks seda, et siis poleks sa veel teadnud, et Birgit on su enda tütar. (Või ehk oleksin? Marianne oleks ehk selle eest juba siis hoolitse nud?) Teiseks seda, et sinu loomuses pole kolleegidega —

39

suurt rolli üks pealtnaha kõrvaline asjaolu. See asjaolu, kui teda nii võib nimetada, on kuuenda martsi õhtu tuhat üheksasada kaheksakümmend kuus. Aga selle õhtuni oli tollal veel ju tervelt neli kuud aega...

Nüüd kerkis koolis esimese veerandi lõpul ootamatult skandaal, mis ähvardas paisuda üle kooli piiride.

Ühelt üheteistkümnenda klassi poisilt leiti pornograafilise filmi jupp. «Leiti» on muidugi vale sõna — teise inimese taskutest või kodunt ei saa midagi leida, kõigepealt tuleb otsida, ja et otsima hakata, selleks peavad olema asjakohased vihjed, või kuidas neid nimetada.

Poisiga oli lugu lihtsalt nii, et ta ei suutnud oma varandust salajas pidada ning hakkas seda koolis teistele näitama. Oleks ta piirdunud ainult poistega, jäanuks asi ehk saladusse, aga omasooliste huvi ei pakkunud talle ilmselt vajalikku pinget ja ta näitas filmi ka paarile tüdrukule, et näha, kuidas need reageerivad. Kuid tüdrukud raakisid filmist ka teistele tüdrukutele ja need tahtsid ka näha; poiss lõi lõpuks kartma, et nii palju kaasteadjaid võib ohtlikuks muutuda, ja tegi taiesti loogilise, kuid eluliselt äärmiselt rumala vea: keeldus teistele näitamisest. Tagajärjeks oli, et üks tüdruk kandis õpetajale ette: sel poisil on kaasas mingi roppus, mida ta salaja üksikutele sõpradele näitab. Õpetajaks juhtus olema Valve, tema võttis kohe õppealajuhataja kaasa ja läks ootamatult tunni ajal klassi. Poisilt nõuti, et ta oma taskud lauale tühjendaks. Poiss keeldus, öeldes, et läbiotsimisloa võib anda ainult prokurör. Õppealajuhataja laskis seepeale kutsuda veel ühe õpetaja ning käskis helistada mulitsasse. See oli poisile vist lug, ta alistus ning tõi filmi lagedale.

Mäletan hästi, milliste nägudega püüti õpetajate toas kitsalt lindilt uurida, mida need kaadrid kujutasid. Nõrdimus oli täielik, poiss kutsuti kohale.

«Kust sa selle said?»

«Võtsin kodunt kaasa,» vastas poiss, kes oli vahepeal jõudnud ennast koguda ja vahtis meile nüüd üsna jultunult otsa.

Tekkis vaikus.

«Kas teil on siis kodus niisuguseid asju?» päris direktor pisut ebakindlal häälel.

«Oh, terve hulk,» vastas poiss rahulikult, kuigi ta sõrmed närviliselt tõmblesid.

«Nii, nii.» Direktorgi ei osanud enam midagi öelda. Ohtlik ohjad enda kätte:

«...tahad öelda, et teil kodus vaadatakse niisuguseid?»

«Lubatakse küll. Terves maailmas vaadatakse, ainult lubatakse puritaanlasi,» teatas poiss ja julges lisada.

«Nüüd viimaks veel, et ka sinul lubatakse neid

«Lubatakse küll.» See vastus polnud enam nii kindlalt öeldud, kuid siiski nobe ja selge.

«Nii, ja isa ehk teavad koguni, et sa võtsid selle kooli

«Lõi poiss kohmetuma, aga kostis siis ausalt:

«...»

«...pole kuulnud, et niisuguste filmide näitamine lubatakse?»

«Nüüd küll. Ma ütlesin ju, et terve maailm vaatab, ja teeme näo, et meid ei huvita.»

«Kas sind huvitab?»

«Hakkas viivu ja küsis siis veidralt maheda tooniga:

«...teid seitsmeteistkümnendaastaselt seks ei huvita-»

«...ja sa julged?» karjatas Valve.

«Lüüdsin nagu kohustust talle appi minna:

«Pornograafia ja seksi vahel on vahe. Seda peaksid sa mõistma, noormees.»

«...polegi pornograafia, see on erootiline film.»

«Terminoloogia on vist sinu enda oma, jah?»

«...täna vahet teab terve maailm.»

«...ja pööratud meile kogu aeg selle «terve maailmaga»?

«...kus on sul terve maailma nimel rääkida?»

«...teie ei vaata Soome telekat?»

«Kas mina jäin vait — poisil oli igaühe jaoks lööv vastus-»
«...kõnitus valmis.

Direktor oli vahepeal ennast kogunud ja segas nüüd ebameeldivalt vahele:

«...vatab. Mine klassi.»

Poisil jätkus julgust küsida:

«Aga minu film?»

«...anname miilitsasse. Las nemad uurivad, kust sa vanemad niisuguseid asju saavad ja mille eest.»

Sõe oli trump. Poiss kahvatas ja vajus äkki tükk maa väiksemaks.

«Ma, palun...»

«Ming klassi.»

«Seltsimees direktor, ma palun väga...»

«Mine.»

Poiss mõistis, et seekord ei aita miski. Ta tõmbu küüru, kummardas ja läks vaga vaikselt välja.

«Mis vanemad need niisugused on?» haälitses Valve abitult. «Ja kuidas niisugused asjad meile üldse satuvad Kust? Kuidas see võimalik on?»

Direktor heitis talle viltuse pilgu.

«Ärge mängige naiivitari, õpetaja Johannes. Te tule tate mulle meelde ühe oblasti prokurori, kes televisioonis esinedes niisama vapustatud näoga küsis, kuidas on võimalik, et tema oblastis on altkäemaksu antud ja võetud. Jätke need lihtsameelsed küsimused, me kõik teame, mis meil sünnib ja kuidas sünnib... Aga selle poisi vanemad huvitavad mind ka. Tana õhtul läheme korraks sinna neile koju. Mina, teie...»

«Mina?» hüüatas Valve rabatult.

«Jah, teie. Kui klassijuhataja. Ja veel...» Direktor pilk rändas meie seas ringi ning peatus äkki minul.

«Ja veel õpetaja Kruuda. Esiteks kui järgmise üheteistkümnenda klassi juhataja. Ja teiseks kui meie kollektiivi kõige värskem ning seega kõige erapooletum liige.»

Jahmusin. Mis oli minul sellega tegemist? Aga vastavaidlema ma ei hakanud, tõtt-õelda kriipis mind usn suur uudishimu. Kõlab halvasti? Oleks ju kenam ning õilsam öelda, et ma tahtsin näha vanemaid näha pedagogilistest kahtlustest lähtudes, eetilise nõrdimuse sunni ja niisama. Aga mis parata, tavaline inimlik uudishimu oli siiski kõrge madravam. Olin kuulnud, et mõned hitas filmi- ja videoaparatuuri omanikud hangivad kuskil pornofilme ja muudegi meil linastamata filmide kassette ja korraldavad kodus koguni kinnisi seansse, viis kuni kümme rubla isikult — vastavalt esitatava filmi seansisioonilisuse või keelatus astmele. Ei ise pühad niisuguste inimestega aga seni kord ei ole ku puutunud.

Tegelikult on tobedus sellistest asjadest nii põrutava probleemi teha. Ka see on meie stalinistliku «sterilise» vili — kuni tänaseni lõigati meile kõigest filmidest välja iga kaader mis kajutas alasti naisekeha või

oleu, koguni midagi suguuhtega sarnanevat. Huvil mullegi vastu kasvab alati poordivõrk kattesaadavusega. Olin ise kunagi ühes uudishimu pärast uhte ehtsat filmi kuulnud. Kino oli peaaegu tuhi, ainult teismelist noorukit ja kümme te nagudega vanameest. Pervers- filmid ei ole alati olemas, igal pool. Kui kunagi puudub teha nagu, et meil ei tohi Stockholmis nahtud filmi pean teha üheks perverssuseks; teismelised ei taha tema kõige ootuspärasem puh- vana sõna meelde tuletades silm ei hakka peale...

Kas mõni kolleeg end järsk- tema asemel valiti selleks visiitiks. Aga maigin ainult kergendatud ilmeid. Me laksime kokkulepitult kella kaheksaks — vanemad pidid tõenäoliselt kodus olema.

avas Oleg Jankovskit meenutava näoga ilmitses meid üllatunult ja võõristades. Selge, perekonnast käib lastevanemate koosolekutel kui seal üldse keegi käib, sundida ju otseselt

«Topper?» küsis direktor lühidalt. Mees ei seesama imestav ilme.

«Jah...»

Ma olen selle kooli direktor, kus teie poeg õpib. Lindvest. Need on õpetaja Johannes ja õpe-

ti tõmbusid kitsaks ja valvsaks. Kolm peda- see lõhnas millegi ebameeldiva järele.

«Sse palun.»

«Võtsime kingad jalast — mees asetas täiesti matu loomulikkusega kolm paari tuhvleid meie le. Ma ei hakanud teda seal tähelepaneliku- lama, sel silmapilgul huvitas mind palju rohkem. Ma polnud veel näha. Milline ta on? Milline? Võib-olla korraldab oma kodus pornograa- seansse — ja kui, siis kindla peale tasulisi. Iialtki kalleid filme ei hakka keegi heategevusli- lutlustel näitama. Kas see naine on nagu lövi, kes ei vaevugi varjama, et võitleb oma kõigi võimalike vahenditega? Või kaval

ärinutt, kes oskab teeselda ja meelitada? Või koguni oma isevalitsejast mehe ohver, vaikne kannataja, kellel puudub karakter vastuhakkamiseks?

Mu uudishimu ei pandud kauaks proovile, noore Topperi ema ilmus hetke pärast toauksele.

«Oi, meil on külalised!» hüüatas ta kergelt ning isegi rõõmsameelselt. Silmitsesin teda teraselt. Ei, see naine ei kuulunud ühtegi neist liikidest, mida ma olin oma vaimuvaesuses jõudnud kokku klopsida. Meie ees seisis tüüpiline perekonnaema, nagu neid kujutati vanades romaanides — umarik, pehme, heatujuline, kõiki ja kõike lepitav, kõigi ning kõige eest hoolitsev.

Kas poiss tõesti valetas? Oli ta selle filmi ehk oma käel kuskilt hankinud ja lootis asja vanemate peale pöörates kooli relvituks teha?

Olin vahepeal kuulnud, et poisi isa töötab teeninduskombinaadis juhtival kohal, ema oli kooli andmetel kodune. Huvitav, kust pärinesid Topperil sellised sisetulekud, et ta võis naist kodus pidada? Palgarahadega seda ei tee, niisugust palka ei võinud ta saada.

«Seltsimehed on Esko koolist,» vastas mees pealtnäha täiesti rahulikult. «Saa tuttavaks — direktor — vabandage, kuidas teie...?»

«Lindvest.» Direktori põskedele ilmusid tillukesed plekid nagu alati, kui ta sisemiselt väga ärritus. See nime otsekui silmapilkne unustamine on vana trikk oma üleoleku ning ükskõiksuse demonstreerimiseks; et mees seda trikki tarvitas, see näitas, et ta ei tundnud ennast üldse kindlalt.

Meid paluti avarasse elutuppa vaatasin korraks ringi ega pääsenud mõttest, et see ruum sobib hästi niusugusteks kodusteks filmiseanssideks nagu neist raagiti, selle poolt kõneles isegi moobli paigutus mis jättis pool tuba peaaegu vabaks — väga toenaaliselt pandi sinna toolid publiku jaoks.

Pereema pakkus otsekohe kohvi, mis siin majas naislakkamatult igaks juhuks valmis olevat. Meid kostitati omaküpsetatud koogiga, jäätisega ja jumal teab millega veel. Topperid ei teinud nägugi, et meie visuit ullatab neid, veel vähem ilmutasid nad kavatsust küsida, miks me olime tulnud. See on suhtlemise taktika vastastikku ebameeldivas situatsioonis jäetakse alustamise õigus alati vastasele.

Olukord hakkas muutuma piinlikuks. Me istusime

koos jõi me nende kohvi, kuulasime nende seltskondlikku vahvat ja samal ajal olid meil nende suhtes mingid kavatsused. Mulle meenus koolipõlves nähtud Kesk-Ameerika indiaanlastest, kel oli tavaliselt kaks kätt: kui oled kellegi katuse all joonud kruusi, siis see koda ja tema elanikud sinule pühad ning nad, kuni sa selle katuse all viibid. Jutuajamise ajal olid nad olnud enam kuidagi edasi lükata. Vaatasin neid poole, aga samas ta kõhataski ja ütles siis iga-ahvatusega:

«Sul on tegelikult põhjustatud kaunis ebameel-
alusest.»

«Lostis imestades kulme, mees laskis pea viltu rektorile silmaga pilgutamata otsa»

«Kas poiss sai millegi eeskirjadevastasega hak-

«Ta ütles: eeskirjadevastasega. Hakkasin
«da Jankovski välimusega meest ei tohi ala-

«oli end toolil sirgu ajanud, ilmselt valis ta
«järgmisi sõnu. Valve oli täiesti tasa lülitatud, ta
«lõbus, hoidudes kellelegi otsa vaatamast.

«poeg näitas koolis oma kaasõpilastele pornograa-
«suga filmilinti.»

«Te millekski kohustav küsiv hääletsus väljen-
«positsiooni: me ei mõtlegi teile asja kergemaks
«alustasite, siis laske aga ise edasi. Direktor
«oli polnud nüüd enam kuhugi taganeda ja ega
«ki.

«et oli selle kodunt kaasa võtnud.»

«kus sell,» raputas mees pead. Ja jälle pidi
«labimurdekohta otsima. Ta ei vaevunud enam
«valuma:

«ee vastab tõele?»

«aatas direktorit imestava pilguga.

«ma pean sellele vastama?»

«Te näite oma võimupiiridest usna kõrgel arva-
«vat. Aga õigused, mis teil on koolipoiste suhtes,
«siski meie kohta.»

«taha vastata?»

«me, et mitte.»

«for tousis.

nemad peavad väga radikaalsete vahenditega manipuleerima, et oma umbersündi tõestada, ennast vajalikuks teha ja ühiskonda sundida nende äsjast mõttelaadi unustama. Tahande üheksasaja viiekümne aastatel, millest nüüd on televisioonis mõnikord räägitud, olevat paljusid inimesi hukutanud nende senised mõttekaaslased, kes aga kodanlikuks natsionalistiks ja rahvavaenlaseks kuulutamise aktsioonist kohe kahe käega kinni haarasid. Nad kirjutasid salakaebusi, tõrvasid oma endisi sõpru isegi avalikult ajakirjanduses... Ja neil oli edu, neid jaadi uskuma. Nüüd jutlustavad nii mõnedki nende hulgast agaralt juba *perestroika*'t ja *glasnost*'it — kas on siis võimatu, et neid usutakse ka seekord?

Valve jahvatas edasi:

«Ma vaatasin seal toas ringi, seal on ju kõik nagu kino-saaliks seatud, mööbelgi kõik ühte nurka kokku lükatud!»

Tähendab, mina polnud siis ainuke, kel olid need mõtted läbi pea käinud.

«Me ei tohi neil lasta enda üle irvitada! Kui me ei anna neid prokurori katte, naerab varsti meie üle kogu kool, küll Esko selle eest juba hoolitseb! Ei, tuleb otsekohe tegutseda!»

«Õpetaja Johannes, olge nii kena ja pidage suu,» lausis direktor järsku vaiksest ja kõlatult, võiks koguni öelda, ükskõikselt.

Valve võpatas ja vakatas, tema ausameelsele näole levis sügava solvumuse puna. Ta aeglustas veidi sammu, nii et jäi direktorist tahapoole. Vaatasin teda kõrvalt ja mõtlesin nukra irooniaga: siis nii pikuke sinu sõakus oligi... Hierarhiatunnetus teeb sinugi üheainsa silmapilguga taltsaks. Ei sinust ei saa ilalgi oma ülemuse vastu haaletajat — vähemalt nukaua, kui ta su ülemus on. Aga kas meist kellestki nii väga saab? Lõika kaua on meie teadvust toodeldud. Ja kuni see teadvus ei tõsta massu meie endi vastu, ei maksa erilistele muutustele lootda.

Nüüd, peaaegu aasta hiljem, võin ainult nõustuda kõige sellega, mida ma tol õhtul direktori ja Valve kõrval kodu poole sammudes mõtlesin. Kinodes ja teatrites käib nii mõnegi filmi või etenduse puhul praegugi veel selgesti kuuldav sügav hingetõmme labi saali: kuule, kuidas ütles! Mida ütles!... Mida siis öieti? Sedasama, mida me oleme kogu aja mõelnud, omavahel ka öelnud. Jah, aeglased ja piiratudki on inimteadvuse muutused.

... mõtlesin hoopis ketserlikult veel ka noile filmidele kui laseks õige meie kinodesse jooksmas süle-... nimmetatud pornograafilisi või erootilisi või... või kuidas asjatundjad neid tahavad dife-... rida. See tähendab — kui asendaks uksepraod... lukuaugust piilumise avaliku vahtimisega. Mis katastroof? Vaevalt küll. Tõsi, esialgu haka-... piletitega spekuloides, mõne kino ukseid mur-... maha. Ja miks? Ikka lähtudes sellest samast teadvusest, mis sosistab arevalt kõrva: kasuta... urat teab, kaua see kestab, kaua seda lubatakse!... neid filme näidata kuu, kaks, kolm, aasta, isegi... t, kui vaja? Usun, et efekt oleks sama, mida... n Stokholmis. Miks piilutakse treppi mööda... naise saba alla, kui ometi rannas kõnnitakse... ris paljastest naistest üsna ükskõikselt mööda?... on ju põnevam, sellega seondub isegi väike... lutav märkab sind, võib sind mingil moel

... piilumegi — kõikjale ja kõike. Tulevikku, kodanikuõigusi, kodaniku julgust. Mis pagana... sa ehitad rahvaga, kes on harjunud kõike... uma?... ilikult ei hakanud ma oma ketserlikke mõtteid... kuma — inimestel on suurepäraselt arenenud... ke valesti mõista või vähemalt kuulda sinu... da, mida seal pole. Kas võib selle kohta pare... t, kui on öelnud ühes oma luuletuses Juhan

«Ja sinu jutust otsitakse kõike,
kuid ikka muud kui
seda, mis seal sees.
Oh taevas, hoia
purunemast seda kõike
mis sulle puha. Seda
mis on SEES.»

... kondis solvunud tummuses, meilgi direktoriga teineteisele enam midagi öelda. Direktor ei ela... majas, läksime temast lahku paar kvartalit... Avasin juba kergendatult suu, et lausuda tava-... Homseni siis» või midagi selletaolist, kui direk-... mulle otsa vaatamata ütles:

«Sa passi muide sellele oma Rahi-plikale rohkem peale. Liiguvad kuuldused, et ta kolab jalle õösiti ringi. Kui ta peaks veel kord miilitsa-se sattuma, siis ei tea, mis peale hakata.»

Ma sain nagu pauga pane. Ja samas loid minus lõkkele isatunded, mingi vihane enesekaitsevajadus, kuigi keegi polnud otseselt mind rünnanud. Kasin jarsult:

«Mis kuuldused? Kes räägib?»

«Olevat nähtud.»

«Kes nägi?»

Oma kerkivas vihas ei pannud ma kohe tähelegi, et direktor oli mind esimest korda sinatanud, see pidi tema poolt vist tähendama lõplikku omaksvõtmist.

«Kes, kes... Mis tahtsust sel on.»

«On. Ja isegi suur tähtsus. Ma tahan teada, kes neid kuuldusi levitab!»

«Nonoh, sa astud selle tüdruku eest ju nii tuliselt välja, nagu oleks ta su oma tütar.»

Hetkeks kangistusin aga siis taipasin, et direktor ei mõelnud oma sõnadega tõesti midagi muud kui seda, mis ta ütles. Süütunne (mille pärast õieti?) kihutas mind oma ägedust leevendama, ütlesin poolnaljatades, pooltõsiselt:

«Mis selles siis nii imelikku on, ise ju leierdame kogu aeg ja igal pool, et oleme neile teisteks vanemateks.»

Direktor ei lausunud enam midagi. Seisime ilma mingi põhjuseta veel paar hetke tuulisel tänavanurgal, siis lausutas sõbralikult:

«Kurat neid jutte teab. Kes on kord vahele jäänud, selle kohta lastakse ikka kergemini igasugust kõmu lendu. Aga sa võiksid tööpoolest teda veidi kontrollida.»

«Kuidas? Hakkan uurama või?»

«Ära veiderda! Küll sa aru saad, mida ma mõtlen.»

Mu puudutatud isatunded ei andnud veel rahu:

«Kas küsin tema ema-t või?»

«Sinu, kuradiga ei saa tana inimse kombel ra kida.» urahtas direktor. «Hea küll, teine kord Tana... oli tõesti üks sitt päev.»

Pidi olema. Isegi väga sest seda sõna kuulsin ma tema suust esimest korda ja nii palju «kuradeid» polnud ta kah ealeski varem pruukinud.

«Olgu. Homseni siis.»

Kõndisime Valvega kahekesi edasi, ja nagu ma olin arvanudki, pääsesid tema keelepaelad nüüd seda ägeda-

...mida hoolikamalt ta seni oli pidanud neid

...Tema ütleb mulle, et mina pidagu suu! ...noodi jõuame, kui kõike varjame ja aina ...sa naed, see Esko teeb meid veel kõigi

...kardad seda nii koledasti?» küsisin muiates, ...pea kumises hoopis direktori asjastest sõnadest kohta

...mõtled ka, mis sa raagid? Kui õpetajad ja kool ...vaiseks tehtud, või õigemini kui nad on ise ...meruväärseks teinud, mis pedagoogikast saab siis ...ntu olla?!

...nd parata, pidin temaga edasi rääkima, kui olin ...a algust teinud.

...rahulik. Ma olen kindel, et poiss ei räägi koolis laskäigust sõnagi, kuigi isa ja ema ei hakka seda ...t muidugi varjama, ei saagi varjata.»

...Ma tunnen seda Eskot küll, ta on kõik need ...ga jultunud olnud, jultunud ja ennast täis mis

...nd, kui sarnased te kõik ikka olete, mõtlesin, — ...a nii mõnedki sinu kolleeginnad küll minu endisest ...l, küll praegusest. Nüüd, kus poiss jäi vahele, on ta need aastad» olnud väga jultunud ja ennast täis. ...pole ma justkui kuulnud, et sul oleks tema kohta ...õelda olnud. Vastupidi, ma arvan mäletavat, et ...l, paremat inglise keele hääldust kui Esko Top- ...le koolis kellelgi... Nojah, eks ta siis nende oma najal trenigi seda hääldamist, need ju enamasti liskeelsed.

...n sulle, ole rahulik. Küll papa ja mamma teevad ...k, et ta hoiaks suu kinni. Nendel on ju palju ...i asi peaks liiga suure kella külge minema.» ...mamma!... Sa kujuta ette, see naine julgeb ...u õelda, et peab nusugust «kasvatust» koguni Oma lapsele pornofilme näidata!»

...t sulle näkku? Sina olid ju üsna vait, rääkis ...rektor, ja üldse õeldi kõike seal ju meile ...le kõrgile. Aga olgu.

...t ed, ma hakkan mõtlema, et äkki oli tal koguni ...m h rraga mõtlema tult

...jalapealt süüa ja veltis mind nagu ilmu-

«Õigus??? Kas sa oled kah hulluks läinud?»

«Kes siis veel, et mina kah?»

«Kas sina oma pojale — ei, sinu kui mehe puhul tuleb küsida, kas sina oma tütrele näitaksid nüisugust soppa? Sekskasvatuse eesmärgil?»

«Mine tea, äkki näitaksingi,» ütlesin Valve kiuste, ehkki ta sõnad torkasid mind valusalt. «Kuigi see sekskasvatus on vist rohkem ema te asi, tutarde puhul eriti.»

Valve silmitses mind veel mõne aja ja hakkas siis edasi astuma. Ta oli nähtavasti teinud otsuse oma loogika kohaselt.

«Sinust ei saa ka enam aru, millal sa räägid tõsiselt ja millal teed nalja.»

See lahendus oli täielikuks lepituseks absoluutselt sobiv, ma ei tea, mis paharet mind ajas tema kallal edasi norima. Või ärgem valetagem — teadsin küll: see paharet piinas mind direktori sõnadest alates.

«Tead, Valve, mida ma tahaksin sinult küsida? Ainult kas ma julgen.»

Valve heitis mulle kiire, valvsa pilgu.

«Küsi, mida tahad.»

«Seelasama, mida Fsk tana õpetajate toas küsis. Et kas sind seitsmeteistkümmeselt seks ei huvitanud?»

Ootasin plahvatust, aga imekombel seda ei järgnenud. Valve isegi ei nõksatanud, ta astus mu kõrval möödunud sammuga edasi ja ütles siis lõpuks tasa, relvituks tegeva avameelsusega.

«Minul oli seitsmeteistkümmeselt minu elu esimene suur armastus. Nii tõsine, kui üldse võib olla.»

Vakatasin — nüisugust pööret meie jutuaajamises polnud ma tõesti oodanud!

«Noh, miks sa edasi ei küsi?»

«Palun vabandust.»

«Milleks? Kõigest võib rääkida, mõnikord peabki kõigest raakima. Miks sa ei küsi, kas meil seks oli või mitte? ... Oli küll. Nii..., hullusti, et hullemini ei võigi.»

«Ja siis?»

«Sis oli kõik nagu ikka. Ma jäin rasedaks. Ja minu ema sundis mind aborti tegema.»

«Kas selleks saab siis sundida?»

«Mind sai.»

«Suüdistad sa ema nüüd sellepärast?»

«Jah, suudistan.»

«Ta oleksid ju muidu pidanud kooli katki jätma, lühiseks.»

«Munulused. Meie ajal lõpetatakse ülikoole isegi ühe lapse kõrvalt.»

Nagu kõhkles nüüd pisut, aga rääkis siiski edasi: «Mõtled, et see tegu jättis minusse mingi ranga jälje, kompleksi või nii. Ei.» Ta vaikis veel mõne hetke.

«Kindlasti enda ette mõelnud, miks ma ei ole üha pole ju nii eemalepeletava välimusega, et võinud keegi tahta. Aga põhjus on väga lihtne: ma olen jään selle abordi tagajärjel viljatuks. Ja last ma ei taha. Ega taha mehedki. Või arvad, et keegi kellelegi, kes mind püüdis, kohe ära öeldi: ära looda, neid ei saa ma ealeski, et ta oleks minu kosima kippunud?»

Valve sõnad olid liiga kaalukad, et neile vastu võtta või moepärast.

«Moodi. On su küsimusele nüüd piisavalt vastanud.»

«Valve. Ja ära pane mulle pahaks.»

«Ma... Ma lihtsalt pean sellest aeg-ajalt meenutama, et mitte ükskõik kellele.»

«Ma maja ette jõudnud. Teisel korral Valve jäime seisma, ma võtsin ta käe ja surusin seda vastu mu sind. Sa tegid mu nii mõneski suhtes targa-
ma amet, ma ju õpetaja,» heitis Valve veidi liiga kiirelt ukse.

«Tut.»

«Õhtut, Valve.»

«Järgmisele korrale ja mõtlesin oma korteri kohta, et meie kojutulek on võrdselt kurb ning just-
mine meid kumbagi ei oota keegi, ei vaja keegi. Ma vaidlesin endale vastu: ei, mind vajab keegi. Ma hakkan ma kohe ajama.»

«Ma kilejope varna, laksin oma laua juurde ja rianne numbri.»

«Mõiste vastas jälle Birgit, neil oligi vist niimoodi

«Moonutasin jälle haalt, palusin ema. Seekord

«Ma vaatan, vaid: kohe kutsun. Kas ta tundis

«Miski ara?»

Kartus oli asjatu. Marianne ütles minu haalt kuuldes jahedalt nagu eelminegi kord:
 «Ah teie. Millega ma võin kasulik olla?»
 «Ma pean sinuga kuskil rääkima.»
 «Oi, mul pole praegu kahjuks aega.»
 «Jäta rumalused. Birgiti kohta käivad jälle kuuldused.»
 «Jä siis?»
 «On see sulle ükskõik?»

Teisel pool oli vaikus, mõistsin teda väga hästi. Kurustasin jätkama.

«Teile tulla ma ei saa, sinu töö juurde ka mitte, see tekitaks veelgi tobedamaid jutte. Sõida homme pärast tööd, noh, ütleme, kella seitsmeks vanale surnuaiale. Ma ootan sind seal väraval. Nõus?»

Vaikus kestis nii kaua, et ma kartsin ühenduse juba katkenud olevat. Aga ei, tuututamist ei kostnud, ja peagi tuli ka Marianne hääl:

«Selle üle võiks järele mõelda.»

«Kas see tähendab sinu keeles «jah»?»

«Hea küll. Ma võtan selle asja homme käsile.»

Panin toru ära ja vajusin sügavale nahksesse kirjutuslauatooli. Jumal tänatud. Ta peab midagi teadma. Peab. Ja kui ei teagi, siis vähemalt mõtleme midagi välja. Ta ise ütles ju: nüüd sa kaitsed teda, kui peaks tarvis minema.

Jah. Kaitsen. Igal juhul kaitsen. Aga mitte ainult nõnda, nagu sina seda teed. Ma kaitsen teda ka sinu endast, kui vaja. Ära unusta, Marianne, et sina oled minul kah peos. Birgit usuks mind, kui ma räägiksin talle tõtt. Ja see oleks sulle liiga rängaks löögiks. Kuigi hoopis võib tabada ka mind ennast. Aga vähemalt pole ma sinu ees relvitu.

Tõusin, heitsin kušetile pikali, sulgesin silmad. Alati kostis mingit kolinat, Valve tuli uuesti meelde ja tema lugu.

Ema.

Ema suda.

Ema armastus.

Me tavatseme neid ette kujutada iseendastmõistetavana ja loomulikena. Muidugi, see ongi nii. Aga kui palju erinevaid sudameid, kui palju erinevaid armastusi!

Ma olen täna otseselt või kaudselt kokku puutunud kolme emaga.

...nad armastavad — on armastanud — oma last, ...et kahtle. Kuid mismoodi armastanud? ...harjunud, tavaparases mõtlemises on midagi kole- ...et ära, hirmsasti viltu.

4.

Marianne oli täpne — öieti oli seda buss, mis peatus ...minut pärast seitset.

Kui nägin teda bussist väljuvat, tõmbusin instinktiiv- ...värava varju — seekord ei tahtnud ka mina, et keegi ...meid koos.

Tuli pikkamööda kalmistu poole, silmitsesin teda ...distantilt nagu võõrast naist. Oli küll juba üsna ...kuid bussipeatuses põlevad tänavavalgustuslambid ...mul teda kaunis selgesti näha. Marianne oli silma- ...ilus, moodsalt, kuid tagasihoidlikult rõivasta-

...korruga tundus mulle absurdne, et see naine on ...tutre ema. Ma ei tunne seda naist, pole kunagi ...nõnda, see on absoluutselt võõras inimene. Kõik on ...fantaasia, ma olen näinud lihtsalt und, et mul on ...võõras naine astub kohe minust mööda mulle ...heitmata, ma vaatan talle veel korra järele ja ...oma teed.

Muidugi ei astunud ta mööda, vaid tuli otsejoones minu ...ja küsis ilma tervitamata:

«H. milles on asi?»

Kohitasin õlgu.

«Ütlesin sulle ju eile õhtul.»

«Õhtul rääkisid sa ainult mingitest kuuldustest ...used need kuuldused on?»

«Nägin ta toomist, et ta on kõigiti rund-valmis. Just ...praegu ei tahtnud. Võtsin end kokku.

«Ma jalgutame pisut.»

«Nägin nagu meks pannes kulme, aga astus siis ...kalmistu liivasele teerajale, mis süvenevas ...nõrgalt helendas.

«Noh, ma ei taha, et sa oled minu vastu sõjakalt ...«Või on Birgiti asjas ju ühine rinne, on ju?»

«Nägin, ma rääkisin eelasi: «Mõnikord on tavalis-

ses elus niisamuti kui sõjas — ei saa õlg öla kõrval võidelda inimesega, keda sa vihkad või põlgad.»

«Ma ei vihka ega põlga sind,» ütles ta kohe täiesti siiralt. «Sa oled mulle ükskõik.»

«Hüva, olen nõus. Ütle mulle — kas ta on viimasel ajal õsiti ringi hulkunud?»

«Birgit pole ühtki ööd kodunt ära olnud.»

«Ma ei küsinud seda. Ma küsisin, kas ta on ringi hulkunud. Sina peaksid seda orneti teadma.»

«Oleneb, mida sa öö all mõtled.»

«Mida nemad ise selle all mõtlevad, Marianne. Nagu sa peaksid teadma, on alacalistel parast kella kahtekümmend kahte keelatud ilma vanemateta väljas viibida.»

«Ja siis?»

«Kas ta on hiljem koju tulnud?»

«On juhtunud, kuid mitte sageli.»

«Kus ta käib?»

«Mina ei luura oma tütre järele.»

Onkasin. Niiviisi ei jõua me oma jutuga kuhugi.

Teeraja kõrval üksiku haua ääres seisis pink, viitasin sellele.

«Istume.»

Istusime.

«Kas ta on... alkoholi tarvitanud?»

«Ma ei nuusuta oma tüdruku üle, kui ta koju tuleb. Birgit on kuueteistkümnenda aastane, teda ei saa kohelda nagu väikest last.»

«Ma usun, et selleks pole tarvis üle nuusutada.»

«Silma torganud see igatahes ei ole. Selge?»

Selge oli ainult niipalju, et Marianne säilitas vaenuliku hoiaku minu suhtes. Miks?

«Kuule, Marianne, kui me jätkame samamoodi, siis pole meie jutuajamisest mingit kasu. Ole inimlik või ma sülitän ja lähen kus kurat.»

Ootamatult avaldas mu resoluutsus mõnevõrra mõju, ta tõmbus nagu pisut madalamaks ja ütles vähem ametliku häälega:

«Mõnikord on tal lõhnad küljes küll olnud. Aga väga nõrgalt. Purjus pole ta pärast seda... möödunud aastast janti olnud.»

Tahendab, siis ikkagi oli.

«Kellega ta labi käib?»

«Tal on üsna palju sõpru.»

«Sõpru või sõbrannasid?»

«Mõned sa neid?»

«Mõned sa neid?»

«Mõned loomulikult mitte.»

«Tal on ju kindlasti ka mõned, kellega ta lävib ühele oma kamp?»

«Küll.»

«On?»

«Kas seda küsid?»

«Tule, ma pean ju teadma, millises seltskonnas ta on.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned?»

«Mõned?»

«Kas sa teadma? Ma ei saa ju iga tüdruku kohta teada, kes meile sisse astub, kohe küsida, kus ta on?»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

«Mõned need põhisõbrad ja sõbrannad kõik meie klassis.»

jõudnud märgata? Uhes pingis nad ei istunud, vahetundidel viibisin ma peaaegu alati õpetajate toas, nii ei saanudki ma kuigi palju tähele panna. Noh, nüüd hakkab teisiti olema. Ja eelkõige teen ma selle Anu kohta kõigi kindlaks.

«Sa tunned neid?»

Marianne hääl tõi mu reaalsusse tagasi.

«Tüdrukut muidugi, ma olen ju nende klassijuhataja. Poissi mitte. Aga küll ma õpin tundma.»

Vist kõlas mu haal kuidagi kahtlaselt, sest Marianne vaatas mulle valvsalt otsa. Kuid õnneks dešifreeris ta mu tooni valesti:

«Palun sind ainult, ära tee midagi nii, et see kõigil silma torkaks!» Ta häälest kostis tõesti palvet, mõistsin kui tähtis talle oli, et Birgit ei saaks sellest luuramisest teada.

«Ole mureta. Ja neid teisi... sa siis ei tunne?»

Marianne kõhkles justkui hetkeks, aga vastas siis otseselt:

«Ühte poissi tean veel. Ja ühte tüdrukut. Poiss käib tehnikumis, tema isa on meremees. Ja tüdruk lõpetab teie kooli ülemöödunud aastal, tema isa on surnud, ema töötab linna külje all kolhoosis agronoomina.»

Niisiis vanem kui Birgit. Ja too tehnikumipoiss ilmselt kah.

«Nimesid tead?»

«Tüdruku nimi on Annika Linamäe, poisil Aivar Normak.»

See vastus tuli nii kiiresti ja mõtlemisaega tarvitamata, et minus sähvatas oletus, mis kohe ka veendumuseks muutus:

«Nemad olid kah selles möödunud aastases kambas?»

«Jah.»

«Ja sa lased Birgitil nendega ikka veel sõbrustada?»

Nüüd oli Marianne kannatus ilmselt otsas, ta sähvatas ootamatult ägedalt.

«Eks sa katsu suurele tüdrukule midagi öelda, kui ta ei ole üht, hülisõhtuni toot!»

Ta largas püsti ja lisas siis rahulikult:

«Aitab, lahme aru, midagi ei ole kahtluses.»

Sõnapiiride vahele kalustas ta oma sõnu. Üks küsimus lükkas minust sõbrale, teine aga tõi mehele. Ma valasin taas õla tulle, aga ma ei suutnud enamist peata.

Ma veel ainult üht asja: kas Birgit on

enne ei vihastanudki, ainult heitis mulle üle isegi pimeduses läigahtas, ja vastas külma-

«Küll sinu asi, koolmeister!»

«Mida muud olin ma lootnudki?»

«Et pöördus ees ruttav Marianne veel kord

«Järgmise bussiga.» Ning eemaldus hüvasti

«Kui oli mu esimeseks tööks üheteistkümnendevikust nimed üle kontrollida. Muidugi kuulus Esko — Esko Topper.»

«Kas sa ma teie perekonnast kuidagi lahti, Topperid, mõtlesin ilma igasuguse irooniata, ma aimasin, et need kontaktid toovad kaasa

«Ehkki arvata, ei poetanud koolis ühtki sõna

«Kui olime tal kodus käinud. Otse vastupidi —

«Nätsukult koguni, et ta oli poistele õelnud, nagu

«Kui ta filmirulli ühe täiesti võõra meremehe

«Kui ta olewat sellepärast luisanud, et tõi kodunt, et

«Kui ta siis rahule. Nojah, niisugune lahendus

«Kui ta kõiki asjaosalisi, vähemalt formaalselt. Isa Top-

«Kui ta meile nagu õelnud; näete, meie poolt on

«Kui ta maang; koolipoisiga võib ju kõike juhtuda, tema

«Kui ta läisvastutav oma huvide ja ettevõtmiste abso-

«Kui ta luslikkuse ega eetilise eest, liiati kui eksis-

«Kui ta nusugused tundmatud meremehed, kes kava-

«Kui ta rutavad teismelise nooruki täiesti arusaadavat

«Kui ta maalsete ilmingute vastu. Niisiis meie ei puutu

«Kui ta ge teiegi mõistlikud ning ärge andke tülijuma-

«Kui ta malt poolt dopinguid. Käitugem nagu omal ajal

«Kui ta ei unustanud küll midagi, kuid tegi näo, et

«Kui ta ju pole üldse olnud.

«Kui ta sellega nõusse, Topperid aga ei teadnud neid

«Kui ta d, mida teadsin mina. Olin Birgiti käekaigust

«Kui ta ivitatud, et Eskot oma vaateväljast ära lasta. Kui

«Kui ta oleks mingil põhjusel kerkinud Esko erikooli

«Kui ta küsimus, oleksin arvatavasti kahe käega poolt

«Kui ta mud, üldse endalt küsimata, mida see oleks tähen-

«Kui ta kide...»

Novembri keskel sain emalt kirja. Seda võis nimetada sündmuseks, sest ema polnud kuigi agar kirjutaja, ve enam, ta valtis seda niipalju kui võimalik. Kui olin ise seisvasse ellu astunud, kujunes meil kindel suhtlemisüsteem: igal koollivaheajal sõitsin ma ema juurde koju ka enamiku oma suvepuhkusest veetsin alati seal, pärast abiellumist käisime koos Eneliga, aitasime emal heina teha ning sattisime muid majapidamisasju. Emaga koelas tema noorem õde, nii et ta ei pidanud ülejaanud aega üksi olema. Kas me olime ema suhtes hoolimatud? Teatud mõttes küll. Aga niisugune läbikäimine oli meie perekonnas tavaks saanud, emagi ei ilmutanud meile vastueriti palavat huvi. Nüüd hakkas kõike teistsuguses vaiguses nägema, näen ema vaikset delikaatsust, mis ei lubanud tal meie ellu sekkuda, ennast liialt tähtsustada. Ikkagi, kui ma mõtlen tagasi ka oma lapsepõlvele, siis tuleb tõele au anda: erilist hellust meie majas ei olnud. Ma ei suuda meenutada vist ainsatki juhust, mil ema oleks mind lihtsalt niisama sülle võtnud või mul peal silitanud — vähemalt sellest ajast alates, mida ma juba enam-vähem mäletan. Ei, ema ei hellitanud mind. Isaküll, mul on meeles mitmed-setmed korrad, kui ta mulle tõstis, mind embas. Aga isa suri varakult. Isegi nagu uskumatu, et alles kolmkümmend viis aastat tagasi surid nii paljud inimesed tuberkuloosi — tiisikusse, nagu siis öeldi. Viimastel aastakümnetel pole tiisikuse ravi nagu enam mingeid raskusi valmistanud — kuigi lugesin hiljuti kuskilt, et olevat arenenud mingid uued vormid millega on jälle väga raske võidelda. Isagi võitles, võitles kõigi olemasolnud vahenditega, oma tahtejõuga, kirega elada. Ema jutust tean, et tal opereeriti välja mitu roiet, see olevat esialgu justkui andnud lootust, aga siis halvenes seisund ootamatult uuesti ja ta lahkuski meist siis kui olin vaevalt viieks saanud.

Ema armastus minu vastu oli teist laadi, see oli asjalik tegude armastus, kui nii saab öelda. Ta pidas lehma, kuigi pole eluaeg loomadest eriti hoolinud, pidas minu pärast et mul oleks neis sõjajärgsetes kitsastes oludes kõht täis ja tervis korras. Ta rügas rasket tööd teha, tema õde tal meie juurde juu alles siis, kui ma olin juba keskkoolis. Jah, nüüd saan ma emast paremini aru. Ja ometi ei pääs ka mina kahjutundest, et pidin ilma jääma just selles füüsilisest ja nähtavast ning tuntavast hellusest, mis me oleme juba kord sellised, et meile ei piisa, kui me teame

unustatakse, me tahame seda ikka ja jälle la, füüsiliselt tunda, kuulda, tajuda... Muide, teistsugust armastust, mis ei salli sõnu ega l — «ei salli» on küll ehk liiast öeldud, õigemini «ei pea vajalikuks».

Ma olnuks Eneli? Ma ei saanudki seda teada, ei polnud lapsi. Mitte et me oleksime neid vältinud, me tahtsime, aga ei saanud, jumal ise teab, ka käisime mõlemad arstide juures, nende jutu järgi kõik korras olema, ja ometi katkes Eneli rasekord väga varases staadiumis.

Ma olin siis ema kiri mu ees laual, ma vaatasin ümber, aga värinaga, kartsin, et on midagi juhtunud. Ma olin siis mu kartused põhjendamatuks. Ema rääkis sellest, kuidas nad õega elavad, rääkis ka asjadest, mis olid temale ilmselt tähtsad, mitte. Alles kirja lõpus märkis ta, et oli Eneli haua, teinud selle korda, see olnud see ara.

Kasid ise ka seal natuke tihedamini käia, sul on ilmsena pikk tee sõita, aga võiksid vahel ikka... Kas või teiste inimeste pärast, ei ole ilus, raske haud seisab hoolitsemata. Ah jah, Eneli ütles mulle, nemad on mõne korra surnuaial käinud, neil on samuti raske sõita. Nad küsisid, kuidas aga ma osanud suurt midagi kosta, ma ei tea ju mitu kuud oieti midagi. Kirjutasin, et oled nüüd uues linnas. Eneli ema küsis veel, kas sa oled juba uut naist võtma, tänapäeval pidi see kiire. Ma vastasin, et vaevalt küll. Aga ega ma ei tühj-olla valetasin tähtmatult...»

Oli minu ema, just niisugune oli ta ka silmaga rääkides, ta ei süüdistanud kunagi kedagi, märkis ainult nagu muuseas, et seda või teist ei ole või tegemata jätta.

Olnud Eneli haua pärast siiakolimist kordagi käinud ema polnud hoolimatus ega unustamine — ma ei unustad sinna minna. Eneli puudumine oli ikkagi abstraktset, ma võisin hulk aega elada lohutavas mõttes, et ta on ainult kuskil ära ja tuleb varsti, õige aegasi. Aga haud oma konkreetsuses ei salli illuust, ta purustab need halastamatult, seab meid silma ette tööga, julma ning muutmatu tegelikkusega. Ma ei unustanud teiste inimeste pärast...

Ei, ema, inimeste pärast ei tee ma midagi, mõelgu na minust, mida soovivad. Ma ei kavatse enam kunagi uuesti minna tollesse linna asuda, kõik sidemed selle kohaga on katki rebitud. Surm rebis nad katki, pärast Enelit ei tahendatud see linn ega tema asukad mulle kõige vähemalt midagi. Pealegi olid moodunud paari kuu sündmused minu midagi ümber paigutanud. Oli toimunud iselaadne vähetuste vahetus: naise asemele oli mulle jasku antud tütar. Oieti mitte antud, pigem ära võetud, kuid ikkagi antud. üks nagu vahetas teise välja ja oleks mõttetu salata, et seegi mängis oma osa.

Muidugi, mind võidi tõesti pidada südametuks egoistiks. Ka Eneli vanematele polnud ma midagi kirjutanud, nemad arvatavasti ei teadnudki, kus linnas ma elan, kui ema neile nüüd ei teatanud. Ja ometi ei olnud see egoism. Ma polnud lihtsalt tundnud mingit vajadust neile kirjutada. Me saime hästi läbi, nad olid minu kui väimehega täiesti rahul, ehkki erilist südamlikkust polnud muidugi kah, ei saanudki olla, kui elati üksteisest nii kaugel ja kohtuti nii harva. Neil kohtumistel valitses pigem mingi pidev viisakuste ja komplimentide vahetus, nagu peaksime me vastastikku üksteisele meeleheitlikult selget tegema, kui väga me üksteist hindame; nagu võiks keegi muidu arvata, et see pole nii. Kui me Eneliga vahel nelli külla sõitsime, hoolitseti minu eest alati poole rohkem kui Eneli eest, mulle pakuti paremaid palasid, ikka nagsellessamas hirmus, et ma ei mõtleks, et nad ei armast mind, ei aktsepteeri täielikult kui väimeest. Minugi ema polnud parem, ka tema tegeles meie külaskäikude ajal rohkem Eneliga kui minuga. Nähtavasti on see saaraste puhkudel igiammustest aegadest kombeks — kinnitada võõramale, et ta on ikkagi oma, on ka oma, veel enam on vaata et rohkem oma kui lihane laps.

Emaga oli mul siiski lihtsam, ta oli ikkagi minu ema.

Tegin otsuse, et ma pean ennast kokku võtma, pean Eneli vanematele kirjutama. Ma ei tahtnud, et nad mõtleksid, nagu oleks Eneli surmaga kõigele krup; poln tõmmatud, nii neile kui Enelile endalegi. See otsus näitas küll, et ka mina teen siiski midagi inimeste pärast mitte ainult oma sisesunni tõttu, aga see oli vajalik. See ei saanud nimetada teeskluseks, ma ei tahtnud teada, nad arvaksid oma tutre olevat midagi, mis on loomulik, tud, ma ei tahtnud neid kummutada. Ma ei tahtnud, kui Eneli polnud ju unustatud.

Ma tahtsin ma nüüd ikkagi kord Eneli Olin vist üldse valesti teinud, et lasksin minna orasse vaikelinna, tema õige koht oluks olnud kodukulas, seal, kus magasid igav tundi ja vanaemad ja kuhu maetakse kord ka ema. Aga ma ei teadnud ju siis veel, et Eneli oleksingi ma nondel masendavatel tundudel milledugi muule mõelda kui sellele, mis

ümber mätta? Leidsin, et see on mõttetu. Jätin nende rahu. Iseasi kui ta vanemad oleksid ta taotlema, sel juhul oluksin valmis neid minna ise ei tahtnud ma seda ettepaneku teha, aga see teha, kes teab, missugune maik sellele kki juurde tekkida. Seda oleks võidud võtta ohkku lahtiütlemist, nagu südametut žesti, et annan teie tütre teile nüüd tagasi, mul pole vaja.

Seda enam vaja...

Ma sõnad moodustusid mu peas juhuslikult või juhuslikkuse seadimise loomulik tagajärg, selle mis oli tegelikult mu hinges juba toimunud? Ma ei teada ka praegu vaja, mõtlesin. Või poleks ma hakkan tõesti oma südametunnistuse ees, miks ma muidu seda vajadust nii kategooriliselt? Kas mul ikka on Enelit veel praegugi nu

Ma isin täie selgusega. See kõlab koletult, aga nii sellest ajast, kui mu ellu ilmus Birgit, polnud ma enam Enelile mõelnud. Kas ma olin tõesti minna, kes alles napilt kolm kuud tagasi endalt küsis, kui palju aega võtab kohanemine eluks minna?

Ma olin seesama mina. Aga aeg polnud enam see, mis olin ning teadmused polnud needsamad. Küsisin mida ma rohkem sooviksin: kas seda, et Eneli oleksuksime ikka sealsamas vaikelinnas ja ma ei oleks olemasolust mitte midagi, või eelistan ma teadust olukorda. Muidugi puudus sel küsimusel vastad on ikka nii, nagu nad on. Ei saa tagantjärele, kas ma teeksin praegu selle või teise valiku ajal polnud mingit valikut, mingit alternatiivi, vaid kindlad faktid.

Ma ei saa ial sallunud ohkamisi: kui ma oleksin

teadnud! Sa ei teadnud, see on fakt ja sellega purdub kõik. Kui ma oleksin teadnud, et kohtan sin Mariann ja Birgitit, kas ma oleksin siia linna tulnud? Mis mõte on niisuguseid asju küsida? Võib-olla oleksin tulnud võib-olla mitte. Aga sel «võib-ollal» pole mingit kaalu sest ma ei teadnud.

Niisiis, otsustasin sõita. Oli reede, tegin plaani, et sõidan puhapäeval ja küsin esmaspäeva direktorilt vabaks. Oma tundidesse tuli muidugi asendaja leida. Hauale kavatsesin sõita ema juurde ja esmaspäevaks sinna jääda.

Koolis ei tekkinud mingeid raskusi, direktor nõustas otsekohe, küsimata isegi, milleks mul seda vaba päeva tarvis on. Ma oleksin võinud talle öelda — mis võis olla veel arvestatavam põhjus kui naise hauale minnek? Aga just sellepärast ma ei öelnudki, mulle tundus see otsekohe tunnetega spekulatsioonina.

Puhapäeva hommikul läksin siis teele, korra tuli ümber istuda, kohale jõudsin lõuna paiku.

Imelik, midagi omast ei tundunud selles puhkepäeval rahusse sumbunud väikelinnas, kus ma ometi olin elanud kolmteist aastat. Mis teeb ühe paiga omaseks? Inimesed vastaks vist igauks. Ja ometi — ka nemad ei suuda seda. Paik saab omaseks millegi seletamatu kaudu, tagantjärele võib ainult öelda, et need on mälestused — mitte igasugused, vaid intimsed, ainult sulle endale teada olevad pisiseigad, vahel suuremadki, aga igal juhul niisugused, mis kuuluvad ainult sulle, on peidus sinu hinge neis sõnad, pides, kuhu sa kedagi ligi ei lase.

Minul olid need mälestused liiga järsu lõpu saanud ja küllap just seetõttu oli see minu silmis nüüd võõras väike linn, mida ma juhuslikult niipalju tundsin, et mul polnud tarvis kelleltki teed küsida.

Teadsin, et linnast viib buss mu otse kalmistule, aga ma ei tahtnud sellega sõita. Vist seepärast, et pelgasin kohata mõnda tuttavat. Samal põhjusel ei meeldinud mulle ka jalgsimineki, nõnda olin siis üsna õnnelik, kui bussijaama ette veeres vaba takso — selles linnas lausa haruldus. Taksojuht oli võõras noor mees, ta ei vaadanud õieti minu poolegi kogu selle veerandtunni kestel, mis kulus kalmistule jõudmiseks. Pidin ta juba vabalt laskma, aga mõtlesin siis äkki ümber ja ütlesin:

«Oodake siin palun. Mul ei lähe eriti kaua.»

Taksojuht nõustus puiklemata, küsis ainult, kas ma pärast sõidame linna tagasi.

«ame maale.»

Ma väravast sisse, see oli just niisugune tühjusega raudvärav, nagu neid meie vanadest hulgani leidub. Hakkasin kiiresti minna tuli peaaegu surnuaia teise otsa. Ja mu mõte, et elus valitsevad mingid kummalised hiljutid käisin ma ühel teisel vanal lava inimese parast. Nüüd olen ma siin

valendasid esimese lume laigud, pöösad olid kõledad, ainult kuuskede sügavroheline kummutatud hilissügist loodust. Kõndisin ja kõndisin otlemata, kuni seisingi väikese nelinurkse munda valge lumi tervenisti kattis. Heleplaadilt võis lugeda kaht kuldtahtedega sõna: «Elu». Ja nende alt kiretuid aastarve: «1952—» ja kõik, mis oli järele jäänud kolmekümne nelt ja kirglikult elatud aastast. Plaadi kõrrekinud kaks meetrikõrgust elupuud, need oli olnud Eneli isa — tal kasvas aias terve hulk elupuud ja surnuaed. Peavad nad koos midagi tähendama? Elu ja surm. Mis on neil ühist? Mu hingedki kõhutav tuhus, ja just sellel silmapilgul seistes sain järsku absoluutse selgusega aru, et midagi ühist. Mitte midagi. Filosoferitagu tahes. Muidugi, võib ju öelda, et surm on üks tema lõplik vorm, kui soovite. Aga sama hästi võib öelda, et elu on surma vorm. Millegipärast meenub tohtri ütlus: «Ärge unustage, et ka absoluutse inimeste suremus on sada protsenti...» teeme kogu oma elu? Sureme. Aeglaselt, kuid matult, sekund sekundi, minut minuti, päev pä. Ilma et me endale sellest aru annaksime. Pidi — me vaevame ennast elu mõtte otsimisega, et oleks ju öelda — suremise mõtte otsimisega. Mõtet ei saa olla sellel, et me seitsmekümne või ümme aasta jooksul pidevalt, ehkki märkamatuks kolmekümne kolme aasta jooksul nagu Eneli, võib ajalehest lugeda: «...ootamatu surma saanud». Kas leinatavat peeti siis igavesti elavaks? Nojah, on see demagoogia; loogika ütleb, et surm peab tulema teatud eas, muidu on ta ootamatu ja ebaloosulik. Aga tegelikult võttes, mis vahet on sellel, kas inimene saab oma teekonnaga ruttu lõpule või ajab igasuguste

meditsiiniliste ja muude kunstide abiga sada aastat kokku?

Imelikud mõtted oma naise haua. Seal pidanuks tulema hoopis teistsugused mõtted ja tunded. Kui muud, siis vähemalt kahjutunne. Kas mul oli kahju?

Jah oli.

Kellest?

Iseendast loomulikult. Mina olin ju see, kes oli milleski väga olulisest ilma jäetud. Muidugi, ka tema jäi ilma, ilma kõige olulisemast — elust. Aga minu ilmajäämine teadvustatud, ma elasin ju edasi. Tema ei teadnud sellest enam midagi. Ta ei teadnudki, mida ta oli kaotanud, ja ta siis üldse midagi kaotanud, kui ta sellest ei teadnud.

Mina olin kaotanud temast kaks korda rohkem. Oli kaotanud Eneli, keda ma vajasin. Ja olin sama hästi ka kaotanud tütre, keda ma oleksin ka vajanud.

Esimest korda oli mul tõsiselt kahju, et meil Eneli polnud last. Eneli, sa olid nagu ihne mees piiblist, sa kasvasid oma talendi maasse ega jätnud mulle midagi, mille me oleksime koos edasi elanud.

Anna andeks, Eneli. See pole süüdistus. Mis õigus minul kedagi süüdistada? See on lihtsalt konstateerimine kurb, valus, ümberlükkamatu tõde.

Ma armastasin sind väga. Kas ma armastan sind ikka veel? Jah, muidugi, nii ütlevad kõik. Aga kas on võimalik armastada seda, mida pole? Ma saan aru usklikest, neil on vähemalt kindel lootus oma armsatega kuskil paremas maailmas uuesti kohtuda. Meie ei kohtu enam ealeski. Mitte kuskil. Peale mälestuste. Ja needki on nagu lapse põlv, mis uha enam ja enam mähkub pehmesse unustamise uttu. Iga möödunud päev soob ühe killukese neist mälestustest, kunagi ma lõpuks mäletan ainult seda, et sa olid. Ja paari enam-vähem elavat pildikest meie elust mis aegapidi omandavad ka pigem legendarise kui tõelise väärtuse. See on trööstiti. Vaga trööstiti. Ah, sa tead, kui te teaksite, kui palju elavad ennast teie parast meenutades, te ärkaksite vist uuesti üles.

Olin oma uuest kodulinnast asaleapoti kaasa võtnud kaevasin selle nüüd lund kõrvale lükates maasse otsa nimeplaadi ette. Ja jarsku valdas mind hirmus kahjutunne. Miks sa läksid ära, Eneli? Kas sa toesti leidsid, et sinu töö siin maa peal on tehtud, et sa võid poes hokki variseda ja igaveseks lahkuda? Tundsin valusat, teravat vajadust tema järele. Mulle meenusid ükshaaval me

millegipärast just ööd, ja ma märkasin, et ütlesin teda sel hetkel peaaegu füüsiliselt lausa meeletult. Jah, ma armastasin sind väga. Pole paremat tõendit kui see, et ma linnu hana kõrval ja kisuksin su hea meelega lavana ja rõõmsana enda kõrvale, siiasamasse kohe. Meeletus? Aga miks peaks inimeselt, et ta ei tee päev-päevalt muud, kui sureb pikka aega midagi peale meeletuse?

Ma poti ümber kokku puhta valge lumevalli, ja viivuks ja lahkusin. Tagasi vaatamata. Ma vaatab, muutub soolasambaks. Mina ei soolasambaks muutuda. Mul oli veel kohustusi.

Kuni nad elavad.

Ma ütsetas, lugedes ajalehte.

«Ist luga kauaks?»

«On meie amet,» vastas poiss ükskõikselt.

«Ma aadressi ja me asusime teele.»

«Jured silmad mind nähes.»

«Atles ta ainult.»

«Isatoodud külakosti köögilauale — ajad, näed,»

«Ma peab linnast maale toidukraami vedama.»

«Eneli, vaatamas,» ütlesin lühidalt. «Mõtlesin, et sa siis sulle kah väikese visiidi.»

«Ma olen midagi, nägin aga ta näost, et ta oli lahendab, tema kiri mõjus.»

«Ma tahtsin korraga karjuda. Sul on nüüd hea minule ei teinud see käik mingit rõõmu, ei mul mingeid võltsvagaid enesest lugupidamise, et oli raske!»

«Ma peaks korraga ära öeldud, lisasin.»

«Ma kirjutan Eneli vanematele kirja. Nad on hana»

«Ma korda teinud, elupuud istutanud ja kõik.»

«Ma uues kohas laheb?»

«Ma olt. Kool on kool, mis eriliist seal ikka sa b»

«Ma koolis peeti sinust lugu.»

«Ma elavad seal ka pidama.»

«Ma on midagi süua.»

«Ma vast, rõõmustas mind nahes, tükis koguni»

«Ma Nojakas, kuidas kaks öde võivad nii erine-»

«Ma lid kauaks?»

«Ma ilga Tööaeg. Homme õhtul sõidan ära.»

«Siis ööseks ikka jaäd,» nentis tädi iseäraliku heameelega, nagu oleks minu oobimine selle katuse all mingiks auks.

«Ja kuidas teil siin siis laheb?» kuisin mooduparas. Tadi ohkas.

«Oh, mis nüüd meil... Maanimese amet on töö, hõlmikust õhtuni. Aga ega meil hada kah midagi ole.»

Emaga jaine kahekesi alles hilisel õhtutunnil, tädi ju nii jutukas, tal ei tulnud vist pahegi, et meil vaemaga ka midagi omavahehist raakida olla. Ma ei pahandanud ta peale, oh ei. Linnaelu ja maaelu on ikkagi ka hoopis erinevat maailma. Maal on ühe pere majapidamine kõik uhes tukis, pole mingeid saladusi ega kõveidamist, kõik arutatakse koos labi. Linnas muud polegi kui majapidamine, kellega sa millest võid rääkida ja millest mitte. Ju mul on siis juba täiesti linnainimese kombet kuld.

«Kuidas sa siis nüüd... üksinda elad?» tahtis en teada, kui tädi oli magama läinud. «Meesterahval läheb raskeks.»

Sa mõtled ikka nii nagu alati, laheb raskeks, ei sa hakkama. Ikka eelkõige praktiliselt.

«Mis raskust muu nii väga on. Võib-olla pole mu korter tõesti sama puhas kui Eneli ajal, aga häbeneneda ka ei tule.»

«Ise koristad?»

«Kes siis?»

Ema vaikis, ma sain ta küsimuse tagamõttest aru küll, aga tegin näo, nagu ei taipaks midagi.

«Ise ikka. Ja mis mul nii väga koristada, ka on paar korda nädalas tolmuimejaga üle ja ongi kõik.»

«Kes sulle süüa teeb?»

See oli juba otsene küsimus, ma ei pannud seda imeks.

«Lõunat söön koos, söoklas. Ja õhtul ning hommikul kohvivett keema ajada ma oskan.»

«Niruks jaäd sihukese kroonukosti peal,» ütles ema.

«Meil on väga hea sookla, väga hea kokk. Usa mind.»

«Koduse toidu vastu ei saa miski.»

«Sõmine pole elus kõige tahtsam.»

«Üksinda õhtul kodus istuda on vist hirmus igav. Ma ei tea, mida ma teeksin, kui Ellet ei oleks.»

«Temaga on sul küll vedanud.»

Nõnda me käisime tükk aega nagu kaks kassi ümber pudru, mis polnudki nii palav, aga kumbki ei sirutanud

l. k. k. Lõpuks tüdisin ma ära ja küsisin

«... miks sa õieti uuesti mehele ei läinud, kui... ju alles noor naine, hulk maad noorem... Tahtjaid oleks ju pidanud olema?»

«Tükk aega nagu maletsedes — ausõna, naguuse muljel — ja vastas siis aegamisi: «Ma ei tahtnud.»

«... üksinda ju väga raske, mõtle missugused... Selle uheainsa lehma niru heinagi parast... kull sai. Ja mina olin ju üsna pisike, ma ei tahtnud sul abi.»

«... ikka oli. Nae, Elle elas ligi nelikümmend... enne kui tuli siia minu juurde, sai kull

... linnas, kulla ema. Sellel on ikka vaas

... pool.»

«... mitte. Linnas pole sul vaeva mingisugust, ... ja vett tuleb, keskkute kütab...»

«... keskkütet.»

«... ta ametlikus korras puid, tegi mõnele... see saagis ja lõhkus ära kah. Maal on... tegemist, maja vajab korrashoidmist ja remonti, ... — ah, sa tead ise küll.»

«... ikkagi ei tahtnud uuesti mehele minna?» ... ma äärele.

«... niisugune mees, et teist temataolist poleks ... leidnud. Ja viletsamat ei tahtnud.»

«... oli see siis selgelt välja öeldud, minulgi tagane- ... loigatud, kui vastamisjarg jõuab minu kätte.

«... no võisin sedasama öelda Eneli kohta? Niisama kind- ... natult, kui ema isa kohta ütles? Kas ma

«... juhul samamoodi vastama, kas või ema pari- ... tahtsime?»

«... tahtnud veel oma vastust korralikult labi kaa- ... kull ema juba küsiski.»

«... kuidas sinuga on? Kas sul ei ole veel kedagi teist ...

«... siis, kui minul oli Eneliga niisamuti kui sinul ... põiklesin. Ema heitis käega.

«... on teistsugused. Meestel ei ole niisugust armas-

«Kust sina tead, sa pole ju mees.»

«Ma olen neid selle-eest külast näinud. Mees ei ilma naiseta, kui üks kaob, peab teine asemele astuma.»

«Aga vanapoissid? Need elavad ju kogu elu ilma naise ja vaata ainult, kui priskelt.»

«Ega nad selleparast ilma naiseta ela. Abielus ei, noh, hea küll. Aga muidu? Näe, meilgi siin külas kaks vanapoissi, kui ma olin veel väike. Kumbki pidanud tüdrukut, suvel suulise, talvel teenija pähe. Ja igal aastal uut veel pealegi.»

«Sa tahad siis, et ma hakkaksin kah teenijaid pidama?»

«Poiss, jäta rumalad naljad,» ütles ema nüüd auto teetselt. «Ma raagin sinuga tõsiselt.»

«Ei, ema, mul ei ole kedagi teist. Vähemalt veel ei ole. Ema vaigis natuke, siis arutles edasi.»

«Ma saan muidugi aru, sul on veel varavõitu... Ära sa kauaks küll mõtle üksikuks jääda, üksiku mehe elu on üks vaevaorg, eriti kui vanadus tuleb.»

«Siis peaks ju kergem olema, igasugu hullud hirmud kaovad ära,» püüdsin taas nalja heita, aga ema ei võtnud vedu.

«Kaovad nad teil küll... Aga asi polegi selles. Üks vanamees jääb rämpseks ja viletsaks. Igapidi. Usu min, ma olen elus siiski rohkem näinud kui sina.»

Oleksin emale hea meelega käe ümber õlgade panna, aga meie peres polnud seda moodi, seepärast ütlesin nüüd südamlikult kui oskasin.

«Ole mureta, ema. Küll elu teab, mis ta kellegagi ette võtab. Ma ei usu ise ka, et ma elu lõpuni üksikuks jään.»

See näis ema kenakesti rahustavat, kuigi paistis, et talle meeldinuks rohkem, kui mul oleks juba keegi olnud. Talunaise pealtnäha natuke külm arvestus, aga siiski aus ning oma pojale tõesti head sooviv.

Kui ma võiksin talle Birgitist rääkida! mõtlesin. Seda ei tohi, ema on küll mu kõige lähem inimene, aga vaevalt suudaks temagi suud pidada. Ja siis laheks Mariannega sõjaks, ta ju ahvardas ja see naine ei ahvare tühja... Või kes teab, kuidas ema sellele loole üldse vaatakski. Emade reagëerimist on peaaegu võimatu ette aimata, kui asi puudutab nende poegi. Nii naljakas kui see ka pole, aga tutarde vastu on emad tavaliselt paljajahedamad ja nõudlikumad, vähemalt maal. Poeg see vastu on midagi tabutaolist. Hoidku ennast, kes kipub pojale liiga tegema! Ja mida mul emale rääkida olekski!

Ma kipub ülekäte minema, et tema pärast on muret, et ta süda parem rahulik. Võib-olla kunagi, n juba täiskasvanu ja elab oma elu, Marianne-oltumata. Et ma Birgitile asjad ükskord eda olin algusest peale otsustanud, Ehkki naisele, miks see otsus minus nii kindel oli, tund häbenema panna. Egoism, muud mitte

magama, esmaspäeval vaatasin ema elamise meesterahva käe külge, kus naisterahva jõud jääma. Öhtu eel läks buss, sellega sõitsin

järgmine kord nii pikka vahet pea,» oli kõik, mulle lahkumiseks ütles.

«Ema»
Muude kodulinna jõudsin üsna hilja, pärast süda-
laja oli tavakohaselt pime, ainult mõned aknad
olud tuled. Koolmeistrid on varased tõusma ja varased
lõpetama. Võtsin all trepikojas posti välja ja lak-
kasin oma tühja korterisse. Ajalehti lauale visates
sõitsin nende vahel kirjaümbriku. Vaatasin seda imes-
tades, kas mulle kirjutab? Ümbrikul polnud marki, ilm-
minu kirjakasti saabunud käsipostiga. Rebisin
ühiku lahti ja lugessin:

«Kõik koju jõuad, helista. M. Esmaspäeval k. 21.00.»

«Milleks rida pühkis mu hingest kogu rahu, mis oli
nna tekkida kodus ema juures veedetud päeva

5.

«Ma ei os hommikul veel enne, kui olin vannitoas
olnud. Võtsin toru. Oligi Marianne.

«Kodus? Miks sa ei helistanud?»

«Ma kell üks öösel.»

«See Esko, kellest ma rääkisin, on kinni võet-
ud ja helistas mulle.»

«Mille eest?»

«Telefonijutt.»

«Kas sa tahad oelda, et Birgit on kah sellega kui seotud?»

«Ma ei tea. Nad olid enne seda koos. Ma usutlen teda põhjalikult, aga ta vandus, et ei tea midagi.»

«Kas sa ei usu teda?»

«Mitte päriselt.»

Millega too poiss siis hakkama sai? Mariannelt ei kuulnud praegu midagi, tema vastus on trafaretne: pole telefoni jutt.

«Mis ma pean tegema?»

«Koolis räägitakse sellest kindlasti palju. Katsustada, kas Esko on Birgiti nime nimetanud või mitte. Vihastasin.»

«Kurat võtku, milles on siis asi?»

«Vargus. Ja muudki veel.»

«Mis see muu on?»

«Ära päri, Birgit on vannitoas, tuleb kohe välja. Heli mulle lõuna ajal tööle, ma olen siis kabinetis üksinda.»

Toru pandi ära, sain nüüd aru, miks ta nagu määraakis — ta hoidis kätt suu ja mikrofoni ümber, et Birgit uhelgi juhul midagi ei kuuleks.

Minu tutvus sinuga uuenes varem, kui ma arvasin Esko Topper.

Vargus. Püha taevast, miks pidi Birgit mingist vargusest osa võtma? Tal pole ju kodus millestki puudust. Samas taipasin, kui naiivne mu mõttekäik oli. Ei varastata selle pärast, et millestki on puudus. Varastatakse enamasti sellepärast, et... ollakse varas. Või sihukeste noorukite puhul ka lollusest, mingist riski- või seiklushimust.

Läksin kooli võrdlemise kõheda enesetundega. Opetajate toas ei teadnud keegi veel midagi, filmiselt polnud jõutud kooli teatada. Aga kui ma tulin esimesest tünnetest kutsus direktor mu enda kabinetti. Nägin ta näost, et uudis on kohale jõudnud. Miks ta kutsus mind, ka selle sain aru — olime me ju koos Topperite juures käinud.

«Sa ei tea muidugi veel,» ütles ta kohe ja pani närviliselt suutsu ette — asi, mida ta muidu koolis endale lubanud. «Topperi-poiss võeti eile kinni.»

«Mille eest?»

Selgus, et tollel eilsel õhtul oli juhtunud nii palju asju, et mul hakkas pea ringi käima. Esko oli varastanud ühelt autolt kaks ratast ja need maha muünud. Samas neljakümne rubla eest. Enne seda oli ta mingit meelehääd mürki tarvitanud, kas midagi nuusutanud või sisse võtnud.

ge. Keegi mees olevat talle neid sada rubla pakkunud, kui Esko toob kaks ratast.

... radiaalid või kuidas neid nimetatakse, jaanduses üsna tume. Ja poiss tõigi — lihtsalt.

... maja hoovil pimeduse katte all autolt välja viis taksoga (ta pidi ikka peast üsna segi kulepitud kohta. Kõik toimus küllalt vara, juba paiku õhtul. Keegi muidugi märkas rataste liikumist teatas omanikule. See alarmeeris miilitsa, kes läksid hargnema. Esko polnud viitsinud kummele minna, oli läinud kõrvalmaja hoovil seisva autolt välja.

Teda oli seal luusimas nähtud, keegi olevat öelnud, et ta just selle auto ümber tiirutas.

Esko juurde koju ja sai poisi kätte. Esko ei nudki, ta olnud nii tugevasti uimasti mõju all, et ta ei saanud midagi öelda.

... mud kohe kõik välja. Ka kummide ostja olevat öelnud, et ta just selle auto ümber tiirutas.

Esko juurde koju ja sai poisi kätte. Esko ei nudki, ta olnud nii tugevasti uimasti mõju all, et ta ei saanud midagi öelda.

... us tegijaid, seal nägijaid, keegi olevat tähele pannud nende maja ette sõitis takso ja sellest anti välja kaks autoratast. Takso leiti kooli läheduses, juhi tunnustuse kohaselt olevat poiss öelnud, et kummid on tema isa auto omad, et isa käskinud kummeid vahetada ja sinna viia.

... nende maja ette sõitis takso ja sellest anti välja kaks autoratast. Takso leiti kooli läheduses, juhi tunnustuse kohaselt olevat poiss öelnud, et kummid on tema isa auto omad, et isa käskinud kummeid vahetada ja sinna viia.

... kalle koige muu leiti Eskol taskust veel see filmirull ja kaks üles. Ajasin silmad pärani.

... te tema kätte tagasi sai?»

Direktor laiutas käsi.

«Ma andsin. Ma olen täielik idioot. See neetud Topper on võtnud mulle ja ütles, andku ma film poisi kätte, ja ta toob selle koju tagasi. Ja mina, loll, andsingi.»

«Loll,» ütlesin seisustevahet unustades. «Kui sa oleksid teadnud seda miilitsasse anda, siis põletanud ära, visanud prügi konteinerisse, kaevanud või maa sisse. Poisi oleksid sa siis ei näinud, mis inimesed need Topperid on.»

«Ma olen enda ise juba nii läbi söimanud,» ütles ta saagi.

«Tähtsusele hurjutamine pole iial mingit kasu,» ütles ta ei saanud midagi parata, aga sisimas tundsin kahjuröömu. Too Topper oli olnud nii ülepea enesekindel. Nüüd on ta sees, enam ei mätsi ta midagi kinni. Asi polnud aga veel lõpetatud.

«Kas ta oli... üksi?»

«Võib-olla oli,» ütles ta ühe tüdrukuga koos nahtud, et ta ei saanud midagi parata, aga sisimas tundsin kahjuröömu. Too Topper oli olnud nii ülepea enesekindel. Nüüd on ta sees, enam ei mätsi ta midagi kinni. Asi polnud aga veel lõpetatud.

«Kas ta oli... üksi?»

«Võib-olla oli,» ütles ta ühe tüdrukuga koos nahtud, et ta ei saanud midagi parata, aga sisimas tundsin kahjuröömu. Too Topper oli olnud nii ülepea enesekindel. Nüüd on ta sees, enam ei mätsi ta midagi kinni. Asi polnud aga veel lõpetatud.

«Kas ta oli... üksi?»

«Võib-olla oli,» ütles ta ühe tüdrukuga koos nahtud, et ta ei saanud midagi parata, aga sisimas tundsin kahjuröömu. Too Topper oli olnud nii ülepea enesekindel. Nüüd on ta sees, enam ei mätsi ta midagi kinni. Asi polnud aga veel lõpetatud.

«Kas ta oli... üksi?»

«Võib-olla oli,» ütles ta ühe tüdrukuga koos nahtud, et ta ei saanud midagi parata, aga sisimas tundsin kahjuröömu. Too Topper oli olnud nii ülepea enesekindel. Nüüd on ta sees, enam ei mätsi ta midagi kinni. Asi polnud aga veel lõpetatud.

«sensatsioonilist juhtub, siis tahab igaüks midagi näha, olla, ennast tähtsaks teha.»

«Tüdrukut... ei tundud ära?»

«Ei, öeldi ainult, et umbes temaaeline. Ju nad siis mingit solki nuusutasid või jõid. Kui seda tüdrukut üldse oli.»

«Oh kull. Önn et seda ei teatud. Mul hakkas öudne. Birgit on juba toksikomaania kausi langenud, siis v kõike oodata. Marianne ei raakinud küll, et Birgitil ole eile midagi viga olnud, aga ta võis seda varjata. Või p nud Birgit tollest enesemurgitamisest siiski osa võtnu vaid lihtsalt niisama Eskoga koos hulkunud? Aga k Marianne üldse teadis, et ta oli Eskoga koos? Kas tüdr raakis sellest ise?»

Direktor niheles oma toolil ja vaatas minust mööda.

«Tegelikult kutsusin ma su siia selleks, et... Mul sulle üks palve.»

«Ja nimelt?»

«Esko viidi öösel psuhhoneuroloogiahaiglasse eksp tiisi. Ma küsisin järele, kes seal eile valves oli. Kas ei kaaks seal ara? Ma tahaksin teada, mis otsuse nad te kohta tegid.»

«Miks sa ise ei lähe? pidin esimese hooga küsima, a vaikisin. Saan aru, mõtlesin, sa ei taha ennast naida. Natuke naljakas, sa oled ju üldiselt julge ja print piaalne mees. Aga olgu pealegi. Öieti peaks sel juh minema Valve, tema on ju klassijuhataja, aga teda saa loomulikult saata, seal on vaja mehe asjalikkust.»

«Kui see arst oli eile öösel valves, siis on ta tina kodus. Kust ma ta üles leian?»

Direktor võttis lauaalaekest paberilehe ja ulatas mul

«Tema aadress on siin, ma uurisin välja.»

Lugesin lehelt: Virginia Saring, Vahtramäe 4n. 4-telefon 672-73.

«Naine?»

«Mis tähtsust sel on?»

Ega olnud küll. Ainult et mehega olnuks mul kerge rääkida

«Eks ma siis katsu teda kätte saada. Kohe pärast tunde.»

«Puça talle helistada, lepi kokku. Kurat, sellest tuli niisugune jama, et...»

Selge, ka sind tuleb mõista. Kool lennutatakse jä kord orbiidile, varsti kõmab haridusosakond, siis ter

... piksevarras, kuhu löövad esimesed

«... helistati sinu kabinetist, kui lubad.»

«... Praegu ei tea meil veel keegi.»

«... On üks, kes teab. Birgit Rahi. Aga tema ei ... küllap Marianne luges talle sõnad peale.

«... võttis tukk aega, enne kui vastati.

«... » ütles madal naisehaal.

«... Virginia Saring?» küsisin kindlus mõttes.

«... teid asjas, millest ma telefoni teel ei tahaks ... Mu nimi on Tehvan Kruuda, ma olen ... kooli õpetaja. Kas ma tohiks teiega tana ... kokku saada?»

«... ei tea... Mis asi see ikkagi on?»

«... meie õpilase asjas.»

«... meil arvel?»

«... tähendab, ma ei tea. Ma paluksin väga...»

«... te saate kohe tulla?»

«... tannid Kella kaheni.»

Direktor vehkis käega, mõistsin, et ta tahtis öelda: mine, ... sulle asendaja, aga tegin näo, nagu ei saaks ma ... ju lõupa ajal Mariannele helistama, jumal ... Saringu juures võib minna, äkki ei jõua ma ... tagasi. Ning ma ei teadnudki, kus see Vahtramäe ... on, ilmselt kuskil linna serval, sealkandis need ... ja poosaste ja lillede nimedega tänavad asuvad.

«... tulge siis kell kolm. Sobib?»

«... teid. Nägemiseni.»

«... tulu ara ja vaatasin direktorile otsa.

«... kolmeks lähen tema juurde.»

«... võinud ju kohe minna, ma ...»

«... ahnudki, et ma kohe tuleksin.» valetasin ... vahetult. «Ta küsis ainult, millal ma vabanen.»

«... küll...» Direktor nõustus vastu tahtmist, ... tal üle jäi. «Ära sellest kõigest praegu veel...»

«... tulik, mina ei lausu sõnagi. Aga küll sa naed, ... tundi parast on see kõigil teada. Meie linn pole ...»

«... eksinud — pärast teist tundi tuli kooli õpetaja ... noor paksuke sädistaja, ja kuulutas juba ükselt ... tumbamata

«... ri-poiss viidi eile miilitsasse, varastas autol rat-

«Mis??»

Õpetajate toas läks lahti uudishimulik sagin, väljus vaikelt ja läksin koridori, tegin asja riidehoidu, nätsiks ma kedagi. Otsekui saatuse tahtel tuli mulle trepil vastu Birgit, ma ei jõudnud veel millelegi mõelda, kui kuulsin end ütlevat:

«Birgit, ma tahaksin sinuga pisut rääkida.»

Ta kergitas imestades kulme, noogutas siis kohe kuukselt.

«Palun.»

«Lähme alla, seal on rahulikum.»

Ta jargnes mulle viisakalt. All oli tööpoolest vaikne, riidehoiust õiendas paar poissi, koridori lõpus akna all polnud kedagi. Suundusin sinna, Birgit tuli järele.

«See jutuajamine jääb esialgu meie kahe vahele. Kas sa olid eile õhtul Esko Topperiga koos? Tead küll, see sealt üheteistkümnendast klassist?»

«Topperiga? Ei!» Birgiti hämmastus oli nii ehtsalt märgitud, et kui poleks olnud telefonikõnet Mariannega, oleksin kõhklematult teda uskuma jäänud.

«Miks te seda arvate?»

Ignoreerisin tema küsimust, pärisin ise edasi:

«Kas sa tunned teda hästi?»

«Jaa, üsna hästi. Me käime perekonniti läbi, ema ka neil sageli külas.»

Marianne? Kas ka tema kuulub nende kurikuulsate filmide publiku hulka? Aga miks mitte? Vaevalt näitavad Topperid temale just pornofilme, aga on ju teisigi. Jätku vaevalt nad tema käest ka «piletiraha» võtavad.

«Ei, ma ei mõelnud seda. Ma tahan teada, kas sa Esko ennast lähemalt tunned?»

Birgiti pilgus valgatas valvsus, ta kehtas õlgu.

«Noh, kuidas öelda... Koolivend...» Noh, tunnen küll, ema tunneb ju ka.»

Ahaa, sa pead vajalikuks üha emale apelleerida, sa peab muidugi iga kahtlase mõtte kohe eos hävitama.

«Nii, nii. Miks sa siis mulle valetad?»

«Mina valetan? Mis äsja, õpetaja?»

«Ära keeruta. Teid nahti eile õhtul koos. Kas sa tead, et Esko võeti eile varguse parast kinni?»

Nuüd oli Birgiti üllatus küll ehtne, võinuksin selle eest pea anda. Täheandab, Marianne polnud talle kõike raakunud.

«Mis? Õpetaja, aga neil on ju kõike küll, me ühekskord hiljem. Kuidas siis jaab —

«Ma ei tea.»

«Õpetaja! Ausõna! Ei olnud!»

«Ma ise endast väljas, sest oleksin peaaegu oma isale ei valetata, Birgit! Sain siiski sinu asjale teisest küljest:

«Esko ütleb, et ta oli sinuga koos?»

«Jättab, õpetaja!»

«Kas sa valetama?»

«Jäi Ausõna, ma ei tea!»

«Näe talle tükk aega otse silma, ta laud hakkasid

«Te mind niimoodi vaatate, õpetaja? Ma ei tea

«Miks. See ummik olnuks veel suurem, kui tal oleks tulnud pähe küsida, kes neid koos nägi. Aga seda ei tahtnud kartis ta vist isegi esitada. Mida teha? Marianne ei teadnud ma ei saanud, muid tõestusi mul polnud. Jäi mulle mõelda — esialgu.

«Ma usun sind.» Rõhutasin neid sõnu eraldi, tõusin talle teravalt otsa, ta ei pööranud silmi ära, ta jäi talle lausa imetlema. Minul polnud niisugust enesetunnet, lihtsalt selles eas. «Ilmselt need nägijad siis...» Ma tahtsin sinu enda käest küsida. Sa saad vist mõne mõtuseid pahandusi see võiks kaasa tuua, kui sa oleksid tööpoolest temaga koos olnud — vahetult enne

«Ma olen avastanud, otsustasin selle viljatu kõneluse lõpetada.»

«Kas sa ei taha minna.»

«Ma ei taha tagasi vaatamata, kindla ja rahuliku sammuga. Mariannega mõistsin, et ta peab olema juba väga rikutud. Ma ei taha ei uskunud ma järsku enam ka seda, et ta Esko sõnadest ei teadnud.

«Kas sa ei ole tõesti minu tütar? Ühe hetke vältel tundus mulle, et kõik on puhas fantaasia, et Marianne valetas mulle lihtsalt selleks, et minust endale lihtlast teha. Ma ei taha Birgiti eest. Aga ei, nii ei saanud see olla. Ma ei taha ju kaks kuud iga päev hoolega jälginud, et ta oleks tulnud hulga tähelepanekuid, mis Marianne sõnu ei oleksid. Olin avastanud isegi meie välise sarnasuse,

pisikestest sisemistest kokkulangemistest rääkimata. Või olid need tähelepanekud minu fantaasia vil?

Jata, Tehvan. Selle segapudru sees sobrades lähedasi isegi ka varsti segamini. Birgit on sinu tütar, selles pole kahtlust. Ja et ta on juba väga ohtlikult rikutud, selle ka mitte. Kas sul õnnestub teda hoida veel rohkem ka poolteist aastat?

Vahtramäe tänav asuski seal, kus ma arvasin. Et aeg ja energiat kokku hoida, sõitsin sinna taksoga. Maja number neli oli enne sõda ilmselt kuulunud kellelegi tõeliselt aegse elidi esindajale, olnud üksainus korter üheleale saale perekonnale. Nüüd pidi ta siis olema vähemalt kolmeks korteriks ümber ehitatud, doktor Saringu korter number oli ju kolm. Alles välisuksest sisse astudes taipasin oma eksitust: majas oli kaks korterit, üks alumisel teine ülemisel korrusel. Kuid maja taga aias asus veel üks hoone, kunagi ilmselt teenija või teenijate jaoks. Igasuguse loogika vastaselt oli teise korruse korteri number kolm, hoovimajakeses pidi siis olema number kaks.

Helistasin number kolme uksekella. Virginia Saring Nime suursugususest hoolimata või pigem selle tõttu kujutasin ette keskealist naist, tublisti üle viiekümne need eesnimed olid moes just tollal, kodanliku vabariigi lõppaastail.

Kui ukse avas umbes kolmekümnene nagus daam, pidi sinu teda loomulikult doktor Saringu tütreks.

«Kas doktor Saring on kodus?»

«Olen küll,» vastas naine veidi üllatunud kulme kergetades.

«Jah?» ei suutnud ma häälsust tagasi hoida.

Naine peitis muige ja küsis vastu:

«Teie olete vist seltsimees Kruud?»

«Jah.»

«Astuge sisse.»

Juba esikus veendusin, et doktor Saring elab üksi. Mitte ainult sellepärast, et varnas puudusid meesterehivad või et varna all polnud ühtki paari meestevalatset. On lihtsalt naiselikult sisustatud korterid ja mehelikult ja ka perekondlikult sisustatud eluasemed. See siin oli igas detailis naiselik korter. Mind paluti istuda, ning kuna perenaine tassid lauale pani, silmitsesin teda vargsi.

Kena naine, mõtlesin. Nii lausa nooruke ta igataha

«Kui algul näis, peened kiired silmanurkades aastaid pidi olema mõnevõrra üle kolme-oli mulle meeltnööda. Mul on loomupärane noorte naisarstide suhtes, nad ei sisenda mulle ühtegi usaldust. Virginia Saringul oli igapäevast arkavalt tahtejõuline lõug, kogu tema ja kõnnakust õhkus sugestiivset enesekindlust. Nüüd telefonis oli kaunis udune,» ütles ta minu tudes. «Ehk raägitate nüüd lähemalt, milles on asi.» «Sjalik toon muutis mu ülesande lihtsamaks. Ma ei eksi, siis tegite te eile õhtul ühele meie ekspertiisi. Miilits oli ta kinni pidanud ja arvatavasti oli poiss narkootilises seisundis.»

«Jah,» tean. Jah, ta toodi meie juurde. Mis teid huvi-
...

Kokklesin natuke, siis otsustasin täieliku avameelsuse

Kokk. Esiteks, kas ta oli tarvitanud mingeid uimasteid, või kuidas neid peaks nimetama. Teiseks, kas ta oli vastuvõtmelises seisundis. Kolmandaks... Ma tahaksin lihtsalt teada, mis mulje ta teile üldse jättis. Kas ma ei midagi niisugust, mida te ei tohiks mulle rääkida?» Virginia Saring naeris koduselt.

«Miks? Ma võin vastata kõigile kolmele küsimusele. Esiteks, oli tarvitanud. Mida just, polegi nii lihtne lihtlaks teha, eriti kui tarvitanu ise salgab ega nõustu selgitama. Mis see võis olla? Noh, võimalusi on terve hulk. Meil tekkisid igasuguste toksiliste ainete tarbijad juba kümnekond aastat tagasi, muide, just teie. Aga kui me siis tahtsime vastavas komisjonis probleemi tõstatada — teate, Ministrite Nõukogu juures on niusugune üksus, ametlikult nimetatakse teda joonukite vastu võitlemise komisjoniks — siis olite just teie, kulla haridustöötajad, need, kes väitsid kategooriliselt, et probleemist probleemi ei ole ja üldse on parem sellega mitte tegeleda hakata, sest muidu võib hoopiski tekkida ebaõige uudishimu laiemas avalikkuses ning eriti noorukite hulgas... Nüüd raägitakse juba pisut kõvema häälega, et probleem on siiski olemas, aga midagi olulist ei ole veel ära tehtud. Mida nad siis nuusutavad? Oh, igasuguseid asju. Atsetooni, bensiini, igat liiki orgaanilisi lahusteid, isegi putukamürke juuakse koos õllega sisse.»

«Eko Topper on siis narkomaan — või toksikomaan?»

«Noo, kulla seltsimees Kruuda, nii ränki määrat-

lusi ei tohi kohe tarvitada. Enamik neist noorukitest, kes meie juurde on sattunud, on lihtsalt ühe-korra-proovijad. Sõna «maania» aga näitab ju ise, et tegemist on alalise pideva pruukijaga. Teie noormees nende hulka küll ei kuulu, pigem on ta just üks nendest omamoodi silma paista tahtjatest kes kipuvad vahetevahel aupakliku vaatatajaskonna ees oma «kogemusi» demonstreerima. See ei tähenda muidugi, et temast ei voi toksikomaan saada — kas teie näiteks markasite tapselt maalal teil lõppes sihuke koolipoisilik «suitsutegemine» ja algas pärisuitsetamine?»

«Kust te teate, et ma suitsetan?»

Virginia Saring naeris jälle.

«Ma nägin ju, kuidas te siia sisse astudes kõigepealt vaatasite, kas kuskil pole tuhatooši näha... Pange rahulikult ette, ma ise tõmban kah.»

Pakkusin pisut kohmetult talle sigaretti, ta tõstis tuhatooši madalalt sektsioonkapilt lauale.

«Teiseks, kas ta oli vastutavõimelises seisundis või mitte. Oli suudiv, igal juhul. Teil peaks ju teada olema, et ka paadunud alkoholismihaige on suudiv, purjus pea on meie seaduste järgi koguni raskendav asjaolu. Ja kolmandaks — mis mulje ta mulle üldse jättis, mis ma temast üldse arvan. Midagi ei arva. Käest ära lastud nooruk, kes mõtleb, et ta on karistamatu. Muud midagi. Praegu. Kas te tema vanemaid tunnete?»

«Kuigivõrd jah.»

«Ma ei oska küll ära arvata, mida see «kuigivõrd» endast kujutab, aga eks teil peaks siis sellest kodust ikka mingi pilt olema. Eks ju?»

«On küll.»

«No vaat. Emake muidugi armastab ja kaitseb kõigiti oma võsukest, isa tunneb uhkust ja aina õhutab poisi iseteadvust. On ju nii?»

«Üsna täpne iseloomustus.»

«Naete siis. Sisuliselt oli tema tegu ju puhas huligaansus — ilmus võõras onu, pakkus autokummide eest raha, poiss võttis tuld ja mõtles, et proovin õige ära, mis moodi see varastamine käib. Prooviski. Selle eest tal kodu muidugi pead ei silitata see polnud ema armastuse ega isa uhkuse programmis ette nähtud.»

«Kodune peasilitamine või kere peale andmine on tühine asi. Palju tõsisem on küsimus, mis temaga väljaspool kodu nüüd ette voetakse.»

«Noh, vangi teda ei panda, seda ma ei usu.»

ingipane pole ainus oht.»

«Kas veel? Aa, te mõtlete kuhugi erikooli saatmist? Kõik see seltsimees Kruuda, kui palju õpilasi on teie vanuse kümne aasta jooksul erikooli saadetud?»

«Teada mitte ühtegi.»

«Teate, kes põhiliselt sinna erikoolidesse saadetakse, kellel puuduvad tõelised eestseisjad. Kes eestseisjad siis on? Üksikemad, kes joovad ja liidavad, isad, kes ei pea töökohta, lastekodud, kes tahahukese kärnase lamba oma kaelast ära saada, ja siin.»

«Naete asju mõnevõrra ühekülgses valguses, doktor.»

«Voi veel. Mul on nende probleemidega pisut kokkupuudet olnud, olin mõned aastad alaealiste asjade juhtumisi liige... Peale selle kaitseb iga kool veel oma õpilasi, eriti teie kool. Avalduse erikooli suuna peab ju tegema kool ise. Kui seda asja otsustada ühteenamusega, siis öelge palun, kui palju pedagooge teie koolis hääletaksid kas või selle poisi erikooli saatmise poolt?»

«Arvan, ta raakis tapselt sedasama, mida ma ise mõtlen,»

«et argea oma masuurika pärast väga muretsege. Midagi erilist temaga ei juhtu, teie kooli au ta ära ei kaota. Lõpetab kevadel oma üheteistkümnenda klassi, eks siis näe, mis temast saab. Aga siis pole see ju enam ühe klassi poiss — eks ole, kallid pedagoog? Te olete tema klassijuhataja, jah?»

Virginia Saringu kulmud kerkisid pisut.

«Inelik. Harilikult valutavad südant just klassijuhatajad — kas alati õpilase pärast, see on iseasi.»

Virginia Saring sisendas usaldust, tajusin korraga vajadust talle rohkem raäkida.

Doktor Saring, ma pean teile midagi tunnistama. Ka mina ei valuta südant selle poisi pärast. Ega endagi praegu, ma pole ju ta klassijuhataja, ma ei anna talle ühtegi tunde.»

«Kellegi või millegi pärast te igatahes valutate, muidu ei oleks te siia minu juurde tulnud. Te pole seda nägu, et näiteks direktor võiks teid lihtsalt jooksutada.»

«Jah, valutab küll. Ühe oma klassi tüdruku pärast, kes poisi poisi semmib.»

«Aa. Sellest saan ma aru. Puudub veel, et te ütleksite, et too tüdruk on teie sugulane.»

«Tundsin äkki võimatut vajadust ükskord oma kooli välja prahvatada. Ja enne, kui ma jõudsin endaga a. pidada, oligi see tehtud.»

«Ta on minu tütar. Aga ta ei tea seda.»

Virginia Saring laskis pea valla, kergitas taas kulm. nüüd juba kõrgemale, ja lausus tasa.

«Teiesugust pedagoogi näen ma küll esimest korda.»

Ma ei tea, mis minusse oli pugenud, aga nüüd tehti ma ainult rääkida ja rääkida. Virginia Saring kuulis mind katkestamata, ei avaldanud millegagi oma suhtumist minu jutustusse. Kui ma olin lõpetanud, vaiki ta veel tükki aega ja ütles siis:

«Mnjaa. Ma ei tea, mis selle naise arus oli, et ta too kord jalga laskis. Mina oleksin tema asemel teist kumma küünega kinni hoidnud.»

«Eks hoidke siis,» vastasin mõtlematult ja tardusid kohe: nüüd panin mööda, hirmsasti mööda. Aga Virginia Saring naeratas ainult ja sõnas:

«Kole kergemeelseid pakkumisi teete... Äkki mul tulebki tuju teid kinni hoida?»

Kogusin ennast, püüdsin samas toonis vastata:

«Vaevalt käivad niisugused asjad teietaolisel naisel tuju de järgi...»

Ta mõtles viivu ja hakkas siis nakatavalt naerma.

«Kust teie teate, mis asi on naise tuju? Mõne naise mõni tuju kestab viis minutit, mõne naise oma terve eluaja.»

Ta vaatas kella ja ütles teisel toonil:

«Vabandage, aga ma pean nüüd välja minema, linn. Teil pole autot?»

«Ei.»

«Aga lähete linna tagasi?»

«Seda küll.»

«Sis sõdame minu autoga, kui teil midagi selle vastu pole.»

«Saur tan i.»

«Oodake tanamisega, kuni olēte mind roolis näinud. Mõnel mehel on autoroolis istuvate naiste suhtes lausa põhimõtteline kompleks.»

«Minu kompleksid kuuluvad teistesse valdkondadesse.»

«Soo? Väga tore. Istuge siis veel veidi, ma riietun ümber.»

Maan alles nüüd tähele, et ta oli kittelkleidis; kui ta tahtmatult üles tõusis, libises selle hõlm veidi kõrvale, tabas tahtmatult pisut rohkem, kui on viisakas. Seda, muigas ja kadus sõna lausumata teise tuppa.

Autot juhtis ta nagu mees, ütlesin talle seda. Ta naeratas hõbelt.

«Iga terminoloogia on taitsa käest ära. Autot juhitakse kas hõbelt või halvasti, mitte nagu mees või nagu naine.»

«Vabandage,» pomisesin, oma totruse üle vihastades. «Iga tehke väljagi,» vastas ta pilku tänavalt pööratult. «Kuhu ma teid viin? Koju?»

«Kui see teile liiga suurt ringi ei tee...»

«Mulle meeldib sõita.»

«Vabandage...»

«Uues õpetajate majas, tean. Meie linn on küllalt väike, siin on kõik iga migratsiooni juhtumiga kursis.»

Ta viis mu treppi, tänasin ja me läksime lahku.

Ma taas tegin paevast kokkuvõtte.

Loonane kõnelus Mariannega polnud mulle midagi uut andnud, teadsin direktori kaudu rohkemgi kui Mariannega. Kõhklesin ainult, kas rääkida talle oma jutustamisest Birgitiga, aga otsustasin sellest loobuda. Kui nüüd peab vajalikuks, räägib ise. Midagi reetlikku polnud ma talle igatahes öelnud. Siiski — niipalju ma Mariannelt kuulsin, et Esko oli enne lõunat vabadusse lastud. Kriminaalasja tema vastu ilmselt ei algatata, kuna ta ei saanud auto rattad tagasi, kuriteole ahvatleja oli kindlasti tehtud, muid kaasosalisi polnud. Ilmselt polnud Birgitil vähemalt selle vargusega tõesti midagi tegemist, ta ei teinud sellest üldse, nagu Mariannegi kinnitas. Alas, teiste asjade komisjon nõudvat aga tõenäoliselt kooli «tööohu» edasise suhtes, s. t. kas kool on nõus Eskot «vabastada» või taotleb tema suunamist erikooli.

«Iga ettevõtmise lõpp oli silmaga näha — Esko saab pärast kaheksateistkümne aastat, tema erikooli oleks mõttetu. Nii et taas hundid soonud ja lam-»

«Edaspidi veendusime, et kaasõpilaste suhtumise ei muutunud midagi, talle lisandus pigem veel ühele oreool, sest nagu ta olevat ühele klassi-õpilasele pärast vabanemist öelnud, «sai tehtud vahe sõltumatu eksperiment». Ta olevat kellegagi kihla vedanud, et kui varaõhtusel ajal rattad minema, ilma et teda suu-

detaks takistada. Ühesõnaga, moodne Rummu Jüri Rataste eest saadud sada nelikümmend rubla olevat tahtnud anda Rahufondi...

Jäi niisiis ainult oodata kevadeni, kuni Esko lõpetab kooli, siis oleme meie temast lahti, edasi saagu mis saab.

Jah, meie oleme temast lahti, niipalju kui see kooli puudutab. Aga teine «meie» — see, mis on Birgitiga seotud? Kas katkeb ka Esko kontakt tüdrukuga? Ehk siiski? Kool on kool, kooliaegsed sümpaatiad hääbuvad iseseisvas elus enamasti iseenesest, pealegi läheb Esko tõenäoliselt ülikooli või instituuti, igal juhul kas Tartusse või Tallinna, nii et sagedased kokkupuuted jäävad paratamatult ära.

Aga...

Raputasin ennast neist mõtetest lahti, võtsin vihikud ja hakkasin kirjandeid parandama. Korra heiaastus veel mõtetes Virginia Saringu sümpaatne kuju, see külastaja oli möödunud päeva ainus helgem silmapilk.

Elame, näeme.

Ah jaa, Eneli vanematele tuleb kiri valmis kirjutada. Imelik, et see meenus mulle just nüüd...

6.

Virginia Saringuga kohtusin uuesti kuu aega hiljem teatris. Olin seal oma õpilastega, mängiti Ustinovi «Puu otsa», nägin suurt vaeva, et kahekümne kahest pooled kaasa meelitada. See polnud mulle lihtsalt «linnukesena» kirja minev üritus, tahtsin, et nad vaataksid just seda tükki, tahtsin kuulda nende arvamust. Olin ise seda näinud kaheksa aastat tagasi Leedu Vene Draamateatri esituses, mulle ta meeldis, aga see polnud mingi mõõdu-puu mu õpilastele, nende silmis olin ma ju vanake, maa-keral toimunud evolutsiooni astmed imekombel üle elanud fossiil. Üldiselt sain nendega päris hästi läbi, nad suhtusid minusse heatahtlikult nagu koolielu talutavasse kaasnähtusse, kes «kooliskäimist ei sega», nagu üks lapsevanem mulle juhuslikul kokkusaamisel rääkis — just nii olevat tema tütar õelnud, toosama Juta Bergmann, kellest ma esimese koohipäeva õhtul mäletasin, et tal oli elav ja taiplik pilk. Ju väljendas ta mingil määral kogu klassi

arvamust, sest muidu poleks mulle seda hellitavat hüüdnimegi antud — Vanake.

Minu esimese poolaasta jooksul tasapisi laekunud informatsioon kinnitas, et õppimisega on siin samuti nagu pool mujal: koolis ei käidud üldse mitte enese, vaid oma vanemate, õpetajate ja tont teab veel kelle pärast — Vanakestele mitte kurba meelt teha.

Virginia Saringut nägin teatri puhvetis, kuhu ma vahepeel kasin tassi kohvi jooma. Ma isegi võpatasin, kui nägles mu selja taga peene tütarlapsehäälega: «... õpetaja!»

«... sin järsult pead, Virginia hakkas naerma ja küsis: «kniksu peab ka tegema?»

Mul oli tõsiselt hea meel teda näha. Ma polnud vahepeel aja kestel talle küll vist kordagi mõelnud, aga mõtetus meie esimesest kohtumisest püsis kuskil hingepõhja soojana ja rõõmsana. Ehkki asjaolud, mille pärast ma teda tookord külastasin, olid ju kõike muud kui rõõmutavad.

«Püüate ka puu otsa ronida?»

«Ja teie?»

«Istun all ja vaatan, kuidas vanakesed pingutavad.»

Ka tema ütles «vanakesed», see otsekui ühendas meid hiljuti.

Mina jälle ronin ja piilun üle öla, kuidas noored sellega suhtuvad. Olen siin koos oma õpilastega.

«Saite nad teatrisse? Imelugu. Minu õetütar käib ainult hõvikontsertidel.»

«... sin omaenda äsjase järeldusega:

«... nad tulnud lihtsalt sellepärast, et Vanakesele mitte kurba meelt teha.»

Kuüpasime kohvi, ta vaatas mulle otsa ja küsis: «Noh, kuidas lugu tookord lõppes? Nagu ma ennustasime?»

«Tapipealt.»

«Joh, näete. Siis polegi mu diplom päris muidu välja näinud.»

«... ja lasksin pilgul häbenematult temast üle rännata. Pagan võtaks, ta polnud ainult kena, vaid lausa ilus naine. Tal oli omapärane ovaalne nägu, mida valgustas mingi sisemine sära ja mida ei suutnud ära rikkuda keegi poisipea, vastupidi, see otsekui lisas midagi just temale omast. Kuidas ma ei märganud seda esimesel korral? Muidugi, asjatundlik make-up on pool naist, seda

kinnitavad kõik, ja ilmselt oli ta täna selle make-upiga tõsiselt tegelnud. Seljas oli tal kehale lubuv snehlinnakeit, mis nagu kuulutas valju haalega: Virginia võib mind endale lubada! Ta võis tõepoolest, tal oli ilus figuur. Niimoodi teda vahtides tundsin korraga, et mu õpilastel on õigus, kui nad kutsuvad mind Vanakeseks — Virginia Saringu noorus lõi äkki kogu oma jõuga ja eesõigusega välja.

Ta talus mu pilku rahulikult, ütles muiates:

«Polegi kõige halvem, mis?»

«Kui kõik psühhiaatrid nii välja näeksid, oleks hulle palju rohkem,» ütlesin. Ta naeris.

«Ja kuidas te olete vahepeal elanud?» küsis ta siis, nagu oleksime me igiammused tuttavad, kes pole teineteist lihtsalt mõnda aega näinud. See vist andiski mulle julguse vaheaja lõppedes, kui tuled hakkasid juba vilkuma, järsku öelda:

«On teil täna väga kiire? Ehk võiksime pärast etendust kuskil istuda, veidi juttu ajada?»

Ta kergitas oma iseloomulikult viisil kulme ja vastas:

«Arvate? Võiks küll. Õelge ainult, kuhu me nii hilja veel sisse saame? See pole Tallinn, kus on iga nurga taga mingi restoran või baar.»

«Proovida ju võiks.»

«Ei tasu. Pealegi olen ma autoga, see seab omad tingimused.»

«Kahju.»

«Minul ka. Aga teate mis? Te võiksite jälle mulle külla tulla. Kohvi mul kodus on.»

Võtsin ettepaneku hetkegi kõhklemata vastu. Muidugi, kui etendus lõpeb, on aeg juba hiline, tont teab, kuidas sealt linnaservalt pärast koju saab. Aga mis siis, ma olin valmis kas või jalgsi astuma, see lüh pole nii suur, et vahemaad võinuksid mind kohutada.

«Saame siis riidehoiuse kokku.»

Etenduse jätkudes tundsin korraga, et mul on üle hulga aja hea olla. Virginia Saringuga oli meeldiv vestelda, ning ta oli siin linnas mu ainuke tuttav peale kolleegide. Nendega oli kõik ette teada — alustad sa millest tahad, ikka jõuad uskumatu kiirusega kooli juurde välja. Arutamist vajasi needki probleemid, aga mitte ilmlõpmata ja igal pool.

«Kuidas meeldis?» küsisin õpilastelt, kui viimane aplaus oli raugenud ja me kõik väljapaasu poole trügisime.

«Bergmann kehtas õlgu.

«Kah.»

«Siis ei meeldinud?»

«Teate mis, õpetaja? See lugu on ju teie põlvkonna silmade läbi nähtud.»

Peter Ustinovit minu põlvkonnaks nimetada oli muidugi natuke üllatav, aga neilt kuueteistkümnestelt ei saanud ju nõuda, et nad teeksid vahet neljakümne- ning kuuekümnendaastaste vahel, kui nende silmis olid juba kahekümne kahe-kolmesed «lubjaka» seisuses.

Ta kuidas vaataks siis teie põlvkond sellise probleemi kohta?»

«Ei vaataks üldse. Meie põlvkonnas pole niisuguseid probleeme, need on teie omad.»

«Ah nii.»

«Muidugi. Te ei saa lihtsalt noortest enam hästi aru ja siis haategi igasuguseid probleeme välja.»

«Kuule, tüdruk, on ju ka üldinimlikud probleemid, mis peaksid olema arusaadavad igale põlvkonnale.»

«On küll. Aga mitte selles tükis. Te tahate kogu aeg meid kuidagi ümber teha, sest me pole sugugi teie moodi.»

Rabav jutt nii noore tüdruku suust. Aga ma olen Jutat algusest peale arukaks pidanud, eriti meeldib mulle tema puhul just see julgus, millega ta oma arvamusi avaldab. Muamik õpilasi on ju kahjuks nagu juudi kaupmehed — meile pole kaks korda kaks mitte neli ega ka viis, vaid just nii palju, kui õpetaja soovib. Ja ei saa kuidagi öelda, et me ise oma ajast ja arust programmidega pole selles mõeldi, et nad on niisuguseks kujunenud. Kui mina koolis käisin... Stopp, nüüd algab vana jutt: meie olime isiklikud, meie mõtlesime, meie juurdlesime, ja nii edasi. See tuletab mulle ikka meelde üht Mati Undi sõnavõttu, milles ta kenasti ütles, et «meil polegi muud suus kui: poisid, pange, nii nagu meie omal ajal panime — aga kas me ikka nii väga panime ja mida me panime?»

«On» on mõnes tükis õigus, Juta. Ma peaksin õieti alustama, aga lohutan ennast sellega, et kahekümne aasta pärast mõtled sa ise niisamuti kui mina praegu.»

«Muidugi,» naeris tüdruk hammaste välkudes. «Sellest ma hoiangi oma praegusest mõtteviisist küünte ja hammastega kinni.» Ja kadus jooksupalu alla garderoobi. Küünte ja hammastega. Kes ütles mulle alles hiljuti samuti? Jah, muidugi, seesama doktor Virginia Saring. Tema ahvardas minust küünte ja hammastega

kinni hoida, aga olgu peale. Ja üldse, elus tulebki kõige kühnte ja hammastega kinni hoida, millest sa loobuda ei taha. Muidu petavad käest välja, kavalad kaubaga petavad — kõik, nii mõtteviisi, energia kui muu.

Virginia Saring ootas juba, ta oli kasuka selga tõmmanud ja kingad saabaste vastu vahetanud. Sain omagi üledüüdnud kätte, astusin tema juurde.

«Andestage, et pidite ootama.»

«Seekord andestan. Teine kord saate võtta.»

Teine kord. Ta ütles seda nähtavasti ilma tagamõtetega, aga minu kõrvus kõlas see väga meeldivalt.

Auto seisis teatrimaja taga, ronisime sisse ja tõmbasime turvavööd ümber.

«Noh, kuidas teie jüngrid rahule jäid?»

Rääkisin talle oma jutuajamisest Jutta Bergmanniga. Ta naeris.

«Tüdrukul on jumala õigus.»

«Muidugi on, kas te arvate, et ma ise aru ei saa?»

«Tuhka te saate. Tähendab saate ehk aru, et neil on õigus, aga neist endist vaevalt, bioloogiline distantis on liiga suur.»

«Eks me ise ole ka noored olnud, nagu öeldakse.»

«Muidugi, aga me oleme sellest oma parisnoorusest juba ilusa müüdi valmis vorpinud. Mina ei või küll oma mälu nii palju usaldada, et sõandaksin tapselt öelda, mida ma kuueteistkümnendaastaselt mõtlesin. Poistest vist. Mis need tüdrukud kuueteistkümnendasel ikka mõtlevad. Kui nad üldse mõtlevad.»

«See tüdruk, kellega ma täna rääkisin, mõtleb küll. Ja enamasti just mitte poistest.»

«Kust teie teate? Arvate, et kui ta on matsakas ja mitte eriti kena, siis ta poistest ei mõtle?»

«Kust teie teate, et ta on matsakas?»

«Ma nägin ju, kellega te sinna vestlema jäite.»

«Ah soo.» Ma ei osanud midagi targemat öelda.

«Nad peavad teist üldiselt lugu.»

«Teil on vist kõik teada, mis siin linnas sünnib?»

Virginia Saring naeris, ta naeris üldse palju, aga alati nii südamest ja siiralt, et see ei muutunud tütuks, vaid justkui soojendas.

«Ma tunnen ühe teie tüdruku ema päris hästi. Ta töötab täitevkomitee sekretärina.»

Marianne. Issand halasta, kas ma olen nõiaringi sattu-

...? Püüdsin kõigest jõust varjata, kuivõrd see uudis mulle rabus

tema siis...?»

«N, tema tüdruk pidi teid koledasti kiitma.»

Mul oli järsku tahtmine autost välja karata ja jooksu minna. Mitte ainult doktor Saringu juurest, vaid üldse, liigest sellest linnast. Tagasi vaatamata joosta, kuni keha kannavad. Ma tundsin, et mähkun siin nagu minime amblikuvõrku, igast suunast süttivad hoiatussignaalid, ma lähen totaka fataalsusega oma hukkamisele.

«Nüüd ikka, Tehvan Kruuda. Mis hukkamisest sa räägid? Ja mida sa üldse imestad? Et ühe suhteliselt vähe linna inimesed üksteist tunnevad? See on endastõestatav. Püüdsin ennast koguda. Katki ei ole ju midagi, mis vastupidi, sa kuuled enda kohta kiidusõnu, ja veel tegasid öelduid. See polegi nii sagedane.»

«Tüdrukute ja -poiste asi. Täna kiidavad, homme vannevad maa põhja. Kui neid ootamatult kuskilt pigistad või nad on millegagi vahele jäänud.»

«Kulla Kruuda, kas teie meelest on see täiskasvanute puhul teisiti?»

«Loudsime Virginia maja juurde. Ta ei ajanud autot välja, jättis õuele seisma. Kas ta kavatses mu pärast veel koju viia? Ausalt öelda polnuks mul midagi selle vastu. Kaua me ikka istume, tunnikese, võib-olla kaks. Kell oli alles kümme.»

«Ei, kojuviimisest ei saanud ilmselt juttugi olla, sest Virginia pani lauale konjakipudeli.»

«Teenindage, see rohkem meeste amet.»

«Väläsin klaasid täis, vaatasime teineteisele silma.»

«Kas peab toosti ka ütlema?»

«Kuidas teil kombeks on?»

«Meil pole üldse kombeid, kallid koolmeister. Kombed on luksus, eriti üksikule naisterahvale.»

«... vaikides.»

«Et Birgit kiitvat mind. On see tõsi või mõtles Marianne selle välja? Miks ta pidi mõtlema? Seda teab ainult jumal taevas. Mingite tema eesmarkidega pidi see kokku käima. Või tunneb Birgit tõepoolest minu vastu suhtumist? Mis see on — õpilase tavaline meeldimus või mõjub kaasa ka instinkti hääl?»

«Lähtume tobedused. Vahemalt siin.»

«Rääkige midagi endast nagu eelmine kord,» ütles Virginia.

«Jah? Professionaalne huvi, mis?»

«Ei, puhtinimlik: Millega te veel tegelete — peale nende jõnglaste õpetamise muidugi.»

«Millega? Mitte millegagi, kui aus olla. Vähegi praegu. Käin poes, loen, vaatan telerit...»

«Ei saa öelda, et seda palju oleks.»

«Ma olen vist veel natuke... vormist väljas.»

«Mõistan. Aga tühi jooks ei saa kaua kesta.»

«Millega teie tegelete? Peale oma haigete ravimise?»

«Oh, iga asjaga. Nagu te täna nägite, käin teatris. Mängin võrkpalli, meil on meedikutel oma naiskond. Kolm seltskondades, kuhu mind kutsutakse. Kurameer. Kuulan ja levitan klatši. Ja intrigeerin tasapisi, kui teki võimalus. Nagu iga normaalne naine.»

«Ei saa öelda, et seda vähe oleks...» parafraseeris muiates. Ta viibutas sõrme.

«Ärge mängige küünikut, see ei istu teile. Rääkige parem, mis teie tütar teeb.»

Tuksatasin kergelt, tahtsin tunda end häirituna, aga ei tulnud välja. Ja mul polnud selleks õigustki. Kuidas ma võinuksin nüüd silmi pungitada ja talle mõista anda, et mis see tema asi on — kui ma ise ju tukkisin eelmise kord oma pihtimusega talle peale.

«Õpib, peab ennast korralikult ülal.»

«Ja semmib ikka Eskoga, jah?»

«Ma ei teagi, kas ja kui palju nad õieti «semmivad» vastasin ausalt. «Teil on põhimõtteliselt õigus — ega nende põlvkonnast päriselt aru ei saa. Minu kooliajal ja see ei ole muut, te teate isegi! — olid poiste ja tüdrukute suhted kuidagi teistsugused. Ma ei tea, kas lapselikkus mad või kinnisemad või... Igal juhul olid tüdrukud rohkem tüdrukute ja poisid poiste moodi. Nüüd on kõigi ühesugused džinid ja seengud ja stentlevad nad ka just kui kesasõlmed omavahel.»

«See ei meeldi teile?»

«Ei meeldi. Ma tean, see on üldine tendents, et mehed feminiseeruvad ja naised mehestuvad, aga miks see peaks mulle meeldima?»

«Ega peagi. Aga mängureeglid on muutunud, peab midagi parata.»

«Kes neid reegleid muudab?»

Ta jättis mu küsimusele vastamata ja lausus motlikult

«Võib-olla on nendel õigus, kes pooldavad eraldi poiste- ja tüdrukute lastekoole... Me läksime ehk omal ajal vale rada, kui hakkasime tüdrukuid ja poisse pinginaabriteks võtma ja nii edasi...»

«Ma ei taha öelda, et distantsitunne on hakanud ära

... minema,» ütles sõna. Tom Sawyer laskis ennast õpetajal peksta, kui nägi, et ainus vaba koht tüdrukute pool on Becky Thatcheri kõrval... Nüüd juhivad Thatcherid naiste ega võta Tomi isegi kaasa, kui sõidavad kuhugi ühes rüki kulaskäigule.»

Vaevalt see Tom kaasa kipubki, tal on oma ärimaailm, millele teda ilmselt ei huvita.»

Ka see on sümptoom, mitte põhjus. Meeste ja naiste suhted on emotsionaalselt pinnalt kaldunud vaimsele ja intellektuaalsele pinnale, seksitaksegi üksnes sellepärast, et nii teevad kõik.»

«Ma abielud lagunevad.»

«Nojah, akadeemik Naan võib ju päris tarka juttu öelda, aga miks need suhted on väärastunud, sellest ei tundu me endale veel õieti aru anda.»

«Naanil on mitmes suhtes õigus.»

«Jah, niivõrd, kui võrd ta konstateerib fakte, iseloomustab tekkinud olukorda. Aga tema sellealased artiklid on lihtsalt analüüs, mitte millegi poolt või vastu väljaastu-

... mine. Et emantsipatsioon sööb oma lapsed ära — nagu emantsipatsioonidki?»

«Maistab jah. Kuigi tuleb tunnistada, et vastassoo praktikute hindamine on ju läbi aegade küllaltki tähtsal kohal olnud. Meie esilased võtsid naise selle järgi, kas ta kontis talutööle vastu peab. Ja kui nad tegidki oma valiku millegi muu alusel, siis oli pettumus kiire tulema. Mõelge, kas või Vargamäe Andresele ja Kröödale ja Marile. Krööt võeti ju mingi romantiline unistus olla, isegi Pearu tundis seda oma hinges, aga tegelikult Vargamäe emaks sai ikkagi Mari... Armastus ja õrnutsemine oli rohkem linna-rahva hobi, aga paljude meil seda õiget linnarahvast siis ei olnud.»

«Ma ei taha luua olukorrast üsna sarkastilise pildi.»

«It maalib ennast ise, mina üksnes kommenteerin. Kui kiretult nagu Naangi. Nüüd on enamik meie rahvast linnastunud, aga mida see muudab? Protsess on juba vastassuunaliseks saanud: enne ihati maalt linna,

nüüd kiputakse nostalgiliselt tagasi maale. Aga kas me saame ka tegelikult? Teie, koolmeistrid, muudkui surate igapähele vahemalt keskkooli lõputunnistust tasku, et noortel jumalapärast ei tekiks isu füüsilise töö järele! Ah, ma ma targutan, ega meiegi põlvkond ole parem. Teie olete maalaps, miks te EPA-sse ei astunud, maale tagasi läinud? Ei, anna aga filoloogipaberid kätte, lipsuga ümber kond selga ja mugav korter kah, kus isegi solgiämbri pole tarvis kaugemale kanda kui prügišahti. Selle asemel et maad harida, istute õhtuti suitsuses toas ja parandate vihikuid. Ja teie tütar on juba linnas sündinud...»

Vaikisin. Kust on pärit Marianne? Imelik, ma ei teadnudki seda. Tookord polnud sel tahtsust, voodisse minna ei küsita ankeeti.

«Naljakas, aga ma olen teie tütrele palju mõelnud. Mida line ta välja näeb? Kas ta on teie moodi? Missugune iseloom tal on?»

Ma ei vastanud.

«Meil on kombeks lapsi hinnata ja diagnoosida nende vanemate järgi. Anamneesi kirjutades küsime ju: kas teie suguvõsas on esinenud vaimseid häireid? joomarlust? langetõbe? Eeldame — ja mitte ilma põhjusega —, et inimene on sealt hämarast minevikust mingi pagasi kaasa toonud, mida meie peame nüüd sorima nagu tolliametnikud. Aga kas teate, minul on, nähtavasti vastukaaluks, väga lihtsalt protestiks, tekkinud vastupidine hobi: ma annan laste järgi nende vanematele diagnoosi panna. Ja uskun mind, enamasti läheb täppi.»

«Olge mureta, minu tütar te ei tunne.»

«Olete kindel?»

Vaatasin talle kahtlustavalt otsa. Aga ei, ta ütles seda lihtsalt niisama, ta ei tea midagi. Marianne pole nii rumal, et reedaks oma saladust kellelegi kõrvalisele. Ja ka mina ei maininud eelmisel korral Birgiti nime.

«Teie pole veel abielus olnud?» küsisin, et juttu teie teie roõbastele viia.

«Ei. Haritud naised hakkavad moest välja minema. Tekib veider olukord — haritud naine ei taha endale rumalamat, haritud võt ka poolharitud mees ei kannata jälle endast targemat. Isegi võrdset mitte.»

«Nii hull see ka ei ole.»

«Või veel! Patriarhaat pressib rinnaga peale, aga mehed arvavad oma patriarhaalses lapselikkuses, et nad nemad on ikka veel perekonnapead ja otsustajad.»

kasin naerma

«Teie käredate tooni kuulata, siis hakka või uskuma, ingi õigus.»

«Ja naeris kaasa.»

«H, eks ma sutsuke liialda ka... Minul on asi lihtsalt selles, et ma pole veel kohanud niisugust meest, kellega tahaksin üle kolme päeva koos elada.»

«Nii me rääkisime paar tundi enam-vähem eimillestki, teatasime vanu tarkusi ja käibetõdesid. Aga veider kull, et hakanudki igav, vaid tekkis ja süvenes tunne, et meil on lihtsalt hea koos olla, ükskõik mida me ei vatraks. Virginia ütles selle otsekoheselt välja:

«Te, istume siin ja ajame igasugust loba, aga omal ajal veel kole tark tunne kah.»

«Ei ole,» vastasin niisama siiralt. «Te olete lihtsalt loulik inimene, teiega koos kas või vaikiks, ikka oleks meelne olla.»

Vaikimine on kahtlasem kui rääkimine. Kui mõni teie meel poiss ja tüdruk koos istuksid ja vaikiks, siis ei oleks sugugi, milleni see välja viiks.»

«Oli see vihje? Vaevalt. Virginia ei näinud sedamoodi välja, et ta oleks viitsinud kaudsete ja segaste vihjete kaudu asju ajada.»

Vaatasin kella, see näitas kümme minutit üle kaheteist-

«Tuleb vist minema hakata.»

«Millega te praegu lähete? Bussid ei käi enam.»

«Ei, jalgsi. Asi see paar kilomeetrit kõndida.»

Kui te jutte ei pelga, siis võite ööseks siia jääda. Hõnnikul viin teid autoga linna. Mina istuksin hea mees-õnna veel natuke.»

Kohiklesin viivu ja andsin järele. Väljas oli vilets lörtnu ilm, ega selle kätte nii väga ei kippunudki.

«Aga konspiraatorina ei kõlba te küll kuhugi,» ütles Virginia jaksu ja vaatas mulle otse silma.

«...saa aru?»

«Ma tean ju, kes teie tütar on. Kuigi te püüate seda hõõguv meeleheitlikult varjata.»

«Te teate?!»

«Muidugi. Birgit Rahi.»

«Olin tõesti nagu jalust maha niidetud. Kust ta seda teada sai? Marianne? Ei, ei, see ei tulnud kõne allagi! Kust siis?»

«Nuüd murrate muidugi pead, mismoodi ma selle va-
uurisin. Ise andsite ennast ära.»

«Mina?»

«Muidugi. Te ütlesite tookord, et valutate tütre pä-
südant ja et ta semmib tolle ulaka Eskoga. Selles van-
ses ei semmita mitmega.»

«Ja te hakkasite uurima...?»

«Ei, ei, nii uudishimulik ma ka ei ole. Lihtsalt ma sa-
tusin Mariannega juttu ajama, meil tuli kõneks ka Es-
«kangelastegu» ja siis Marianne kurtiski, et tema tüdruk
pidi tolle poisiga liiga palju koos käima, kartis, et ak-
segab poiss Birgiti kah mõnesse pahandusse. Nii et ma
ei jäänud muud kui otsad kokku tõmmata. «Lihtne ar-
meetika, eks ole?»

«Ma ei tea...»

«Olge rahulik, teist ei rääkinud Marianne sõna-
Ja mina loomulikult ka mitte.»

«Aga miks... Miks te mulle praegu seda räägite?»

«Kujutage ette, südametunnistus hakkas vaevama. Ma
olen põhiliselt aus inimene, tundsin jasku, et ei ole il-
teiega sin istuda ja pimesikku mangida. See oli um-
nii, nagu istuksin ma restoranis ühes lauas inimeste-
kes peavad mind välismaalaseks ja arvavad, et ma nen-
jutust midagi ei taipu. Ühesõnaga, ma hakkasin enda-
natuke vastu, niisugune imelik odavavõitu tunne oli.
ma tahtsin millegipärast, et te veenduksite, et mind va-
usaldada. Nagu öeldakse, mäng lahtiste kaartidega. Ma
on ju kergem eks ole?»

Ma ei saanud aru, miks peaks mul kergem olema tea-
misest et Virginia, mu saladuse välja nuhkis. Ei, vaban-
dust ta ei nuhkinud ju, kõik tuli ilmsiks iseenesest na-
elus ilka üks fakt haakus teisega ja oligi käes?

«Kui ma sellest aru sain, taipasin ka seda, ma
Marianne teid tookord sinnapaika jättis ja kibekiire-
teisega abiellus. Teie pole tema tüüp, see naine va-
teistsugast me- st. Aga naete, laskis ikkagi viltu, ta
valja, et tema polnud jälle tolle teise mehe tüüp. Ma
elabki nüüd üks ning on hädas selle teie mõlema la-
sega... Öelge ainult, kust te seda teada saite?»

«Ta ise ütles.»

«Marianne? Siis pidid tal selleks küll väga kaaluk-
põhjused olema. Tema ei ole Becky tüüpi, tema ku-
lub nende Thatcherite hulka, kes riiki valitsevad, ol-
see riik siis nii vaike või suur kui tahes.»

ma ei tahtnud Mariannele mingit varja heita.
nagunii juba liiga palju, doktor Virginia Saring.
küll, kui te ei taha, arge raakige.»

Tookord valas ta ise konjakit ning tõstis oma klaasi
mulle vastu.

«Ärge ärge mossitage. Tegelikult panin ju mina rel-
val maha. Teil on elus vist väga vähe läbinisti siiraste
hommikude tegemist olnud.»

«See oli tal õigus. Veel enam — tänu sellele olin
ma me samuti väga harva taiesti siiras. Ei, mul polnud
põhjust mossitada. Et niisugune tunne minus siiski

«See on arusaadav — kes tahab olla paljastatud?»

«Mossita. Vastupidi — ma olen... teile tänulik.»

«Arge üle pakkuge. Teil on pisut piinlik ja paha
saan aru. Aga unustame selle. Uskuge mind, ma
«ma teile tõepoolest ainult head, Tehvan Kruuda.»

«Ma klaasid tühjaks, siis ta tõusis ja ütles:

«Ma nüüd teen teile aseme valmis. Täna öösel pole vist
«võtet rohkem rääkida.»

«Noogutasin. Ta laotas kärmesti lina diivanile, tõi ka
«pea ning teki.»

«Hõitke magama. Kui peaksite suurema hakkama, siis ma
«ma kõrvaltoas. Hüüdke appi ja ma tulen, mul on tohtri
«ma, kuulen kohe. Head ööd.»

«Ta jättis mu üksi, istusin veel tükk aega ja suitsetasin.

«Ma oli tunne, nagu oleksin hõlmapidi tuuleveski tiiva

«Ma kinni jäänud ja nüüd lennutas see tiib mind pead-
«ma, kaitava hooga läbi õhu. Minus olid ühekorraga koos

«Ma võimelised tunded, mis võivad ühte inimesse mah-
«ma: pelgus, pahameel, mingi tsentripetaalne jõud, mis

«Ma tõukis mind Virginia Saringu poole, häbi, alandus, abi-
«ma, rõõm ja nõrdimus. Niisuguses kaootilises põimingu-
«ma, mottejärg kippus käest kaduma. Miks ma siia jäin?

«Ma ma siin istun?»

«Ma parem tõesti magama minna. Virginia oli laelambi

«Ma kustutanud ja selle asemel diivani päitsis maheda valgu-
«ma seinalaterna süüdanud. Võtsin end riidest lahti,

«Ma ma teki alla, kustutasin sellegi valgusallika. Läbi

«Ma aknaesrriiete kumas tuppa helendust, see tuli

«Ma kerkilt kaugelt tänavavalgustusest. Silmad harjusid

«Ma poolpimedusega, nägin üsna selgesti kõiki esemeid. Und

«Ma tulnud, sel öhtul oli harjumatu palju juhtunud —

«Ma kõik öieti midagi polnud juhtunud. Ristasin käed kukla

«Ma ma ja vahtisin lakke. Mis saab edasi? Kas üldse midagi

saab? Kas üldse peab midagi saama? Hommikul sõid tema autoga linna, ta viib mu ehk otse koolimaja ette kui ma tahan. Kolleegid saavad jälle jutujahvatamis materjali, tähele panemata see ei jää. Millest ma te endaga hommikul raagin?

Edasi tegutsesin millelegi mõtlemata: tõusin, läks kõrvaltoa uksele ja lükkasin selle aeglaselt, helitult lahti. Virginia voodi kõrval põles samasugune mahe seinalamp, ta kergitas pead ja vaatas minu poole. Siis heitis ta te hoogsa liigutusega kõrvale, tõusis oma alastust habemata istuma ja põimis käed ümber põlvede.

«Ma arvasin juba, et te ei tulegi,» ütles ta.

7.

Esko Topperi teise veerandi käitumishinne alandas «mitterahuldavaks», see oligi kogu sensatsioonilise juhtumi lõpptulemus. Eskot ei kutsutudki õppenõukogu ette, direktor oli otsustanud rääkida tema vanematega ja tema endaga nelja silma all. Ta ajas asja joonde alaealiste asjade komisjonis, kuidas, sellest ei hakanud ta meile aru andma ja ega keegi tikkunud seda ka väga uurima, uudishimust hoolimata. Kõik tegid näo, et see ei puutu nendesse, ja nii oli see ju tegelikultki. Ainult Valve muutus õppenõukogu koosolekul ootamatult ägedaks, nõudis, et Esko seletaks oma tegu siiski meie kõigi ees. Aga direktor ütles sellest kindlalt ära ja Valve vaikis paugu pealt — nagu ta ikkagi oli harjunud ülemustele kuuletumiseks.

Algas koolivaheaeg. Birgiti kohta ei tulnud enam mingeid signaale, õppimisega oli tal kõik korras, minagi rahunesin ning kaldusin juba arvama, et direktori tookordset sõnad tema õistest hulkumistest olid pärit lihtsalt kuulujuttude hämarast maailmast. Jälle üks inimliku loomuse loendamatutest vastuoludest: kui keegi on korra paheliselt osutunud, siis tahame selle kohta ikka ja jälle uusi tõendeid, otsime neid lausa verejanuliselt, kuigi sama ajal kinnitame, et meile teeb suurt rõõmu näha, kuidas need inimesed on ennast parandanud.

Kuidas möödus vaheaeg? Minu külaskäigud Virginia juurde muidugi jätkusid, ka uue aasta võtsime koos vastu. Mis meist edasi saab ja kas üldse midagi saab, sellest

olnud meie vahel juttu — Virginia vältis seda teemat ja ka mina ei tahtnud sellest kõnelema hakata — ma ei tahtnud ju, mida öelda. Mõnikord on elus kõige targem teha asjadel kulgeda isevooluteed, nagu on meid õpetatud kogu oma olemist üle organiseerima ning planeerima. Meil oli kahekesi hea olla, sellest piisas täielikult. Milleks pingestada olukorda tulevikule mõtlemisega, kui tulevik eksles alles väga ähmases «ei teade» ja «võib-olla» rägastikus.

Hommiku koolivaheaega veetsin ema juures, olin otsustanud oma lubadust pidada, pealegi mõjus see aastaid kestnud rütmi taas elustamine mulle tasakaalustavalt. Virginias ei rääkinud ma kodus midagi ja ema ei küsinud ka, kas mul nüüd on juba keegi. Siiski märkas ta minus vist mingeid muutusi — panin tähele, et puhuti sõbratses ta mind vargsi väga tähelepanelikult. Selles polnud muidugi midagi imestada, kõige rohkem kipub ju alati välja paistma see, mida me tahame kõige rohkem varjata. Igatahes ei teinud ema katset mind tagasi hoida, kui ma tahtsin paar päeva enne vaheaja lõppu ära sõita, pigem nõustus sellega liiga meelsasti.

Teine poolaasta algas, kõik jooksis jälle vanades rööbastes, midagi erilist ei juhtunud.

Kus tuli kõik korraga.

Esimespäeval puudus Birgit koolist, muutusin pisut rahutuks, arvasin, et ta on haigeks jäänud. Seda rabavam oli mu jahmatus, kui Valve esimesest tunnist tulles teatati muude pisi asjade hulgas, et ka Esko Topper puudub. Need kahte fakti ei saanud seostamata jätta, otsustasin kohe Mariannele helistada. Ma ei saanud teda kätte, täitevkomiteest öeldi, et ta on kuhugi välja kutsutud, paluti pärast lõunat uuesti helistada. Vaevlesin halbade aimuste vahel, andsin tunde hajameelselt ning närviliselt, pörkisin põhjusetult õpilastega, kes vaatasid mind suu lahti — nad polnud minu puhul niisuguse käitumisega harjunud.

Pärast neljandat tundi kutsus direktor mu enda juurde. Ja kohe selgus kõik.

Miilitsast helistati,» ütles ta tuhkhalli näoga, millest vaatasid välja kaks tõmblevate laugudega silma. «Nad on meil noorukit kuskilt korterist kinni võtnud, mingi orgia pealt. Nende hulgas on teie Birgit Rahi ja õpetaja Johannese klassi Esko Topper. Meil tuleb kohe miilitsasse minna, vaadake endale keegi asendaja või andke klassile teatav tööd.»

Samal hetkel astus kabinetti uudishimuliku ja erutunud näoga Valve. Direktor raalis asjast ka temale, märkas et täpselt samade sõnadega, ta arvus oli nähtavasti vana suur.

Valve hüüatas kohkunult ja vabanes siis äkki naerupaisu tagant:

«Noh, nüüd te naeret! Ma ütlesin kogu aeg, et see pole...»

«Pange ennast valmis! Ihtas direktor ta jutu ebavõrdselt pooleks. «Mõil tuleb kohe minna.» Valve vaatas seisis viivu nagu pea kaotanult paigal ja turskas sinna välja. Direktor jõudis talle siiski enne veel öelda:

«Mitte kellelegi sõnakestki. Selge?»

Ka mina väljusin, peas tagus nagu vasaraga. Orgi Mida nad selle all mõtlesid? Kust korterist? Miks? Kuidas miilits neile peale sattus? Puüdsin end kokku võtta, pingutasin näole rahulikkuse maski ja laskin klassi, nad olid seekord tund seitsmendas. Asendajat ei hakanud ma otsima, teadsin, et praegu pole ühtki vaba õpetajat.

«Ma pean mõneks ajaks välja minema,» ütlesin lastele nii asialikult kui suutsin. «Kuni minu tagasitulekuni kirjutate kirjandit. Teema... Teema on niisugune: «Kas ma usaldan oma vanemaid täielikult?» Kui ei usalda, siis kirjutage, mis teid takistab, mis tundub teile teie vanemates ebaõige või vale.»

Teema kargas mulle pähe iseenesest, hetk hiljem tahtsin, et seda oleks võinud pisut teisiti sõnastada, aga ei hakanud enam aega viitma. Birgit on miilitsas. Orgi aitab. Tuleb kohe sinna minna.

Kogu tee vaikisime, direktor astus meie poole vaatamata pika sammuga, Valvel oli tegemist, et meie kannul püsida.

Miilitsajaooskonnas polnud me esimesed: seal ootasid juba üks mees, kellest ma teadsin, et ta on tehnikumi õpetaja, keegi väga ehmunud näoga naine — ja Marianne.

«Kõik on kohal? Lähme siis nende juurde.» Miilitsa kapten tõusis oma laua tagant.

Direktor tõstis käe.

«Vabandage. Vahest te siiski selgitate meile enne mõne sõnaga, mis on juhtunud?»

Kapten tõmbas lauba kortsu nagu inimene, keda tema tegevuses mõttetult segatakse, aga andis siiski järele. Ta võttis laualt mingid paberid, luges neid mõne viivu ja ütles siis:

Kell uheksa laks meie patrull Kodusaare tanava maja number kolm elanike väljakutse peale seal majas elava Antu Linamäe korterisse, kust kostis kõrvulukustavat reklaamuusikat. Uks oli lukustatud, miilitsatöötajate nõudmisel peale seda ei avatud. Neil tuli uks lahti murda. Tõust leidsid nad kaks tütarlast ja kaks noormeest peaaegu paljalt, kõik uimased. Põrandal oli mitu tühja veinpudelit, laualt ja laua alt leiti peotäis tundmatu päritoluga tablette, arvatavasti narkootikumid. Miilitsatöötajad ajasid maasaelejad suurte raskustega üles, nad keeldusid küsimustele vastamast, ropendasid, käskisid ennast rahule jätta. Patrull sundis nad riietuma ja tõi autoga «Kõik.» Ta pani paberid lauale tagasi ja astus laua tagant välja. «Lähme.»

Kõik neli kinnipeetut olid ühes trellitatud kambris, nad istusid seina ääres pingil ja näisid veel praegu pooluimes viibivat. Birgitil oli seljas tuttav nutrianahast kraega talvemantel, selle lahtiste hõlmade alt paistis viltu ülevõetud seelik ning määndunud ja plekitatud valge kombin. Pluusi polnud.

Maime kõik lävel nagu naelutatult seisma, esimesena hüüas Marianne, ta tahtis Birgiti juurde söösta, aga kapten keelas:

«Hopp, jõuate.»

«On minu tütar!» protesteeris Marianne kriiskaval toonil, ta oli täiesti endast väljas.

«Jõuate. Eelkõige teeme kindlaks, kas nad on need, kes nad ennast nimetasid.»

Samal hetkel ilmus meie selja taha veel keegi, puges kohe Valve ja direktori vahelt läbi ja peatus minu kõrval. See oli Topper. Seekord polnud ta näos üleolekut, ta paistis selgesti välja enesevalitsuse kaotanud inimesena ja ärritus.

«See tähendab?» Miks Esko sin on?»

Kapten vaatas teda korraks teravalt, vaevumata vastas. «Ta oli uhe paberi kaasa võtnud, sellelt luges ta...»

«Topper?»

«...» polnud Esko uimastelt.

«Kas teie õpilane üheteistkümnenda klassi õpilane?»

«...»

«...» astus meie poole.

«...» tere õpilane Esko Topper?»

«...» vastas direktor ennast lugutamata.

«Aivar Normak?»

«Jah,» kostis pikk elegantse välismaise jope ja teksa pükstega poiss. Peas oli tal kootud müts, mida ta ei vaimunud nuudki ära võtma.

«Tehnikumi neljas kursus?»

«Jah.» Poisi haäl oli erksam kui Eskol, aga täiesti uka kõikne.

«Teie õpilane?» pöördus kapten tehnikumiõpetaja poole.

«Jah.» Ka sellel mehel polnud tahtmist midagi muud öelda.

«Annika Linamäe?»

«Ma ütlesin ju teile.» Tüdruk oli Birgitist minu teada ainult kolm-neli aastat vanem, aga nägi välja nagu kolmekümnene. Ka tema oli korralikus talvemantlis, ka tema hõlmad olid laiad, nende vahelt paistis tagurpidi selgatõmmatud kleit.

«Vastake küsimusele!»

«Olen jah.» Tudruku näost võis näha ainult viha trotsi ja väljakutset. «Mis te mulle ikka teete? Varastanud ma pole, koolis enam ei käi — mis te teha saate? Määrate trahvi? Määrake, küll see kinni taotakse. Tõul ei käi ma ka, nii et pole teil kuhugi kirjutada ega kaevata.»

«See on teie tütar?» küsis kapten ehmunud näoga naiselt.

«Jah, muidugi... Aga...»

«Birgit Rahi?»

Birgitil oli uimasusest hoolimata säilinud veel mingi koolilapselik distsipliinitunne, ta ajas end vaevalt püsti ja vastas kuulekalt:

«Jah.»

«Esimese keskkooli kümnenda klassi õpilane?»

«Jah.»

«See on minu tütar...» alustas Marianne jälle, aga kapten katkestas teda ka seekord:

«Olge vait palun. Teiega raägime hiljem.»

Ta pöördus meie poole, ma ütlesin ilma küsimust ootamata:

«Jah, ta on minu klassi õpilane Birgit Rahi.»

«Nõnda. Lähme nüüd tagasi.»

Marianne üritas veel kord selgeks teha, et ta jääb tütre juurde, aga kapten ei võtnud teda kuulda.

Vahtisime veel hetke seda pingil konutavat kampa, siis

«Lühidalt sõnakuulelikult ja läksime tagasi kapteni kabinetti.»

Noh, mis te ütlete?» Kapten istus ja vaatas meile kordamööda otsa.

Ma olen kindel, et minu tütar...» avas Marianne esimesena suu, aga kapten tegi seegi kord keelava liigutuse. Ta ei sallinud Mariannet, see oli esimesest pilgust selge. Tema olid selle taga nende varasemad kokkupuuted või mõnagi muud, jäi teadmata.

Kõigepealt teie, seltsimees Linamäe. Kuidas on võimalik, et teie tütar korraldab teie korteris selliseid ühiseid? Kus te ise öösel olite?»

«Ma tulin täna hommikul Tartust, mul oli EPA-s töötamises, sõitsin kohe tööle, mul pole aimugi...» Ta laus katkes.

«Kas seda on varem kah ette tulnud?»

«Ei, ei... Küsige majaelanikest, kui te ei usu! Meie korteris pole ialgi...»

«Hea küll, hea küll. Kas teie tütar on õsiti kodunt ära olnud?»

«Ta on ju täiskasvanud inimene, ma ei saa teda keelata...»

Ükslele koputati, kapten hõikas: «Sisse!» — ja lävel seisis Virginia. Tema pilk peatus sekundiks minul, siis pöördus ta kapteni poole:

«Akt on valmis, palun.» Ta tuli laua juurde ja pani sellele täiskirjutatud paberi. Niisiis pidi ka seekord just tema see olema, kes ekspertiisi tegi...

«Aitäh. Kui me peaksime teid veel vajama...»

«Helistage, ma tulen. Kuigi arvan, et selleks pole vaja. Tegemist on ilmselt ühekordse ja vilumatu tarvitarviga, see läheb iseenesest üle. Andke neile palju juua, neil lihtsalt valja magada.» Virginia raakis seda mõnedelegi otsa vaatamata, kuid ma sain aru, et need sõnad olid määratud kinnipeetute vanematele.

«Arstiabi nad ei vaja. Nägemiseni.»

Ta lahkus. Kapten vaatas jälle meile.

Nii. Nende kinnipidamiseks pole meil põhjust. Karistada majaelanike rahu rikkumise eest tuleb niikuinii.»

Nüüd pöördus ta esimest korda ise Marianne poole:

«Vuge oma tütar koju. Öelge korrapidajale, ta annab teile kätte. Ja teie oma poeg ka, kodanik Topper.»

Ma tahaksin siiski enne teada...» alustas Topper, kes

oli vahepeal ennast kogunud ja nüüd ilmselt kaval
poja eest välja astuda

Kapten tegi keelava lugutuse.

«Hiljem, hiljem. Viige poiss koju magama. Ma kutsun
teid nagunii veel välja. Minge.»

Marianne oli juba uksele, Topper järgnes talle ka
viivitamisi, kuid nahtavasti mõistis siiski, et sin ei võ
teda praegu kuulda.

Kapten vaatas nüüd Astrid Linamäe, siis tehniku
õpetaja poole.

«Teie püüdke teada saada, kust nad veini ja tablete
hankisid. Alaealistele alkoholi ei muüda. Ja neid tablete
ei saa ka lihtsalt niisama.»

«Miks just meie?» päris tehnikumiõpetaja kulmu korrutades.

«Teie hoolealused on teistest vanemad. Täiskasvanu
nud, nagu seltsimees Linamäe ütles... Vein veinik
see polegi nii tähtis, leidub veel naid onusid, kes teise
lisele pudeli poest välja toovad. Aga ma tahaksin jalk
saada, kust nad tablette hankisid.»

«Mis tabletid need olid?» küsis tehnikumiõpetaja.

Kapten kehtitas õlgu, vaatas Virginia toodud akti.

«Nagu sin võib lugeda, eunoktiin ja tsuklodool. Ma pole
arst, aga mul tuleb nagu ette, et need on mingid uimast
tavad ravimid. Muide, kas Normaku isa on praegu meil
või kodus?»

«Kaugsoõidas juba kaks kuud.»

«Poiss elab siis üksinda või?»

«Ei, koos võõrasemaga.»

«Kes see võõrasema on?»

«Kuidas teile öelda?...»

«Nii, nagu on.»

«Meie teada pisut kergemeelne naisterahvas.»

«Vahekord poisiga on halb?»

««Halb» on pehmelt öeldud. Nad ei salli teineteist
silmaotsaski.»

«Tööl kaib? See naine, ma mõtlen?»

«Riidevabrikus.»

«Hm.» Kapten märkis selle üles.

«Poissi koju viia on siis ehk vaar?»

Õpetaja kehtitas õlgu.

«Kuhu teda ikka viia, kui te teda endale ei taha.»

«Meil pole alust teda vahi all hoida. Vähemalt praegu»

«Kas te teda oma...» Kapten taipas vist oma mõtte koha-
tust ja vaikis. Õpetaja aga oli teda niigi mõistnud:

«Ei tule kõne alla. Ühiselamus on meil range kord ja
me soovime seda säilitada. Ei, sinna ma teda ei lase.»

«Iis pole midagi parata. Viige ta koju, las võõrasema
olemlab temaga ise. Tehnikumist viskate ta välja?»

«Ile üle ei otsusta mina.»

«Vnjaa. Ma ütlen korrapidajale, ta annab teile auto,
«Niike poisiga siiski kaasa. Las ta jõuab vähemalt praegu
kuni lalt koju.»

Õpetaja kehtitas taas õlgu.

«Nagu käsitate. Võib minna?»

«Minge. Oodake, ma helistan auto asjus...» Ta võttis
korrapidajaga ühenduse ja andis kasu kätte.

«Nagemiseni.»

Astrid Linamäe oli nüüd peale meie ainuke, kes jäi
võel kohale, ma imestasin, miks kapten meil minna ei
loknud. Sama mõtles vist ka direktor, sest ta alustas
rõhvalt:

«Meie võime vist ka...?»

«Oodake veel pisut.» Ta pöördus jälle Astrid Linamäe
poole.

«Kas teil on tütreaga normaalne vahekord?»

«Kuidas seda mõista?»

«Nii, nagu ma ütlesin. Normaalne. Kas te saate hästi
lubi või olete konfliktis?»

Naine ohkas, piilus meie poole. Ilmselt ei tahtnud ta
meie ees rääkida, aga polnud midagi parata.

«Kuidas kunagi... Vahel on ta väga mõistlik, lausa
hea laps...»

«Ja vahel?»

«Vahel karjub mu peale, ütleb, et on täiskasvanud ini-
mene ja tal on õigus ise otsustada, mida teeb.»

«Kas ta tööl ei käi? Ta lõpetas juba ülemöödunud

«Kooli.»

«Kas Tallinnas, tahtis konservatooriumi astuda.
«Instikateedrisse... Ei võetud vastu... Siis ütles,

«Endale töökoha, aga pole seni leidnud...»

«Et teie peate teda ülal?»

«Sis vea?»

«Annate talle liiga palju raha?»

«Ei ole kunagi liiga palju raha.»

«Kas ta teil aegajaks k... k... k...»

«... see...» Naine takerdus ja vaikis. Kapten sai

«aru, et vähemalt meie ees ei kavatse ta rohkem raakida.»
«Olgu. Viige tütar koju ja minge tööle. Kui võimalik pange ta luku taha, kuni magab end selgeks. Ja katsuge teada saada, kust nad neid tablette hankisid. See on praegu kõige tähtsam, saate isegi aru. Teile ta ei ütleb — kui te suudate konflikti vältida... Võite minna.»
Astrid Linamäe lahkus longuspäi. Meie seisime ikka veel kolmekesi kapteni laua ees ja ootasime.

«Ma tahtsin teiega omavahel raakida,» ütles kapten, kui üks oli naise jarel sulgunud. «Istuge.»

Istusime ja ma tundsin kohe end ülekuulatavana, nagu olin neid filmis näinud.

«Ja nüüd öelge mulle, mida te kavatsete nende kahega ette võtta?»

Valve avas juba suu, aga heitis siis silmanurgast pilgud direktorile ja otsustas targasti hierarhia kasuks.

Direktor viivitas vastusega.

«Ma ei oska teile seda praegu öelda,» lausus ta viimaks. «Mina pole ainuotsustaja, asi vajab pealegi põhjalikku arutelu ja kaalumist.»

«Ei vaidle vastu. Pidage ainult meeles, et need paigad pole siin meie majas esimest korda, poisile oli see koguni juba kolmas kord.»

«Eelmistel kordadel...»

«Ma tean täpselt, mis oli eelmistel kordadel,» katkestas kapten tema lause. «Möödunud õppeaastal, hea küll, seda veinijoomist Birgit Rahi vanaema juures võib ka veel nimetada poollapselikuks lolluseks, pealegi abistasid nad vanakest ikka ka. Aga Esko Topperi vargusjuhtum polnud enam nii süütu. Nagu too pornofilmi, mille ma ta taskust leidsime. Ta olevat selle ostnud kelleltki mehest. Kes see meremees oli? Meile ta vandus, et täiesti võõras.»

«Küllap oligi...» püüdis direktor otsekui ennast kaitsta, aga kapten raputas pead.

«Niisugused asjad maksavad kenakese summa. Kui võttis poiss selle raha? Ühelt poolt tekib küsimus, kas tema hingel pole teisigi vargusi, mis on aga jäänud avastamata. Ja teiselt poolt on Aivar Normaku isa meremees. Selline kokkulangevus ei pruugi sugugi juhuslik olla.»

Tema jutt oli läbinisti loogiline, ainult et ma ei saanud seda tõsiselt võtta. Meie teadsime ju, et film pärines Topperite kodust. Polnud muidugi võimatu, et Aivar Normak

film oli selles asjas oma osa, aga siiski tundus see ebatõenäolisena, sest Topperid ei käi läbi inimestega nagu Normak — kas või sellepärast, et poisi võõrasemal on halb kuulsus. Topperil oli kindlasti märksa usaldusväärsemaid filmide hankimiseks.

«Kokk on võimalik,» vastas direktor. «Kuigi mulle tundub...»

«Teie võib ju tunduda,» katkestas kapten jälle, «aga me peame toetume oma töös uurimisele, mitte tunnetele.»

Eks uurige siis välja,» ei suutnud direktor alandavat tooni kauem mängida.

«Ja uurimegi,» vastas kapten iga silpi rõhutades. «Uurime. Aga teie peate tõsiselt aru pidama, kas seda lollust ja poissi ei peaks saatma mõnda teise õppeasutusse, kus nende üle oleks tõhusam järelevalve.»

Direktor ajas end sirgemaks.

«Ma ütlesin juba, et see vajab põhjalikku kaalumist.» Kapten vaatas talle pikalt ning teravalt otsa.

«Ma töötan miilitsas juba kakskümmend aastat. Minu kogemused näitavad, et harilikult kaalutakse ja kaalutakse, kuni me peame lõpuks juba kriminaalkoodeksi abiga vahele astuma. Antud juhul näib mulle, et kummalgi kodus ei suudeta neid küllaldase ranguse ja nõudlikkusega kasvatada.»

«Birgit Rahi ema on...»

«Lütevkomitee sekretär, tean. Mida see muudab? Ministrite poegi ja tütreid on vangi pandud.»

«Te tahate siis, et me saadaksime nad erikooli?» küsis direktor vastumeelselt.

«Mina ei taha midagi. Ma soovitan teil ainult tööpoolel tõsiselt seda võimalust kaaluda. Praegu pole ehk veel hulja, Sindis ja Kaagveres ei vaadata millelegi läbi õnnede, ehk õnnestub neid noori veel peatada.»

«Birgit Kaagverre? mõtlesin ma hinge kinni pidades. Halgi! Ma teen kõik, mis võimalik, et seda vältida!»

Direktor vaikis, tema asemel poleks minagi osanud midagi mõistlikku öelda.

«Nüüd et palun suhtuge asjasse tõsiselt. Kui nad peaksid veel kord siia sattuma, siis segame juba meie ennast vahele ja võtame kõige karmimad abinõud tarvitusele.»

«Me arutame seda küsimust,» ütles direktor hammaste vahelt. Ta püüdis ikka veel meeletult säilitada vaikust tolle miilitsakapteni ees, kellesse ta suhtus suure tõredusega.

«Väga hea. Ja palun teatage siis meile, mida te otsustasite. Olete vabad.»

Tulime ära ja kõndisime vaikides tagasi koolimajja. Valve ei pidanud vastu:

«Saadame ära ja lõpp! Kas te saate nüüd aru, et nad ei ole juba enne õigus? Kas te tahate oodata, kuni nad võetakse kinni mõne paris kuriteo pealt? Issand, nüüd on narkomaania ka juba koolis sees! Ei, nad tuleb viibima kõrvaldada, enne kui see komme levima hakkab!»

Direktor ei vastanud, see ärritas Valvet veelgi enam.

«Öppenõukogu kokku kutsuda ja asi ära otsustada. Kohel!»

«Öppenõukogu kutsun mina kokku, õpetaja Johannes. Siis, kui ma pean seda tarvilikuks. Oma klassi distsipliini ja muu eest vastutate teie ise.»

Sellest piisas, Valve suu langes taas lukku.

Minu peas sagis musttuhat mõtet, ükski neist ei jäänud pidama, ei andnud mingit mõistlikku tulemust.

Ma pean Birgitiga rääkima.

Ei, sellest ei tule midagi.

Ma pean Mariannega kokku saama. Tingimata.

Ma pean Virginiat nägema, temalt tablettide kohta teada, mis semalt aru pärima.

Ma peaksin Eskoga kõnelema, temalt kõik välja pressima.

Ma peaksin selle Aivari juures kodus ära käima.

Ma peaksin Astrid Linamäelt järele uurima, kuidas need lood tema tüdrukuga õieti on, mida ta...

Stopp.

Kõike korraga ei saa teha. Mul tuleb selgusele jõuda millest alata. Kes vedas Birgiti sellesse kampa? Millel nad veel on hakkama saanud? Ei või olla, et see oli esimene niisugune orgia, vaevalt laheks kohe esimese koosistumise nii maruliseks ja hulluks! Palju nad varem on koos käinud? Kus? Mida teinud? Kes toob neile neid neetud tablette?

Jõudsin koolimajja. Olin kindel, et labi on juba nädal aega, aga selgus, et seegi, millest me lahkusime, on alles äsja lõppenud. Seitsmenda klassi emme polnud kooli jätnud, läksin ja tõi ta koju. Nad istusid kõik oma kohtadel, paar tükki kõnni kirjutas veel. Kas me tõesti olime ära saanud? «Lõpp on tühj!»

«Õpetaja, tund on juba lõppenud,» teatas eesruumi juhtiv tüdruk.

«... ja andke oma töö ära ja minge vahetannile.»

Olin rõõmal mu laua juures, pandi oma vihikud lauale virna ja kirjused. Istusin, silmitsesin kõrge

laual vihkut, avasin selle meenutusteks.

Ma usaldan oma vanemaid täielikult?

Ma vanemad täielikult ei usalda. See võib paista, aga ma ei saa neid usaldada, sest nad valetavad...

«...»

«Me oleme jõudnud? käis mul peast läbi, «...» ei usaldada, sest nad valetavad mulle...»

Minu vihiku, polnud mingit tahtmist neid kirjanikke. Järgmine tund pidi mul olema oma klassis,

mis Ma ei maletanud, mis selle tunni teema oli, kuid aega sellele mõelda. Minu tütar viidi pool-

veini- ja narkootikumiuimas miilitsasse. Mis seal sündis? Kellelt ma saaksin seda teada?

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«Birgit on haige,» vastasin, enne kui oleksin jõudnud oma vastuse üle jarele mõelda.

«Ah nii...» Anu istus, tema näolt ei võinud midagi lugeda, aga ma nägin, kuidas ta enda arvates märkama tult müksas oma pinginaabrit. Nõnda. Nüüd olin ma oma klassile valetanud — mina, kes ma polnud seda iialgi teinud. Köhklesin hetke ja ütlesin siis nii rahulikult ka suutsin:

«See pole just päriselt nii. Kuigi seda võib ka haige seks nimetada. Olge head ja ärge minult praegu rohkem päri, on asju, millest ei saa rääkida.»

Nad hingasid justkui sügavamalt, tundsin, et usaldus polnud veel täiesti kadunud.

Avasin oma tunnikonspekti, tegin kindlaks, millest ma pidi täna juttu tulema, andsin tunni ära. Kuidas see sündis, ei oska öelda, tean ainult, et nad olid hästi vaiksed ja distsiplineeritud, püüdsid nagu alateadlikult mulle kõike kergemaks teha.

Mõni minut enne tunni lõppu avas keegi noorema klassi poiss ukse:

«Õpetaja, teile on telefon.»

Vaatasin kella, aega oli veel kolm minutit.

«Palun istuge vaikselt, kuni vahetund algab. Ma jõua ilmselt enne tagasi.»

Telefonitoru ootas mind õpetajate toa laual, toas viibis ainult paar algklasside õpetajat. Võtsin toru, ütlesin:

«Ma kuulen.»

«Ma pean sinuga rääkima!»

Marianne. Muidugi, ma oleksin pidanud seda taipama.

«Mul pole aega,» vastasin automaatselt.

«Peab olema.»

«Ei ole.»

«Kas sa annad endale aru, mida sa räägid?»

«Annan.»

«Ma pean sinuga täna kokku saama! Kas on selge?»

Rahunesin veidi, tundsin, kuidas süda lõi rinnus aeglaselt ja raudraskelt. Muidugi peame kohtuma. Võtkem ennast kokku.

«Kus, millal?»

«Sõidame surruaeda.»

«Ei taha.»

«Kuhu siis? Meile ei tohi sa tulla!»

«Siis tule min juurde.»

«Mina? Ei tule kõne alla!»

«Tuled. Mu korteri number on seitse. Olen kodus kella kolm alates.»

«Ei saa tulla!»

«Küll küll!»

Teisel pool valitses vaikus, siis andis ta alla:

«Hea küll... Ma tulen kell viis.»

Minu toru sõnagi vastamata ära, heitsin vargse pilgu kuhu oma laua taga nokitseva õpetaja poole. Nad olid ametis, ilmselt ei pannud nad minu kõnet tähele.

Mul oli veel üks tund, ka see sai kuidagi otsa, siis läksin koju. Valvet ma enam ei näinud, keegi teine koolis minu kaest midagi küsima ei tulnud, kuigi nende nägudelt võis lugeda, et nad südames vägagi kibelesid.

Marianne oli kohal pisut enne viit, ta helistas uksele üheainsa korra, lühidalt ja kiirustavalt. Lasksin ta minna, ta istus mantlit maha võtmata toolile, vahtis mulle otsa, tousis siis ja võttis mantli ära.

«Mis nüüd saab?»

«Miks sa seda minult küsid?»

«Kes siis peab teadma??»

«Pole aimugi. Mina igatahes mitte.»

«Jata oma jonn!»

Näersin lühidalt. Jonn? Aga olgu.

Sa ütlesid mulle seal kalmistul, et Birgit pole kunagi kodust ära olnud. Valetasid, jah?»

«Mis tahtsust sel on? Me peame praegu...»

«Vasta. Kas valetasid?»

Ta viivitas kaua, mõistsin väga hästi, mis tema hinges sündis. Ühelt poolt tahtis ta kõike salata, just minu ees saladada, teiselt poolt sai taie selgusega aru, et peab mulle valest nuud tõtt rääkima.

«Jah.»

«Miks?»

Marianne ei vastanud, mu küsimus oli rumal, sain selgeks, et see ei aru. Muutsin teemat:

«Kus Birgit praegu on?»

Kodus. Magab. Ma rääkisin ühe tuttava arstiga, see soovitas unerohu anda.»

Tuttav arst. Kes? Vastust polnud vaja, arvasin teadvat, kuhu see oli.

«Jaita pärast mind sinna. Mis ta veel rääkis?»

«Ei.»

«Oo taispuhutud miillitsakapten.»

Antipaatia oli niisiis vastastikune.

«Ei midagi erilist. Küsis nagu sinagi, mis nüüd sa...
Mida kool kavatseb ette võtta.»

«Mida siis?»

«Ma ei tea. Tema püüdis erikooli saatmist pe...
suluda.»

«Kaagverre?»

«Sinti kah.»

«Mis direktor ütles?»

«Vastas, et seda küsimust kaalutakse põhjalikult.»

«See ei tule muidugi kõne alla!»

«Miks sa seda arvad?»

«Ükski kool pole nii loll, et oma nime sellega määrada.»

«Arvad? Aga kui see nimi on nagunii juba määratud.»

«See neil läbi ei lähe!»

«Pole sugugi kindel. Kõik oleneb sellest, millise hoi...
võtab direktor.»

«Tema pole ainuotsustaja!»

«Ei. Aga suunaandja küll. Enamikul õpetajatel on ü...
kõik, nad annavad oma hääle selle poolt, mille po...
tahetakse.»

«Ma ei lase seda ilalgi teha!»

Ohkasin.

«Loodad oma positsioonile? Sa oled vist midagi ma...
maganud, mis meie ümber on toimunud ja toimub. Te...
mida see kapten ütles? «Ka ministrite poegi on kinni pa...
dud.» Näed siis.»

«Siseasjade osakond allub niisamuti täitevkomiteele...
haridusosakond!»

«Noh, mitte just päris nii. Ja oled sa kindel, et haridu...
osakond hakkab kooli otsusele vastu töötama?»

«Kool ei saa niisugust otsust teha!»

Ohkasin veel kord. Vaene silmaklappidega funk...
näär. Naisfunktsionäär. Jõuga ei tee sa siin mitte mid...

«Kes keelab?»

«Ma lähen...»

«Jäta järele. Mind huvitab hoopis muu. Kas sa Top...
reid tunned?»

«Kes neid ei tunneks. Täitevkomitee on iga ettevõtte...
ja selle juhtidega seotud.»

«Nii, nii...» Keelel kipitas küsimus: äkki käid...
neni juur s valitud seltskonna fumiseanssidel?

«Mis siis?»

«Jah. Nende Esko ja Birgit paistavad ju kaunis...
polevat.»

«Ma vaikis oli näha, et ta võitles endaga, otsustas...
ivasti, et antud silmapilgul on tõesti kasulikum...
tt rääkida.»

«Si ole. Birgitit piirab hoopis too tehnikumipoiss,

...hendab; piirab?»

«Oma naivsused.»

«Siid valesti aru. Ükskord tahtsin ma sinult küsida,
...Birgit on juba... Siis sa ütlesid, et see polevat minu,
...olmeistri asi. Nüüd küsin ma seda sinult uuesti. Ja
...vastust.»

Marianne suutis ennast suurivaevu tagasi hoida. Ta
...korra sügavalt ja ütles siis:

«Si on praegu kõrvalise tahtsusega.»

«Si ole. Ma tahan teada, kui kaugele on minu tütar...
...joudnud!»

«Kui kaugel sa ise sel ajal olid?»

«Mulitsasse mind igatahes ei viidud.»

«Pea suu!»

Kas sa tulid siia minuga tulitsema? Tead ju väga...
...et ma teen kõik, mis on minu võimuses, et Birgit...
...üks lõpetada kooli siin, korralikult ja sündsalt nagu...
...teadki. Ma ei tea, kas mul on kerge teda kaitsta. Ma ei...
...toepoolsest, millise seisukoha direktor ja enamik õpe...
...tjad võtab. Et nendega võidelda, kui tarvis, pean ma...
...tuntist kõike teadma. Nad võivad näiteks nõuda, et...
...Birgit saadetakse arstlikku kontrolli.»

«Arstidega saab hakkama!»

«Lille need neetud silmaklapid.»

«Ei saa. Marianne. Ei saa. Usu mind. Ma võin tema...
...kõhaks välja astuda, võin kõigest jõust sõdida, usu, ma...
...tulen sellega toime. Aga kui ma äkki esitan mõne argu...
...ment, mille nad kas või sellesama arstliku kontrolli abil...
...kõhale ümber lükkavad? Ma pean teadma, millele ma välja...
...tulen, õigemini, millega ma välja lähen, millele rõhun...
...tulen sellest aru saada.»

«Ja raagid Birgitist nagu võhivõorast tudrukust!»

«Sina tahtsid, et ta oleks mulle võhivõoras. Kas aitaks...
...peagi, kui ma kah sinu moodi hüsteeriliselt karjuksin?»

«Ma vaikis.»

«Si ütlesid, et arstidega saab hakkama. Tegelikult oli...
...juba vastus minu küsimusele, sa peaksid seda isegi

taipama. Aga ma tahan, et me mangiksime lahtiste kaardidega. Kas neil on vahekord?»

«... Jah.»

«Ja sa sallid seda?»

«Kuidas saaksin mina seda takistada? Pean tüdrukut kogu aja luku taga või?»

Tegelikult õigus, sa ei saa seda takistada. Jõuab mitte.

«Ammu juba?»

«Möödunud aastast.»

«Sa peaksid teadma, et Birgit oli siis veel viieteistkümneenne. Selle poisiga võiks kinni panna.»

«Jätal!»

Muidugi, mis ma asjatult massan. Meie kõigi suurim viga ongi see, et me hakkame täbaras olukorras eelkõige süüdlasi otsima — alles teises järjekorras taipame, et tuleb endale hoopis selgeks teha, kuidas edasi elada, kuidas asju ajada, et juhtunud poleks liiga halbu tagajärgi.

«Olgu. Nii et tema puutumatus ei saa ma ette tuua. Kurat küll, ma ei tea, mismoodi teda sellest superpäästa!»

See valing tuli mul automaatselt, aga Marianne tõlgendas mu sõnu omamoodi:

«Seda ei tohi keegi teada saada!»

Loomulikult ei tohi. Aga kui seda juba teataksegi? Kes ütleb, et ei teata? Kui just see mangitakse õppenõukogu minu vastu välja?

«Kuidas sina selle avastasid?»

«Ta ise ütles.»

«Vabatahtlikult? Ilma ähvarduste ja pealekäimisteta?»

«Jah.»

«Mismoodi? Ma ei kujuta ette, kuidas üks viieteistkümneaastane tüdruk oma emale sellest räägib!»

«Ta tuli lihtsalt mu juurde ja ütles: „ema, võta teatavaks, et ma ei ole enam tutarlaps.“»

Vakatasin. Olin kuulnud midagi selletaolist ka varem, aga mulle oli see ikkagi jaanud mõistmatuks ja pistususkumatuks. Kas bioloogiline distantis mängib nii suurt rolli? Olen ma oma nooruse unustanud? Või on see siiski põlvkondade erinevus ja meie noorusajal käis kõik teinud poolest teistmoodi? Mis siis teha? Võtta lihtsalt teadmisseks, et maailm on muutunud, ja sellega punkt? Aga tollesama bioloogilise olemuse seisukohast ei oli ju midagi muutunud, seksuaalsuhted enne vaimu- ja tundemaailma

«Sellepärastki väljakujunemist on ka praegu ebaloomulikud, kahjulikud, ohtlikud! Seadusedki kehtivad edasi, ja maal noorel põlvkonnal pole sugugi tulnud pähe mõelda, et nad saaksid seaduse ees vastutavateks juba kolme-neljateistkümneaastaselt!»

«Ja sina?» küsisin.

«Mis mina?»

«Kuidas sa selle teate vastu võtsid?»

«Nagu oli. Mis ma oleksin pidanud tegema? Juurde katkuma, tüdrukut peksma hakkama, poisiga kohtu alla andma, nagu sina siin ütlesid?»

Jah, sul on õigus, mida see kõik oleks enam aidanud. Fakt jääb faktiks, seda enam ei muuda. Need on väga rasked küsimused, nende puhul peab jätkuma kannatust ja faktitunnet, kui tahetakse oma lapsega avameelseid suhteid säilitada, teda kõige halvema eest hoida. Kui kas sina tahtsid, et teie suhted oleksid siirad?

«Kas ta on olnud... ainult selle poisiga?»

«Kuidas sa julged?!»

«Miks sa raevutsed? Mis olulist vahet sellel siis enam on?»

«Loll!»

Tõsi, vahe on. Suur vahe. Sellepärast ma küsingi. Ma tahan lõppude lõpuks, kurat võtaks, teada, kes mu tütar on, kelleks ma pean teda pidama!»

Ma lausa käratasin talle selle näkku, ta tõmbus pisut ohavalt tagasi ja vaikis.

«Noh?»

Nagin, et nüüd lõpuks langes talt umbusu ja lakkamatu valvsuse pinge, ta nagu lõtvus täiesti ning vastas tasa, rahulikult:

«Ma ei tea... Ta pole mulle sellest midagi rääkinud.»

«Mõnitsesin teda, viivuks hakkas mul temast isegi kahju. Ta oli oma keerdukiskunud emaarmastuses paljude süüdi, aga ootamatu krahhi röövis talt enesekindluse, ta oli praegu ainult õnnetu naine, kelle senine elumudel oli kokku varisenud või õigemini varisemas. Kui palju kahetses ta selle juures Birgitit, kui palju iseennast, ja muidugi lahtiseks, aga see polnudki momendil nii lahtis. Praegu oli mängus Birgiti saatus.»

Telefon helises, võtsin toru.

See oli Virginia.

«Mida sa teed?»

«Ei midagi... erilist.» Minu näitlemis- ja ümberkehas-

tõimisvõimed on üsna nigelad, ta kuulis otsekohe muu häälest seda, mida ma esimese hooga ei olanud tahtnud öelda.

«Sul on külalisi?»

«... Jah.»

«Tema?» küsis Virginia üksimatu vaistuga. Munde, aga selleks mingit erilist vaistu tarvis lamudki ainult hääle loogikat.

«Jah.»

«Muidugi, see on loomulik. Kui ta lahkub, helista mulle, eks?»

«Jah.»

«Kuulmiseni.»

Torus hakkas piiksuma, hoidsin seda veel hetke kaes, panin siis aparaadile tagasi. Mu ühesilbilised vastused polnud Mariannel markamata jäänud, ta kergitas pead ja pomises rohkem endale:

«See oli Virginia, jah?»

Ma ei hakanud küsima, kust ta on minu ja Virginia suhetest teada saanud, noogutasin ainult. Mariannel polnud sellest vahekorra-ast sooja ega külma, tema mõttest rabelesid ainult ühes suunas:

«Mis siis nüüd ikka saab?»

«Ma ütlesin, et ei tea. Peab ootama.»

See oli halvasti öeldud, tundsin seda kohe ka ise. Mida ootama? Võiduvõimalused on sellel, kes tegutseb. Aga kuidas tegutseda? Mida ette võtta? See polnud mulle endale üldse selge.

«Ootama... Kuni teie õppenõukogu teeb otsuse, jah? Ma tean, mind ei sallita teil, ammu ei sallita. Eriti tollest moodunud aasta loost peale...»

«Millega sa neid topkord õieti ähvardasid?»

«Kontrollbrigaadiga muidugi. Ja rahanduse kontrolliga ka.»

«Mis on rahandusel kooliga pistmist? Meil pole ju midagi varastada, keegi ei saa võõrast raha oma tasku panna.»

«Või veel. Vana õpetaja, aga nii naiivne.»

Hea küll, mõtlesin, see pole praegu oluline. Ei sallita sind jah, keegi ei salli. Olgu omavahel intriige ja konflikte kui palju tahes, välisvaenlase ees tõmbub rinne kokku.

«Ma loodan, et sa seekord niisugust rumalust ei tee.»

Marianne nõksatas järsku sirgemaks, ta silmadesse ilmus tuttav tuluke

Kõik oleneb sellest, kuivõrd sina suudad nendega tõelise tulla. Kui sinust pole asja, lähen ükskõik kuhu, kasutan kõik oma sidemed ja tutvused ära. Pea meeles, ma ei loo risti ette. Birgitit kuhugi saata ma ei lase, saad aru.

«Hea küll, hea küll,» ütlesin rahustavalt. «Ära satu paanikasse, midagi ei ole ju veel otsustatud, isegi nii- ja naoli ettepanekut pole koolis keegi teinud.» Valetasin muidugi, Valve agiteeris ju pärast miilitsast tulekut kõigest jõust. Aga see ei tulnud eriti tõsiselt arvesse, esimese hooga pingutatakse ikka üle.

«Mõelge te hakkate seda arutama?»

Kuule, sa nõuad minult võimatut. Kust ma peaksin seda teadma? Õppenõukogu koosoleku kutsub kokku direktor, mitte mina või keegi teine.»

See asi peab saama selgeks nii ruttu kui võimalik!»

Marianne, katsu nüüd mõistlik olla. Ma saan sinu karsitusest aru, aga võib-olla on hoopis parem, kui seda putru ei hakata nii palavalt sööma. Las aeg jookseb, tagantjärele pole ükski asi enam nii hirmus kui alguses. Ühu, ma ei ole sellest otsusest vähem huvitatud kui sina, ma teen tööpoolest kõik, mis minu võimuses on.»

Ta tajus ilmselt, et ma räägin tõsiselt, ja see võttis tal tuurid maha. Juba üsna talitsetuna tõusis ta toolilt ja äitles.

Olgu, mis me siin enam targutame. Ma nõuan sinult ainult üht: et sa hoiaksid mind kõigega kursis. Sa pead mulle kohe teatama, kui kävatsetakse midagi ette võtta.»

«Jah, tehtud.»

«Ja lähen koju. Mine tea, kaua ta magab, ma pean valgu tema juures olema.»

Marianne tõmbas mantli nii kähku selga, et ma ei jõudnud teda aidama

minna. Pea siis meeles. Issand, kui nüüd keegi trepist vastu tuleb!... Enne polnud küll kedagi, valjas üks pime ka. Mine välja, vaata, kas õhk on puhas.»

Ja juba avaline Marianne. Minu kahjutunn hak- kama, tantsin juba järele keeldida, aga siis sain aru, et on aeg minna. Mina kuulsin kooned ja rida, on sada lordi vaikselt kaal kui te tõlke, Marianne kais minu juures kogu us. Flautasin just ja

piilusin trepikotta. Seal valitses täielik vaikus. Meie kor-
rusel põles laelamp.

«Kustuta see ära.»

Kustutasin valguse, ta lipsas minust mööda ja kadus
trepist alla, haaletult ning nii kiiresti, et ma lausa võp-
tasin, kui kuulsin all ust kolksatavat — arvasin, et keegi
tuleb just nüüd talle vastu. Aga kõik jäi vaikseks ning
ma mõistsin, et ukse kinnitõmbaja oli tema. Sulgesin oma
korteriuks, läksin laua juurde, istusin ja süütasin siga-
reti.

Mõtted olid sassis nagu ennegi, püüdsin neis asjatult
mingit süsteemi luua. Siis meenus Virginia, haarasin sel-
lest nagu paasterõngast. Helistasin, ta pidi telefoni juures
istuma, sest toru võeti silmapilkselt.

«Saring kuuleb.»

«Mina siin. Ta läks ära.»

«Tahad mind näha?»

«Tahan.»

«Tule siia.»

Panin end riidesse ja väljusin. Bussiga vedas ja kümme
minutit hiljem helistasin juba Virginia ukse taga. Ta
avas ja tõmbas mu lausa kättpidi sisse.

«Tule.»

Diivanilaul seisid konjakipudel ja kaks klaasi.

«Joo.»

«Ma ei taha.»

«Joo. Ma käsin seda kui arst. Klaas konjakit paneb sa
mõistuse paika.»

Kallasin endale pitsitäre ja jõin ära. Mingit muutust
ma endas ei tundnud, ainult kõhus hakkas peaaegu
kohe soe.

«Nii. Nüüd arutame seda asja natuke.»

Istusime viivu vaikides, siis küsisin:

«Mis tabletid need olid?»

«Eunoktiin ja tsüklodool. Meil üsna igapäevased ravi-
mid.»

«Kust nemad neid said?»

«Selle üle mõtlen ma praegu ka ise.»

«Too miilitsakapten juhtis meie tahelepanu sellele, et
Normaku isa on meremees. Kaugsõidus.»

«Ei, neid tablette pole vaja välismaalt sisse vedada,
seal on pealegi hoopis teised tabletid. Need on siitsamast
pärit.»

«Apteegist?»

«Apteegist saab neid ainult meie haigla retseptiga. Ei,
ma kardan midagi muud. Need on meilt välja smu-
titud.»

«Su oma personal?»

«Ka see pole välistatud. Aga võib ka patsientide töö-
nõu.»

«Kuidas nemad siis rohtudele ligi pääsevad?»

«Virginia naeris lühidalt.

«Varas pääseb igale poole.»

«Nusugused ravimid on teil ju korralikult luku taga?!»

«Lukk on looma jaoks. Oled kuulnud?»

«Olen.»

«No nii. Kõige tõenäolisem on siiski mingi kokkumäng.
Ma uurin selle välja.»

«Need ravimid peavad teil ju rangelt arvel olema?»

«Igal pool on kõik rangelt arvel, aga varastatakse
mõni hirmus. Ja vahel ei tulegi välja. Tühja need table-
tid sihukesel ühekordsel tarvitamisel mõjunud oleksidki,
aga nad, lollakad, kaanisid mitu pudelit veini peale.
Alkoholiga koos...»

«Mis unerohtu sa käskisid tüdrukule anda? Pärast
kõike?»

«Ah, see oli bluff. Marianne tegi niisugust paanikat, et
ma saatsin talle kümnekond absoluutselt süütut tabletti,
lillesin, et need toovad tüdrukule kohe une. Ma ju tead-
sin, et plika jääb magama nagunii.»

«Saatis? Kellega? Mis see minu asi oli.»

«Sa ütlesid: ühekordsel tarvitamisel. Miks sa selles
siis kindel oled?»

«Kogemused, kulla mees. Räägi parem, mida teile seal
mõistsas veel öeldi? Mina tulin ju ära.»

«Rääkisin. Ka sellest, et meil kästi tõsiselt mõelda cri-
koohle, ja Valve ägedast reaktsioonist. Virginia vangutas
pead.»

«Ja võis arvata. Kuidas teie direktor kapteni ette-
panekusse suhtus?»

«Torksalt. Vähemalt esialgu. Tal ei paista selle kapteni
vastu erilist sümpaatiat olevat.»

«Voi veel. Sama mehega oli tal ju ka eelmisel aastal
tõdemist — ja nendesamade noorukite asjus. Peale selle
Topperi-poisi tänavune varguslugu. Kapten olevat too-
kord teie direktorile kaunis teravalt öelnud, umbes nii,
et miilits pole kooli praagi parandaja.»

«Kuule, aga Topperi-poiss oli ju selle varguse ajal

samuti mingite uimastite mõju all? Mis ühekordsest tarvitamisest saab siis juttu olla?»

«Ka seda tuleb ikkagi vaadelda kui ühekordset kasutamist. Aga see on terminoloogiaküsimus ega puutub praegu asjasse.»

«Puutub küll. Ma tahan teada, kas mu tütar on narkomaan või toesti mingi ühekordse tobeda uudishimuliku ohver!»

Virginia vaikis natuke, ütles siis tõsiselt:

«Uudishimu pole praegusel juhul õige sõna. Uudishimuk saab seda nimetada esmakordse tarvitamise puhul.»

«Nii et Birgitilgi polnud see esimene kord?»

«Ma kardan, et mitte.»

«Aga siis tuleks teda ju ravima hakata?!»

«Ei, nii hull asi ka ei ole. Ta on ehk mõnel korral midagi sisse võtnud, sedagi teistega koos, nende uha!»

«Aga see võib ju muutuda regulaarseks!»

«Võib. Elus võib üldse kõike juhtuda, Tehvan. Võib. Aga ei pea sellepärast veel juhtuma. Nii et erikooli saatmise küsimus on siis jalle päevakorral?»

«Ma ei usu, et kool teeb niisuguse otsuse.»

«Kust sina tead? Mõeldud aastal oli teine lugu, esimene kord ja nii edasi. Korakas on linna peal nagu lahti, kooli heast nimest pole enam mõtet rääkida.»

Esimest korda vaatasin ma oma tütre erikooli saatmisele otse näkku. Virginial oli õigus — juhtunust teadsin nägunii kõik, seda kinni määtsida või varjata polnud see kord võimalik. Ja õpetajate antipaatiat Marianne vastu võis hakata otsustavat osa mängima. Loomulikult, kõne olenes eeskätt direktori seisukohast, aga tont teadagi teadis. Ning ei tohtinud unustada ka muutusi meie elus. Mitmesugused hierarhiad kaotasid iga päevaga uue ning aina suurema osa oma monoliitsest võimust, ka direktorite autoriteet polnud ehk enam nii jäagitu kui paar aastat tagasi. Ja mis peaasi — kas maksis ikka kindel olla, et õpetajatel on ükskõik? Nad võisid Birgiti ja Esko ärasaatmisse hoopis pooldavalt suhtuda: ikkagi hoiatav eeskuju, neil on ehk edaspidi oma klassides kerge. Vahest ei olnud. Valve äge reageering lihtsalt esimesel tuhin, vaid väljendas tema tõelist arvamust?

Mõtlesin taas sellele, et ma ei tea neist erikoolidest õieti midagi. Millised nad on? Mis seal toimub? Kas Virginia on neist mingit aimu? Kuisin. Ta noogutas.

«Kuigivõrd küll. Olen paar korda eksperdina neis kõigis käinud, vahel on tarvis.»

«Mis olukord seal on?»

«Kas sa ise ei tea?»

Virginia silmitses mind ja vangutas pead.

Kuigi seda kellelegi teisele ja sind ei usu keegi. Et inimene, kes on juba neljateistkümne aastat õpetaja, ei tea, mida endast kujutavad kurikuulsad erikoolid.»

«Miks ma peaksin seda teadma?»

Lihtsalt peaksid. See on ju umbes seesama, kui mina ei teaks ühestki teisest Eestis asuvast psühhoneuroloogiaklinikast kõige vähematki, ei seda, millised eriprofiilid neil on, ega midagi... Ma panen seda lihtsalt imeks, kulla sõber.»

Keegi pole mult nende tundmist nõudnud, endal pole kuhulle selleks vajadust olnud, vastasin ausalt. Virginia raputas veel kord pead.

Fantastiline lugu. Tuleb välja, et meil antakse inimestele kõrgem haridus kätte ja saadetakse nad kooli õpetajaks, aga pedagoogikast pole neil kuigi palju aimu, et tema erivormidest ega millestki! Häbi peaks sul olema.»

«Ongi. Aga see ei aita.»

Tead mis? Ma annan sulle nõu. Võta endale mõned vabad päevad — see annab ju korraldada, eks? — ja käi maal ära. Nii Kaagveres kui Sindis. Vaata oma silmaga. Mis on sul vähemalt oma seisukoht, mis toetub faktidele, ja sul on õppenõukogus palju kergem Birgiti kaitsta. Lõu mind, sõida. Ja võta selle Esko klassijuhataja ka kaasa. Tema on vist üks ägedamaid erikooli saatmise pooldajaid, nagu ma su jutust aru sain? Minge kahekesi, vaatake.»

«On seal väga kole?»

«Ma küsi minult, mine vaata ise. Mina ei räägi sulle, ja, jutust ei saa keegi targaks.»

«Nägi ettevalmistav pilt võiks ju olla.»

«Ma ei taha sinus eelarvamusi tekitada, need segajektiivset vaatlust.»

«Mäksin kergelt vimma, aga surusin selle maha. Kokkuvõtte, oh tal muidugi õigus, oma silm on kuningas. Kurat!»

«Sa oma tütar oleksid nbus sinna saatma?»

«Ei ei meeldi need koleksid. Iga juhtum elus atakse eni meid. Üldsest lauragi ei oleks. Aga

kui muud üle ei jää... Ei, ma ei tea. Ei maksa spekulatsioonide oletustega, need ei tõesta midagi.»

«Ma tahaksin veel ka selle Eskoga rääkida,» ütles ta.

«Ma tahan teada, kuidas see kõik algas ja mismoodi käis.»

«Vaevalt hakkab ta sulle pihtima.»

«Küll ma talt tõe välja võtan.»

«Kahtlen. Esimene ehmatus on möödas, küllap talle on koduski selgeks tehtud, mida võib rääkida ja mida mitte.»

«Proovi maksab ikka teha.»

«Tee, mine tea, ehk saadki jutule, kui oskad tema usaldust äratada.»

Vaikisime mõnda aega, siis ütles Virginia:

«Mine koju. Kui ma võiksin sulle midagi soovitada, siis — võta ise paar tabletti uinutit ja maga see öö korralikult maha.»

«Mul pole, ma ei ole neid ilalgi tarvitanud.»

«Ma annan sulle. Pikemalt istuda ja heietada pole mõtet, sa oled täna liiga erutatud ja segamini. Mine heida magama. Ja mõtle mu sõnade üle tõsiselt järele. Käigi kahekesi neis koolides ära, vaadake, kaaluge.»

«Ma läheksin meelsamini üksi.»

«Usun. Aga kaks pead on kaks pead. Ja kui teil õnnestub asjast ühine mulje saada, siis on sul temast ka õppetunne kogus palju kasu. Kaht inimest usutakse rohkem kui üht, eriti kui selle ühe kaitsealune on ikkagi täitevkomitee sekretäri tütar. Nende vastumeelsus Marianne vastu võib kergesti sulle üle kanduda, sind võidakse temaga ühe mutsi alla paigutada. Arvavad, et sa oled talle nii või teisiti pehmeks räägitud.»

Sellel jutul ei puudunud iva. Valve poleks küll eriti meeldiv reisikaaslane, aga antud juhul võis temast tõesti rohkem kasu kui kahju tulla.

«Üritan.»

«Mul on sust kahju. Et see pidi just Birgit olema. Ma tean, et nii on natuke julm rääkida, aga kui see olnuks vähivõõras tüdruk, ei vaevaks sa oma pead nii palju.»

«Ükski õpilane ei tohi õpetajale vähivõõras olla.»

«Kenad sõnad. Ma usun, et sa mõtled neid tõsiselt. Aga elu tegelikkuses puudub paljudel tõsiselt mõeldud sõnadest paratamatult kate. Meie ükskõiksus võõraste saatustele vastu on suurem, kui me tahame endale tunnistada. Ja on olukordi, kus liigne osavõtlikkus isegi segab oma töö kõigi võimete kohaselt tegemast.»

«Seda ütled sa kui arst?»

«Ah. Ma ei suudaks arstina olla täiesti objektiivne, kui ma vaataksin haiget ennast suurema tähelepanu ja kaasatunnetega kui haigust.»

«Ma lähen siis.»

«Mine. Ja püüa seal kõike vaadata mitte ainult sellelt vaatekohalt, et sinna sattumine ähvardab sinu tüdart, vaid rohkem kõigi õpilaste huvides.»

Tikud juba liiga palju õpetama. Aga hea küll, ma tean, et sa teed seda hea pärast.

Tousin ja panin end riidesse.

Nagemiseni siis.»

Nagemiseni. Helista mulle homme.»

«Huva.»

«Ah jaa — uinutid. Kohe annan.» Ta tõi mulle kaks tabletti.

«Hõitsin koju, kõndisin mõnda aega toas edasi-tagasi, puudusin täielikult maha rahuneda. See ei õnnestunud üldugi, liiga palju oli selle päeva sees mulle kaela pandud. Lülitasin teleri sisse, sealt tuli mingi kriminall, vaatasin natuke, siis keerasin aparaadi jälle kinni.»

Kiskusin riided seljast ja heitsin voodisse. Neelasin tabletid alla, jäin ootama. Aga und ei tulnud. Mõtted segusid ikka ja jälle Birgiti, Esko, Marianne vahet. Kõige suurema meelega oleksin kohe praegu tõusnud ja Esko üles pannud. Millest see asi alguse sai? Mul oli millegipärast meenumus, et Esko suudab mulle kõik ära seletada. Temaga kohe rääkimiseks polnud loomulikult mingit võimalust, kell oli palju, liiati magas, ka tema kindlasti oma peatait välja, vanemad poleks lubanudki mul teda häirida. Eriti niisugused vanemad nagu Topperid.

Vahkresin mitu tundi, magama jäin alles kella kahe paiku, kui majas ja all tänaval oli kõik haudvaikseks jäänud.

8.

Valve tegi suured silmad, kui rääkisin talle oma kavatsusest ning palusin teda kaasa sõita.

«Milleks?»

«Oled sa seal käinud?»

«Ei, milleks?» kordas ta valvsalt ja tõrksalt.

• «Sa ei tea ju siis, mismoodi seal on.»
 «Milleks ma pean seda teadma?»
 • «Sinu õpilast kavatsetakse ehk sinna saata. V
 enam — sa ise nõuad tema sinnasaatmist.»
 «Mis siis?»
 «Kas sind ei huvita, mis koht see on, kuhu sa no
 mehe enne kooli lõpetamist tahad ajada?»
 «Mina ei aja kedagi kuhugi. Ta ise ajas enda sinna.
 Valve raakis nii enesekindla tooniga, nagu oleks asi juba
 otsustatud.»
 «Ka tema ei tea sellest erikoolist midagi.»
 «Saab teada.»
 «Äkki on siis hilja?»
 «Mis mõttes?» Ta mõistis mind küll, aga ajas kange
 kaelselt sõrad vastu.
 «Ma tundsin kunagi üht poissi, kes pandi tavalise hul
 gaansuse eest aastaks kinni. Kui ta välja tuli, oli tema
 saanud ehtne kaabakas. Praegu istub juba oma kolmanda
 karistust.»
 «See ei puutu asjasse, meie ei pane Eskot kinni. Erikoo
 on niisamasugune õppeasutus kui kõik teisedki, ainult
 režiim on rangem. Ja peabki olema.»
 «Kas ikka on niisamasugune?»
 Valve nägu tõmbus kipra.
 «Mis sa minust õieti tahad?»
 «Et sa tuleksid kaasa.»
 «Ma ei tule. Mul pole aega.»
 «See pole argument, sa tead väga hästi. Aega võetak
 kui on vaja.»
 «Seda vajadust ei ole.»
 Mind hakkas temaga kemplemine juba ära täutama
 pidin peaaegu käega lööma, kui mulle kargas pähe
 üks mõjutusvõimalus. See polnud kõige taktitundelis
 aga ma ei hakanud pikalt mõtlema.
 «Et sul endal last ei ole, see ei anna sulle veel õig
 teiste inimeste lastesse nii ükskõikselt suhtuda, Valve.
 Ta võpatas ja oli mõne aja vait.
 «Sa oled toores,» ütles ta siis tühja
 «Ei, Valve. Sina tana toores olla kungi sa loomu p
 lest seda ei ole. Mõtle järele.»
 Ta ohkas, keeras mulle kulje ja näppis oma pikka
 narmastega salli, mis tal külmadel päevadel alati ol
 del oli.

• «Auks sa selle Birgiti eest nii ägedalt võitled?» küsis
 ta mulle otsa vaatamata.
 «Itlen ka sinu Esko eest.»
 Esko... Esko lõpetab kevadel kooli ja lastakse sealt
 «minu tulema»
 Viis kuud ei ole sugugi lühike aeg. Sellega jõuab ini
 mees nii palju paigast ära pörutada, et uuesti paigale
 pöörduda võib aastaid aega võtta. Kui see üldse õnnestub.»
 Nüüd pöördus Valve jälle otse minu poole, vaatas mulle
 tavalalt silma.
 «Ütle, Tehvan, kas sa oled tõepoolest niisugune idealist
 kes ainult tahad sellena näida?»
 «Ma pole idealist.»
 «Ma ei kõnele praegu filosoofilistest kategooriatest. Ma
 ütlen «idealist» selles mõttes, nagu me seda mõistame
 tavalises keeles. Sa saad aru küll.»
 «Mundugi sain. Mida vastata? Veel hiljuti deklareerisin,
 et ma pole kunagi olnud maksimalist. Ja polegi ju!
 tund... nagu kippusin mõnes asjas olema. Pärast seda,
 kui sain teada, kes Birgit mulle on... Kas ma ilma selle
 tundmiseta oleksin suhtunud täiesti ükskõikselt meie
 kooli kahe õpilase erikooli saatmisse? Ei, vist siiski mitte.
 Aga... ükskõiksemalt kindlasti. Ainult et Valvele ei
 meeldi seda öelda.»
 «Ju ma siis olen. Mis kasu ma näidatahtmisest saak
 sin?»
 «Kasu» ei kõlanud kõige paremini, aga Valvele oli see
 hetkel kõige veenvam sõna. Ta ohkas, raputas pead.
 «Ei, kasu sa sellest küll ei saa, pigem vastupidi, korjad
 hülised süsi pea peale...»
 «Mihilal me sõidame, Valve?»
 «Ta vaatas mind natuke üllatunult, lausus siis pärast
 hetkelist mõtlemist:
 «Mul on vaba päev reedel...»
 «Ja minul neljapäeval. Peaaegu klapib. Teiseks päe
 laks palume kumbki endale asendaja. Nõus?»
 «Peab kaaluma...»
 «Kaaluda pole midagi. Täna on teisipäev, meil on kaks
 päeva aega.»
 «Juba sel nädalal?»
 «Mihilal siis?»
 «Minna peaks helistama, kokku leppima...»
 «Pole tarvis. Ma ei usu, et meid halvasti vastu võe
 takse.»

«Milleks sihuke rutt?»

«Me ei tea, millal Lindvest kavatseb õppenõukogu kokku ajada.»

«Jah, seda küll... Aga ikkagi nagu ülepeakaela... Ma ei tea, kuidas sinna pääsebki, kuidas me ühest kohast teise saame...»

«Bussiliiklus on Eestis tihe. Jõuame kõik kindlaks teha.»

«Ma ei taha tulla,» ütles Valve tujutult. «Aga hea kuulma tulen. Sa... tegid mulle haiget, Tehvan.»

Ta pööras selja ja läks ära. Vaatasin talle segase enesetunde järel.

Haiget? Tegin küll. Teadlikult. Mõnikord ei saa teha. Mõnikord ei ole võimalik inimest tuimusest muidu ümber raputada kui valu tehes, puhuti päris suurt valu... Andeks, Valve. Ma tegin seda sinu enda pärast. Ja Birgiti pärast.

Jutuajamisest Eskoga ma ei loobunud. Püüdsin ta viimasel vahetunnil kinni ja kutsusin kõrvale.

«Ma tahan sinuga rääkida.»

«Palun...»

«Ei, mitte siin. Ma tahan, et sa tuleksid pärast tundi minu poole koju.»

«Miks?» Ta nägu varjutas vastumeelsus ja tõrksus.

«Küll me seal räägime.»

«Ma ei saa tulla. Ma pean pärast kooli kohe koju minema. Minu vanemad ei luba mul enam öhtuti välja käia.»

See võis tõepoolest nii olla, aga praegu osutus see lihtsalt mugavaks ettekäändeks.

«Ei luba? Pole viga. Ma helistan sinu isale ja palun temalt nõusolekut. Kui vaja, viin su pärast isiklikult koju.»

Esko niheles tighedalt.

«Mis teil minult tarvis on?»

«Küllap kuuled. Ma helistan siis?»

Ta vaatas maha ja pomises:

«Pole vaja... Hea küll, ma tulen. Mis kella ajal?»

«Mitu tundi sul tana on?»

«Viimane tuleb.»

Vaatasin kella.

«Teeme siis kell neli. Minu aadress on...»

«Ma tean, sealsamas, kus õpetaja Johannes.»

«Ma ootan sind kell neli.»

Ta tuli täpselt.

«Täna ta istuma, pakkusin kohvi. Seekord oli jame otsinud kaes, lasksin tal rüübata, ulatasin küpsiseid, ei kiitnud alustamisega.»

Kui arvasin ta piisavalt pehme olevat, ütlesin:

«Kõigi mulle, kuidas see kõik oli.»

Esko otsis veidi aega sõnu, vastas siis ükskõiksust tehes:

«Te kuulsite miilitsas ju kõik.»

Mida ma seal kuulsin, sellest räägime hiljem. Ma ootan sinu käest kuulda, kuidas see algas.»

«Mis mul ikka rääkida.»

«Häbened?»

«Mis mul häbeneda.»

«Kas sa siis ei räägi?»

Esko vaikis, pani juba kättevõetud küpsise tagasi taldrikule.

Kas sa tead, et praegu kaalutakse teie mõlema erikooli tunnistust? On sul aimu, mida see tähendab?»

Esko vastas argumendiga, mida ma olin teiste suust juba kullalt kuulnud:

«Ma saan ju varsti kaheksateist, mis mõtet sel oleks. Ma ei võetagi sinna enam vastu.»

«Laud, noormees. Kui sa oled sinna suunatud, siis võetad sind ka vastu.»

Noh, ja mis siis. Olen paar-kolm kuud ja tulen ma.»

«Nupalju kui mina tean, kavatsed sa edasi õppida. Kas arvad, et erikooli tunnistus teeb sul kõrgkooli pääsemise lihtsamaks? Akki ei võeta sind sellega üldse jutule?»

«Võetakse küll.»

Ilmselt olid vanemad teda kodus hoolega töödelnud, illap nad haistsid võimalust, et koolis hakatakse põhjalikumalt aru pärima. Suu pidada ja kõik, muidu räägid ainult veel mõne asjaga sisse, teevad sust patuoina...

Vaatasin Eskole silma, ta laud tõmblesid kergelt, aga ei pooranud pilku ära. Ei, temaga peab teisiti rääkima.

Nagu näha, pole sa siiski kõigi variantidega kursis. Ma võta teadmiseks, et kool võib taotleda koos

miilitsaga ka sinu Viljandisse kolooniasse saatmist. Ja ma ei tule sa nii pea välja. Ma ei teadnud küll, kas see võimalus oli kuigi reaalne, aga momendil tuli kas või kiustada. Tema enesekindlus ja tasakaal tuli segi lüüa, ma tuli hirm naha vahele ajada. Esko silmist võis näha, et see uudis avaldas talle mõju.

«Mille eest?» protesteeris ta siiski kohe. «Ma pole midagi kriminaalset teinud!»

«Ah nii? Autorataste vargus pole sinu meelest siis kriminaalne?»

«See on vana lugu, see on juba lahendatud.»

«Arvad, et kui siis jäeti sind vastutusele võtmata, ongi kogu lugu unustatud? Ei, sõber, uute asjaolude puhul võetakse ka vanad jälle arvesse. Ja kust te need tablette saite? Mul on andmeid, et need on haiglaravastatud.»

«Mina seda ei tea, neid hankisid teised!»

«Kes?»

«Ma ei tea.»

«Arvad, et uuriija jääb kah nii lühikese vastuse rahule?»

«Mina ei muretsenud neid, ma ei tea, kes tõi.»

Ta püüas ikka veel vastu, kuid trots oli märksa nõrgemaks muutunud, pilgus sähvis juba esimesi kartusesahteid. Ta hakkas aru saama, et ma tean liiga palju. Otsustasin kõik trumbid välja käia, olgugi need pigem oleksid kui faktid:

«Sinu kodus näidatakse raha eest neid filme, mille sa koolis vahele jaid. Kas sa tead, missuguse paragrafi alla see käib? Mis sa arvad, mis sulle kodus öeldakse, kui me võtame ka selle asja üles? Või arvad, et tunnistaja ei leidu? Leidub, ole mureta.»

«Mis see siia puutub?»

«Puutub küll. Ka sina tegid katset neid levitada, natsid koolis paljudele.»

Ta muutus rahutuks, hakkas nihelema.

«Mis te minust tahate? Miks te mind kogu aeg ahvardate?»

«Eksid, Esko. Ma ei ahvarda sind sugugi, ma joonin sulle ainult selge ja tavaliku pildi sellest, mis võib juhtuda ja su vanematega juhtuda — kui küsimus täie teravusega üles tõstetakse.»

«See on ju ahvardamine!»

«Ei. Kuula mind hoolega ja pea meeles, ma ei vabandan kunagi. Ma tahan sind ja Birgitit päästa, tahan, et lõpetaksite kooli siin, et te ei viiksu ara ei riiki. Ma olen isegi veel otsustanud, ma ütlen sulle vale, sinust pole mul õieti sõja ega muu turtatut sinuga. Tanes. Aga Birgit on tavaline, ta käib alles koolis ja on alati tavaline. Ma tahan teid päästa.»

loomulikult pean ma siis kaitsma ka sind. Aga ma ei taha teha ainult siis, kui ma tean kõike täpselt. Ma saan mind jalust rabada mõne ootamatu faktiga. Nagu näed, olen ma sinu vastu täiesti aus.»

«Kas mind aitab mu ja ütles siis?»

«Tule kaitsmine ainult. Õpetaja Johannes teeb sind ja Birgitit minema saata.»

«Sa tead?»

«Ma ütlen seda ju igal pool.»

Ta meelest, et midagi ei ole veel otsustatud, kiirustas isegi veel arutatud. Ühe õpetaja seisukoht ei ole maa- peale. Pealegi — ma arvan, et õpetaja Johannes muudab oma seisukohta. See oli küll ilma igasuguse kahtluta muutunud veksel, aga ma tundsin, et võin seda endale lubada — Valve on küll väga äge ja impulssne mõnede asjades, aga sisimas pole ta pahatahtlik, teda on võimalik veenda.

Esko oli juba peaaegu küps rääkima, kõhkles veel ainult mõnede mõjul, arvatavasti ka vanemate range hoiatuse tõttu.

«Lõin nüüd otse.»

Kodus tehti sulle selgeks, et sa ei räägi kellelegi mitte midagi, eks öle?»

Esko ei vastanud, aga ta silmist paistis vastus selgesti välja.

Minul pole sinu vanematega pistmist, elagu edasi, ma ei kiida nende teguviisi kaugeltki heaks. Aga vanemate lolluse ja rikutuse tõttu ei pea lapsed kannatama. Ma tahan teid tõesti päästa. Aga te peate mulle lootama, et te olete seda väärt.»

«Kas te olete Birgitiga ka juba rääkinud?»

Ah vaat kust ujus veel üks poisi tõrksuse põhjus päevalgale. Hirm, et Birgit saab teada ja teda, Eskot, hakatakse reeturiks tembeldama. See kartus ületas vist koguni kõik muud hirmud.

Ma ei hakanud talle valetama, pealegi oleks see võinud talumaist välja tulla.

«Ei, ei ole.»

Noh, eks kusige siis parem temalt.»

Ma kutsusin sinu siia sellepärast, et sa oled mees ja oled vanem. Sa peaksid aru saama, et tütarlaps häbeneks oma õpetajale kõigest rääkida. Ja kui sa kardad, et ma ütlen Birgitile sinu jutu edasi, siis asjatult. Ma ei räägi

kellelegi, ma pean ainult ise teadma, ütlesin sulle juha.
Ta köhkles veelgi, otsustasin kõik ühele kaarile panna:

«Tead, ma olen tüdinud sinuga jädamast. Üks kah kas sa räägid mulle kõik üksipulgi ära või lased järele. Ma mässan sinuga siin sinu enda pärast ja Birgiti pärast. Kui sa oma tobedast kangekaelsusest ei loobu, ka pöör gusse. Siis kirjutan ka mina kahe käega igale otsuse alla, et teist lahti saada. Selge?»

Et oma sõnadele rohkem kaalu anda, hakkasin pöörduma tõusma.

Esko vaatas mind veel korraks altkulmu, küsis äärmiselt kõlatult:

«Mida te teada tahate?»

«Kõike,» vastasin kohe. «Kuidas see algas, kuidas see kulges. Kõike.»

«Noh, saime kokku...»

«Juhuslikult või?»

Ta nägu tõmbus kipra.

«Ei, noh... Me pidime tegelikult algul meile mineva aja vahepeal selgus, et isal oli sel õhtul seanss, ta polnud lubanud ühtki võõrast nägu majja tuua...»

«Milleks te pidite sinu poole minema?»

«Aivaril oli kolm pudelit veini...»

«Kas sind lubatakse kodus veini juua?»

«Noh...»

«Lubatakse või mitte?»

«Paari klaasi ei keela keegi...»

«Ja sinu sõpradele ka, jah?»

«Nad on ju täiskasvanud, ainult Birgit on noorem.»

«Ja sellega olekski kõik piirdunud, mis?»

«Võib-olla, ma ei tea...»

«Edasi.»

«Siis ma ütlesin Aivarile, et me võiksime tema poole minna. Aivar ei olnud ka nõus, tema võõrasemal pidi õhtul... noh, üks külaline tulema.»

«Kas ta ütleski nii?»

Esko köhkles viivu ja vastas siis avameelselt:

«Tema ütles, et emal on jälle üks jäär sees, et siis on ei taha/ teda ennast ka kodus näha. Emalt ta raha võeti pumpaski, ütles, et läheb ma ei tea kelle sünnipäevale või midagi taolist...»

«Selge. Ja siis?»

pidime juba peaaegu laiali minema, kui Annika ütles, et tema ema on Tartus sessil ega tule enne paari päeva. Et me võiksime nende juurde minna, kui me korraldada ei lagasta, et ema ei tohi tagasi tulles mingeid...»

«Ja te läksite?»

«Ei, see oli?»

«Ma ei mäleta täpselt, vist kell seitse või pool üheksa...»

«Ja Birgit tuli rahumeeli kaasa? Kas ta ei kartnud, et...»

«Jah, ta ei karda kunagi, ta ütleb, et tal on emaga absoluutne klapp, ema ei keela talle midagi.»

Vahetas. Aga sellest võis aru saada.

Noh, siis läksime Annika poole... Tee peal käis Aivar ja kuskil sees, tõi veel kolm pudelit veini, kasseeris kohelt kolm rubla...»

«Edasi.»

«Noh, me läksime Annika tuppa, ta ütles, et teistesse toad ei tohi minna, et oma toa ta kraamib pärast...»

«Mida puhtaks... Siis hakkasime jooma...»

«Stopp. Tabletid? Kust ja millal need mängu tulid?»

«Need olid Annikal kodus ära peidetud, ta tõi need...»

«Jah, ta ütles, et neid tuleb alla süüa ja veini peale juua, te pidi võimsa kaifi andma.»

«Kas te olite varem kah tablette pruukinud?»

«Olime küll, aga mitte neid.»

«Mida siis?»

«Barbamüüli ja üks kord vist kodeiini.»

«Kas need tõi — ikka Annika või?»

«Jah, tal pidi haiglas üks tuttav olema...»

Virginia aimused ei petnud.

«Mida sa siis sõid, kui sa autorattaid varastasid?»

«Sis pakkus üks jatka meile õlut, kuhu oli dihlafossi...»

«Meile? Kellele siis veel peale sinu?»

«Birgitile, noh.»

«Ja tema jäi ka?»

«Jah, vahe, ta ütles, et tal läheb süda pahaks. Jätka...»

«Jah, peale, hakkas Birgitile ligi pressima, Birgit läks siis...»

«Jah, talle ei meeldinud see mees sugugi.»

«Jah, mees.»

«Nojah, olgu, see mind praegu ei huvita,» valetas külmavereliselt. «Nii et sõite tabletid ära ja jõite peale?»

«Noh, jah. Ega me ei joonud kõike korraga, algul siime kamba peale ainult ühe pudeli, see ei teinud midagi, siis jõime teise veel ja siis kolmanda ka.»

«Siis hakkasite larmama?»

«Ei hakanud midagi, maki panime küll mängima, Annikal on mõned mallid linnid. Noh, siis tantsisime ja Ta vakatas jälle, ilmselt polnud kuigi kerge kõigest moodi üksikasjalikult aru anda.»

«Raagi, räagi.»

«Noh, siis...» Jälle vaikus. Mõistsin ja ütlesin rahulikult kui sain:

«Siis hakkasite seksima, jah?»

«Jah.» Esko hoidus minu poole vaatamast.

«Mismoodi? Läbisegi, jah? Grupiseks, nagu öeldakse, jah?»

«Ei, ei... Mina olin Annikaga ja Birgit Aivariga.»

«Ikka kõik sellessamas toas?»

«Ei, meie Annikaga läksime teise tuppa. Birgit puus vastu, ei tahtnud, et kõik koos...»

Vähemalt niigi palju.

«Ja siis jõite edasi?»

«Jah. Enne võtsime veel mõned tabletid sisse.»

Õudne kuulata. Aga tuleb säilitada rahu, muidu pöörata jooksu.

«Palju neid siis kokku tuli?»

«Ei mäleta... Annikal oli neid päris palju, igaüks ikka kaks tükki korraga... Siis — see oli vist niikui kümne paiku — helistati ukse taga, Annika käskis vait olla ja läks vaatama. Seal olid naabrid, need paadasiid, et me teeme liiga kõva muusikat ja karjume valjusti, seda nad valetasid, me ei karjunud üldse, me töötas küll taie võimsusega.»

«Annika rahustas nad maha?»

«Ta lubas jah, et me ei tee enam lärmi. Noh algul raskisimegi siis maki vaiksemaks, aga Aivar pooras jälle täistuuri peale, ütles, et tema ei kuule muidu, jõime veel natuke ja...»

Ta tegi pausi.

«Siis seksisite jälle ja... Eks ju?»

«Nojah... Siis nad helistasid uuesti ja ahvare...

...kutsuda. Siis panime maki päris kinni ja ajasime... juttu.»

«Millest?» See polnud muidugi tahtis, aga ma tahtsin teada, millest niisugusel joomapeol räägitakse, millest muidugi joomapidudel nendevanused.

«Noh, igasugu asjadest... Ma ei mäleta, me olime siis... ühe purjus. Siis jäime magama, arkasime kella... ajal öösel. Selgus, et üle kahe pudeli veini oli järel, jõime veel mõned tabletid ja jõime ühe pudeli ära. Siis mul pilt eest ära, magasin vist jälle natuke, aga...

... Kui ma üles ärkas, olid nad maki uuesti... pannud ja naabrid olid kolmandat korda ukse... jussid, et nüüd kutsuvad nad igal juhul miilitsa.

... oli päris kapi, ta sõimas neid ja rookis, et eks te... et oma kodus võib igaüks teha, mis tahab. Siis...

... nad ära.»

...leidsin vahepeal kuulnud juttudest, et naabrid olid... poolest kella nelja paiku miilitsasse helistanud, aga... tule tulid need alles hommikul kell üheksa. Seda... uides oli mul vihaselt kahju, et ma ei teadnud neid... miilitsas käies, ma oleksin tolele suurelisele kapte... otse öelnud, mis nende korraldustehnistus väärt on, ... parem muidugi, et seda ei juhtunud, kapten oleks... rohkem vihastanud

«Ja siis?»

... Annika ütles, et mine tea, saatanad viimaks kutsu... et paneme nüüd ülejäänud veini kähku kinni, ... jäime sellest veel ilma. Noh, jõimegi siis kõik... parast seda ei mäleta ma enam midagi, hommi... sime ules, kui miilits ukse lahti murdis.»

... vait, nahtavasti oli ta nüüd kõik ära rääkinud... ja vahtisin Eskost mööda seinale, kus rippus loo... ender, vahtisin mõttetult toda magusilusat talve... ku ega osanud mitte midagi öelda.

«Ongi kõik,» pidas Esko vajalikuks lisada, kui ma... l vaikisin.

«Jah...»

...leidsin, kuidas üle minu vajus väsimus ja masendus... vähem kõike seda teadsin ma ju tegelikult juba... teadsin Birgiti kohta peaaegu kõike. Aga üks asi... oma tütre tegudest kuulda tema ema suust ja ikkagi... teatud distantstilt, teine asi lasta asjaosalisel pilt kogu... endale ette maalida.

«See on kõik, rohkem pole mul midagi raakuda...»
 «Kas te sööte tablette juba ammu?» Veini-
 kohta ei hakanud ma pärimagi, juba mu eelmises
 jaid kuuenda klassi tüdrukud — just tüdruku
 veinipudeliga vahele, kõigil alandati kaituna.
 «mitterahuldavale».
 «Mitte eriti...»
 «Mis see tähendab: mitte eriti?»
 «Noh, umbes aasta...»
 Kas Virginia oleks ka seda nimetanud ühekor-
 tarvitamiseks?
 «Ja kui tihti?»
 «Noh, üldiselt harva... Neid pole ju nii lihtne hani-
 ka, Annika ei saa ka alati, see tema tuttav kard-
 võib välja tulla.»
 «Ja alati olete neljakesi koos söönud?»
 «Ei, vahel panime Annikaga kahekesi... Kui ta-
 oli liiga vähe...»
 «Kui sageli te neid ikkagi olete tarvitanud? Kord
 kord nädalas?»
 «Mis te nüüd... Kogu selle aasta jooksul ainult
 korra...»
 «Ja tagajärgi ei kartnud?»
 «Mis tagajärgi?»
 «Ära mängi lapsukest. See muutub ju harjumus-
 teist saavad narkomaanid!»
 «Nii harva tarvitajatest ei saa.»
 Mis asi neid küll ajas narkootikumide kallale? Jah,
 gitakse, et narkootikumid ja igasugused toksilised an-
 on areenile ilmunud seoses alkoholimürgi piirami-
 See ei pea paika, «kõiki neid tarvitati juba varem-
 seitsmekümne aastatel, kui viina ja veini võis
 poolt vabalt saada ja alkohol oli pealegi praegu
 märksa odavam. Mis kihutas neid siis ennast mürgita-
 Filmid, raamatud? Võib-olla. Mingi toime oli kindla-
 nendel, noorukiiga on järeleahvimise ja kõige arap-
 mise iga, piisab pealtnäha tühisest ergutusest, et pa-
 mängu oma tervis ning elugi. Mis aitab pikk aita-
 soliidses ajakirjas või ajalehes, milles täie põhjalikk-
 kirjeldatakse narkootikumide ja toksiinide mõju ja
 tuljatele, hoiatatakse nurisunnituste ja laste vaarar-
 eest? Meie ei sünnita, ütlevad teismelised ülbelt, ek-
 siis vaata, kui kord niikaugale jõuame. Neile ei m-

utatsioon, ükski profülaktiline propaganda. Nad
 taibata, et nelja-viieteistkümneaastaselt sisse-
 bensini- või lahustiaurud avaldavad organis-
 ivat mõju ja et nad on sellesse «eks me siis
 ikka jõudes juba parandamatult traumeeritud,
 l, haiged. Kõik algab lihtsast ja lapselikust «ma
 lüüsi teada»-mentaliteedist, kulgeb sealt edasi üle kel-
 kluse ja täiskasvanu-mängimise ning finišeerib ohjelda-
 matus vajaduses meelemürge järele.
 Oleksin hea meelega seda kõike ka Eskole öelnud, aga
 teadsi, et sel pole mõtet. Täiskasvanuidki veenab ena-
 toodi ainult isiklik kogemus, sõnad jäävad tühjaks kõli-
 naks, neid kuulatakse muiates ning kinnitatakse isetead-
 «ah, minuga ei juhtu midagi säärast, ei saa juhtuda!»
 «Noh, ütle mulle üht. Ainult päris ausalt. Miks sa
 need tablette taga ajad? Ma ei usu, et sinu isa või ema
 need tarvitaks. Milleks sul neid vaja on?»
 «Jäi vastuse võlgu, nagu ma arvasingi.
 «Ma saan pruugid alkoholi, sellest saan ma aru, kuigi ei
 korda heaks. Selle puhul võid sa ju lihtsalt öelda, et kõik
 pruugivad. Et kui ta nii kahjulik on, miks siis täiskas-
 vanud teda tarvitavad? Aga neid mürke ei tarvita ju
 kuni paljud, eeskujudest ei saa juttugi olla. Ainsateks
 eeskujudeks võivad teile olla ainult teie enda taolised
 lollpead. Miks siis? Kust see mõte teil üldse tekib?»
 Ta vaikis edasi.
 «Ma arva, et ma tahan sulle loengut pidada. Ma tahan
 teile anda saada, miks te seda teete, Mis teid meelitab?»
 «Ma vahtis enda ette maha, pomises siis vastu tahtmist:
 «Lahf, noh...»
 «Kas vein üksi ei anna kaifi?»
 «See pole see...»
 «Lilles on siis vahe?»
 «Seda ei saa seletada, seda peab ise proovima.»
 Kõike saab seletada. Mispoolet erineb tablettide kaif
 veinikaifist? Või tablettide ja veini omast kokku? Teki-
 vad teil mingid hallutsinatsioonid, õndsuselamused?»
 «Seda küll mitte...»
 «Aga mis siis? Miks te ei piirdu lihtsalt veiniga?»
 «Ma vaikis jälle, vahtides piinliku hoolega põrandat enda
 jalge ees.
 «Ma oled sa kuskilt kuulnud, et niisugused õndsus-
 muraazid peavad tulema, ja soovid tingimata neid ka ise
 tundq?»

Vaikus. Mul kadus isu temaga rohkem seletada.

«Hea küll. Mine koju. Kui tahad, võid vanemate rääkida, et olid minu juures, kui ei taha, ära räägi. Mina ei räägi meie jutuajamisest kellelegi.»

Ta tõusis kiirustamata, tõmbas esikus mantli selga, ütles viisakalt head aega ja laks.

Istusin tükk aega oma laua taga, vahtides tuimalt üht punkti. Siis meenus, et pidin Virginiale helistama.

«Need tabletid on tõepoolest pärit sinu haiglast,» ütlesin talle. «Ära küsi, kust ma teada sain, ma lubasin vaadata. Aga katsu kindlaks teha, kes teie töötajatest on tuttav Linamäede perekonnaga. Nende tüdruku käes on tablette nähtud.»

«Püüan uurida.»

Istusin jälle ja mõtlesin Birgitile. Ma peaksin ka sinu rääkima. Aga ma ei söanda. Mul on hirm selle ees, mida sa võid mulle öelda. Mida sa veel võid öelda. Võib-olla ei teadnud ka Esko sinust kõike. See on isegi väga tõenäoline. Ja ma ei taha, ei taha midagi rohkem teada enne kui me oleme Valvega nendes erikoolides ära käinud. Mul tuleb selgusele jõuda, mida ma pean tegema. Ka mina lähen sinu pärast välja kõige peale — kuigi hoopis teisiti, kui sinu ema seda usub ja loodab...

9.

Järgmisel päeval läksin direktori juurde. Ta vaatas mulle küsivalt otsa, ütlesin ilma pikemata:

«Kas oled juba otsustanud, millal õppenõukogu kokku tuleb?»

Ta pilk muutus teravaks, vastus oli lühike ja räiuv.
«Ei.»

Mõistsin teda täielikult. Miilitsakapten oli peale käinud, teda tagant kihutanud, kamandama tikkunud. Tema iseloomuga mees aga ei luba ennast käsutada. Ta on üldse kummaline segu jonnakusest ja kuulekusest, naljast või täpselt ette öelda, millal kumbki joon välja lööb. Ta võib ootamatult araks muutuda, isegi pugema hakata seal, kus seda meie arvates vaja polegi, aga mõne hoopis riiklikult kantsema küsimuse puhul ilmutab järsku niisugust kangekaelsust ja paindumatust, et teeb sellega halba nii endale

kui koolile. Kuid kõik on ta sellisena omaks võtnud, keegi pole kunagi öelnud, et tema asemel peaks olema mõni teine.

«Ma ei rääkinud kohe edasi, aias ta vist mu mõtteid,» ütles ta silmad läksid pilukile ning ta lisas:

«Iga miilits mind ei käsuta.»

Mul oleks sulle üks palve,» ütlesin nüüd otsekoheselt. «Valvel ja minul on vaja üht vaba päeva. Me tahame minna ja Kaagveres ära käia.»

«Milleks?» imestas ta.

«Küsisin vastu:

«Kas sa ise oled kunagi seal käinud?»

«Ei, misjaoks?»

«Kas sa ei leia, et me peaksime natuke rohkem teadma nende asutustest, kuhu me kavatsime oma õpilasi saata?»

«Kes sulle ütles, et me kavatsime?»

«Selge, ka sina oled praegu selle saatmise vastu. Aga keegi ei tea, missugused meeleolud on sul koosoleku jaoks, kui palju sa lased ennast vahepeal mitmesugustest teguritest mõjutada.»

«Hea küll, mu keel vääratas veidi. Mitte et kavatsime, aga arutada tuleb meil seda küsimust ikka, ega hari- ja ühiskondki meid selles asjas rahule ei jäta.»

Ta pomises midagi arusaamatut.

Birgit on minu, Esko Valve klassist. Ma arvan, et vähemalt meil kahel on õigus, isegi kohustus täpselt teada, mida see võimalik otsus võiks tähendada.»

Minu pisut liiga enesekindel ja iseseisev toon ei meeldunud talle, sain sellest kohe aru. Aga praegu võisin ma oma eesmärgi saavutada ainult järeleandmatusega. Vaikimisi ootasin vastust. Ta viivitas sellega üsna pikalt, lausudes siis kirikut keset küla ehitada püüdes:

«Tõtt-öelda olen ma sellele isegi mõelnud, et me ei tundu neid koole ju peaaegu üldse...»

Hoidsin kramplikult muiet tagasi. Hästi, olgu see kas või sinu idee, peaasi et me saame ära käia.

Näed siis, me aimasime su enda mõtteid. Asendajad me leiame endale kumbki ise, me ei taha, et tapselt teadaks, kuhu me läheme ja et me üldse koos läheme.»

«Millal te tahate sõita?»

«Homme.»

«Jii järsku?»

«Milleks venitada?» Ma ei öelnud rohkem midagi, aga ta mõistis otsemaid, mida ma ütlemata jätsin: äkki on ka

haridusosakonnale hakatud peale käima ja mine tea, mis lal nad suvatsevad õppenõukogu kokkukutsumiseks ja ralduse anda.

«Nojah... Eks te siis sõitke. Parema muidugi jah, te sellest esialgu laialt ei räägi.»

«Muidugi mitte.»

Ta silmitses mind veel natuke ja küsis siis, suutnu uudishimu maha suruda:

«Ja Valve oli nõus?»

«Oli.»

«Hm. Tema paistis ju kõige agaramalt nende arasamise poolt olevat.»

«Esimese ägedusega. Pärast hakkas ka tema mõtlema.»

«Hm. Mõtlesid muidugi sina, ära katsu mulle pu silma ajada... Aga see on ükskõik.»

Valve oli natuke puudutatud, et ma käisin üksi direktoriga rääkimas, ta tahtnuks näidata, et see on me ühine, ühiselt plaanitud ettevõtte. Teiselt poolt aga tal hea meel, et ei tarvitsenud Lindvestiga vaielda, pelgas pisut seda jonnakat vanameest.

«Ma ei hakanud sind otsima, mõtlesin, et kui läheme kahekesi, siis ajab ta ehk oma autoriteedi nimis rohkem vastu. Sina ju kah niisugune üleaurugi otsekohe hing, oleksid vanamehe ehk välja vihanud.»

Niisugune põhjendus rahuldab Valve täiesti, ta nõ gutas nüüd päris elavalt:

«Jah, selles on sul õigus. Ma ei ole kellegi diplomaat ma tean seda väga hästi.»

Ja missugune veel, kulla Valve. Õigemini küll mitte diplomaat, vaid sihuuke tegelane, kes ägedushoos esimesena püssi kahmab ja selle mõne kõva sõna peale esimesena ka põõsasse viskab. Aga muidu oled sa tubli naine küll me leiame ühise keele.

«Nii et ole valmis, homme sõidame. Ma toon bussipiletid täna ise ära, õhtul astun sinu poole sisse.»

«Hasti.»

Bussipiletitega sain asjad imekombel telefoni teel korda, need pandi meile kinni, pidime nad hommiku kassast kätte saama.

Marianne helistas lõuna paiku:

«Noh? Kas on midagi uut?»

«Liiga torm oled. Ühe päevaga ei tehta midagi.» See hakkad nüüd vist iga päev helistama, päris hea, et olen kaks päeva silmapiirilt kadunud. Et me sõidame

sinna, sellest ma sulle küll ei iitsata, kes moodi sina võid seda tõlgendada, võtad oma veel midagi rumalat ette.

«Ma uurasin natuke haridusosakonnas, seal paistab et kõik on vaikne olevat. Võib-olla nad ei teagi veel?»

«Ma tean seda. Teadmata ei jää meie linnas midagi, kõik on levivad nagu kulutuli, ma kardan koguni, et ka apten on ise juba haridusosakonnaga kontakti võtnud. Vastik mõelda, kuidas inimeste omavahelised suhted võivad ametiasjade käiku mõjustada, aga nii see on algusest peale olnud ja nii ka jääb. Sinule pole motet seda meelde tuletada, sa oled ise nendesamad ohver ja valvur ühtaegu.»

«Võib-olla küll.»

«Vaata et sa hoiad mind kogu aeg kursis! Kui vaja, siis

«Ma ei kuulanud edasi, teadsin, mis sealt tuleb. Samas teadsin, et pean talle ikkagi oma arasõidust rääkima. Ma saan ta paanikasse ja keerab akki midagi kokku, aga pärast enam lahti ei haruta.»

«Homme ega ülehomme ära mulle helista, ma sõidan peaks päevaks ära.»

«Miks?»

«Ma ei tarvis. Ma kinnitan sulle, et enne tulevat nädalat võtad midagi ette.»

«Kust sina tead?»

«Tean. Võid mind uskuda.»

«Ja mõtles vist, et ma ei taha talle telefoni teel rohkem rääki, ja rahunes:»

«Ma saan aru.»

«Tuhkagi ta sai. Ta oskas mõelda ainult oma administratiivkategoriatega. Aga praegu läks seesugune tõlgendamine eest.»

«Kui tagasi jõuan, helistan sulle ise.»

«Ma jään ootama.»

Ma klassis oli mul tund pärast lõunat. Läksin klassi keldrisse ja pingestatuna. Nad teavad küll kõigest, aga kui palju? Kas Birgit on neile ise ka midagi raakinud?

Õpilased olid nagu alati, mingeid vihjeid ei tehtud, nad poleks nad sõandanudki, aga pilkudest võis hea tahtmine korral üht-teist välja lugeda. Igatahes vaatasid kõik mu sisse astudes nagu käsu peale korra viilsti Birgit. Tegin, nagu poleks ma seda märganud, ja asusin ühe tunni teema juurde. Aeg-ajalt eksis mu pilk taht-

matult Birgitile, püüdsin seda küll vältida, aga unustasin ennast ikka ja jälle. Mulle tundus, et ta vaatab mind kuidagi teisiti kui tavaliselt, otsekui tungivamalt ja samal ajal kõhklevamalt. Mida oli Marianne talle öelnud? Ta ei vaikinud oma käiku minu juurde päriselt maha, see oli olin kindel. Aga mida ta meie vestlusest Birgitile rääkis? Selge, et mitte kõike. Või siiski? Tema eest saanud ma ju üheski asjas pead anda, Marianne oli eksimatutes nii veendunud, et võis kõigega hakkama saada. Kas Birgit teab, et tema vahekord Aivar Normi kuga pole mulle enam saladus? Kui jah, siis kuidas sellesse suhtub? Väga sageli hakatakse neid inimesi vahtkama, kellele su saladused on ootamatult teatavaks saanud. Püüdsin tema ilmet mingeid järeldusi teha, aga jõudnud kuigi kaugele. Ühelainsal korral puutusid nad pilgud juhuslikult kokku, kuid põgenesid otsekohe lahkumisele. Ei, mingit vihkamist või vastumeelsust ma sellest hetkest pilguvahetusest siiski välja ei lugenud. Pigem oli see silmis hämmastus, mingi imestus, nagu oleks ta midagi kohta teada saanud midagi niisugust, mida ta ei suutnud uskuda. Kas Marianne äkki...? Ei, see oli välistatud. Selleks polnud mingit põhjust, nii rumal ta ka ei ole. Praeguses situatsioonis võis säärane uudis Birgitile hoopiski rabavalt mõjuda, võis ta täiesti segi lüüa. Aga midagi pidi Marianne ikkagi olema öelnud, midagi, mis oli Birgiti huvi minu vastu järsku tõstnud.

Vaevasin ennast nende probleemidega, samal ajal aga sin tundi, aastatepikkune vilumus aitas. Kui kell helis, oli Birgit üks viimaseid valjujaid, kartsin ja samal ajal ootas — ei teadnud isegi, kumba rohkem —, et ta tuleb minu juurde ja kõnetab mind. Ta ei tulnud, vaid läks teiste järel koridori, tundsin kergendust. Teadsin küll, mul tuleb temaga jutuajamine, see oli möödäpääsmine, aga lükkasin seda nagu poisike päistades edasi. Ma ei tulin praegu, mitte täna, mitte veel. Kunagi. Siis, kui... Ma ei tulin selle «kui» taga, poleks ma osanud öelda.

Õpetajate toa telefon oli selleks päevaks nagu mul reserveeritud, nüüd helistas Virginia ja küsis, kas ma tulin öhtul tema poole. Ma ei tahtnud minna, olin liiga erutatud ja oma probleemidega liiga jäägitult ammendunud, kuid ära öelda ma siiski ei tihanud. Põlisesin, et tuleb aga ei tea, millal.

«Ükskõik millal. Peaasi et tuled. Ma tahan sinuga rääkida.»

Tulen kindlasti.»

Vaevast jõudsin toru ära panna, kui telefon helises. Tundmatu naisehää küsis õpetaja Kruudat.

Ma kuulen.»

«Kas te olete täna öhtul kodus?»

«Vabandust, kes räägib?»

«Selge palun, kas olete?»

Ma ei osanud midagi vastata, kohmasin, et üldiselt jah.

«Ma astun teie poole sisse, mul on tarvis teiega rääkida.»

«Palun, kes kõneleb?»

Vastust ei tulnud, toru pandi ära. Kurat võtku, terve öö näib olevat tais inimesi, kes tahavad minuga rääkida! Kellel on tarvis minuga rääkida! Samas meenub mulle, et olin lubanud Virginia juurde minna. Hea, ma ei öelnud talle mingit kindlat aega. Ma ootan seda ootamatut helistajat teatud kellani, siis lähen minema. Kas see küll oli? Täiesti võõras hää. Kas jälle keegi, kes on tulnud tolle looga?

Täna tuli mul meelde, et pean ju veel ka Valve manustama. Ajad jooksevad vägisi kokku. Tegelikult ei küll vajagi Valve juurde minna, ma võin talle meenutada, et piletitega on korras, ja muid küsimusi võin teel arutada. Läksin kohe teda otsima, aga selgus, et ta on juba lahkunud. Ah, ükskõik, mõtlesin, küll ma saan talle kõigest kuidagi läbi.

Jõudsin koju kella nelja paiku, istusin viivuks ja pida. Kõige mõistlikum oli nüüdsama Valve juures keda — kui ta on kodus. Läksin ukse juurde, tegin juba lahtigi, siis pöördusin tagasi, võtsin puhta paberilehe ja kirjutasin suurte tähtedega:

«Tulen umbes poole tunni pärast. T. Kruuda. Kell 10.»

Ma ei tulin juhuks. Mul polnud küll mingit tahtmist tolle öhtuõõra naisega vestelda, aga kui ma olin kord lubanud, siis tahtsin korrektne olla.

Helistasin Valve ukse taga, ta oli kodus, kuid minu ootamata üllatuseks istus tema toas Harri. Mitte et mul polnud midagi Harri vastu, aga ma oleksin Valvega meelitanud nelja silma all paar sõna rääkinud. Meie sõit pidi olema saladuseks jääma. Oma naivsusest sain aru alles siis, kui Valve sõnas:

«Harrile ma loomulikult ütlesin, kuhu me homme
dame.»

«Loomulikult? No muidugi. Ma olen kah juba
debiilseks muutunud, sõitlesin ennast. Ükski naine ei
ju ühtki saladust ainuüksi endale pidada, ta peab
lõhest kellelegi rääkima, kas või üheleainsale inimesele.
Muidu lämmatab see saladus ta ära. Ja Harri oli Val
kõige lähedasem inimene, oli nende vahekorraga m
kuidas oli.

«Saan aru.»

See kõlas vist veidi kahemõtteliselt, sest Harri va
mulle terase pilgu ning tõmbus justkui turri. «Seepär
naeratasin rahulikult ja lisasin:

«Head sõbrad ei tule arvesse.»

Harri pilk leebus kohe, ka temale meeldis nähta
jaanalindu mängida.

«Ma tuln ainult ütlema, et piletitega on korras,» p
dusin Valve poole. «Me saame need hommikul ka
kätte, mul õnnestus telefoni teel kinni panna.»

«Istu, kuhu sa tormad,» keelas Harri. «Ajame m
sõna juttu kah.»

Ära öelda olnuks imelik, mul tulnuks seda põhjend
Võtsin istet.

«Nii et lähete siis ekskursioonile?» Harri toon ei taa
senud irooniline ollagi, kuid mina kuulsin selles me
gat sarkasmi.

««Ekspeditsioon» oleks ehk õigem sõna.»

«Mõte jääb samaks.» Ei, ta oli siiski irooniline. See
meeldinud mulle.

«Tule kaasa, harid ennast ka natuke.»

«Mina ei saa, mul on tunnid.»

«Leia asendaja. Meie leidsime.»

«Teid ma asendangi. See tähendab Valvet.»

«Ah nii?» Midagi targemat mu suust ei tulnud.

«Nii jah.» Harri mõnules sügavas vanaaegses na
tugitoolis. «Sa oled selle endale kohe päris südameas
võtnud?»

«Teen lihtsalt tasa mis seni on tegemata jäänud.»

«Jajah. Birgiti ema kaib kõvasti kaela peale, jah?»

Võpatasin.

«Mis see tähendab?»

«Mis see ikka tähendab. Mis ta siis muidu üleeile su
pool käis — lihtsalt aega veetmas või?»

«Või?» lipsas mul suust enne, kui jõudsin Harri
l. taibatagi.

«Us kogemata.»

«In, ei teadnud, mida edasi öelda. Kuradi... kes?»

«Ja kavatsen kiruda?»

«Nüüd jumalapärast arva, et ma sinu ja su küla-
rele luuran. Tuulutasin parajasti tuba, seisin akna
poole, kui välisuks käis niisuguse mürtsuga kinni, et
tõnna värises. Noh, vaatasin siis välja, et kes see niimoodi
käib.»

Kust sa tead, et ta tuli just minu juurest? tahtsin juba
kõnelda, aga sain viimasel hetkel pidama. Kelle juures
Marianne siis veel pidi käima?

«Kange naine,» märkis Harri tunnustavalt. «Võitleb
oma võsukese eest nagu emalõvi.»

Ohjeldasin endas kerkivat pahameelt, sundisin hääle
loomulikult sõbralikuks.

«Eksid, Harri. Ma olin selle sõidu plaani võtnud juba
enne, kui tema tuli.»

«Ega ma sinu kohta ütlegi midagi.»

Niisugune keerutamine ajas mu nüüd lõplikult vihale.

«Vota teadmiseks, et ma teen oma otsused alati ise,
ilmselt et keegi peaks neid mulle ette ütlema.»

«Nonoh, ära nüüd ägedaks mine. Ma ei ütle ka proua
kohta midagi, see on ju loomulik, et ema sõdib oma
lapse eest. Oleks ainult igal emal nii palju hakkamist.»

«Nii head positsiooni, tahtsid öelda, jah?»

Noh, seda ka. Ega see mõnel koristajal korda ei
oleks, talle ei pööraks keegi tähelepanu. Aga täitev-
kantsleri sekretär — no kuidas sa teed näo, et ei näegi
tõela? Pea kinni, ära hakka karjuma, ma näen juba su
noost, mida sa mõtled. Ma kinnitasin ju, et ei ütle sinu
kohta midagi, Tehvan. Me kõik oleme niisugused. Isegi
võnn Lindvest, kuigi ta püüab näidata, et talle ei loe
olekski võim. Meie ei saa Rahile midagi teha, aga tema
võib meile palju pahandust kokku keerata, kui tahab.»

«Tema pärast ei liiguta ma lillegi. Mind huvitab
 ainult minu õpilaste saatus.»

Harri suitsetas vaikides, vaatas mulle siis järsku paris
ilmsel koheselt silma ja küsis:

«Ütle, Tehvan, kas sa oled tõepoolest sihuke idealist
või ainult mangid?»

Täpselt samamoodi oli minult eile hommikul küsinud
Valve. Kas tõeline osavõtlikkus ja huvi teiste ini-

meeste käekäigu vastu on meis tõesti juba nii atrofeerinud, et selle avastamine kellegi puhul paneb meid kõhnisid küsimusi esitama? Kas me kõik oleme üksteise oma käitumis- ja mõtlemisnormiks võtnud? Ja kes sõandab pisutki teisiti tunda, seda pilatakse kõhnideks?

Harri ootas vastust. Ma pöördusin Valve poole:

«Eile küsisid sina sedasama. Ütle nüüd, mida sina arvad.»

Harri vaatas üllatunult Valvele.

«Mina usun sind,» kostis Valve.

Vaatasin Harri võidurõõmsalt otsa:

«Noh?»

«Mis «noh»?» pareeris Harri pahaks panemata. «Ma pole ju midagi muud väitnud, ma ainult küsisin — nagu temagi. Mina usun sind kah. Sa oled natuke imelik inimeks, sellepärast.»

«Tehvan on aus inimene,» ütles Valve rõhutatult.

«Nonoh, nüüd tuled sina ka veel mulle kallale! Ma usun ju, et ta on aus. Ainult et neid ausaid inimesi kolleegid igapäevases elus nii harva, et tahad justkui kontrollida, kas ikka on nii või üksnes näib. Ära pane pahaks, Tehvan.»

«Kas neid ausaid on tõesti nii vähe?» Protsessis edasi — miks, seda ei tahtnud ma endalegi tunnistada. Kui sa, kulla mees, teaksid kõike, siis ei usuks sa mind sugugi, mõtlesin. Ka mul endal oli väga raske uskuda, kuigi ma veel aasta tagasi uskusin kõhklematult. Vahel peal selgunud asjaolud aga olid mulle oma jäljed jätnud. Ma sarnanesin koolipoisiga, kes on eksami täiesti ausalt ja laitmatult ära teinud ja kelle varukast kukub äkki välja spikker, mida ta töepoolest ei tarvitanud. Ta võtab kõigi jumalate ja kuradite nimel vanduda, et ta pole spikri poole piilunudki — ometi ei usu teda enam keegi. Spikker on ju olemas. Birgit oli minu tütar, seda fakti ei saanud muuta.

«Ausus on kaunis veniv mõiste, Tehvan. Omamoodi oleme kõik ausad, paras tõesti oleme. Aga kui keegi võtab millegi või kellegi eest väga tuliselt, siis tuleb hoolikult ikka välja, et tal on ka pisuke omakasu mängus. Kui pole tegemist just väga lähedase inimesega. See oleme küll mõnikord ka täiesti siiralt ennastohverdavad.»

Tema pilk välgatas korraks Valve poole — kas peitu-

võtte sõnade taga mingi varjatud vihje? See polnud oluline, oluline oli hoopis see, et ta eksis: just väga lähedaste puhul sunnib meid ennast ohverdama meis peituv omakas, kuigi me ei anna tavaliselt endale sellest aru.

«Ma pole ju mingi eneseohverdusega maha saanud,» ütlesin põiklevalt. Harri lõi käega.

Sinuga vaielda on hullem kui terve vasikakarjaga võidu joosta, sa tõlgendad kõike alati omamoodi. Sina oled ju töepoolest omakasupüüdmatu, ja mis sa nende laste eest nii väga seisad. Ega ma õigupoolest ei vaidlaks ju vastu, minge käige, vaadake, see ei jookse teile maha külgi maha. Mina olen seal käinud, mina tean juba. Ja selles olen ma sinuga täiesti ühel nõul, et kõik õpetajad peaksid seal korra ära käima, kui nad tahavad objektiivselt otsustada.»

«Oled käinud?» imestas.

Olen. Muuseas, mu vennapoeg saadeti mõned aastad tagasi Sinti, siis käisingi, vennaga koos.»

Ta kustutas sigareti hoolikalt tuhatoosi ning lisas:

Kõigi muude mõtete kõrval, mis võivad teile seal peale tulla, pidage meeles ka seda, et too poiss näiteks õpib praegu Tallinnas tehnikumis ja on igapidi tipp-topp. Kas temast oleks ka ilma Sindita asja saanud, ei tea. Igatüüpi tasub seda fakti silmas pidada.»

Mulle meenus sedel, mille olin uksele jätanud. Vaatasin kella: seitseteist null kolm. Oli viimane aeg minna, kui ma ei tahtnud valelikuks saada.

Hasti. Homme hommikuni siis. Ma tulen pool seitse minu juurest läbi.»

Kivi kotti,» ütles Harri.

Ega me jahile lähe.»

Mones mõttes süski.»

Huua, nagemiseni.»

Kurustasin trepist üles, sedel oli omal kohal, keegi polnud seda puutunud. Läksin sisse, panin sussid jalga ja viskasin end diivanile. Unerammestus kippus vägisi maha, ajasin enda jälle üles. Ei tohtinud magama jääda, kui tu kulaline võis helistada ja ara minna. Istusin laua taha, proovisin tegevust leida, aga missi ei tulnud. Lõpuks võtsin pühapäevase «Noorte Hääle» ja hakkasin ristsõnamõistatust lahendama.

Ma ei saanud kaua oodata. Kell kaheksa mõtlesin juba, et loobun ja sõidan Virginia juurde, aga kohusetunne kaskis minuga paigale jääda.

Ukse kell helises veerand üheksa. Läksin avama ja la-
tardusin lävele. Trepikojas seisis Esko Topperi ema.

«Kas ma tohin?»

Kummardasin ja palusin ta sisse. Olin äärmiselt hä-
mastunud. Poiss on kodus kõik ära rääkinud, se-
Muidu oleks see proua läinud hoopis Valve kui Esko
klasõijuhataja ukse taha. Aga ta tuli minu juurde, tähe-
dab, kõik on teada.

«Istuge palun.»

Ta võttis istet ja asus kohe asja juurde, olin talle se-
eest lausa tänulik. Kassi ja hiire mängimine pole minu
ala, mitmel päeval järjest poleks ma sellele vastu pidi-
nud.

«Minu poeg käis eile teie pool?»

«Jah.»

«Te... ise kutsusite teda?»

«Jah, kutsusin küll.»

Ta kummardus üle laua minu poole ja vaatas mulle
anuvalt silma.

«Ma tahaksin väga teada, mida te temalt kuulsite...»

«Kas ta siis ise ei öelnud?»

«Ta oli kuidagi endast väljas, ei tahtnud eriti midagi
rääkida...»

Silmitsesin naist mõnda aega, mulle hakkas kõik sa-
geks saama. Üks kahest: kas ei kõnelnud Esko tõesti küll
palju ja ta tahab nüüd teada, mida mina tean, või lade-
poiss talle kõik välja ja ta tuli siia kontrollima, kas ma
räägin temale sama juttu. See naine hakkas mind huvitama — see ema. Tuli ikkagi natuke kassi ja hiire mängu
kaasa teha.

«Mis asjad teid siis kõige rohkem huvitavad?»

Ta sattus kimbatusse, millelegi konkreetsele vihjale
tähenaldas reeta, et ta on kõigest informeeritud.

«Kõik...» pareeris ta abitust ja õnnetust teeseld.
«Uskuge mind, mul pole aimugi, kuidas see ebameel-
lugu juhtus, mis viis neid selleni... Nad olevat seal
mingeid tablette söönud, mees ütles, miilitsas olevat
kindlaks tehtud. Kust nad neid said? Kes ostis need
veini, nad on ju veel alaealised, alla kahekümne ühe aastaga
ei müüda/ju enam kellelegi?»

«Kas teie poeg pole teie juuresolekul kunagi alkoholi
tarvitanud?» küsisin vastu

«Noh, teate, mõnikord oleme kodus pisut veini võtnud...»

«Pole talle klaasikest keelanud, ta on ju peaaegu täis-
kõrre mees...»

«Kas sa pead ka teisi seitsmeteistkümnepäevase
peaaegu taiskasvanuks?» Vaevalt küll, ega sa pea omagi
poega, sinu sõnad on mõeldud minu mõjutamiseks. Män-
g seda mängu siis edasi.

«Tema suhted tüdrukutega pole teile ka ilmselt sala-
...»

«Mis suhetest siin saab rääkida, üks tüdruk on
tal küll, kellega ta kohtub, selles eas on niisugused asjad
loomulikud, sellesse tuleb suhtuda arusaavalt, muidu
võib poja endast eemale peletada, salatseda panna.»

«Te tunnete seda tüdrukut?»

«Oh jah, muidugi, ta on sageli meilgi käinud, ta ema
on agronoom ja...» Ta jäi järsku vait, ilmselt tuli talle
meelde, et miilitsas olime seda tüdrukut ju kõik näinud
ning tüdruku mammad samuti, nii et lugu ilustada pol-
nud enam mõtet.

«Mis plaanid Eskol tulevikuks on?» küsisin juttu teise
«on la keerates. «Ta on võimekas poiss, kavatses kind-
lasti edasi õppida?»

«Jah, loomulikult! Tal on suur huvi küberneetika ja
matematika vastu, ta astub kindlasti TPI-sse, kui teie kooli
lõpetab.»

Kui ta selle lõpetab. Teil pole vist teadmata, et on
tulevikus tema suunamine erikooli? Nagu te ehk teate,
«tule sel juhul edasiõppimisest nii pea midagi välja. Kui
ta vabaneb, määratakse ta kaheks aastaks sundkor-
raktsiooni.»

Nägu tegi äärmiselt kohkunud näo, nagu kuuleks ta
«ilmselt esimest korda.

Erikooli? Taevas halasta, seda ei tohi küll juhtuda,
«on ju noore inimese tuleviku hävitamine! Kas te
põhki saaksite sellega hakkama?»

«Ma otsustab õppenõukogu, mitte mina.»

«Teie kuulute ju ka õppenõukogusse, ma olen kuulnud,
«teie arvamust arvestatakse siin väga!»

«Nii et tuuled puhuvad siis sealtsamast suunast, kust
Mattiannegi puhul.

«Minu arvamus on üheaainsa inimese oma. Ja kust te
teate, milline minu arvamus on? Võib-olla leiab ka mina,
«oleks õige lahendus?»

«Ei, teie ei saa niimoodi mõelda! Te olete suurte
kogemustega pedagoog, teie ei saa nii halastamatu olla!»

Ilusad sõnad. Ainult et sinu mee moka peale ma
mine käib üpris läbipaistval ning banaalsel kou-
umbes nii, et oi, küll teil on ilus lips, nii maitsekas
ega te ei saa mulle kahtkümmend viit rubla laenata?

Miks halastamatu? Erikool pole ju vangla.

«Kuidas te võite nendest asjadest nii külmaverele rääkida!»

«Ma ei räägi sugugi külmavereliselt, ma tunnen õpilaste saatuse vastu väga murelikku huvi.»

«Teie oma klassi tüdruk oli ju ka selles kambas, ootaks siis samasugune saatust!»

«Iga õpilase kohta tehakse otsus alati eraldi. Te unustate, et teie pojal on varemgi suuri pahandusi olnud, selle eelmisel veerandil pani ta koguni varguse toime.»

«Oh, jumal küll, see oli ju poisikese temp, tal polnud ju neid rattaide ega seda raha vaja, lihtsalt poisikese vemp, rumal seikluste otsimine, muud midagi! Selle said ju kõik tookord aru, teda ei antud ju üldse kohl allagi!»

Nii et nüüd on Esko siis jälle pisike poiss, kes janune ainult seikluste järele!

«Alles te ütlesite, et ta on sama hästi kui täismee-

«No kuulge! ... Te hakkate ka igast sõnast kinni!»

«Mis ta teib siis lõppude lõpuks on — kas mees v
poisike?»

Ta jäi abitult sõnu otsides vait. Mind hakkas see jutu
ajamine tüütama.

«Hea küll, jutame selle. Õelge otsekoheselt, milleks
süia tulite? Mida te minult tahate?»

Naise näole ilmus, yeider küll, kergendus. Ta kuus mardus mulle veel lähemale ja ütles häält madalda, nagu võiks keegi meid kuulda:

«Räägime siis päris avameelselt, nii ongi parem. pole vaesed inimesed, oma poja heaks ei ole meil n. lestki kahju. Kui te olete nõus Eskot tõsiselt kaitsma. suudate selle erikooli saatmise mõtte ära muuta, teeme me teie heaks kõik, mida soovite.»

Kutsute edaspidi mind ka neile põnevatele 'seanssi' võt? pidin peanegu küsima, aga sain sõnasabast kinni. sin oia mangis suuremad pakkumised, see oli sel. Huvitav, millised?

«Ma ei taipa hästi, mida te sellega mõtlete.»

«Kas ma võin olla täiesti otsekohene?»

«Muidu poleks meie jutul ju üldse mõtet.»

«Kui palju te kuus palka saate?»

Mina? Noh, paarsada rubla. Mis siis?»

«He aasta palk oleks päris kena kingitus, kuluks teile
võib olla?»

Bu hindad siis oma poega umbes kahe ja poole tuhande eubla vääriliseks. Pole viga, päris kena summa. Vaesele optikule, kellest rohkem teenib iga seatalitaja.

„Miks te pakute, seda just mulle? Direktori sõnal on
„hõukogus palju rohkem kaalu.“

Ma raägin ka temaga.»

11. eksisin, Esko eest pannakse vist siiski keskmise auto
hüüel mängu. Kujutlesin, kuidas too naine läheks nii-
suguse jutuga vana Lindvesti juurde, ja hoidsin vaevu
mulet tagasi. On Lindvest muidu mis ta on, aga niisuguse
tehinguga peale ta välja ei lähe. Või...? Ma mõtlesin järsku
ettele, kui libedalt oli lahenenud too autorataste lugu,
ja losinesin korrapealt. Kui siiski? Ei, tõrjusin sellised
mõtted vägisi tagasi. Kas me oleme juba nii rikutud, et
peame kõiki sulideks? Sulitemp oleks see ju olnud. Ei,
ei. Aga seda ma sulle ütleva ei hakka, ma tahan näha,
kui kaugelt sa lähed. Päris ebaausate võtetega ei tahtnud
ma siiski kah opereerida, ütlesin tõsiselt:

«Ma ei soovitsaks teil seda esialgu teha. Niipalju kui meie direktorit tunnen, võiksite sellega oma pojale karuteene osutada.»

„Arvate?“ Miski tema hääles sundis mind ettevaatusele. Kas tõesti ikkagi...? Ei, ei usu. Miks tuli ta siis minu juurde, tema esimene käik pidanuks olema just Lindvesti manü — kui see nii oleks. Pealegi — kui me lõpperite pool käisime, oli päevselge, et vähemalt tema mõis nagi Lindvesti esimest korda, ja temast endast ei jäänud ka muljet, et ta direktorit lähemalt tunneks.

Arvan küll. »

Noh, sel juhul... Me paneme siis kõik oma lootused
 sinu peale, seltsimees Kruuda. Kõik...» Ta rõhutas seda
 sõna niisuguse varjundiga, et ma taipasin: kui ma ajan
 selle asja korda, saan ka direktori osa endale.

Üleksin pidanud talle näkku ütlema, mida ma tema pükkumistest arvan, aga miski keelas mul seda tegemast.

• Mis ajab sind sellistele tehingutele? Ema armastus? Nii ema kaitumist muidugi seletad, pole kahtlust.

l ma süda.

bona armastus.

Armastuses ja sõjas on kõik lubatud, öeldi vanasti.

Aga kumb on see sinu punal? Armastus või sõda? Armastus on enamasti impulsiivne, selleks on sinu jutt kaalutletud. Olgu, mis ma targutan.

Otsustasin otsad kokku võtta. Nüüd, kus ta ilmselgelt ei arva, et minuga annab kokkuleppele jõuda, pidi ta tavaliselt avanõu teiseks muutuma.

«Esko rääkis teile meie jutuaajamisest kõik, eks ole? Ta ei kõhelnudki!»

«Jah, rääkis küll. Ma ei sõandanud alguses...»

«Hea küll, hea küll.» Kui nii, siis teadis ta poisi kogu ka seda, et ma olin lubanud mõlemat õpilast kaitsta. Ma ei selgesti öelnud: ma ei taha, et teie tulevik ära rikutakse, ma tahan, et te lõpetaksite kooli siinsamas, kui lihtsalt nagu teisedki. Olin seda Esko puhul veel rõhutanud. Nähtavasti andiski just see emale idee tulla ja minu lubadust omalt poolt käegakatsutava kehtsuse saamisvõimalusega kinnitada.

Ta oleks nüüd pidanud lahkuma, aga viivitas milla pärast. Mis tal veel plaanis oli?

«Üks palve on mul teile veel...»

«Palun?»

«Esko rääkis teile siin kõik ära. Ka nende teiste kohta. Ta ütles teile, kust nad midagi said. Kui see vale tuleb... Te saate aru?»

«Mida nimelt?»

«Kui Aivar ja Annika saavad teada, et Esko rääkis nendele, siis hakatakse teda äraandjaks pidama... Te näete, kui kole see oleks?»

Kui vabalt võib mõistetega žongleerida ja manipuleerida! Hakatakse pidama. Ta on ju äraandja, kas sinu terminoloogiat kasutada. Sul pole iseenesest midagi reetmise vastu, peaaegu ei keegi ei saaks sellest teada. Oma naha päästmiseks on kõik lubatud — aga selle juures peab sinust teistele ikkagi aumehe mulje jääma!

Naine rääkis edasi, ta tundis ilmselt vajadust muuta veenda, et ta pole siiski moraalselt nii madalale lüngenud.

«Ma saan ju aru, et see araraakimine oli vajalik, nagu te talle isegi ütlete — et teil on raske teda kaitsta, kui te ei tea kogu üksikasju. Aga nendel ei saa sellest ju aru, nad arvavad, et Esko rääkis nad lihtsalt sisse. Ma araks, tahtis nende reetmise abil endale paremaid võimalusi välja kaubelda.»

Kas see polnud siis nii?

«Ma kardan Esko pärast, te teate ju, missuguseid hirme

isju noored tänapäeval teevad. See Aivar on ju valjakujunenud jõhkard ja ega too Linamäe-plika arem. Kui nad kuulevad, et Esko on nende saladust ära rääkinud, siis võivad nad ta koguni ära tappa!»

«Nad pakud lausa üle. Aivar ja Annika pole kriipsu võlli hullemad kui su oma poeg. Ja tapmisele ei lähe kumbki, see on naeruväärt.»

«Kuidas te siis lasete Eskol nendega sõbrustada, kui nad on nii parandamatult pahelised?» tahtsin teda veel kiusata.

«Ma ei teadnud ju alguses...»

«Kas aga hiljem? Ah, hea küll, jätame järele, kõik saavad nii selge.»

«Ma ütlesin ju Eskole, et meie jutt jääb ainult meie vahel.»

«Jah küll, muidugi... Aga ma tahtsin teid veel kord...»

«Arvasite, et ma valetasin Eskole, tahtsin temalt lihtsalt kõik välja pressida?»

«Ei, ei, te saate minust valesti aru!... Ma usun teisse, usun kindlalt! Aga ma olen ema, ema süda ei saa rahu, te peaksite mind mõistma, ma olen nii kohutavalt mures oma poja pärast... Ma armastan ju teda!»

«Ema süda. Ja armastus. Nüüd jõudsid siis sinagi nende mõnadeni, mis hakkavad mulle varsti koledasti vastu.»

«Te ei räägi sellest mitte kellelegi, ega ju?»

«Ei, ma pean vastama? Ei, ei räägi. Ja ometi ütlesin ma Virginiale, et ta katsuks kindlaks teha, kes nende personalist on Linamäega lähemalt tuttav. Tõsi, ma ei öelnud, kust ma need andmed võtsin. Aga kui vaja, siis ütlen ka seda, oma lubadusest hoolimata. Ühiskond peab ennast kaitsma ohtlike ilmingute vastu, ja noorukite enesehävitamise igasuguste narkootikumide ja toksiinidega on liiga ohtlik, et sellest võltsmoraalsetel kaalutlustel vaikida. Seda talle öelda? Mõttetu. Ta ei taipa, ei taha taibata. Ma ei eita, et emaarmastus räägib temale kõige selle juures kaasa, aga see on kiivakiskunud, ebardlik, vääraõnustunud armastus.»

Kas te arvate, et ma pean teile antud lubadust kindlalt kui teie pojale antut?»

«Ma ei taha seda, aga...»

«Kas jätame selle jutu.»

«Ma mõistis, et tal pole siin enam midagi öelda. Enda jaoks oli ta juba kullaltki palju saavutanud ega haka-

nud rohkem peale käima. Toolilt tõusnud, ütles ta natuke naeruväärse tõsidusega:

«Mis ka ei oleks, ma usun, et te mõtlete meie kõnele üle veel järele. Kui teil peaks minu abi vaja minema, teatage mulle, ma teen kõik, mis tarvis. Nägemisen seltsimees Kruuda.»

Läksin ta välja ja vaatasin kella. Üheksa labi. Kõik minna Virginia juurde? Mul polnud selleks õieti isu, olin öelnud, et tulen kindlasti. Helistama ma enam ei hakanud, tõmbasin mantli selga ja läksin.

Virginia võttis mu vastu sellessamas tuttavas kinnises korteris, milles ma olin teda näinud esimesel korral, see tekitas koduse ning kergendava tunde. Vaatasin teda pikalt ja mõtlesin, et kõige parema meelega võtaksin tema embrusse, unustaksin homse sõidu, Esko ja tema ema Marianne ja isegi Birgiti.

«Sul on nagu, nagu oleksid sa terve päeva rasket tööd teinud.»

«Tegingi. Ainult mitte tööd.»

«Võta lahti, jõuad rääkida. Sa jääd ju ööseks siia?»

«Ei, Virginia. Täna mitte. Me sõidame hommikul vana Sinti, ma pean Valve kodunt kaasa võtma.»

«Te sõidate juba homme?»

«Pole mõtet viivitada, me ei tea, millal küsimus arutusele tuleb.»

«Kahju. Aga ma saan sust aru. Istu, joome kohvi, vestleme natuke.»

Istusime.

«Sul oli jälle külalisi?»

«Kust sa tead?»

«Ma näen su näost, et sul on seljataga ebameeldiv jutuajamine.»

«Ongi. Esko Topperi ema käis minu juures.»

«Ahah.»

«Sa ei imestagi?»

«Miks? Niipalju kui mina olen nendest inimestest kuulanud, on ime, et ta ei kihutanud sinu poole kohe esimesel päeval. Aga järjekord on muidugi loogiline — enne pooleks siis ema.»

«Sa tead siis, et Esko käis?»

«Kui sa mulle eile öhtul helistasid ja tollest Linamäest rääkisid, siis oli mulle kohe selge, et sa võisid seda kuulda ainult Esko Topperi kaest. Birgitiga ei saanud sa ju rääkida.»

«Ma pole psühhiaater, vaid kriminalist.»

«Õnnestus sul poiss rääkima panna? Nagu ma võisin sellest järeldada, õnnestus vist küll.»

Jah.»

«Ilusa. Ma ei hakka sult pärima, mida ta rääkis, sa lubasid ju talle, et jätad selle oma teada.»

Lubasin küll.»

«Mulle siiski helistasid, seda tegid sa õigesti.»

«Tahad öelda, et sul läks juba korda midagi välja tuua?»

Jah. Et selle tüdruku isa on surnud, seda sa muidugi tead?»

«Peaaegu.»

«Ta ei surnud, vaid sai surma. Tahtis viimasel hetkel hüpata peale hüpata ja kukkus rataste alla. Tema naine oli pärast seda meil paar kuud ravil, ta läks omadega päris koju.»

«Haiglatutvust on tal siis sellest ajast pärit?»

«Jah. See juhtus neli aastat tagasi. Tüdruk käis ema juures vaatamas. Ja kui ema sai koju, anti talle minu enda korraldusel ravimid kaasa, et ta tarvitaks neid kodus.»

«Neid ei antud ju ometi neljaks aastaks?!»

«Muidugi mitte. Aga tüdruk käis hiljem aeg-ajalt uuesti neid viimas, eks ta siis sõlmiski selle tutvuse. Meil on apteegi peal noor õde, ju neil tekkis soojem vahekord.»

«Ja see õde ei teadnudki, kes neid ravimeid pruugib?»

Niipalju pidi ta teadma, et mitte Astrid Linamäe. Tema ei vaja neid enam ammu, üle kahe aasta. Mitte enam suguseid.»

«Sa rääkisid juba selle õega?»

«Veel mitte, uurisin asja kõrvalt.»

«Niisugune inimene tuleb ju...» Vakatasin, ma ei osanud öelda, mis temaga tuleb teha.

«Kohtu alla anda, jah?»

«See on ju kriminaalne asi!»

«Veider mees oled. Oma tüdrukt ja seda poissi püüad kooli eest kaitsta, aga minule soovivad, et ma oma iluval, keda ma aastaid tunnen ja isegi hindan, kohe kohtu kätte toimetaksin. Sa pole järjekindel, kulla mees.»

«Ah, andesta. Mu pea on nende viimaste päevadega nii pulki täis taotud, et ma pole enam võimeline kuigi objektiivselt mõtlema.»

«See on paha.»

Vihastasin.

«Kui sa oleksid minu nahas, räägiksid teist juttu!»

«Jupiter, sa vihastad...»

Taltusin kohe.

«Sul on õigus. Aga ma olen elus esimest korda sääres olukorras nagu pööriformi kaes. Ei suuda nii jalg kohaneda.»

«Ka sellest saan ma aru. Aga sa pead kohanema. Afriididega ei saa niisuguseid küsimusi lahendada.»

«Kas sa kutsusid mind selleks siia, et mulle epistla lugeda?»

«Ära pahanda, Tehvan. Ma ei kavatsen sulle mingi epistleid lugeda. Ma tahtsin sind lihtsalt näha, sinu rääkida.»

Mu loomupärane kangekaelsus ei andnud siiski järele. Küsisin võimalikult rahulikult:

«Mind huvitab siiski, mida sa selle õega teed?»

«Mitte midagi. Esialgu. Inimesele tuleb ometi võimalik anda. Ta ei osanud ehk veel isegi taibata, mida ta õigustegi, kui Linamäe-tüdrukule neid tablette andis.»

«Kui vana ta on?»

«Praegu kakskümmend kolm. Siis oli ta alles uustulnuk.»

«Kahekümne kolme aastane meedik peaks teadma, millised niisugused asjad tähendavad ja millega need lõpevad.»

«Ta ei tulnud ehk selle pealegi. Plika mangus kindlasti mõne tuttava nimel, et on tarvis, et mujalt pole momentidil saada. Ta ei käinud neid ju pidevalt küsimas.»

Virginia vastas kannatlikult minu mitte just kõige arukamatele pärimistele. Jätsin ta lõpuks rahule:

«Räägime millestki muust.»

«Millest? Naistest ja hobustest — nagu inglased bria-lauas? Kulla sõber, sinuga ei saa ju praegu millestki muust rääkida. Pealegi pole sul kellelegi oma muresid pihutada, eks ole? Räägi siis vähemalt siin, siin võib.»

Vaatasin talle tänulikult otsa.

«Oled üks hea hing.»

«Seda on mulle varemgi öeldud.» Tema haal kõlas pisut imelikult, silmitsesin teda teraselt. Oli see vihje? Et hea hing kull, kelle juures saab kaia ennast valja puistama, aga ikka ainult käia — pariseks jääjad ei paistnud olevat. Ta oli küll öelnud, et pole kedagi leidnud, kellele tahaks üle kolme päeva koos elada, aga üksiku naise sõnu ei tarvitsenud alati tõe pähe võtta, eriti niisuguseid sõnu.

korda käis mul peast läbi tõsine mõte: kas ei võiks saada seda jääjat? Kas ma tahaksin

Praegu ei osanud ma sellele midagi vastata, praegu kogu mu olemus nii jäägitult ja pingeliselt Birgiti a, et millekski peale selle ei jätkunud energiat.

Need probleemid kaelast ära, eks siis näe. Kui ikka illegipärast oli mul tunne, et seekordse umbsõlme ik lahtiharutamine ei tähenda veel sugugi mu

lõppu, kooli lõpetamiseni oli tüdrukul veel ligi t aastat, selle kestel võis juhtuda tont teab mida.

See lõpetaminegi muudab, Annika Linamäe lõpetas ülemöödunud aastal, aga nüüd on hoopis vildakale

kaldunud, tema ema mured ei vähenenud, vaid kas- t kooliõpilase ikkagi veel lapselike või vähemalt

na pelglike ulakuste asemele astus pideva järele- alt pääsenud neiu põhjalik ja hoolimatu vabaduse-

radimine. Il, ka mina ei pääse nii pea Birgiti pärast südant

valutamast, võib-olla üldse mitte... «Noh, uppusid jälle oma süngettesse mõtetesse?»

«Sul on õigus, minust ei ole praegu millekski arukaks

lust arukust on sul praegu kõige rohkem tarvis.»

«Mätsin taas vajadust täiesti avameelne olla ning vilis- ko Topperile antud lubadusele. Virginia ei hakka

atama, mida minult kuulub, Virginia on ikkagi

rohkem oma, kui pealiskaudsel mõtlemisel paistao

«Mätsin talle kõik, mis Esko oli mulle rääkinud. ulas tahelepanelikult ja mõtles kõige üle hooli-

le, nägin seda ta näost. le, nägin seda ta näost.

pead vist ikka Birgitiga kah ühe tõsise jutuaaja- rraldama,» ütles ta. «Kuigi minagi ei tea, kuidas

sid seda tegema, mismoodi ja millest temaga rää-

«I saa,»

«Ist saama. Kui võiks ainult kindel olla, et ta ei

kohe Mariannele edasi pajatama. Mariannet

«I usu ma põrmugi, ka seda mitte, et tal on tüdru- bsoluutne klapp, et tüdruk talle kõik pihib, midagi

ata. Marianne seisab tema eest nagu tõeline lõvi, tab maad ja ilmad kokku, et tüdrukut ainult pare- lguses näidata. Imelikud on need emad, väga harva

«I nad taibata, millega teevad oma lapsele head ja halba.»

«Headus on üldse suhteline mõiste.»

«Vale jutt. Headus on headus, me ise muudame suhteliseks. Hea olla ei tähenda sugugi kõige andestamist igal juhul ja igas olukorras teiste vastu kaitsmist. Või tuleb inimest kõige rohkem kaitssta tema enda eest, ning lasta tal ise endale halba teha.»

«Ma ei usu, et Marianne kipuks eriti palju andestama.»

«Asi polegi andestamises. Ta pigem ei näe, ei taha näha tüdruku ringihulkumise tõelist hädaohtlikkust. Ja ta jookseb mööda toitreid ja nõuab, et need teeksid teie tütrele kodus aborti, sest haiglasse minek tooks ka avalikkuse ette.»

Võpatasin.

«Kas Birgit on tõesti juba...?»

Virginia tegi tõrjuva liigutuse.

«Rahune maha, seda pole veel olnud, ma ütlesin ainult, et Marianne on selline tüüp. Minu sõbrannal oli mõned aastad tagasi ühe sihukese emaga tegemist, see sõbranna esikus ja korrutas muudkui, et tehke ära tehke ära, tema maksab mis tahes. Et nende suguvõsa pole ilal niisugust asja olnud, et seitsmeteistkümnenda tane plika toob lapse ilmale, mõelge ometi, ise alaealine. Kõige grotesksem oli see, et tüdruk ise oli täiesti nõus sünnitama, ema tassis ta vägisi arsti ukse taha, plika julgenud päris vastu ka hakata.»

«Su sõbranna tegi ära?»

«Mitte sinnapoolegi. Käskis haiglasse minna, kui perekonna au on tõesti rohkem väärt kui tütre tervik. Aga haiglasse minek oleks loo kella külge pannud, hõõr kartis maadam, et kui tüdruk jääb üksinda arstide kätte, siis räägivad need talle augu pähe, käsivad ema noormeise peale vilistada.»

«Mis siis sai?»

«Mis siis ikka saada oli. Ema leidis ilmselt teise toime, kes võttis teda kuulda. Sõitis Tallinna või Tartusse, ja teab. Oleks hakatudki uurima, oleks ta kõik maha salanud ja jutul lõpp.»

«Ja arvad, et Marianne teeks sedasama?»

«Kindla peale. Eriti kuna Birgitil on kool pooleli.»

Tema jutu ükskõikne toon riivas mind, kõne all oli ikkagi minu tütar. Aga samas mõistsin, et Virginia ei gib tegelikult ainult Mariannest, ei seosta teda üldse Birgitiga. Mida Birgit ise oleks niisuguses olukorras teinud? Kas ta oleks vastu vaidlemata ema tahte allunud?

«Ma tahtnud oma last säilitada? Ma ei teadnud. Ma ei tahtnudki ju teda, mitte kübetki rohkem kui mõnda teist klassi tüdrukut. Isegi vähem — teistega oli mul hõlpsalt tekkinud avameelseid ja sundimatuid vestlusi maailma asjadest, aga temaga ma nagu kartsin ühekohest juttu, kahekesijäämisest kõnelemata.»

«Muide, see Linamae-tüdruk on juba kaks korda abortinud. Huvitav, kas Esko teab seda?»

«Muide sa kindel, et see on Esko süü?»

«Muide süü? Niisugusel puhul on tüdruk ise rohkem süü. Kui tahad suurte inimeste kombel asju ajada, siis tuleb endale ka kõik sellega seoses olevad küsimused selgitada. Ehkki tema puhul ei saagi suure inimese mängida. Ta on enam rääkida, ta on ju varsti kahekümnene, ja on selles eas juba mehenaised ja emadki.»

«Ma mõtlesin, et kas tal on peale Esko veel kedagi?»

«Muide, ta on naoliselt rohkem kui üks.»

«Kust niisugused tulevad? Ema näib ju korralik naine.»

«Muide, ta on pehme natuuriga. Isa jõi paras jagu, pidas armu-»

«Aga oli sellele vaatamata kodus erakordselt armuline range. Tal oli nagu mingi kiivusluul, armukadedus mitte ainult oma naist, vaid ka tütar. Plikal ei tohtinud ükski klassivendki külas käia, see lendas kohe uksest välja. Ja mingeid õhtuti ringihulkumisi ei lubatud. Isa peksis tüdruku paar korda nii armetult läbi, et ta ei julgenud enam õhtul kinoski käia.»

«Muide ikkagi geenid?»

«Muide, kaela aetakse nüüd kõik, nii on ju lihtsam kindlam. Aga igaüks vastutab lõppude lõpuks ka ise oma tegude eest, meil ongi see totter komme, et otsime alati aina kuskilt mujalt. Kodu, koolid, sõbrad, töökoht, ja jumal teab kes veel. Ja see käib meil ikka ühes kaupa — kord on noored kõiges süüdi, on täiesti süüdi läinud, siis jälle aetakse kogu süü vanemate ja ühiskondade õlgadele. Mul oli alles hiljuti ühe noore armukadedusest sissekukkunud kurjategijaga pistmist, see tüdruk ütles, et mis temast tahta — isa on joodik, ema on tüüp, tema peabki selline olema, nagu ta on.»

«Muide, ta ei saa siiski eitada.»

«Kas neid eitab. Eks mõtle siis välja, kust on sinu tüdruku hullud kalduvused pärit! Marianne pole ei ringihulkumise ega viinamaia, sina ise ka mitte, niipalju kui

ma sind tunnen. Või teed minu ees teatrit, oled ehk joodik ja salaliiderdaja?»

«Jäta need rumalad naljad!» Mu hää kerkis üsnagi hästi, sest Virginia vaatas mind üllatunud ja jahmunud näoga.

«Tohoh, sa lähed ju õige agedaks. Anna, andes praegu ole tõesti naljatamise aeg.»

Ta vabandas siiralt ja ma häbenesin otsekohe oma kaalutust. Aga siiski pani see jutt minus midagi läbi. Tõepoolest: kust tulevad Birgiti kalduvused? Või minu missugused on need omadused, mis mina olen edasi andnud? Ei tea, ei tea...

«Tead mis? Mine nüüd koju ja puhka ennast hommset reisi välja. Kui tagasi jõuad, helista. Ma tunnen tõsist huvi, missuguse mulje need asutused sulle jätavad. Tehtud?»

Tema nõuanne oli kõige õigem, tõusin ja vedasin meid selga.

«Vilets külaline olen ma sul viimasel ajal. Ma imestun, et sa ei ole mind veel lõplikult välja visanud.»

«Ära hakka märtrit mängima. Välja jõuab alati välja. Mine nüüd.»

«Sa oled väga armas, Virginia.»

«Siis on kõik hästi. Nägemiseni.»

Läksin koju, vaevlesin jälle kella kolmeni, siis järsku magama. Hommikul ärkasin alles kella lakkamist tirina peale.

10.

Ärkasin kella lakkamatu tirina peale, ajasin end aeglaselt istuma ja haigutasin. Vumaste päevade unedus hakkas tunda andma, liukmed olid roidunud, valutask kergelt. Oleksin meeleldi uuesti pikali heitnud, aga ees oli pikl sõit, kaks päeva pingelist tegevust, mis polnud parata. Tõusin ja läksin vannituppa. Habetades mõtlesin veel kord eilsetele jutuajamistele, need ühe päeva kohta küll tõesti liiga palju. Ja liiga erinevalt. Kõigepealt direktor, siis Marianne telefonikõne, siis Virginia ja Harri, siis Esko ema ja lõpuks veel Virginia. Olin k

mu ohtralt täiesti lahkuminevaid seisukohti, et mu hoiak kippus nende hulgas ähmastuma.

Marianne lakkamatud, peaaegu ähvardavas toonis etuleetused, et ta saab hakkama ükskõik millega, ja see aitab Birgiti päästa.

Harri manitsus, et ma ei unustaks tema vennapoega. Esko ema rahapakkumine.

Virginia jutt Annika Linamäe abortidest ja tema

st... Li, seda kõike oli ülearu palju. Sain alles nüüd täie ürgusega aru, kui vajalik meie sõit tegelikult oli, kui olulis oli oma silmaga kõike näha, et mitte kaotada pead igalt poolt kaelasadavate nouannete, ahvarduste, nõuete ja soovitude virvarris.

Siis pidi väljuma kell seitse, tuli kiirustada.

Upselt pool seitse olin riides ja avasin korteriuksse.

Seda nagu alati hääletult, olin keskkoolipõlves elanud linnas kaugete sugulaste juures, sealt oli see komme

minu külge harjunud, nemad magasid iga päev kauem

kuu, pidin hoiduma neid äratamast. Nii ma siis

üksingi nende korteris kikiparvul, püüdsin ennast

veega mitte ülearu solistada, kohvi juues mitte

le ja lusikatega klõbistada. Hiljem polnud seda ette-

lakkust enam kunagi tarvis läinud, Eneliga tõusime

koos, siin elas in paris üksinda, aga õppuriaastate

loosul omandatud harjumused jäid külge.

Lavel seistes kuulsin, kuidas korrus allpool avati teine

üks, mis kostis Harri summutatud hää, sõnadest ei saanud

kuulata, kombusin kohe tagasi panin oma ukse vaikselt uuesti

kuulatasin teraselt, kuidas pehmed sammud minu

uselt möödusid ning üles läksid, siis kolksatas ka

üks.

lumal tänatud, et ma ei läinud varem välja, oleks

kinud piinlik olukord.

Siis veel paar minutit ning sammusin siis nimme

lega tümpsides alla. Helistasin Valve kella, uks ava-

peaaegu silmapilkselt

«Kas magasid?» kuisin nagu naeratusele sundides

et mõned aastad tagasi olin ma ikka imestanud, kui

kuulsin vanemaid inimesi üksteisele hommikuti seda küsi-

mist esitamas — et imelik, miks nad küsivad alati üht

la peelasama. Nüüd mõistsin juba, et seda küsimust ajen-

das nemas eas nii sagedane unepuudus.

«Aitsasti. Mul on rumalal kombel enne sõitu alati

reisipalavik, ükskõik kui pikk või lühike see sõit ka oleks.»

Mõtlesin Harrile ja hoidsin muiet tagasi,

«Oled valmis?»

«Valmis.»

«Siis lähme.»

Astusime trepist alla, jõudsime tänavale. Hommik oli talviselt karge, kraadiklaas minu toa aknal oli näidanud kaheksateist pügalat. Veebruar, mis parata.

«Peaks bussis soe olema,» ütlesime nagu ühest suust ja hakkasime naerma. Linn elas oma igapäevast hommikust elu, inimesed läksid tööle, autod sõitsid, majad hoidjad ajasid öösel sadanud lund labidatega kõnnitee veerele vallidesse. Väikese linna hommik on kuidagi mõnus ja kodune. Keegi ei torma, kõik sammuvad vaarikalt ja kiirustamata, närvilisi ning morne nägusid näha harva. Paar aastat tagasi veetsin mõned nädalad Tallinnas, seal häiris mind pidevalt too suure linna narvitus, ruttamine, tusased ja tujutud näod, enda ette maha surinatud pilgud. Siin vaatasid kõik rahulikult otse, peaaegu iga teine tervitas kedagi, vahetati naeratusi ning lauseid juppe.

Ka meile tulid mõned tuttavad vastu, tervitasime, aga vestlusse ei laskunud, selleks polnud aegagi.

Piletid saime pikema vaevata kätte, bussi polnud veel ette antud, jäime pakasesse talveõhku seisma ja ootama.

«Kuidas meid seal vastu võetakse?» mõtiskles Valve.

«Kuidas ikka. Hästi, ma arvan.»

«Oleks ehk ikka pidanud helistama...»

«Milleks? Aja inimesed asjatult närvi, mõtlevad, et tule mis selle visiidi taga võib olla. Kahekesi kah veel. Ilmum kohale, räägime oma jutu ära ja kõik saab ühekorraga selgeks.»

«Ma ei teadnudki, et Harri vennapoeg on Sindis olnud,» ütles Valve ja tema häälest võis kuulda pisikest solvumust. «Ta pole sellest iialgi varem rääkinud.»

«Kes see ikka tahab niisugustest asjadest nii varem rääkida.»

«Seda küll, aga...»

Ta taipas õigel ajal, et tema jutt muutub äraandlikuks ja lisas kähku teisel toonil:

«Ikkagi vanad kolleegid, võiks öelda, koguni sõbrad...»

«Ju siis pole jutuks tulnud,» heitsin hooletult.

«Ja näe, poiss on nüüd täiesti korralik, õpib tehnikat...»

... kõik... Me naeme ehk kõike liiga mustades...»

«Me pole ju veel midagi näinud. Jõuame kohale, vaatame, siis selgub, kas meil on ees olnud liiga turnedad või liiga heledad prillid.»

«Kaua siit Pärnusse sõidab?»

«Pole aimugi. Oma kolm-neli tundi kindlasti.»

«Vaga väsitav.»

Lalad hakkasid kergelt külmetama, pidime juba bussi-järgi tagasi astuma, kui buss viimaks turtsudes ette peatus. Piletid olid sattunud head, istusime kõrvuti kolmandas pingireas. Lasksin Valve aknapoolse koha hõivata. Aken ise oli jäähilledega kaetud, Valve puhus klaasile hingeauru, sulatas sinna rusikasuuruse ümmarmärgi.

«Ma tahan alati välja vaadata,» ütles ta oma natuke lapselikku tegevust õigustades. «Ma reisin ju üldiselt nii harva ja enamasti ikka suvel. Talvine maastik on nagu võõras maa.»

Nii me sõitsime tähtsusetuid lauseid vahetades terve tunni, aeg-ajalt juhtis Valve mu tähelepanu mõnele eriti ilusale metsatukale või nagu vana jõulukaardi pealt mahajoonistatud talumajale koheva lumepadjaga katusel ja korstnast sirgjoones taeva poole tõusva suitsujoaga.

Hästi on õnnelik maa, mõtlesin pilku üle möödajooksivate metsade libistades. Tänu meie rohketele kuuse- ja männimetsadele saame ka talvel ikkagi rohelistes maastikes sõita. Siin-seal maantee äärde istutatud kaskede ning poplite raagus siluetid mõjusid nagu mängureeglite ridadeks.

Valve vaatas kella, avas oma üsna mahuka kandekoti ots sealt termos pudeli.

«Hvi tahad? Ma küpsetasin eile veel kiiruga mõned,» ütles ta, teel läheb kõht alati tuhjaks.»

«Kooris kilekotist välja värsked, pehmed kapsapiruettid, mõned võileivad.»

«Oled hea perenaine, mõtlesin. Ja kõik see headus on täiesti tühjalt maha, ainult enda ja mõne juhusliku sõbrase jaoks, nagu mina praegu. Mulle meenus,»

«Oh mulle Topperite kodunt tulles rääkinud. Kas sa ei ole siiski viga? Hea küll, varem mängis see laste- ja noorte ilmselt tööpoolest otsustavat rolli, vähemalt ta lujutlustes. Aga nüüd poleks see ju enam takistuseks praeguses eas võib ju abielluda ka sellele...»

mõtlemata. Muidugi, nendes aastates saadakse veel lausaadakse hiljemgi, aga oma esmase tähtsuse on see probleem juba kaotanud. Harriga näib neil olevat pusiv vahekoht, nuud ei kahelnud ma selles enam üldse. Miks nad siis ajavad oma asju niimoodi vargsi, häbenevad oma kindumust?

Ma ei hakanud kaua arutlema, küsisin otsekoheselt:

«Kuule, ütle, miks te Harriga õieti ei abiellu? Ei, ma arva, et ma topin oma nina teiste elusse, aga ma naen ju, ega ma pime ole. Te võiksite minu arust kenasti koos elada, ikkagi inimene alati su kõrva ja jõudki kaepärast, kui tarvis läheb.»

Valve ei pannud mu küsimust pahaks, ei teinud isegi üllatunud nägu, vaid vastas harilikul toonil:

«Aga mis meil niiviisi viga on?»

«Kas vahel igav ei hakka?»

«Eks me siis käi teineteisel külas.»

«See pole see.»

«Kust sina tead?»

Vakatasin, ega ju teadnud tõepoolest

Valve laskis mul natuke aega mu enda kootud võrgu sipelda ja lausus siis aeglaselt:

«Tead, me oleme sellega juba nii harjunud. Ja üldmida vanemaks saad, seda rohkem hakkad mõistma, inimene vajab ka niisugust aega, mil ta saab täiesti üksinda olla. Kas sina pole seda tundnud?»

«Minu üksindus on mulle peale sunnitud.»

«Anna andeks. Aga varem?»

«Mina olin jälle teistmoodi harjunud.»

«Kah õige. Aga ikkagi — ma usun, et ka sinule oleks see aeg kätte tulnud. Mitte et keegi teine sind oluliselt segaks, eriti kui ta on sulle lähedane. Aga lihtsalt tahaks päris üksinda olla, teada, et keegi sind ei näe, ei vaata, ei kuule. Tead, ma käin mõnikord oma toas üksinda eda tagasi ja laulan. Kui ma elaksin Harriga koos, ei teeks ma seda iialgi.»

«Miks? Talle ehk isegi meeldiks see?»

«Võib-olla. Aga küsimus on minus endas. Mul tekib tahtmine laulda ainult siis, kui olen päris omaette. Ja kui sa lubad, et sa kellelegi ei ütle, siis ma tunnistaksin sulle veel ühte asja: ma koguni räägin vahel iseendaga. Mõtlen valjusti, või kuidas seda peaks nimetama. Mul on tunne, et kui ma oma mõtteid kuulen, siis saavad need mulle kuidagi selgemaks. Nii ma siis vaidlen iseendaga.»

«Jätan oma seisukohti ümber lükata ja siis jälle kaitsta. Minul tanatud, et meil ei kosta põrandad ja laed eriti kiiresti, sul oleks muidu ehk juba tekkinud hirm, et ma olen natuke metsa poole.»

«Nii et külastusabiellu?»

«Tule talle mis nimi tahes.»

«Ja Harri mõtleb niisamuti?»

«Jah.»

«Tutled seda nii kindlalt, nagu loeksid tema mõtteid.»

«Milleks mõtteid lugeda. Meil pole teineteise ees saladust, me oleme juba liiga vanad semud.»

Aga sa ei mõtle sugugi sellele, et Harri on ikkagi meisterahvas. Ma ei saanud öelda «mees», see oleks tulnud vale varjundiga. «Meisterahval on üksinda elamine pisut keerukam, ta pole kõigi koduste toimetuste poole nii vilunud kui naine.»

«Tuhi jutt. Astu Harri juurde sisse, siis näed, et tema korter on puhtam ja kodusem kui mõnelgi naisel. Ja ta teeb ta minust paremini, ausõna.»

Ta vaikis natuke aega ja sõnas siis ootamatult:

«Kas tead, mõnikord, eriti viimasel ajal, olen ma mõelnud, et see on isegi hea, et mul pole lapsi. Kui ma mõtlen kõigile nendele Birgititele ja Eskodele ja teistele nendelaulistele... Mul puuduvad küll paljud rõõmud, aga selle eest pole ka paljusid muresid. Kui minul oleks nii-ölgune tütar nagu Birgit, ma ei tea, mis ma teeksin. Vist ei tahakski enam elada.»

Ma vist võpatasin koguni, jäine külmus libises üle mu selja. Õnneks ei paistnud Valve midagi märkavat. Kohe ennast kokku võtta! Ei mingeid reetlikke sõnu ega nägusid!

«Birgit pole ju see kõige hullem.» Kuulsin, et mu hääl kõlas päris loomulikult.

Kui hull ta peaks siis veel olema? Tüdruk aeleb võõraste poistega õõsiti ringi, joob, sööb mingisuguseid tablutte, magatab neid poisse... Siit edasi on üksainus samm tühiku põhjamineku, täieliku allakaigunil!»

Võib-olla oli see esimene kord...

«Usu sa seda. Kui nad möödunud aastal tema vanaema juurest kätte saadi, käis seal kõik niisamuti, ma olen selles kindel. Ema kinnitab muidugi igal pool, et tütar on veel süütuke, et need on lihtsalt rumalad lapsetembud, lapsed!»

Arvad, et ta valetab?»

«Arvan!... Mul ei ole tarvis arvata. Kas sina pole ikka veel selgeks saanud, mis tüüpi naine see on?»

«Pidanuksin vaikima, aga seeasemel kaitsesin kangekaelselt Birgitit edasi»

«Tema jah. Aga tütar ei vastuta ju oma iseloomu kaitumise eest»

«Ei. Aga ema vastutab tütre kaitumise eest kuni on see tagajarg, mida on nähtavasti kogu aeg olnud — naine olgu eesrinna ületada planeeritud vabrikuid ja taitvkomiteesid, vaata et tervet riiki. Nuud on vest ahjus, nuud kostavad juurelt peale, et naist tuleb hinnata kõigepealt tema omaomaduste järgi.»

«Kõik on õige, aga mina ei usu, et Birgit on juba tusetult rikutud,» ajasin nagu sõge oma jonnid.

«Kas ma ütlesin, et lootusetult? Võib-olla on tema samuti kui Ilarri vennapoja — korralik noormees, kes inimesest võib veel asja saada.»

Veel. Nagu oleks Birgit tööpoolest juba viimasel päeval, kuristiku äärel! Aga kas ei ole siis?

Mul jätkus lõpuks mõistust vait jääda, ütlesin ainult lühidalt.

«Noh, eks me nende võimalustega nuud tulevat lähegi.» Ja lisasin kiiresti: «Vaata, seal taastaval ühe vana veskit!»

Valve viskas pilgu aknast välja ja torises ehtkoolmetrikerlikult:

«Ajavad jälle ühe kohviku püsti, nagu oleks neid vaevalt»

Rohkem me neid ohtlikke teemasid ei puudutama. Pärnuni sõitsime niisama tuhjust-tähjust lobisedes, sõites pirukaid ja jõime kuuma kohvi.

Pärnus leidsime üsna ruttu peatuse, kust bussid Pärnu seale sõidavad, aga kahjuks ei olnud liiklus sellel linna eriti tihe, meil tulnuks kaua oodata. Närviliselt ringi vaadates märkasin taksopeatust ja tegin kohe otsuse:

«Tule, lähme taksoga.»

Ühtki taksot polnud ees, ootajaid õnneks kah muidugi olime olematus järjekorras esimesed. Meil vedas, saime seista napilt veerand tundi, siis tuli vaba sõiduk.

Kui ma nimetasin erikooli aadressi, heitis taksojuht mulle silmanurgast kiire pilgu, mõistsin seda otsekoheselt ennae, jälle üks isa ja ema, kes lähevad oma raiskunud poega vaatama. Sedasama taipas vist ka Valve, sest

ta avas otsustavalt suu, sain viimasel hetkel tal kõvasti kätt pigistades märku anda: ole vait. Pole võõra taksojuhti asi, kes me oleme. Ja kas ta sinu pikka ja üksikasjalikku seletust nii väga usukski? Irvitaks endamisi peahugi, et näe kus lollid, püüavad varjata, et neil ka järeltulija seal.

Valve vaatas mind jahmunult, tõmbas kae tagasi, aga tema ei hakanud.

«Lähme minutilise pärast olime kohal.»

«Lähme taksol ära sõita, vaatasime enda ees seisvat taitvkompleksi. Väljastpoolt ei reetnud miski, et neis taitvades võiks olla midagi tavalisest koolist erinevat.

«Esimene mulje on soliidne,» nentis Valve. Ma ei hakanud talle vastama, tõmbasin teda varrukast.

«Lähme otsime direktori üles.»

Meid võttis vastu üllatavalt noor mees, pikk, sportlik, tõsine. Ta kuulas meie jutu ära (Valve laskis minul rääkida, noogutas ainult iga olulisema koha peal agarasti), mõttes viivu ja ütles siis:

«Mul on hea meel, et te tulite. Meist kirjutatakse ja taagitakse juba nagunii teab mida, tore, et kas või ühe kooli õpetajad asja vastu tõsisemat huvi tunnevad. Millega te tahate alustada?»

Kohitasin õlgu.

Ei tea. Võib-olla sirvixime eelkõige mõningaid üld-õrskirju? Meil pole ju õieti mingit ettekujutust, kuidas elatakse, mis on lubatud, mis keelatud, millega neid kiristatakse, millega ergutatakse.»

Kena. Istuge siis siia, ma annan teile vastavad paberid.»

«Avas suure kapi, tuhnis seal veidi ning pani siis kätte mõned kaustad.

«Lähsege, vaadake. Muide, te tulite üsna sobival paigas — paari tunni pärast toimub meil kohumine kirjanduslik ühisarutamine ka sedalaadi arutustest mingi pildi.»

«Lähse kirjandusega?» küsis Valve kohe erksalt.

«Mõned Kaugveriga.»

«Temaiga kohtumisel olen ma ühe korda vabunud, üni vestlesime pärast üsna tuulise aega!»

«A parem. Uurige, tootage. Mina vabandan, mul on veel paar lühet asjataotmetust. Omaette ongi teil»

«Kui tekib küsimusi, esitage need mulle pärast.»

Noogutasime nõusolevalt. Ta kiirustas välja, ütles uksele veel tagasi vaadates.

«Meil on täna prokuratuuri esindaja siin, ma pean temaga tegelema.»

«Kas... juhtus midagi?» küsis Valve ebaledes. Direktor raputas pead.

«Ei, see on lihtsalt iga-aastane kontroll. Nägemiseni. Jaime kahekesi, vaatasime temeteisele otsa.»

«Vaga sümpaatne mees,» märkis Valve. «Ja nii noor. Mina arvasin, et siin on direktoriks mõni vanem pedagoog.»

Kehitasin õlgu — mis tähtsust sellel on?

«Vaatame siis, mis siin tehakse.»

Eeskirjad ja määrused olid enamasti venekeelsed, üldlühilise kehtivusega. Saime teada, et iga kahekümne õpilase kohta on kaks kasvatajat, et üldhariduslikes ainetes kuulub ühte gruppi kakskümmend õpilast, tootmisõpetuses kümme. Et koolis on oma terapeut, stomatoloog, psühhiaater ja günekoloog — see viimane käis vist küll tütarlaste erikoolide kohta? Et tootmispraktikal tehtud toodangu eest makstakse tasu ja raha antakse kätte vastavalt kehtestatud korrale. Et õpilased saavad oskustoolise kvalifikatsiooni. Et kooli lõpetamise puhul antakse vastavalt 8. või 11. klassi tunnistus, aga üleminekuklassides õiend koos hinnetelehega.

Eeskirjad nagu ikka — külmad, ametlikud, kiretud bürokraadi vilunud sõnaseadmisega kirja pandud. Tärdunud ja elunud, nende tagant ei saanud eriti midagi välja lugeda.

Mulle jäi pihku paberileht, millel loefleti ettenähtud ergutusabinõusid:

«1. Kiitus käskkirjaga või õpilaste rivi ees.

2. Aukiri, kingitus, rahaline preemia.

3. Pildistamine õppeasutuse lipu juures.

4. Foto paigutamine autahvlile.

5. Vanematele või neid asendavatele isikutele teatamine.

6. Karistuste kustutamine.

7. Ennetähtaegne üleviimine normaalkooli, kui 8-klassiline haridus on olemas.»

Vahtisin seda paberit ja tundsin, kuidas mul klomp kurku kerkis. Kui mu eeslaua poleks lebanud avatud kalender, millest võis lugeda, et täna on kahesteistkümnend, veebruar tuhat üheksasada kaheksakümmend kuus, oleks

ma arvanud, et viibime kuskil kolmekümnendate aastate alguse nõukogude koolis.

Pildistamine kooli lipu juures.

Kiitus õpilaste rivi ees.

Püha taevas, kas me oleme tõesti kõik need nelikümmend üks aastat pärast sõda elanud niisuguste Noa-aegsete, ei, militaristlike eeskirjade ning määruste järgi? Kas niisugused «ergutused» võivad tõesti kellelegi head meelt teha?

Võtsin teise kausta, selles olid loetletud võimalikud karistused:

«1. Märkus (suuline või kirjalik).

2. Noomitus.

3. Toimkond (koristamine jms. vabal ajal).

4. Kohtumiste keelamine (kuni üheks kuuks poolaastaks)

5. Distsiplinaartuppa panek kuni kolmeks ööpäevaks.»

Kes küll on see, kes neid eeskirju ja määrusi koostab? Hea küll, ma saan aru, et need karistused on sisuliselt loogilised ja vajalikud. Aga sõnastus? «Toimkond», «Distsiplinaartuba». Kurat võtaks, millal me ükskord vabane neist kantseleilikest sõnavärdjatest? Mu silme ees kangastusid loendamatud väljendid ajakirjandusest, isegi mõni aeg tagasi ilmunud kirjandusest:

«Kinnipidamiskoht».

«Ebavaarikas käitumine».

«Psühhoneuroloogiahaigla».

«Amoraalsed eluviisid».

«Mootorsõiduki ärandamine».

«Ebatsensuursed väljendused».

Ja nii edasi ja nii edasi.

Kas vangla või vangilaager muutub sellega ilusamaks ning süütumaks, kui me nimetame teda kinnipidamiskohaks?

Kas «ebaväärakas käitumine» teeb kerjamise ja pommitamise ja välismaalastelt närimiskummi norimise kuidagi vaarikamaks?

Kas mitmekümneid põlvi keelepruugis seisnud «vaimuhaigla» on liiga kole sõna meie korraliku ühiskonna jaoks?

Kas me ikka peame prostituutide vastu nii viisakad olema, et nimetame nende tegevust «amoraalseteks eluviisideks»?

Kas võõra autoga minemasõitmine ja selle sodiskihutamise polegi siis enam sisuliselt vargus?

Ja kuidas moista «ebatsensuurseid väljendusi»? Kas riigivastase jutuna või? Rövetsemine ja ropendamine jääb selleks, mis ta on, ja kes rövetseb, peab leppima, et seda nii ka nimetatakse.

Või «distsiplinaartuba». Pagan võtaks, keegi ei kutsu seda kohta teisiti kui kartseriks ehk kartsaks, sajandite kaupa on teda nii kutsutud ja jäädaksegi kutsuma. Kelle ees me siis veiderdame? Ja milleks peab koolis rääkima toimkonnast, kui see on igiammustest aegadest puhtsõjavaeline termin?

Vaikisin ja nohisesin, võtsin siis uue kausta.

«Keelatud on»

1. Lahkuda kooli territooriumilt.
  2. Müüa, osta, kinkida (?), ära võtta isiklikke asju.
  3. Hasartmängude mängimine.
  4. Ebaseaduslik (miks mitte lihtsalt salajane?) kirjavahetus.
  5. Tätoveerimine.
  6. Žargooni kasutamine, hüüdnimede andmine.
  7. Suitsetamine, alkoholsete jookide tarvitamine, narkootikumide tarvitamine.
  8. Magala seintele fotode, reproduktsioonide, väljalõigete jne. ülespanek.»
- Üks kord kuus on lubatud vastu võtta pakke. Kõik õpilastele saabuvad kirjad kuuluvad enne katteandmist läbilugemisele. Enne ja pärast kellegagi kohtumist otsitakse õpilane läbi. Kartsas — vabandust! — distsiplinaartoas võetakse ära rihm, metallesemed, teravad asjad. Ühes distsiplinaartoas ei tohi olla üle kahe õpilase. Süüa antakse kartsas — jälle! ma olen ilmselt parandamatu! — üldalustel. Kaheks tunniks viiakse tööle, iga päev on ette nähtud üks tund jalutamist.

Haarasin aega viitmata uue kausta järele. Seal loetleti asju, mille enda juures hoidmine on keelatud:

«1. Relvad. (Küsimus: kas vabaduses — see siin oli ju tööpoolest ikkagi pigem vangla kui kool! — on relvade hoidmine lubatud???)

2. Raha, väärtesemed. (Enne ju lugesin, et töö eest antakse raha kätte vastavalt kehtestatud korrale?)

3. Optilised seadmed. (?)

4. Kellad. (Ilmselt äritsemise eesmärgil, õigemini selle takistamiseks?)

5. Alkohol, kölni vesi, kosmeetikatarbed.

6. Narkootilised ained, valgumihklid.

7. Tubakas, tikud, ravimid.

8. Raadioaparaadid.

9. Noad, žiletid, teised teravad asjad. (Need pidi ju alles kartsapanekul ära võetama?)

10. Kirves, vasar, tangid.

11. Mängukaardid.

12. Foto- ja filmiaparaadid.

13. Erariietus.

14. Värvid, tušš, kopeerpaber.

15. Muusikariistad.»

Sulgesin sellegi kausta ja jäin mõttesse. Valve sirvis ügedalt oma kaustu, ta ei pannud mind tähelegi.

«Viimane lause, mida ma olin lugenud, kõlas lakooniliselt ja rangelt: kui õpilane koolist põgeneb, otsitakse ta üles ja tuuakse konvoi all tagasi.

Seda kõike nimetame me ametlikult kena ja isegi preensioonika nimega «erikutsekool». Lihtsalt «eri». Kui palju neid «erisid» meil on? Eriosakond, Erikool, Eriväeosa, Eriharidus, Eriala, Erirežiim, Eriväljaõpe, Eridieet. Ja kõigi nende puhul tuleb meil vahet teha, milline «eri» on auks, milline häbiiks.

Valve lõpetas lugemise, tõstis pea.

«Noh, mida sa mõtled?»

Lükkasin äsja läbivaadatud kaustad tema ette.

«Loe, tutvu, pärast räägime.»

Ta tõmbas kaustad lähemale ja tegi lahti. Otsisin taskust sigareti, samas meenus mulle, et suitsetamine on keelatud, muigasin mõrult ja panin suitsu põlema.

Miks on need poisid siia sattunud?

Mis elukad nad on, et neile tuli kehtestada nii range, üheksa türmilik režiim? Et seda tuli teha, selles ma ei kahelnud. Millega nad olid hakkama saanud?

«Vangused, joomised nagu Eskol? Mis veel? See selgub hiljem.»

Missugused on nende poiste emad?

Valve sai lugemisega kiiremini lõpule kui mina, ta vaatas mulle otsa.

«Tule see on ju ...»

Pärast. Valve Me peame neid enne nägema. Pärast tuleme Omavahel.»

Aga ...»

Pärast. Valve pärast.

Kaustasin meeliga revolütset tooni, teadsin, et see

toimib kõige kindlamalt. Valve loobuski oma tunnet väljavalamisest, saatis mulle ainult kergelt haavunud pilgu ja hakkas uuesti juba läbivaadatud toimikute sorjama.

Üks avanes, direktor seisis lävel.

«Küdsite läbi lugeda? Kirjanik on siin, hakkame peale.»

Tõusime, tahtsime välja astuda.

«Pange riidesse, me läheme tsooni, tuleb päris tulla maad õues kõndida.»

Tsoon! Ei, see on maailm, mida tavaline inimene ei suuda endale hästi ette kujutada.

Tõmbasime mantlid selga ning läksime direktori kabinul välja. Välisukse kõrval konutas valvuriputka. Taamal seisis kaasaegne kolmekorruseline hoone, sinna meid viidigi. Parast pikka koridore mööda sammumist astusime saali, jaame uksele seisma. Toolidel istus neli-viiskundmend poissi, kõik ühesugustes vormirõivastes, osal paljaks põetud, osal mitte. Pöördusin küsivalt direktori poole, ta vastas tase.

«Uustulnukatel ja kartsa määratudel aetakse juuksed maha.»

Võtsime istet esimesse ritta direktori kõrvale. Teisel pool istusid veel mõned õpetajad. Tahtsin väga ringi vaadata, aga ei sõandanud seda teha, piinlik oli uudishimuliseja muljet jätta.

Kaugver tuli — ilmselt eesti keele ja kirjanduse õpetaja saatel, silmitsesin kõigepealt oma kolleegi, see oli tavaline keskealine naine.

Kirjanik lonkas pingirea ette asetatud laua juurde pani oma kepi laua najale, lāngu ja istus.

Kohtumine oli nagu seesugused kohtumised ikka, neid olin ma juba hulganisti näinud ja kaasa teinud. Ma ei kuulnudki õieti, millest ta rääkis, kasutasin olukorda, et ikkagi enda ümber piiluda — kõigi teiste silmad olid kirjanikule pööratud.

Need olid täiesti igapäevase välimusega poisid — välja arvatud nood põetud peaga. Imelik, kui suurt osa inimesest mulje saamisel etendavad siiski juuksed. Üks paljaspea ei ärata tähelepanu, vähemasti ei jää me eriti mõtlema, kui ta meile tänaval vastu tuleb. Aga kui neid lukatakse akki meile ette terve trobikond, hakkab paratamatult kõhe tunne. Paljaksasetud peadega jouk tähendab meile traditsiooniliselt ikka ainult üht: kurjategijaid

Need poisid on kurjategijad? Milles seisnevad nende kuritegu või -teod?

Ma mitte üheski poisis polnud pealtnaha midagi kuritõukku. Nad istusid tummalt ning peaaegu liikumatult toolidel kirjaniku juttu. Markasin oma suureks imeset, et mõned neist koguni tukkusid. Müksasin tase-direktorit ja viitasin silmadega magajatele. Ta ütles lo vaikselt kõrva:

«Nad on väga väsinud. Me paneme neile niisuguse unumuse peale, et neil pole õhtul enam jõudu korraga teie mõelda.»

«Kas on teil siis praktiliselt tühi?» küsisin sosinal. Ta naeratas mornilt.

«Jätkub neidki, kes ei väsi.»

Kaugver lõpetas oma jutu, õpetaja märguandel tõusis

«Lühedalt pikk poiss, läks paar sammu ettepoole,

ja hakkas lugema katkendit ühest Kaugveri raamatist.

Ta luges ilmekalt, kaasaelamise ning suurepärase

viisiga. Silmitsesin teda kaua, tal oli veidi nukker,

olude joontega nägu, pilk välkus elavalt ja aru-

sa. Mida tema siin teeb? Kes saatis ta siia? Mille eest?

Ma arvasin, et küsin direktorilt selle poisi nime ja tutvun

diidasti tema toimikuga.

Ma paluti kirjanikule küsimusi esitada, neid ei tul-

likk aega, siis päästsid õpetajad olukorra nagu ikka.

polnud enam huvitav, nad küsisid seda, mis neid

huvitas, mina oleksin kangesti tahtnud teada, mis huvitab

neid, aga nemad vaikisid.

Kohtumine lõppes ja poisid läksid ära. Direktor kutsus

meid ja kirjanikku lõunatama. Meile kaeti laud söökla-

lasel asuvasse väikesse tuppa, ilmselt käisid seal söö-

ma õpetajad ja muu personal. Tahtsin juba paluda, et

ma lastaks süüa poistega koos, samas saalis, aga loobu-

sin, sest ei pidanud direktor seda õigeaks.

Ma oli üllatavalt hea ja rikkalik, vähemalt selles suh-

tes ma võinud olla mingeid pretensioone.

«Kogute materjali?» küsisin Kaugverilt viisakat huvi

ga. «Materjali ei koguta, materjal laekub ise, igal sammul

pool. Koguda võib marke ja liblikaid, mitte kir-

janduse materjali.»

«Miks nii?!» huuatas Valve. «Milleks siis kõik need

komanderingud, millest ajalehtedeski kir-

«Valdavas enamuses bluff,» vastas Kaugver.
«Võib sõita kuhugi mingeid fakte täpsustama, mu
fikseerima, aga mitte otsima, millest ja kellest kirjutada.
See on ajakirjanduse meetod.»

«Mis mulje teil neist jäi?» küsisin omakorda.

Ta kehtas õlgu.

«Mis mulje võib jääda tunnipikkusest istumisest
peale minu enda ei raäkinud praktiliselt keegi? Kõik
parem neilt, mis mulje neil minust jäi. Selleks, et
neist mingitki ettekujutust, peaks siin tükk aega
olema...»

«Kas teid huvitaks neist midagi kirjutada?» küsisin.
Valve uudishimulikult.

«Huvitaks küll. Aga sel juhul mitte neist, nii nagu
siin on, vaid sellest, kuidas nad siia sattusid, mis teie
siia.»

«Olen teiega täiesti nõus,» ütlesin spontaanselt.

«See, mida me siin näeme, on tulemus. Aga mille
tulemus? Seda tasuks uurida. Nende kodusid, ka kooli
nad õppisid enne siiatulekut... Te olete siis kaheld
lised?»

««Külalised» on natuke palju öeldud. Oleme õpet
meid huvitavad niisamuti just kasvatusküsimused.
polnud päris täpne vastus, aga ma ei tahtnud meile
tegelikku eesmärki reeta.

Kaugver noogutas.

«Arusaadav. Teid peaks siiski huvitama ka see
üldse, eks teiegi saada ju mõnikord oma õpilasi

«Seni pole saatnud,» ütles Valve kähku.

«See võib veel tulla. Siis teate vahemalt, kui
nad saadate.»

Ta oleks meid nagu läbi näinud.

Keegi mees ilmus uksele, Kaugver märkas
tõusis.

«Auto ootab, ma pean minema,» vabandas ta.
«Tean teil igal juhul olukorraga põhjalikult tutvuda.
palju kui mina olen pedagoogidega vestelnud, ei tea
keegi erikoolidest suurt midagi.»

Ta võttis oma kepi ja laks sellele toetudes välja.

«Õnnevahel öelda, ta luiskas teile natuke,» lausus
tor. «Ma tean, et ta kirjutab praegu romaani ja
sugust... õigelt teelt hülbinud noorukitest.»

Lõpetasime lõuna, ja nahe, et direktor viis om

klassi ära, jargnesin tema eeskujule. Marilasin,
nissi tõi poole portsjonit tagasi.

«Te neid hästi,» ütlesin.

«Kõik noogutas.

«I üle pole meil nurinat olnud. Nad teevad ka
...»

Valjusime ja seisatasime uksele, ma vaatasin jalle val-
pustkat. Direktor pani mu pilku tahele, lausus:

«Õnne vahetada ei saa siin hakkama.»

«Kas põgenemisi tuleb tihti ette?» küsisin, meenutades

... määrustikke, kus oli ka põgenemisest juttu.

«Mitte just tihti, aga tuleb.»

«Kas nad kätte?»

«Kuhu neil minna?»

«Kuhu muidugi kartsa ja pea paljaks?»

Ta kehtas õlgu.

«Vangidele tähendab põgenemine karistuse lisamist,
... nii hull.»

«Kas nad põgenevad? Millele nad loodavad?»

«Kas nad ikka loodavad. Tahavad mõnda aega vaba-
... lla, teevad mõne hullu tüki. Varsti tuuakse

... peate neid siin kuni kaheksateistkümnenda aastaseks
... seni, jah?»

«Kas? Kui on ilmselt naha, et nad pole sugugi para-
... »

«Kas on nad täiskasvanud ja vastutavad oma tegude
... ta täies mõõdus.»

«Kas suur protsent neist saab korralikeks inimesteks?»

«Kas öelda. Me kaotame nendega sideme, kui nad
...uvad. Oleme püüdnud mõnda jälgida, ja ei saa kii-
... et pilt oleks eriti rõõmustav.» Ta vaatas meile

«Lõpetada otsa ja küsis: «Mida te nüüd sooviksite?
... dega vestelda?»

«Kui võimalik, siis küll.»

«Täna, lähme tagasi minu kabinetti, ma lasen teile
... poisi välja kutsuda.»

«Kuidas nad, sellesse suhtuvad?»

«Kuidas keegi. Mõni räägib teile hea meelega oma
... oletab igasuguseid legende ka veel kokku, nii et

«Kas keegi puhta kullana võtke. Muide, kõigepealt võik-
... nende magalas ära käia, näete oma silmaga, mis-
... nad elavad.»

Ühiselamu — kuidas seda teisiti nimetada? — oli puhtalt puhtalt puhas ja korras. Direktor avas mõne toa ja vaataski sisse. Voodid, lauakesed, toolid.

«Kord on eeskujulik.»

«Minu asetäitja režiimi alal on väga tubli mees. Tema teinud oleks raske.»

Ühes toas istus keegi poiss ja luges raamatut. Direktor vaataski mulle otsa, tegi ettepaneku:

«Kui soovite, võtame sellesama mehe kaasa.»

Poiss oli arvata kuueteistkümnene, juuksed tühised, lühikeste siiliokastena veidralt lapergusel peal.

«Uustulnuk?»

«Kartsaelanik,» vastas direktor. «Sellel õppeaastal on ta kolm korda sees olnud.»

«Mille eest?»

«Üks kord põgenemine, üks kord kaasõpilase pekmine ja üks kord joomine.»

«Kust ta siin alkoholi sai?»

«Ema tõi kohtumisele odekolonnipudeliga kanget ja karit kaasa, poiss jõi kohtumise ajal ära.»

Vaikisin põrutatult. Direktor rääkis sellest nii rahulikult, erutumata!

«Jube,» ütles Valve õlgu väristades.

«Miks jube? Siin tuleb kõigeks valmis olla.»

«Ma mõtlen seda ema. Mis ema niisugune on!»

«On hullemaidki. Üks poiss pressis iga kuu teinud kümme rubla välja, ja kui ema külla tuli, andis temale ära — viinarahaks. Kokku kolmsada kuuskümmend rubla, nagu pärast selgus.»

«Ja teised poisid andsid? Ilma pikemata?»

Direktor muigas süngelt.

«Vestelge selle selliga, siis kuulete üht kui teist. Ta on just üks neist, kellele meeldib rääkida.»

Ta viipas poisile:

«Tule kaasa.»

Läksime tagasi direktori kabinetti, ta laskis meid ja ütles:

«Ma lahen asju ajama. Kui olete valmis, kutsuge mind vält minu asetäitja, see viib ta tagasi.»

Valve silmitses jässakat, tugevate õlgadega poissi ja ütles järsku:

«Räägi sina temaga ise. Ma... läheksin seltskonnaga direktoriga kaasa, vaataksin veidi ringi...»

«Nagu soovid,» kehtis õlgu. Paremini ongi —

«Ma all räägib poiss ehk rohkem, ikkagi mehed oma-omast.»

«Nad väljusid ning ma jäin poisiga kahekesi.»

«Jahu,» ütlesin ja istusin ka ise — mitte direktori laua taga, vaid poisi kõrvale diivanile. Ta vaataski mind uuriva pilguga.

«Kes te olete?»

«Kooliõpetaja.»

«Tahate siia tööle tulla või?»

«Ei.»

«Mida te siit siis otsite?»

«Mis tähtsust sel on?»

«Ega ole küll.»

Vaikisin mõne aja, siis küsisin:

«Kust te siia saadeti?»

«Ma uhe karu ära, peeti kinni, läks kismaks, pekmine paar meest läbi. Teine sell löödi kolooniasse, ta oli vanem.»

«Kust te siia saadeti kohe siia — esimese teo pealt?»

«Ega see olnud esimene. Enne seda vehkisin ühest koolist maki ja filmi paraadi sisse. Üks kutt oli näinud, et ma aknast sisse ronisin, ja kutsus võmmi. Siis läks ümmalt, tegime haleda näo ja ütlesime, et üks vanem õpetaja on sisse minna ja asjad välja tuua, meie hakkasime teda kartma ja laksimegi. Meil pesti kõvasti ajusid ja kooli edasi.»

«Ja teine kord enam ei jäetud?»

«Kui autonäraka pärast oleks ehk jäetud, ega me ole midagi teinud, aga pekmine läks kõva paragrahvi alla. Puusiline vägivald, saate aru.»

«Nii, nii. Tead, ma tahaksin kuulda, mismoodi see teie kool on.»

Poiss vaataski mind valvsalt ja küsis vastu:

«Kas juurest oled või?»

«Ei ole.»

«Mis sa siis nuhid?»

«Ma ütlesin ju, et olen kooliõpetaja.»

«Tahad oma koolis ka režiimi sisse panna või? Tulid õppima, jah?»

«Ma ütlen sulle ausalt ära: meie koolist kavatsevad kõik poisid siia saata. Sellepärast tahangi teada, mis on elate. Et kas maksab saata või mitte.»

Poiss silmitses mind tükk aega ja jäi nähtavasti mõtlema.

«Tead, mis mina sellest arvan?... Kui ta on vaba või anarhist, siis las tulla. Aga igasuguseid lupardusi vahvleid ei tasu küll saata, need tehakse nii kutu pärast ei taha vangla ka enam.»

«Kuidas? Ma ei saanud aru.»

«Polegi midagi aru saada. On nii, nagu ma ütlesin. Aimasin, et need nimetused tähendavad iseloomu, ainult ma ei teadnud, mida nende all mõista. Poisid ei saanud nähtavasti isu mulle pikemalt seletada. Püüdsin alustada teisest otsast:

«Noh, hüva, aga kuidas see siiatulek ikka... Tuuakse siia, mis edasi saab?»

«Noh, kõigepealt kirjutame seltsimehe sisse.»

«Vabandust...? Mida see tähendab?»

«Antakse üksjagu nahku kätte, siis tehakse kindlaks, et ta kits ei ole. Koputaja, noh. Siis antakse veel natuke ja siis on asi klaar. Käib paar päeva paistes näoga ja kui küsitakse, mis juhtus, siis ütleb, et kukkus vastu seinu või lendas katuselt alla. Või ükskõik, mis oskab välja mõelda. Aga kui ta on nii loll, et räägib, et keretäied ära, siis vaadaku endale hullumajas kohta, mis, siis ta siit täie aruga välja ei lähe.»

«Mis nime sina kannad?» küsisin.

«Mina olen anarhist. Mina kamandan siin kõiki vabade meeste ja teiste anarhistide ja vabade agentide. Tuleb tuju, ütlen, et ükski naga terves tsoonis ei ole kolm päeva, ja ongi zakon.»

«Kimu? Mis see on?»

«Noh, nuusutamine. Tõmbad nitrot sisse, tead, mõnus hakkab. Igasuguseid pilte näed. Nagu filmis näen alasti naisi, kümnete kaupa, üks lahendam kui... Tead, alguses on nad nii nagu on, aga siis pistavad kokku ja ajavad ennast uppi. Ja siis, ma käin nad kordamööda läbi.»

«Kui vana sa oled?»

«Mis see sinu asi on.»

«Habened öelda või?» Püüdsin tema tooni omaks võtta, aga see ei õnnestunud kuigi lasti.

«Hlas mul telereda. Kuusteist, saavet saan seitset.»

«Oled sa päriselt ka naistega tegemist teinud?»

«Kuule, sa oled ikka päris tola. Naistega vihun na... asja juba kuugendast k... aast peal.»

Ta varrukas libises tagasi, nagu randmel tätoveering.

«Lillakas sõõr ning selle sees nilbes poosis naine. Ta... kukas mu pilku ja tõmbas varruka päriselt üles.»

«Monus, eks?»

«Kuule, aga see on teil siin ju keelatud. Kust te värvi...»

«Ma heitis mulle ettevaatliku pilgu ja ütles vaiksemalt:

«... ja tiku nuhkima, tead. Sain kust sain, pole kellegi asi. Ema tõi kodunt, andis suust suhu edasi.»

«Püüdsin ükskõikset nägu teha.

«Valja sa ei kipu?»

«Mis seal parem on? Nojah, vahel võib ju j... s...»

«Ma tuln alles tagasi. Kinni rabasid, raisad, k...»

«Kus sa siis vahele jäid?»

«Ah, tead, tegime kuttidega vaikselt öllepeo, su... lask... öösel Klooga rongi. Tallinnas, noh. Vagun... on... peaaegu tühjad, hea mässata. Ühes kupees istus... tohman, tead, sihuke puhas ja klanitud, Soome to... jalas ja Rootsi jope seljas. Käratasime peale, et anna... ja tema hakkas kohe ennast lahti koorima. Karandi... tinas, isegi vastu ei julgenud hakata. Tegi mi viha, et... andsime teisele armetu koosa. Mis sa, raisk, oled siis nii... kõnn! Noh, tegime selle pasa paljaks ja läksime... vagunisse. Seal oli jälle üks leedi, tahtsime seda... öduke örna koha... pealt kōditada, aga üks raisk oli juba... allitsale alarmi andnud, see tuli ja rabas meid kinni, kolmekesi olime kah ainult, muidu...»

«Muidu oleksite jalga lasknud?»

«Loll. Me oleksime sellele mendile sihukese marjase... manginud ja ta rongi aknast välja visanud. Aga tal, karadil, oli karate selge, tegi meid ühe minutiga kutuks.»

«Vii et siin on kindlam?»

«Ei noh, iga raks, ole nagu kodus. Kui jälle tagasi... tuuakse, on süda kohe rahul. Vähemalt väike tamka ära... mangitud, siis on hulk aega täiem tunne olla.»

«Mis su vanemad ka ütlevad selle kohta?»

«Ei nagu muutus äkki tigidaks.»

«Mis see sinu asi on? Mis sina minu vanematest tead?»

«Ma küsin ju ainult...»

«Kusi vähem, elad kauem.»

«Ma ei olnud ähvardus, tolle kuueteistkümnendaastase... anarhisti» suust mõjusid need sõnad pigem naljakalt... nagu ikka vanainimeste tarkus laste esituses — kui ainult... ükskord ise polnuks naljast nii kaugel.

«Mul oli temaga vestlemise isu järsku kadunud. See,

mida ta rääkis, oli liiga jöhker, liiga nihilistlik, liiga inimlik. Olla kuueteistkümneselt niikaugel, et normaalsele maailmale, millest ta on isoleeritud, mõelda alati kui hüppeskäimise objektile, kus saab «tuhande ühe öö» veeta — nagu üks poiss oli alaealiste asjade komisjonis oelnud (Virginia rääkis) — see käis üle arusaamise. Too nooruk minu ees polnud lihtsalt halva teele sattunud poisike, vaid väljakujunenud nihilist.

Küsisin siiski veel:

«Kahe aasta pärast lastakse sind siit välja, mis kavatsed siis teha?»

«Eks näe. Pean korraliku peo maha, siis vaatama. Elada tahaks igal juhul jõukalt, mitte kopikaid lugeda. Ehk õnnestub kuskile juhtivale kohale pugeda, lihtsalt seks ma küll ei hakka.»

Tähendab, sa pead võimalikuks, et leiad siit ellu aetud tee, mis viib sind koguni juhtivale kohale?!

«Hea küll.» Tõusin, kutsusin teisest toast direktori taitja ja lasksin poisi tagasi tsooni viia

Asetäitja naasis peagi, seisatas uksele ja vaatas mu abivalmilt.

«Saite jutule?»

«Sain küll.»

«Ja mis mulje teil jäi?»

«Jube. Ja vastik.»

Asetäitja laskus mu vastu toolile ja ohkas.

«Kõiki tema sõnu ei maksa tõsiselt võtta. See praegune enesekindlus ja kõigele sülitamine — ma aiman, mida ta rääkis, ma tunnen juba teda — see on neil enamasti nurjeldatud roti hammastenäitamine. Jah, teiega rääkides ütleb ta ise ka, et mõtleb nii. Tegelikult aga on ta ummikjooksnud, õnnetu hing. Kogu tema trots tuleb ainult sellest, et ta ei taha oma õnnetust ühelgi juhul kellelegi tunnistada.»

«Millisest kodust võib niisugune poiss küll pärit olla? Asetäitja tõusis ja laks kapi juurde.

«Ma annan teile tema toimiku, lugege ise... Ma annan teile üldse ühe paki toimikuid, tutvuge, mõelge.»

Ta pani toimikud lauale ja tõstis kõige ülemise eraldi mu ette.

«Tema oma. Aga lugege tingimata ka teisi. See on tavaline grupp, läbilõikeline, nagu öeldakse. Ma tu-

unni parast tagasi, siis räägime, kui teil on mingeid küsimusi tekkinud.»

Ta väljus ja ma avasin tolle poisi kausta.

Tema vanemad olid kurtummad, neil ei olnud poisile mingit mõju. Kodus peeti pidevalt joomapidusid, poiss ja vaixsem vend viibisid kogu aeg juures, poiss võttis meist koguni osa — juba kaheteistkümneaastaselt. Ema ja isa jäid purju, kaotasid igasuguse reaalsustunde, aelesid ühis otse laste silme all.

Võtsin järgmise toimiku.

Ema on värvija pimedate ühingus, elab vabaabi elu juba neljanda mehega, nõudis ise oma poja erikooli saatmist, kuna ta ei saavat poisist enam jagu.

Kolmas. Ema vallaline, joob, tööluuside pärast mitmest kohast vallandatud, aga leidnud alati uue töökoha. Viieteistkümneaastane poeg joob koos emaga, siis määratseb, tikub emale kallale. Ema on mitmel korral miilitsat kutsunud, aga sealt ei tulda, vastatakse, et poiss on alaealine ja see on perekonna enda sisemine asi... Poiss varastab, pikka aega pole keegi midagi ette võtnud.

Neljas. Emal on teine mees, kes poissi ei salli. Poisil pole kusagil asu, tunneb ennast vabana ainult tänaval. Ema ja kasuisa tunnistuse kohaselt püüdis vägistada oma viieaastast õde. Poiss ise eitab kategooriliselt, õde ei anna mingeid arusaadavaid seletusi.

Vies. Ema on invaliid, poeg ei kuulanud absoluutselt ema, kasutas ema kallal füüsilist vägivalda, ema põgenes lõpuks vanema venna juurde, elab seal. Palus ise, et poeg saadetaks kuhugi niisugusesse kohta, kus ta ei saaks kellelegi kurja teha ja kus temast võiks ehk veel inimene saada...

Kuues. Ema parandamatu joodik, töö ei käi, elab tühiade pudelite korjamisest ja müügist. Toob igal õhtul mehi koju, ei tunne poja vastu mingit huvi, saadab enda rest pudeleid korjama, ähvardab poja toimepandud varguste eest üles anda.

Seitsmes. Ema on teise grupi invaliid, põeb viit rasket haigust. Elab pojaga koos ühetoalises korteris, poeg terroriseerib teda, korraldab ema silme all orgiaid, peksab ema taburetiga, lubab maha lüüa, kui ema peaks kelleleki tema tegudest rääkima. Votab ema invalidsuspensionit, vahel annab emale süüa, vahel mitte. Ema palub kõigest südamest teda pojast vabastada...

Aitab. Lõin toimikud kinni, panin uuesti virna ja jäin

tummalt istuma. Inimlikku jäledust on võimalik taluda väikestes annustes. Kui see langeb su peale lavilale, tekib lämbumise tunne.

Hästi, ma ei imesta, et sina tuuakse piiblid niisuguste kodudest, nagu nende kohta siit võis lugeda, kus ema pole enam ema, vaid keegi, kellele ei ole kagi nime antud. Aga teised? Need, kelle emad on korralikud inimesed, mõned pealegi raskesti haiged? Kust saab nende poiste jõhkruks ja rikutus alaseks? Neil oli ju kunagi ema soojus, hoolitsus, hää. Mis vus nad tanavale, mis kihutas neid seltsima heligaanide ja karjategijatega? Milles seisab pahelisus ja kalgikombed?

Puudsin laendust lerda, puudsin nendest poistest aru saada. Ja teadsin samas, et oma sügavas sisimas mõtlen ma hoopis millelegi muule: mis vus Bugiti niusaused lampa? Temal ei puudunud ju midagi, tal oli terve ja ükskondlikult reapi ja lugapeetud ema, talle ei keelatud midagi, mis võinuks teda huvitada. Miks leidis ta just Aivar Normaku ja Annika Linamäe, Esko Topperi ja jumal teab kelle veel?

Mu kõrvus kumisesid loendamatud siin ja seal kuulnud kinnitused: me oleme oma lapsed ara hellitanud, oma suures armastuses ja vanemaühkuses unustanud, et laste maast-madalast algav ülekülvamine kõigega, mil nad soovivad, arendab neis piiritut egoismi ja hoolimatust.

Me oleme unustanud, et laps vajab kodusoojust ja hellust, suhtleme lapsega ainult argiste ja asjalike toimetuste kaudu.

Me oleme unustanud seda ja teist, oleme teinud neid ja neid vigu, me ei tööta kasikäes kooliga, me — me — me.

Kõike seda on tuhat korda kuulnud. Ka mina olen kuulnud. Kas see on mind sügavamalt puudutanud? Kas me kõik sarnaneme tõesti piibli variseridega, kes ütlevad nutvat ja kahetsevat tolnerit nähes rahuldatult: jumal tänatud, et mina ei ole selline!?

Kust otsast peaks alustama võitlust selle tohutu ükskõiksuse, hoolimatuse, ainult endale mõtlemise vastu?

Ka see on demagoogia, sõnad, sõnad, sõnad. Ka see, kui me hakkame nüüd järsku kõiges iseennast suudutama, taome endale vastu rinda, raputame tuhka pähe. Kas nii sugune süüdistamine on labinisti aus? Me ütleme: see on enesekriitika. Aga kas me pole sealjuures ise täiesti tead

likud, et enesekriitika on parim ning tõhusaim kaitse võimalike rünnakute vastu? Kas see teadmine pole meis mustakünnete jooksul arenenud juba niisuguse taise, et me oma tööst kuskil aru andes lõpetame oma kavalalt üleshitatud sõnavõtu ikka ja alati lihtlabase, läbipaistva ja ometi tõrgeteta funktsioneeriva vormeliga: ma ei ütle, et minu töös poleks puudusi, neid on veel väga palju, ma pole pühendanud küllalt tähelepanu sellele ja sellele, pole kasutanud kõiki ressursse ja võimalusi veel paremate tagajärgede saavutamiseks, mul on esinenud enesega rahulolu ja saavutatul puhkamise meeleolusid, ma olen liiga pehmelt suhtunud väärnähtustesse, mida olen märganud...

Kõlab ilusasti, eks ole? Mida rohkem sa ennast piitsutad, seda vähem hoope saad teistelt — sa võtad neilt relvad. Ja siis? Siis antakse su tööle enam-vähem rahuldav hinnang, märgitakse tunnustavalt sinu sügavalt enesekriitilist hoiakut, avaldatakse kindlat veendumust, et sa suudad juba kõige lähemal ajal kõrvaldada kõik puudujäägid oma töös. Ja sa lähed oma töö juurde tagasi, pühid kergendatult laupa ning mõtled: seekord läks kõik normaalselt.

Kas me syudame seda teatrit, seda armetut komöödiat oma järeltulijate eest varjata?

Ja siis küsime endalt kohkumusega: kust on pärit meie noorsoo vapustav nihilism, ideaalide puudumine, tarbija-mentaliteet ja nii edasi ja nii edasi?

Meie eetika on muutunud koodeksieetikaks. Ametlikke koodekseid ei tohi rikkuda, see on meile vastuvaidlematu selge. Kõik, mis kirjas koodeksites, on püha ja puutumatu. Vähemalt ei tohi keegi ial teada saada, kui me oleme mõne koodeksi vastu eksinud. Aga meil igaühel on ka oma isiklik koodeks, mis käib üle kõige. Ja seda ei sõandaks me avalikult oma toa seinale üles riputada, veel enam, me pole tema peensustest ja nüanssidest sageli ka teadlikud, nii sügavale meisse on ta ära peidetud — ta ühelgi juhul ei saaks kogemata meie heakaalu kahelda.

Ulla avanes, direktori asetäitja ta taga.

«Hä jõudsite läbi lugeda?»

«Jah.»

«Endav eks ole?»

Võiksin. Ta noogutas, nagu oleksin ma ikkagi vasta

«Kui paljud on siit välja minnes tõepoolest paranenud?» küsisin siis. Ta vastas samuti nagu direktor:

«Pilt ei ole just eriti rõõmustav.»

«Kas teil pole siin natuke kole töötada? Kui te teate, et see on peaaegu perspektiivitu töö?»

«Te ütlesite õigesti: peaaegu. Aga selle «peaaegu» taga ongi need, kelle tõttu meie töö on vajalik. Ja peale selle — meie kool täidab ka ühiskondliku sanitari osa. Kui kõik need poisid oleksid vabaduses ja käiksid normaalkoolis, mis saaks siis normaalkoolidest? Pahed on neetult nakkavad, ühiskond peab ennast kaitsma, nakkusekandjad isoleerima.»

«Mind pörutas kõige rohkem nende kodude kirjeldus,» ütlesin mornilt. «Ma arvasin seni, et nendes vähestes artiklites, mis meil noorte kuritegevuse kohta ilmutavad, valitakse meelega välja ainult sellised laostunud ja väärastunud kodud... Aga kui palju on teil siin õiet. poisse, kes on pärit korralikest kodudest?»

«Suhteliselt vähe. Ütleme kümme kuni viisteist protsenti. Aga need poisid on kõige ohtlikumad.»

«Jah?»

«Allakäinud kodudest pärit lapsed on kuidagi nagu juba omaks võtnud fakti, et nad on ühiskonna heidikud, neid peetakse kogu aeg silmas, jälitatakse ja ahistatakse. Neil pole kunagi olnudki pretensioone millelegi paremale, nad otsekui teavad oma osa ja kohta elus. Välja arvatud mõned üksikud.»

«Nagu see, kellega ma juttu ajasin. Tema eesmärgiks on ennast täiskasvanuna juhtivale tööle poeetada, et saaks jõukalt ja muretult elada.»

«Jah, tema küll. Aga üldiselt ei looda niisugustest kodudest tulnud poisid suurt millelegi. Ma olen nendega ju palju vestelnud, enamik on kindel, et pärast siit väljumist algab neil lihtsalt pendeldamine vangla ja vabaduse vahel. Aga nood korralike perekondade võsud, nood on lepi nii vähesega. Nad ei usu, et mõneaastane siinviibimine vajutab pitseri kogu nende elule, vaid on kindlad, et tasub neil ainult siit pääseda ja kull isa ja ema hoolitsevad, et nad saaksid jälle jalad alla. Nemaad võivadki aastate pärast juhtivatele kohtadele pääseda, ja siit ei võta nad kaasa mitte karistatule omast mentaliteeti, et mis teha, niisugune on kord minu saatust, vaid pigem hulga kavalusi ja «elutarkusi», mis võimaldavad neil tulevikus koguni teisi šantažeerima hakata.»

Nii võiks minna Esko Topperil, mõtlesin kohe. Ja surun vägisi alla mõtte, mis kerkis kohe esimese järel: aga miks mitte ka Birgitil?

«Kas te lasete paljud ennetähtaegselt välja?»

«Kui neil on vanemad, kelle hoole alla neid võib anda, siis kuni kuuteistkümneaastaseks saamiseni. Orvud, see tähendab lastekodudest siia toodud poisid ei pääse ühelgi juhul enne kaheksateist, enne täisealiseks saamist. Kas paljud vabanevad ennetähtaegselt? Ma ütlesin, et ei. Te olete ise õpetaja ja teate väga hästi, et kedagi niisama süütute vempude pärast siia ei saadeta. Ja see polegi nii lihtne, nõuab pikki asjaajamisi.»

«Kas vanemad tunnevad nende vastu ikka pidevat huvi?»

«Noh, see oleneb vanematest. Üldiselt jah, käiakse vaatamas. Kuigi need külaskaigud ei lõpe sugugi alati hästi. Alles hiljuti käisid üks isa ja ema siin, pealtnäha viisakad inimesed. Lasksime poja koos nendega linna, nad lootsid poisi purju ja töid siis taksoga meile tagasi.»

«Millega nad oma tegu põhjendasid?»

«Ema ütles, et poisil on siin nii kurb elu, et nad tahtsid teda natuke lõbustada, aga tema pole viinaga harjunud, jäi mõnest napsist purju.»

«Kah ema.»

«Oh, me oleme hullemaidki näinud. Toovad külastama tulles kompotiga segatud viina lausa siia sisse.»

«Nii et üldine pilt perekondadest on kurb?»

«Jah. Teate, siin võib tähele panna veel üht reegli-pärasust: poistel, kes siia satuvad, on kas liiga noored või liiga vanad emad. Ma tegin ükskord natuke statistikat, selgus, et väga paljud emad olid sünnitades kuueleistkümne- kuni kaheksateistkümneaastased, osa jälle lugevasti üle kolmekümne, isegi üle neljakümne. Selles pole muidugi midagi mõistatuslikku — noorukestel on oma elu alles elamata, neil pole mahti ega tahtmist ennast lapsega siduda, nii need lapsed siis jäävadki omapead. Vanematel naistel jälle on kauaoodatud järeltulija vastu ohviarmastus, talle lubatakse kõik, muretsetakse kõik, teda kaitstakse kõigest jõust, ükskõik kas laps väärib kaitsmist või mitte.»

Mariannel polnud kumbagi põhjendust, ei liiga varast ega liiga hilist lapsesaamist...

Omaette probleem on teistkordselt abiellunud emade ja isadega. Väga sageli ei võta kasuisa või -ema last

omaks, hakkab teda isegi vihkama. Meil oli juhus, et üks naine sokutas oma kasupoja siia, kuna kartis, et mees ei hakka tema ilmaletoodud tütar nii palju hoidma kui seda poissi.»

«Ja isa ei astunud vahele?»

«Mis ta teha sai? Faktid olid olemas, poiss puudus koolist, hulkus, sest ei tahtnud kodus olla, tema ja kasuema vahele oli juba tekkinud vastastikune vihkamine. Tana-val sattus ta teiste hulkujatega kokku, need õpetasid alkoholi pruukima, ühel korral vedasid korterivargusele kaasa. Tema ei käinud kull sees, ainult valvas väljas, aga seadus ei tee sellisel puhul erist vahet ja kuriteost osa võtt oli ju tuvastatud. Poiss maanati kasuema pealekaami-se siia. Oma ema oli surnud, kaitset polnud, kuigi see-kord oleks ehk tõesti kaitset vaja olnud.»

«On ta veel praegu siin?»

«Jah, on küll. Nüüd ei vaja ta enam kaitset, nüüd tuleb teisi tema eest kaitsta.»

«Andke andeks, mu kasimus on vist rumal, aga... Teil on siin ju väga range distsipliin, kuidas on siis võimalik, et siin pekstakse ja terroriseeritakse üksteist?»

Asetäitja nagu tõmbus pilve

«Te lugesite eeskirjadest: iga kahekümne õpilase kohta kaks kasvatajat. Arvate, et nad suudavad kõike jälgida? Peksmised ja muud korrarikkumised toimuvad pealegi enamasti öösi, ja karjuda ei julge keegi, siis antakse rohkem.»

«Ja kaevata muidugi ka mitte?» tuletasin äsja nähtud «anarhisti» sõnu meelde.

Asetäitja raputas pead.

«Mitte mingil juhul. Me oleme nendega kõik ära proovinud, ahvardanud, meelitanud, miski ei aita. Ühel poisil löödi hiljuti käeluu katki, aga ta jäi kangekaelselt selle juurde, et hiilis salaja võimlasse, hakkas seal kangi tõstma ja kang kukkus käe peale.»

«Aga te teate ju, kes need terroriseerijad on, kas te ei saa siis nendega midagi radikaalset ette võtta?»

«Mida? Kui ohvrid ise tunnistavad üksmeelselt, et nad jooksid peaga vastu seina või kukkusid?»

Jah, peaga vastu seina, seda oli too poisski öelnud.

«See on ju irvitamine igasuguse distsipliini üle!»

«Pole midagi parata. Ei saa karistada süüteo eest, mida pole olnud, te mõistate ise ka. Enamasti ei hakka me neid

kannatajaid nii väga pinnimagi, me teame, et ülestunnis-lus laheb neile liiga kalliks maksma.»

Kogu mu olemus protesteeris niisuguse abitu olukorra vastu, aga ma mõistsin, et asetäitjal on õigus.

«Nad ahvardavad kõiki. Me saime ühe poisi kirja kätte, ta teatas emale, et kui see ei tule teda lähemal ajal külas-tama ja ei too talle raha ning suitsu, siis põgeneb ta ära ja teeb väljas niisuguse tembu, et emal tõusevad juuksed püsti.»

«Kuidas see kiri teile pihku sattus?»

«Ema tuli ja naitas meile, küsis, mis teha.»

«Ja mis te vastasite?»

«Soovitasime tal poisi ees kirja saamisest vaikida. Poi-sile ütlesime, et saime kirja sidejaoskonnast kätte.»

«Ja ema ei andnudki talle raha ega suitsu?»

«Raha andis, natuke, ütles, et rohkem pole kaasas. Suitsust ei tekkinud küsimustki, ema pole suitsetaja. Poisi otsisime pärast kohtumist viimse õmbluseni läbi, võtsime raha ka ära.»

«Iga ema nähtavasti pole nii mõistlik?»

«Mõistlikke on vähe, enamasti arvavad kõik, et meie teeme siin nende poistele liiga. Meie vastu on tõstetud tagedaid süüdistusi, et miks sellel või teisel poisil pole häid riideid ega jalanõusid, nemad, vanemad, maksavad ju poiste ülalpidamiseks. Nad unustavad ainult ära, et nemad maksavad riigile, mitte otse koolile. Kool varus-tab õpilasi oma võimaluste ja ressursside kohaselt.»

Väljast kostis samme, direktor ja Valve tulid koos.

«Õõbite siin või lähete Pärnusse?» küsis direktor. Pidin juba vastama, et kui võimalik, siis siin, aga Valve hütatas:

«Fi me sõidame Pärnusse!»

«Nagu soovite!» Direktor vaatas mulle otsa. «Ma kuul-m, et te tahate homme Kaagveres ka ära käia, ma ütle-m teie kolleegile, et võin teid autoga Tartusse viia, ma arvan homme hommikul nagunii.»

«Sis oleks ehk...» alustasin veel kord, aga Valve lõi-lis teadeti vahele.

«Ei, me läheme siit ära.»

Direktor tüpsis, ta kuimud tõneldes laiguti, siis ta tegi:

«Olge nii Peatute hotellis?»

«Jah» vastas Valve kiiresti.

«Ma sõidan siis kella teisme poiku seal laul. Tee on

pikk, peab varakult startima.» Ta vaatas kella. «On tell mind praegu veel vaja?»

«Ei, aitäh,» vastasin, mul oli sellest koolist ja kõigest äkki kõrini.

«Boss läheb muide kahekümne minuti pärast. Kui hakkate kohe minema, jõuate peale.»

Teel bussipeatusse hakkasin torisema:

«Sa oled ikka kange veksleid välja andma. Kes sulle ütleb, et me saame hotelli kohad?»

«Talvine aeg, küll saab!»

Saimegi. Öhtu oli varajane, oleks võinud proovida teatrisse pääseda, aga polnud tuju. Istusime tunnikese all restoranis, sõime õhtust, Valve rääkis oma muljetest, aga ma ei kuulanudki teda, kohmasin ainult «ahah», kui ta jutusse paus tekkis.

Läksime varakult magama, tundsin, nagu oleksin päev labi rasket tööd teinud. Igaks juhuks palusin administraatorit, et ta ajaks mind kella kuue paiku üles. Millal uinusin, ei mäleta, ärkasin aga kümme minutit enne kuut iseenesest.

11.

Sindi erikooli direktor oli igati täpne: üks minut puudus seitsmest, kui ta hotelli välisuksest sisse astus. Istusime autosse, Valve taha, mina direktori kõrvale. Kui olime juba tükk maad sõitnud, taipasin, et tal olnuks Sindist palju mugavam otse Tartu peale sõita, nüüd tegi ta meie pärast kenakese ringi. Vabandasin tagantjärele, mul oli lausa piinlik. Ta lõi käega.

«Kah asi, paarkümmend kilomeetrit rohkem või vähem.»

Sõitsime alguses vaikides, siis ütles ta korraks minu poole vaadates:

«Teil on mulle ehk veel mõningaid küsimusi? Teie kolleegiga vestlesime eile paris põhjalikult, aga teie ees pean vabandama, et mul polnud võimalik teiega kauem koos istuda.»

Nüüd oli mul selge, miks Valve eile õhtul minult eriti midagi ei pärinud — tal oli juba kõik oluline teada.

«Pole põhjust vabandada. Teie asetaitja valgustas mind üksikasjalikult. Siiski — mõnda asja küsiks veel.»

«Palun.»

«Ma lugesin terve paki toimikuid läbi. Öelge palun, mis peamised põhjused, mille pärast need poisid siia kooli saadetakse.»

«Meesugused. Enamasti pidev puudumine koolist, õhused, igasugustes keldrites ja punkrites ööbimised, eotmine muidugi ka. Seitsmenda-kaheksandast koolialates lisandub veel äritsemine. Ja peaaegu alati»

«...ne põlgus igasuguse töö vastu. Valetamised, pisi-õhused — kui hulgutakse niimoodi päevade kaupad, siis peab ju kusagilt ka süüa saama. Tekivad uued»

«...õhused peamiselt väljastpoolt oma kooli, väikestest näppad saavad suuremad vargused. Õlle- ja veinijoomine, lisandub mitmesuguste ametite nuusutamine. Ja ikka»

«...es teised süüdi: õpetajad, kaasõpilased, vanemad — need on — terve ühiskond. Lugemine on neil selge,»

«...õhused saavad nad just «Noorte Häälest» ja «Nõu-õhused. Õpetajast» innustust, seal ilmub aeg-ajalt artik-õhused. Kirjeldatakse õpetajate erapoolikust, lubamatuid õhused. Meetodeid. Ja ka vanemate patte. Kahe otsaga»

«...õhused ajakirjandus. Aga ega ole midagi parata, neist õhused tuleb kirjutada.»

«Peamised konfliktid tekivad siis ikka kooliga?»

«Kooliga ja koolis. Enamik on koolikollektiivis kas tõr-õhused. Üldkorras või vastupidi, türanniseerivad klassikaas-õhused. Vanemad on siiski ulekaalus. Lärmakad, mõnikord»

«...õhused husterikud, terroriseerivad väiksemaid ja nõrge-õhused. Pommivad raha. Käituvad jõhkralt nii kaasõpilaste õhused. Õpetajatega, viskuvad ühest meeleolust teise.»

«Mingeid erilisi huve pole neil vist kellelgi?»

«Oh, miks mitte. Videod, «motikad», importesemed, õhused. Ik, mis võimaldab ennast teistest kõrgemale seada, õhused. Uleolekut tunnetada.»

«On nad psüühiliselt täiesti normaalsed?»

«Suurelt osalt küll. Kuigi on ka niisuguseid — ja õhused. Üksikuid — kes on psühhoneuroloogiahaiglas ravil õhused. Nad ja seal arvel. Vaen õpetajate vastu tuleb põhi-õhused sellest, et nad ei saa koolis hakkama. Algul nad õhused. Enamasti poevad vanemate õpilaste ees, kes juba peaaegu õhused. Natult suitsetavad ja joovad, siis, hulkuma hakates, õhused. Allakäinud noorte ees, lõpuks omandavad nende õhused.»

• kombed ja autoriteedi, nõuavad juba teistelt en- pugemist. Muide, üks omamoodi detail — väga j- neist vihkavad neile antud iseloomustuste järgi erli- füüsilist tööd.»

• «Noh, seda võib öelda ka paljude täiskasvanute k-
• «Eks nad nendelt võtagi eeskuju. Sarnane otsi-
nast, vana lugu.»

Sõitsime mõnda aega vaikides, siis ütles ta mõne

«Suurel osal meie poistel on lausa imekspä- organisaatorivoimed, silmapaistvad juhiomadused. te tele roobastele suunamise korral võiks neist palju olla. Aga seda kas pole osatud teha või pole tahet. Mis me ikka salatseme, pedagoogide hulgas on ju küllaga üsna ükskõikseid ja põhiliselt omaenda he- mõtlemaid inimesi. Ja lähevadki need organiseerim- juhtimisvõimed isevooluteed, kergema vastupanu s- Tavalises koolis tulevad need poisid oma eluga mõn- hiilgavalt toime: nõrgemad teevad nende eest kõik « töö» ära, annavad raha, teevad käsu korras kodused anded valmis. Kodus terroriseerivad need «bossid» n- maid vendi ja õdesid, lasevad ennast teenida. Nii s- nad varakult «ülemusetunde» kätte. Kui nende s- kuulata, annavad kere peale, maksavad ükskõik vahenditega kätte.»

«Selles on ju põhiliselt ikkagi kodud süüdi ei tohiks niisugune jõhkrus ja ülekohtus varjule j-

«Eks muidugi. Kuigi ma ei oska midagi kindlat meie saame nad juba võrdlemisi valmis «produkti kätte. Algul teame me nende kodudest väga vähe, seda, mis on iseloomustustes kirjas. Eks te tea ise- das neid iseloomustusi tehakse. Aga kui vanemad i- vad siin külastamas käima, siis saame muidugi ne- gema pildi.»

«Ma lugesin ja kuulsin eile nende vanemate koht- peo l- ritavaid fakte»

«Nojah, mis neil siis enam, siin oleme juba meie ei oska nende poegade l- ad omadusi raha ei oska rakendust lei- teeme üle- hut kasutame, piinane ei m- ta, et n- te poegade tegehvast remontima k- kooli praaki»

«G- entiline kodu mak- b ka midagi.»

«Kes te ütlesite seda k- sis, kui oleksite pra- nud külastamas oma poega?»

• istuse võlgu, ta laskis mul ennast koguda ja

ei saa ometi nii tobedaks minna, et võtame noortelt asuguse vastutuse ära. Õppimise eest ei pidanud enam ammu vastutama, iga debiilikki teadis, et talle n- kahtesid välja, et nende kolmedeks venitamine n- enda mure. Nüüd kipume neilt võtma ka kaitumise eest. Aga mida me neilt siis üldse uame või saame nõuda? Me suhtume viie- tkümneaastastesse poistesse ja tüdrukutesse nagu stesse, kes ei tea elust veel midagi. Samal ajal l neljateistkümneaastasel kriminaalkoodeks juba teab täpselt, mida tohib ja mida ei tohi ja kui b- pingi seaduserikkumise eest»

neie?» küsisin veidi tõredalt.

need suured suupruukijad, kes nimetavad ennast aks või vähemalt ühiskonna esindajateks. Mis teoretiseerida, nemad ei anna ühegi viltukasva- nooruki eest vastust, see pole nende ülesanne.» muga tuli tahes või tahtmata nõustuda, teadsin, et see just nii. Meenus Arvo Valtoni vana novell «Süüdistus- milles noor mees teeb seltsimehelikule kohtule et tema huligaanitsemites on süüdi kollektiiv, pole hoolitsenud tema kasvatamise ja suunamise

• ikkõige tuleb hakata uuesti sellest peale, et me teeme noortele elementaarselgi määral arusaadavaks, mis vastutustunne ja et see peab olema ka neil endil, k- ei taha ega peagi nende sigaduste eest kann- Neid pole ju kes teab kui massiliselt, enamik noori ab ja mõtleb normaalselt.»

• ütlesite ju ise ka, et remondite siin kodu ja kooli k- järelikult leiate teiegi, et kodu ja kool on nende astumises süüdi.»

Ala pole seda tõesti eitanud. Aga kogu vastutust k- kaela lükata pole ka õige, millegi eest peab nooruk vastutust kandma.»

• teie koolis siis kannabki?»

• Veel enam, siin kannab ta vastutust ka nende k- rijate ja kõnetarkade eest, kes pole osanud talle l- ajal vastutustunnet sisendada.»

• ka meie eest tähendab.»

• ka teie eest. Kui midagi juhtub, kutsutakse kohe ema k- kooli, las nemad tegelevad oma võsudele vastutus-

tunde sisendamise. Nende reaktsioon on ka täiesti mulik: kus on õpetajate silmad, meie anname oma teie hoole alla, miks te ei valva nende järele nagid ja kohus?! Sedasama juttu raagitakse valju hääle kodus, poiss kuulab pealt ja nii ta omandabki vabaturjdetuse. Nüüd on moes leierdada: vaba kasvatus ei tea, mida mõtleb selle «vaba» all üks või teine vanem, aga mida poisid seda kuuldes mõtlevad, on vabadus, tähendab, võib kõike teha. Enne kui lastes vaba kasvatust ülistada, peab neile selgeks tegemise asi on vabadus sisuliselt.»

Raakisime terve tee, ma mõtlesin, et ka meie niimoodi targutades ainult tuhipaljad teoreetiliselt. Siiski, tema kohta ei saanud seda päriselt öelda tegutses, tema püüdis — hilinenult küll, aga siiski oma kasvandikele vastutustunnet sisse pookida. Ja jäid ka tema käed lühikeseks: sellesamas erikoolis režiim meenutas mitmeski suhtes vanglat, rikuti korda — terroriseeriti nõrgemaid, leiti võimalusi seks ja toksiliste ainete nuusutamiseks. Nende teadvuses tähendab vastutus ainult karistuse kaardisisekukkumise puhul. Ei, mitte ainult nende tehes. Alles ma ju mõtlesin neid toimikuid lugedes tuvanute hirmust olla tabatud mõne ametliku korrikukkumiselt. Või kust on tulnud niisugused igihaljad kaanud nagu «He пойман, не вор» ja nii edasi? Iga kasvatu teab ammugi, et ei karistata mitte soom teo, vaid sisekukkumise eest; see igivana ment ajab ka tänapäeval agarasti võrseid.

Tartus jätsime hüvasti, direktor vaatas meile otsa ja ütles:

«Ma tahaksin väga, et teie kaigul oleksid käega tavavad tagajärjed, et sellest oleks kasu vähemalt endale. Ja teate mis? Kui see teie poiss (nahtava Valve talle Eskost rääkinud) ei ole veel päris huke, teil on pisutki lootust teda õigele teele pöörata, saate teda meile. Uskuge, ka nendest poistest, ole veel sugugi paadunud, tunnevad väga paljud sattudes, et nad on nüüd nagu normaalsest ühiskonnast välja tõugatud, ja teevad sellest olukorrast vastavastused. Löövad trotslikult käega kogu ühiskonna tema seaduste ja normidega. Kaaluge väga tõsiselt kui langetate otsuse.»

«Kui me ei kavatseks kaaluda, poleks me teile ta

Ma usun.»

Surusime tal kätt ja jäime Valvega Tartu bussijaama alla seisma.

«Tuleb sõiduplaani uurida,» ütlesin. «Kaagverre on siit paarikümne kilomeetri ümber, ma vaatasin kodus kaarti.»

«Lahme sinna ka taksoga,» ütles Valve. «Ma ei taha bussiga sõita, mul on kogu aeg tunne, et kõik teavad, et me laheme, ja peavad meid mõne sealviibija vanemateks.»

Taas oli temasse pugunud see pelgus, mis meis oli tekkinud juba Pärnus taksojuhi pilku nahes.

Sõidame pealegi.»

Taksojuht on vähemalt üksainus inimene.

Taksot tuli oodata kaua, lõpuks ta siiski tuli. Kohale jõudsimine ruttu. Auto peatus väikese ühekorruselise maja ees, mis osutus pääslaks. Rääkisime oma tuleku eesmärgi keskealine naine, kes osutus alaealiste asjade inspektoriks, võttis meid sleppi ja viis paaslast läbi. Nüüd meid meile ees valge hoone, midagi vana mõisamaja või muinargsetel aastatel ehitatud kultuurimaja taolist. Suunati me direktori kabinetti, kus meid võttis vastu hallinukker-tõsise näoga daam.

Daam kuulas meid ära, noogutas heakskiitvalt ja ütles: «Ma arvan, et teil on kõige õigem alustada toimikutest. Ma ei anna meie kasvandikest küll terviklikku pilti, põhjaliku sissejuhatuse küll. Siis, kui soovite, võite minuga raakida.»

Meid viidi tagasi pääslasse, see polnudki nii väike ruum, seal jätkus ruumi päris mitmele toale. Alaealiste inspektor kutsus meid oma kabinetti, pani istuma otsis kapist virna toimikuid.

«Te Sindis juba olite, siis pole vist tarvis teile nende teate kohta mingit õpetust anda, lugege ise. Mind huvitab pange tahele, mina teen oma laua taga oma tööd. Sindiski jääb arusaamatuks või tekitab küsimusi, siis kirjeldage julgesti.»

«Ma arvan, muist kaustu enda ette, teise paki andsin teile.»

«Sindiski, huvitas mind ka siin kõige rohkem küsimus, mille eest siia saadetakse, kes olid need noored enne erikooli sattumist.»

Lehitsesin toimikuid, nendest vaatas vastu ühesugune meenutav maailm.

Kuueteistaastane keskkooliõpilane. Korraldab ja pidusid nelja- ja viieteistkümnendaastaste poistega, on neile «elutarkusi». Pressib neilt raha välja, poisid võtavad komant mõnikord ka majalt. Viimase korraldusid poisid, kes õppisid kutsekeskkoolis, tudriku oma uhis lamistada, jootsid taalesti purju, olid temaga melkest sugulises vahekorras. Siis tassisid alasti teiste WC-sse magama ja kutsusid komant nendele WC-s magama, keegi plika, kes ta on võinud teha, nemad ei tea. Rudest oled talle rüüa, nendele visatud, keegi on saapaga talle sõja teinud, poisid

Mis emad neil küll on?»

«Te lugesite ju.»

«Ja kool? Kuidas saab alaealine tüdruk pidevalt koolist puududa, ilma et midagi ette võetaks?»

«Võeti ju, tüdruk on praegu siin.»

«Nüüd, kus asi oli juba pöörasusteni läinud! Kas kooli puudub siis igasugune ülevaade nende tüdrukute koolist?»

«Tehke toimikud uuesti lahti, lugege koolide antud iseloomustusi.»

Talitasin tema soovitusel järgi.

«Isa on joodik, ema mitmel korral tööluuside poole vallandatud. Kaklevad kodus tütre silme all. Mõlemad töötavad praegu, töö juurest märkusi ei ole. Majanduslik olukord on normaalne, tütrele ei ole millestki puudu. Kodune õhkkond on normaalne.»

Kes on õpetaja, kes kirjutas niisuguse iseloomustuse, pani sellele oma käe alla?!

...Kõik iseloomustused olid koostatud bürokraatlik hoolikusega, igale ettenähtud küsimusele antud kohustuslikult vastus — asjalik, emotsioonideta, lakooniline külm. Ma ei kohanud peaaegu ühtki, millest võinuks varem lugeda õpetaja-klassijuhataja tõsist muret oma õpilaste pärast. Ma ei leidnud kuskilt halvale teele sattunud tüdrukute põhjalikku tutvustamist, tema individuaalsuse analüüsi. Kas hulkus? Hulkus. Kas tarvitas alkohoolsid jooke? Tarvitas. Kas oli? Oli. Kas tegi? Tegi...

Rusuv, masendav, vihale ajav. Ühest kaustast hakkasid silma iseloomustused tüdrukule, kes oli juba kolme aastat alaealiste asjade komisjonis arvel olnud. Igal aastal esitati sinna koolist uus iseloomustus. Uus? Ei. Ma kõrvutasin neid kolme iseloomustust: kaks viimast olid sõna-sõnalt esimese pealt maha kirjutatud, kuigi igal aastal esitamise vahet oli terve aasta! Klassijuhataja polnud vaevunud muutma ainsatki silpi, ainult kirjutamise kuupäev ja aastanumber olid erinevad...

Kes kontrollib neid iseloomustusi, võrdleb teadmiste aastatel antutega? Vist mitte keegi. See kõlab absurdne, aga nii pidi see olema, põlnud ju võimalik, et niisuguse asja ei märgataks!

Formaalsus. Kõik need iseloomustused olid üdini formaalsed. Nagu needki, mida kirjutatakse inimestele, kes tahavad välismaale sõita: poliitiliselt ustav, moraalselt kindel, salajastele dokumentidele juurdepääsu ei ole...

Ükskõik, kas avalduse esitaja on juhtival kohal või koristaja, kas ta huvitub poliitikast või mitte. Formaalne tulem nõuab nende vastuste andmist ja need ka antakse. Siin täideti täpselt samasuguseid formaalsusi, ja need dokumendid — need olid ju dokumendid, kuigi mõistus tõrkus neid selleks nimetamast! — said aluseks inimese saatuse üle otsustamisel, võisid seega osutada tema lõpliku allakäigu takkatõukajaks ning põhjuseks!

Samas mõistsin, et tegelikult ei otsustata kellegi saatuse üle otseselt nende paberite põhjal. Ei, need iseloomustused on antud inimestele, kelle kohta on otsus juba langetatud. Kool on oma otsuse teinud, lõpliku otsusekoha võtnud, noor tütarlaps on maha kantud, nüüd tuleb otsus ainult korrektsesse kantseleikeelde vormistada, vormistada nii, et kõik, mida tollelt dokumendilt võib lugeda, oleks absoluutses kooskõlas varem vastuvõetud otsusega, tõendaks ja kinnitaks, et see oli õige.

Niisiis püütakse säärase iseloomustuse abil ainult otsust teha, aga unustatakse mõelda noore inimese tulevikule. Unustatakse, et iseloomustus saabub koos tütarlapsega siia, erikooli. Kuid siin pole siiski vangla, siin on kool, kus püütakse teha kõik, et eksinu õigele teele tagasi juhtida. Aga kuidas on võimalik niisuguse iseloomustuse järgi selgusele jõuda, millest tuleks alustada, milliseid mõjutusvahendeid kasutada, kellega on üldse tegelemist, missugused konkreetse iseloomuomadused tal on, millised võimed, milline tundemaailm, millised nõrkused?

Kas oleme meie Valvega tõepoolest erandid? Kas ma ei seda oleksime, kui Birgit ei oleks minu tütar? Ma ei ole sinu kõigesti tahtnud vastata, et oleksime kull, et mina oleksin igatahes kindlasti, et ma oleksin siia tulnud ka siis, kui tegemist olnuks ükskõik missuguse teise minu klassi tüdrukuga. Et ma poleks talle ilalgi sellist langetut iseloomustust kirjutanud. Aga oli see ikka nii? Mu mõtted katkestati, tuppast astus direktor.

«Kui soovite, võite nüüd mõne tüdrukuga vestelda.»

Valve tõusis kohe, mina jäin kahevahel olles istuma. Ma ei tahtnud neid tüdruke näha.

«Mine üks, sa ikkagi naisterahvas,» kohmasin. Valve vaatatas mind imestunult.

«Birgit on ju sinu klassist!»

«On küll. Aga mine siiski üks. Sindis vestlesin tolle poisiga ju mina, kuigi Esko on sinu laps.»

See iseenesest kohmakas ja demagoogiline põhjen mõjus ometi. Valve kehtas õlgu, ütles: «Nagu soov ja läks koos direktoriga välja. Istusin veel mõne aja kides siis aratas mind mõtetest inspektori küsimus:

«Kas teil on plaanis oma koolist kedagi siia saata?

Ma poleks tahtnud sellele vastata, aga keerutada piinlik.

«Jah, niisugune mõte on.»

Inspektor viitas toimikutele:

«Ka midagi taolist, jah?»

«Peaaegu.»

«Kui vana ta on?»

«Sai kuusteist.»

Birgit sai kuusteist küll juba sügisel, aga millegipärast tahtsin teda nooremata välja pakkuda.

«Joo, aaleb meestega?»

«... Jah.»

«Vanemad on olemas?»

«Ema. Lahutatud.» Andsin ühesilbilisi vastuseid, tahtmata üksikasjadesse laskuda ega ka mitte valetada.

«Korralik naine?»

«Jah.»

«Mida tema ütleb?»

«Võitleb vastu.»

«Hm. Tavaliselt on vastupidi, emad tahavad ise, tutar toodaks siia.»

«Tema ei taha.»

«Kas see kestab tüdrukul juba kaua?»

«Teist aastat.»

«Siis ei saa ema temast enam jagu. Uskuge mind, on kogemusi. Ei saada jagu kahe-kolmeteistkümnepäevastki, saati siis kuuteistkümnepäevastki.»

Vaikisin viivu, küsisin siis:

«Õelge, mida need tüdrukud siin endast kujutavad?»

«Ajasin Sindis ühe poisiga juttu, see, mis ta rääkis, oli salt vapustav.»

«Miks te ei lainud oma kolleegiga kaasa? Oleksite nainud.»

Jäin vastuse võlgu. Hea meelega oleksin sellele sõna paatsele ning tõsisele naisele karjunud: see on minu tütarkellest me rääkisime!

«Mida nad endast kujutavad?» kordas inspektor sõnu. «On igasuguseid. Muide, ka niisuguseid, keda ma ei oleks siia saatnud.»

«Kas te ei saa keelduda?»

«Neid asju otsustatakse mujal. Meil on küll vastuvõtukomisjon, kuhu kuuluvad direktor, arst ja mina. Aga see on lihtsalt formaalsus. Kes on siia saadetud, selle peame ka vastu võtma.»

«Kuidas nad siin käituvad?»

«Kuidas nad käituvad... Igamoodi.»

«Kas siin kah... tätoveeritakse ja...»

«Ei, seda oleme suutnud vältida, tüdrukutel pole see eriti moes. Aga nad teevad midagi muud. Näiteks kraabivad terava esemega oma käsivartele ja jalgadele haavad, millest jääb hiljem järele selgesti nahtav arm.»

«Haavad?» jahmusin. «Milleks?»

«Eks vist selsamal põhjusel, miks poisid tätoveerivad.»

«Ja te ei saa seda takistada?»

«Igamoodi? Igatüüpi ei saa ju kõikjal järel käia.»

«See on ju... absoluutselt arusaamatu!»

«Ma olen nendega rääkinud. Küsisin, kas nad kavatsevad kunagi mehele ka minna, nad vastasid, et igal juhul, need armid pidid asja põnevamaks tegema.»

«Kas nad muidu ikka hoolitsevad oma välimuse eest?»

«Omavalgust jah... Värvivad juukseid, värvi tuuakse neile salaja sisse. Kõrvarõngaid ajavad taga, muid ehteid ka.»

«Kas see ei ole keelatud?»

«Keelust ei küsita.»

«Kas neil... on ka vaimseid huvisid?»

«Ei saa öelda, et poleks. Meil on energiline eesti keele õpetaja, see teeb nendega näidendeid, korraldab kirjanikusõhtuid. Kõiki ei saa küll kaasa tõmmata, aga peaaegu kõiki siiski.»

«Kas te võite neid, kes siit välja lähevad, lugeda paratamatult?»

«Ei, see on võimatu öelda. Kui keegi käitub meil korralduslikult, siis pole see veel tagatiseks, et ta ei tee siit pääses uuesti saja kaheksakümne kraadilist pööret. Teile hakkas ehk silma, et mõnel tüdrukul on siin kirjas ainult õnnetused, mingeid korrarikkumisi ei esine. Aga see ei ole tõda, et nad oleksid ennast sisemiselt muutnud. Meil on ka end sageli vaos ainult selleks, et enne tähtaega saada, vähemalt viimane klass normaalkoolis lõpetanud, mis saab puhta küpsustunnistuse.»

«Kas teie tunnistus on siis kuidagi... määratud?»

«Näe seda. Aga annuaksi asjaolu, et tüdruk on lõpetanud.»

nud kooli Kaagveres, jätab talle eluaegse pitseri. Aga kippuge meid Sindiga võrdlema, poistel on teinud neile antakse hiljem paljugi andeks. Tudrukutel on m. küles. Ega teiegi pool räägita meist muud, kui et Kaagveres on linnukeste kool. Õigus?»

«Õigus... Õelge, kas teil tuleb siin enesetapmist ette?»

«Katseid on tehtud. Aga väga harva, ma olen siin ju palju aastaid ja mäletan ainult üksikuid juhtumeid.»

Esitasin talle nüüd sellesama küsimuse, mille — ku teises vormis — oli minule esitanud Sindi direktor:

«Kas te oma tütre laseksite siia saata?»

«Kui vähegi võimalik, siis mitte. Noh, kui asjad liiga kaugele läinud... sel juhul ei aitaks minu vastuseisimine enam midagi, siis otsustavad teised. Aga kui pisutki loodaksin, et saan temaga veel ise hakkama. Teie ei saadaks oma tütart ju vist ka, eks?»

Oma tütre pärast olengi ma praegu siin, pidanud ausalt vastama, aga need sõnad ei tulnud mul üle huult.

«Ega vist...»

«Noh, näete. Seejuures olete teie mees, meestel pole kunagi niisugust suhet oma lapsega kui emal. Ema pole emaks, kui ta on vähegi normaalne inimene. Mees võib mõnikord oma lapsesse ka päris erapooletult suhtuda, olen selliseid isasid näinud, naine mitte kunagi. Kui ta on naine selle sõna tõelises mõttes.»

«Kas ka teil on siin palju väga noorte emade lapsi?»

«Ka? Ah jah, te mõtlete Sindit. On küll. Meil on koguni niisuguseid tüdrukuid, kelle emad viibisid n. viisteist aastat tagasi ka ise siin. Muide, ma näitan teile midagi.»

Ta avas oma laeka, tuhnis seal natuke ja võttis välja väikese kaustiku, millele oli alles väljakujunemata kirjad kirjutatud:

«Allakaik.»

«Selle kirjutas üks meie õpilane. Väidetakse, et ta olevat veidi kirjandushikku soont. Lugege, see annab teile ehk ka mingisuguse pildi.»

Avasin kaustiku. Algus oli tavalise keskpärase koolikirjandi moodi, libistasin pilgu kiiresti ridadest üle. Minategelane otsustas ühel päeval, et ei lähe kooli, kuna ta õppis seal «üsna hästi». Ta kohtas sõbrannat, koos hulguti tänavatel, käidi mingite tuttavate pool. Öhtuks minis koju. See kordus teisel ja kolmandalgi päeval, siis tekkis

«kampa juba ka poisid. Need hankisid kuskilt veini ja m. lõpuks tuli öhtu, mil minategelane ei lainudki m koju.»

«dasi kulges kõik juba tavalist, tuttavat rada:

Ax lukustas autouksed ja sõnas lühidalt: «Lähme.» Laksime ümber nurga ja läbi väikese koridori, mööda kitsast, pikka treppi üles. Koridor haies rottide ja veel millegi järele. Viivian helistas kella ja uksele ilmus Velda. Ta oli natuke imestunud, aga kutsus meid kohe sisse tal ollagi seltskond koos. Laksime tuppa, seal istusid kaks poissi, nende nimed olid Toomas ja Marko, ja üks tüdruk, kes kohe ära läks. Laud oli kaetud, seal oli uht-teist. Paar «Vanakat» oli lahti tehtud, paar tükki seisis akna-ua kõrval külmkapil. Üks pudel oli neil kolme peale juba tühjaks joodud. Toomas pakkus mulle suitsu, ma polnud enne suitsetanud, aga võtsin vastu, panin põlema. «Ära laskama, aga ma pidasin vapralt vastu. Siis valati kausid jälle täis ja me hakkasime jooma. Niimoodi j. me ja lobisesime päris kaua, siis oli vaja magama. Anna Velda läks Toomasega teise tuppa, Viiviani viis Marko kööki, mina jäin Axiga sinnasamasse. Ax hakkas muld kohe riideid maha kiskuma, ma ei pannud vastu, olin keskmiselt purjus ja ega ma tahtnudki eriti vastu panna, lasksin end paljaks koorida...»

Lõin kaustiku kinni ja vaatasin enda ette lauale.

Mõtlemapanev polnud see, millest siin kirjutati, vaid kuidas seda tehti. Panin suitsu põlema, siis me joime, siis hakkas Ax mind riidest lahti võtma. Seda kirjutatakse neljateistkümnenda aastane tüdruk — tiitel-... telt nime alt võis lugeda: «Sünd. 24. augustil 1971.» «Kas ta püüdnud oma lugu kirjanduslikumasse vormi panna, kas või mõnda looduskirjeldust kuhugi vahele poetada, pisutki väljamõeldist kasutada, oleks see ehk vähem masendava ja rämpse mulje jätnud. Aga kõik oli kirja pandud kõige ehtsamas kuivas protokollistiilis, tüdruk loetles sündmusi ja tegevusi nagu kõige tavalisemaid nähtusi, refereeris kujutletavale lugejale ainult seda, mida tehti, laskumata hetkekski mingitesse tundmustesse või arutlustesse. Olime, tegime. Kõik. Ma ei pannud vastu, olin keskmiselt purjus ja ega ma tahtnudki eriti vastu panna. Umbes samuti kirjutas üks Prantsuse kuningas majandeid tagasi oma päevikusse: vilets päev, midagi erilist ei juhtunud, vihma tõttu jäi Grève'i väljakul hukkamine ära...»

Kuidas sai kõik juhtunu neljateistkümne aasta eest? Kuidas sai see kõik nii igapäevane ja tavaline? Kuidas sai see kõik nii igav? Nendest rääkisid kõik tütarlaste ja tütarlaste vanemad. Kuidas see kõik saigi? Nagu leidis hoolil puud rüüa. Huvita, ilma põlvkonnata, rääkima või viimast. Nagu oleks tahtnud öelda: näete, see ongi minu elu, see sugune ta on, ega ma hooli temast isegi, aga midagi parimat ei oska ma välja mõelda, ei tahagi.

Inspektor märkas, et ma ei lugenud enam, ajas toolil sirgu ning märkis:

«Noh, mis te ütlete? Muide, selle tüdruku ema temast ainult viisteist aastat vanem. Istub praegu vangivarguste ja sissevõtmiste eest.»

«Teda ei saadetud omal ajal siia?»

«Ei. Kooliajal ei teinud ta midagi seadusevastast, napp lapse tõi ilmale, ema kasvas seda, tüdruk tuli kooli ära, läks kuhugi kauplusse tööle, vist taarapunkti abil seks, seal teenis päris korralikult.»

«Isast ei tea midagi?»

«Teame küll. Isa oli lahku läinud, elas kuskil teises linnas.»

«Ei, ma mõtlen selle tüdruku isa, kes praegu siin on ja selle loo kirjutas?»

«See on tüdruku emast mitu aastat vanem. Kui laps sündis, siis kolis nende juurde elama. Abielluda napp muidugi ei saanud, aasta hiljem oleks ehk eriloaga saanudki, aga ju neil polnud selleks tahtmist. Meie tüdruku vanaema suri paar aastat tagasi ootamatult ära, siis said nad kogu korteri endale. Ja möödunud suvel pandi see kinni, nüüd elab mees seal üksinda. Muide, tüdruku vaatamas, regulaarselt. Aga tema suusaatmisega oli see kohe nõus. Ütles meile, et las istub siin valve all, ma astub varakult ema jälgedesse, lendab kah vangi, siis silmad häbi täis.»

Silmad häbi täis. Kas sel mehel praegu ei olnud silmad häbi täis?

«Tüdruk on siin korralik?»

«Keskmiselt. Kartsas ei ole istunud, vaikselt muidugi on saanud.»

«Mille eest nad teil kartsa satuvad? Ekkagi tütarlapsed ega nemad siis üksteist peksa?»

Inspektor võttis oma laualt ühe paberi ja andis muile.

«Tutvuge. Ühe tüdruku seletus, kelle me eile distsipliinaartuppa panime.»

Seletus oli lakooniline ja niisama kiretu kui tolle teise.

Igav oli, hakkasime norima, vedasime ta esikusse ja peksime läbi.»

«Kui vana ta on?»

«Viisteist.»

«Ja kuidas nad siis peksid?»

«Kuidas ikka pekstakse. Nõnda, et too teine tüdruk kaib täna ringi, pool nagu kinni seotud. Ühe hamba löid kah välja.»

«Neid oli siis suur kamp?»

«Kolmekesi. Teised hoidsid toda tüdrukut kinni, tema peksis. Nii ta vähemalt vaidab.»

«Arvate, et võttis peksmissüü üksinda enda peale?»

«Tundub küll, siin on ju kah omamoodi röövliõilsuse moment mängus — üks kõigi, kõik ühe eest.»

Andsin seletuse tagasi.

«Kas see peksasaanu ei hakanud valetama, et kukkus vastu seina või trepikäsipuud?» küsisin Sindit meenutades. «Sindis tehakse nii, keegi ei julgenud seal kellelegi kaevata.»

«Ega ta ei kaevanudki. Hakkasime terve grupi ees uurima, mis tal viga on, ta keerutas siia ja sinna, ise naost punane. Siis astus too peksja ette ja käratas, et mis te talt pinnite, mina ehtisin ta lõusta ära.»

Kordasin tüdruku sõnu:

«Igav oli, vedasime esikusse, peksime läbi.»

Inspektor raputas pead.

«Selle taga võis olla muudki, aga seda juba välja ei pressi... Ja ometi on nad kogu oma metsikusest ja rikutusest hoolimata puhuti lausa vapustavalt naiivsed. Meil kais siin hiljuti üks kunstnik nendega kohtumas, nad piirasid ta pärast sisse, katsusid salaja tema kleiti ja hantseid... Nagu väikesed lapsed.»

Lapsed nad ju ongi. Kõige peale vaatamata. Füüsiline rakupsus ei eelda ju veel vaimset küpsust.»

Ma ei imesta neid tüdrukuid, kelle ema magab nende oma juhuarmukestega ja tõmbab ise tütre kahva. Aga mis ajab täiesti korralike emade lapsi sellele?

Liigne korralikkus, liigne järelevalve, usaldamatus. Ei oska öelda. Tõsi, niisuguseid näiteid on ka. Ema — muidugi — valvas tüdruku nagu vangivaht, keegi ei tulnud tüdrukul külas käia, ma mõtlen muidugi eeskätt selle, tütar ise ei saanud ka kuhugi külla minna ilma

emata. Ühesõnaga, keelatud suutäis tehti nii ihaldatavaks, nii kattesamatuks, et kui avanes esimene võimalus, siis polnud pidureid enam üldse... Aga need on harvad juhtumid, praegu on üldiselt valdavaks saanud üsna vabameelne kasvatus.»

Jah, nii see on. Birgitilgi käisid koolivennad ja -õed külas, ta ise käis teiste juures, ema teadis, kus ta käib (või ei teadnud siiski?), nägi küll, et tüdruk tuli vahel hilja koju, aga usaldas teda. Või polnud see usaldus, vaid ainult tahtmine usaldada ja uskuda? Või ehk piirdus kõik üksnes murega, et keegi võõras ei saaks midagi teada?

Saadi. Ja saadakse vist alati. Kui sulle kõike lubatakse, kõik sinu tembud maha vaikitakse, siis kaob ettevaatus ja kartuse impulss nähtavasti täielikult.

«Kartsas istutakse teil tihti?»

«Ei. Nad on kuskilt välja nuhkinud, et niikaua, kui süüdistatav pole oma teo kohta seletust kirjutanud, ei tohi teda karistada. Noh, ja nemad lihtsalt ei kirjuta. Keelduvad kategooriliselt, vaikivad, hambad ristis.»

«Ja jaavadki karistamata?»

«Vahel jäävadki. Aga enamasti teevad nad üsna varsti midagi veel, kukuvad lausa sisse, siis saavad ikka oma nuhtluse kätte.»

«Kas vägivald on kõige tavalisem korrarikkumine?»

«Väga palju on vargusi.»

«Kuidas nad töösse suhtuvad? Poisid olevat täielikult tööpõlgurid.»

«Tüdrukute kohta ei saa seda öelda.»

Ma olin kuuldust ja loetust väsinud, tahtsin veel ainult koju, üksindusse. Tükiks ajaks. Kuhu see Valve näkku kauaks jääb?

Ta tuligi üsna pea, põsed lapilised.

«Noh, oled valmis?»

«Valmis.»

«Siis sõidame ära.»

Meile pakuti lõunat, me keeldusime, õigemini Valve keeldus nii resoluutsel toonil, et ma pidasin mõistlikumaks temaga ühineda. Erikooli auto pidi kohe Tartu sõitma, meile pakuti võimalust kaasa minna. Kogu tee rääkinud me sõnagi, Tartus bussijaama juures astusime autost välja, tänasime, läksime ikka veel vaikides sõidu plaani uurima. Busse oli palju, saime piletid poole tunni pärast väljuvale. Läksime ooteruumi seina äärde istuma.

Sõita tuli läbi Tallinna, meile oli see ükskõik, nagunii pidime kohale jõudma hilja õhtul.

Valve vaikimine tundus mulle juba ebaloomulik, ta ei ootnud muidu ju kümnetki minutit tumm olla. Silmitsin teda kõrvalt, ta vaatas rangelt otse enda ette. Küsin lõpuks:

«Oli kole?»

Ta võpatas, nagu oleksin teda une pealt kõnetanud. Tema silmad pöördusid nüüd minule, need olid suured ja tuhmid.

«Ma ei taha sellest rääkida.»

«Kuis siis nii? Me peame ju oma muljeid teineteisega jagama.»

«Ma ei taha.»

Leppisin olukorraga. Aeg venis, eriti niimoodi oodates ja vaikides. Lõpuks sai ta ikkagi täis, läksime välja, otsisime oma bussi üles ja ronisime sisse. Piletid olime saanud ka seekord kõrvuti, Valve istus akna alla ja jäi jalle otse enda ette vaatama. Mis on lahti? See hakkas mind juba irriteerima. Kas tal juhtus midagi seal tüdrukute juures? Oli mis oli, niimoodi mind ignoreerida polnud ilus. Me tegime selle reisi koos, uhel ja samal eesmärgil. Pisut solidaarsust polnud minu poolt ju liiga palju nõutud?

«Lõpeta see ühte punkti jollitamine,» ütlesin järsult. «Mul on õigus teada, mida sa seal kuulsid.»

Valve tuksatas, pooras siis pilgu minule. Ootasin veel veidi, lõpuks hakkas ta rääkima:

«Kui ma nende juurde sisse astusin, vahtisid nad mind nagu ilmutust. Üks küsis: «Mis sina siit otsid?» Ma ütlesin, et tahan nendega tutvuda, et olen kooliõpetaja. Siis karjuti mulle näkku: «Kasi koju, vanatüdruk! Sinu sõnu-seid tuttavaid pole meil vaja!» ... Ütle, Tehvan, kas ma olen tõesti juba niikauge, et minu vanatüdruku sõnu paistab mul näost välja?»

Ah vaat mis sind šokeeris! Mida sulle öelda? Ei, sinu näost ei saa välja lugeda, et sa oled vanatüdruk. Aga et sa oled koolmeister, seda küll. Ja nende meelest pole see pormugi etem — ma kardan, et halvemgi, lihtati kui nad ilmselt ühendavad need kaks mõistet.

«Jäta nüüd, mis vanatüdruk sa oled? Oma Harri ja külustusabieluga! Ära aja naerma.»

Valve ei muianud, minu sõnad ei jõudnudki vist temani.

«Ma oleksin peaaegu ümber pööranud ja ära tulnud. Aga üks tüdruk nende hulgas vaatas mind niusa näoga, et ma ei saanud talle selga keerata. Ma ei saanud sulle seletada, milline pilk see oli, aga see kais mul südamest labi. Tead, see oli nagu appihüüd, ta oleks näinud järsku näinud enda ees seda maailma, kust ta oli varem kistud ja kuhu ta hirmsasti tagasi ihkab... Ma ei saanud teisiti, kui läksin neile päris juurde ja istusin ühele talle. Esimese hooga kartsin, et nad viskavad mu pähe kassi välja. Aga nad ei teinud midagi, minu käitumise eest hammasid nad vist neid. Nad tõmbusid tagasi ja jäid vaadama. Ja see tüdruk vahtis mind ikka veel, niisuguse kummalt näoga, nagu oleksin ma tema ema, kes oli kuhugi kadunud ja nüüd ilmub ootamatult välja.»

Valve jutt kippus melodramaatiliseks, aga ma ei liigutanud ennast, vaatasin talle endise tõsidusega otsa.

«Kas tead, Tehvan, selles koolis — issand ometi, just seal! — sain ma järsku tavaliselt ma aru, millest ma olen ilma jäänud. Sa arvad vist, et ma olen peast põrunud. Sentimentaalne mutt, jah?»

Ei, enam ei arva. Asja niisugust pööret ei oleks ma osanud ette näha. Võtsin ta käe oma pihku.

«Ma mõistan sind, Valve.»

«Tuhka sa mõistad!» pahvatas ta nii valjusti, et teist bussis istujate pilgud pöördusid meie poole. Ma ei teinud sellest välja, ütlesin:

«Natuke siiski. Sa ei tea ju, et ka minu kadunud ema ei saanud lapsi.»

Ta silmad läksid suureks, ta vaatas mind kohkunult. «Seda ma ei teadnud!»

«Muidugi, kui ma pole sellest rääkinud... Nii et... saan sinust aru küll.»

Ta viivitas pisut ja ütles siis:

«See oli väga veider tunne... Ja ma ei tea isegi, kuidas see tuli, aga ma rääkisin neile oma noorpõlve lugu. Nad kuulasid sõnagi lausumata. Ja usu mind, nad ei näinud mu üle, ma tundsin kõrgi nende poolehoidu. See me rääkisime, hirmas kaua ja hirmus palju...»

«Millest?»

«Ei, ei, ma ei ütle, ei saa sulle öelda, ma ei saaks sulle kellelegi öelda! See oli täiesti omavaheline jutt, nii nagu ainult naistel naistega. Ma ei julgekski sulle rääkida, mida kõike ma nendelt kuulsin.»

Ta kõhkleb veel veidi ja lausus siis nii kindlalt, et ma sõnades oli valmis kahelda.

«Ma ei salli seda sinu Birgiti, juba tema ema pärast salli. ainult ema pärast vist ei salligi. Aga kui me me midagi teha, siis ei tohi ta ühelgi juhul sinna sattuda.»

Pigistasin ta sõrmi, mul oli kohutavalt hea meel ja hirmsasti kahju, et ma ei võinud, ei tohtinud talle öelda, miks mu rõom nii suur oli. Kartsin, et mu nägu võib midagi reeta, ja küsisin kähku.

«Aga Esko?»

Valve oli oma otsuse teinud ja jäi selle juurde kindlaks:

«Teda ka mitte. Kuigi ma ka teda ei salli, tema vanemaid veel vähem kui Birgiti ema.»

Sa oled hea inimene, Valve, mõtlesin teda vaadates. Sinu kibestumised ja kaotused teevad su vahel lausa talumatuks, ajavad vihale, aga sügaval sisimas oled sa hea inimene. Mis sellest, et tolle headuse rebis välja just selle tüdruku pilk seal Kaagveres, mis sellest, et kõik kokku on ikkagi natuke mustiline ja sentimentaalne. Peaasi, et see headus murdis end välja.

Ma ei kahelnud enam, et me tuleme oma ülesandega toime. Ja tänu Valvele teadsin ma nüüd, et oleksin Birgiti kaitsnud kindlalt ka siis, kui ta poleks minu tütar.

12.

Öppenõukogu koosoleku määras Lindvest kümnendale märtsile. Ta ei öelnud meile küll, aga kõike teadvas õpetajate toas räägiti poolihääli, et talle on sellega harridusosakonnast juba tükk aega peale käidud, antud korraldus see asi kiiresti ära otsustada. Ma ei saanud parata, et tundsin direktori vastu ehtsat poolehoidu. Jonn pole alati meeldiv omadus, aga sekkord oli. Tema oli kooli juht, temal oli õigus otsustada, millal midagi arutada. Ja ta kaitses seda õigust tulemusrikkalt.

Koolis valmistuti naistepäevaaktuseks. Et ürituse lavastuslik osa pandi minu õlgadele, oli mul neil päevil küllaga tööd. Teadsin juba, et Birgit oskab hästi dekla-

meerida, ja otsisin mingi fanaatilise innugi talle sobivat luuletust. Mul oli veel eelmise kooli aegadest varuk Ahmatova, minipoeem emast, Birgit oleks selle hiilgavalt ette kandnud, aga mu sisetunne tõrkus seda talle andmast. See on tütre pihtimus emale, intiimne ja sügavalt siiras, sellest kiirgab jäägitut usaldust ja armastust oma ema vastu; tütre sõnade kaudu joonistub pilt emast, kelle ees kogu maailm peaks põlvitama. Marianne polnud selline ema, tema vahekord Birgitiga oli hoopis teistsugune. Seepärast oleksid need värsid Birgiti esituseks kõlanud minu kõrvus koletu iroonianana ma ei suutnud kujutleda Birgiti neid lugemas. Hakkasin siis otsima teist kandidaati — ja sain jahmudes aru, kui halvasti on meil lood tundekasvatusega üldse. Vanas koolis polnud muu sellele eriti mõelnud, mul oli seal viimaste aastate jooksul paar kindlat tüdrukut, kes oskasid selliseid tundeid suurepärase ette lasi anda, toetasin alati neile. Nüüd avanes mu ees olukorras kogu kauniliselt üheteistkümnendal klassi tatarlapse hulgas polnud ühtki, kellel ma oleksin võinud tajuda sellist tunneteküllust ja teadust. Nad olid arukad ja meeldivad tüdrukud, aga ma ei kujutlenud hetkekski et võiksin nendega vabalt ja ilma igasuguse irooniasädemeta rääkida tõelistest tunnetest. Nad oleksid mind küllap delikaatselt ära kuulanud, aga sisimas kaastundlikult muinud: Vanake on pisut imeküllane, olgu, kannatame ära. Kõige sobivam oluks ehk Juta Bergmann, ta on vähemalt eetsalt siiras kõige mida ütleb või teeb, aga seesama siirus saigi tema puhul takistuseks — ta poleks suutnud edasi anda emotsionaalsust, mida temas tegelikult polnud. Esmakordselt tunnetasin tahehikult selle lõhe ulatust, mille meie ratsionaalne ja vaimesust ülistav ajastu on tunnete ja mõistuse vahel raiunud. Iga siirast tunnet hapenetakse, seda peetakse jäägeks sentimentaalsuseks, meie kohutavalt targa epohhi inimese silmis on see rudimentaarne, lausa naeruväärne. Üks mu endisi kolleege märkis kord sarkastiliselt, et tänase päeva tatarlapsel on kergem poisiga voodisse ronida kui talle öelda: armastan sind. Pidasin seda markust tookord vanapoisist irvhamba ülepingutatud künismiks, mõneti isegi sündsusetuks teravmeelitsemiseks, nüüd hakkasin mõistma, et tal oli suuresti õigus.

Nii ei leidnudki ma oma klassist kedagi, kellele oleksin võinud Ahmatova luuletuse kõhklemata usaldada, tuli abi otsida üheksandast. Sealt valisin viimaks ühe

tüdruku välja — võib-olla aitas mind seejuures asjaolu, et tundsin selle klassi õpilasi märksa vähem kui omi, ma käisin silmad kinni pigistada ja lihtsalt uskuda, et see tüdruk on niisugune, nagu mul tarvis.

Marianne oli viimastel päevadel mind rahule jätnud — sestpeale, kui ma talle teatasin õppenõukogu koosoleku päeva.

Ühel päeval kohtasin tänaval juhuslikult Annika Linamäed, ta polnud mu nägu unustanud, kuigi oli meie kohtumise ajal miilitsas viibinud veini ja tablettide uimas. Ta tuli mulle vastu keskväljakul, mulle näis, nagu oleks ta kergelt võpatanud mind nahes, aga see oli vist rohkem mu kujutlus. Kui me jõudsime kohakuti, vaatas ta mulle igatahes üsna pikalt ja jultunult otsa, kuid ei tervitanud. „Ja kes võinuks seda temalt nõudagi, me olime ju võõrad. Mõodusime teineteisest, tema pilk püsis mul aga veel tükk aega silmade ees. Kas ta oli vahepeal Birgitiga veel kokku puutunud? Olid nad ehk koguni veel koos pidu pidanud? Sellest pilgust võis välja lugeda, et ta teadis minust märksa rohkem, kui oleks võinud eeldada tolle põgusa kokkupuutumise najal. Kas Birgit oli talle minust rääkinud? Kui, siis mida?“

Ka Aivar Normakut nägin korra, see oli postkontoris, kus ma käisin emale üht raamatut saatmas. Normak ei teadnud minust küll midagi, ta ei tundnud mind vist äragi, igal juhul jäid tema silmad ükskõikseks, kui meie pilgud juhuslikult kohtusid. See poiss oli siis minu tütre... Mõistus tõrkus kasutamast sõna «armuke». Veel enam, ta oli Birgiti esimene mees. Ma oleksin tahtnud teda kauem silmitseda, temast täpsemat ettekujutust saada — nüüd, kus ta oli täiesti selge peaga —, aga ta lahkus kohe.

Nõnda jõudiski kätte seitsmenda märtsi hommik, aktuseks oli kõik ette valmistatud, läksin kooli võrdlemisi rahuliku enesetundega. Askeldamine selle aktuse kavaga oli viimaste päevade jooksul mu mõtted teistelt asjadelt kõrvale juhtinud, oleti olin küll muutunud palju rahulikumaks sellest hetkest peale, mil direktor ütles, et koosolek on kümnendal märtsil. Kuni sellel ei saanud ma enam midagi teha, kõik oli juba tehtud, mis teha andis.

Ja siis kuulsin koos teistega õpetajate toas seda jubedat uudist: üks kaheaastane laps oli viienda korruse aknast alla kukkunud ja silmapilk surma saanud. Vahetult enne

aktust tõi alati kõike teadev paksuke õpetaja Palmik lähemaid teateid. Et laps oli mänginud akna all taburetil, et nooruke vallasema jooksis teise tuppa telefoniga rääkima ja unustas lapse. Ja et talle oli helistanud tema järjekordne armuke — õpetaja Palmik rõhutas seda «järjekordset» niisuguse teatraalse põlgusega, et ma mõtlesin: sinul, vaesekesel, pole vist ainsatki armukest olnud.

Kohe algas aktus. Lapsed laulsid «Ema südant», närvõpetajad pühkisid vargsi silmanurgast pisara. Laste silmis pisaraid ei olnud, nad esitasid oma laulu kohus- truult ja püüdlukult, tegid lõpetuseks kiire kniksu ja lahkusid lavalt.

Parast aktust läksime õpetajate tuppa tagasi, naised olid veel heldinud ja sentimentaalses meeleolus, eriti need, kel endal polnud lapsi. Õpetaja Palmik ei olnud aega raisanud (ma nägin küll, et ta hiilis aktuse ajal kõrraks välja, aga ei osanud arvata, milleks) ja edastas nüüd uut informatsiooni õnnetuse kohta:

«Teate, tema naabrid arvavad, et ta võis seda koguni meelega teha, see armuke olevat talle õelnud, et abiellub temaga, kui ta ainult lapse kuhugi ära sokutab.»

Mul tõusis lämmatav vihaklomp kurku.

«Kust teie seda teate?»

Palmik vaatas mind ehmunult.

«Ma ütlesin ju, et naabrid rääkisid!»

«Ja teie levitate seda juttu nagu kindlakstehtud fakti?»

Palmik ajas end solvunult sirgu.

«Noh, teate, ega inimesed muidu ei räägi,» ütles ta sugavalt haavununa. «Ma tunnen neid naabreid, nad on täiesti intelligentsed ja korralikud inimesed!»

Hüvitav — näiteks Marianne Rahi sa ei salli, aga tema on ju ka intelligentne ja korralik inimene! «oleksin peaaegu kähvanud, aga pigistasin suu kinni. Hetk hiljem laususin vabandusega.»

«Siis küll!»

Palmikut rahuldab minu tagastõmbumine täiesti, ta padistab edasi nimetas teda «armukeseks» nime, teadis, et mees tootab rajooni kooli raivas autojuhina, on lahutatud, eamine naine lask tema juurest ära selleparast, et mees oli kodis jöhker kaas pidevalt teistega, ei hoolitnud naise eest.

«Mis tolle ema nimi on?» küsis Valve teda katkestades.

«Viki Saarmas, taevake, kas ma ei õelnuski?»

Viki Saarmas? See nimi oli mulle tuttav, aga ma ei olnud seda kohe kellegagi seostada.

Palmik jagas oma informatsiooni heldelt edasi:

«Ta elab alles paar aastat meie linnas, tuli siia...»

Nagu ta nimetas mu endise kodulinna nime, sai mulle kõik segeks. Viki Saarmas oli kolm — ei, neli aastat tagasi olnud minu õpilane! Maletasin teda korraga selgesti. Pikk kõhn tudruk, peaaegu poolde seaga ulatuvate heledate juustega, mida ta koolis kandis justkui rõhutada alati patsis. See-eest nähti teda väljaspool kooli tihti lahtiste juustega, need olid tal tõepoolest ilusad. Tema kohta raagiti juba kooliajal uhte ja teist, ta pidas tutvust endast vanemate meestega, aga keegi ei tabanud teda kuski lausa amoraalses olukorras. Koolis jõudis ta rahuldavalt edasi, kindlasti ka sellepärast vaadati tema kohta liikuvatele juttudele läbi sõrmede. Lõpetab kooli ära, laheb minema ja asjal lõpp, pole enam meie mure. Niipalju kui ma mäletasin, elas ta emaga kahekesi, ka sealt perekonnast oli isa jalga lasknud. Neli aastat tagasi siis lõpetaski Viki Saarmas kooli. Minu lemmikõpilaste hulka ei olnud ta kuulunud, polnud õieti kuhugi kuulunud, oli lihtsalt üks paljudest. Koolis ei rikkunud ta korda ega paistnud millegagi silma, mina tegelesin rohkem nendega, kes meile kõigile peavalu valmistasid, või siis nendega, kes käisid minu eestvõttamisel naiteringis, see oli mu eluaegne hobi. Viki-taoliste jaoks polnud mul lihtsalt aega.

Rohkem ma sel 7. märtsil enne koolist lahkumist Viki Saarma üle ei mõelnud. Vahetult enne koolipäeva lõppu aga tuli uus uudis: Viki Saarmas on vahi alla võetud.

Kas tollei igavesel vatr ajal ja kuulujuttude levitajal Palmikul oli tõesti õigus?

Arutasime teiste õpetajatega juhtumit veel uht- ja teistpidi, siis hakkasid kõik koju kippuma. Naistepäevalne õhtu oli ju kätte jõudmas, igaühel omad plaanid tehtud, keegi voõras neiu Viki Saarmas ei puutunud reisse, tegelgu temaga nõrd, kes kuratid ja...!

Läksime laiali, ma valtsin Valve näo. Harva koos minekut, vabandasin ennast sellega, et pean veel paaris kaupluses käima. Nad heitsid mulle paljutähendava pilgu ja lahkusid kohe, ilma midagi küsimata. Lugesin nende mõtteid nagu raamatust: nojah, sul tuleb ju oma Virgini- nale kingitus muretseda, eks sa lähed õhtul nagunii tema poole... Meie suhted Virginiaga polnud ammu enam

saladus, kergem on varjata sinist silma kui ühe mehe ja ühe naise suhteid. Ega me küll üritanudki varjata, olime ju mõlemad vabad inimesed, meie moraalne pale polnud hädaohus.

Käisingi oma sõnade kinnituseks ühes kaupluses sees, ostsin habemeajamiskreemi, tahtsin osta ka kõlmi, vett, aga müüja raputas irooniliselt muiates pead.

«Kas te elate kuu peal või? Odekolonni võite saada ainult hommikuti, kui me ukseid lahti teeme sellega kaubapaeval. Tulge mõnikord poole kümne paiku vaitama, siis näete, kui ägedalt mehed on hakanud oma näonaha eest hoolitsema...»

«Lilled olin endale meie maja kõrval asuvas lillepoe juba varakult kinni pannud, ühe minu õpilase ema tootas seal juhatajana. Mööda minnes võtsin nüüd ka need välja — viis imeilusat kollast roosi, teadsin juba, et need on Virginia lemmikud. Kolm rubla tükk — pole midagi öelda, vahemalt hindu osatakse meil õigesti ajastada. Ülehomme saaks need samad roosid siit poolteise rubla eest kätte, kui neid muidugi on.

Läksin koju, panin roosid vaasi ja tõi esikünni jahedamasse ning pimedamasse nurka, kus istusin nagu alati koju tulles oma laua taha.

Viki Saarmas. Minu õpilane. Ma olin tema klassijuhataja. Tana viis milits ta vahi alla — kahtlustatuna oma lapse tapmises...

Ma ei uskunud seda, ei suutnud uskuda. Et teda tahe- takse üle kuulata, see oli arusaadav, aga et ta võis mil- leski niisuguses süüdi olla — ei, ei!

Ja ometi — loomuvastane oli juba seegi, et ta lapse täiesti unustas, akna alla taburetile jättis, kui ta peig- mees helistas (mulle meeldis sellest mehest ikkagi nii- moodi mõelda — peigmees). Unustas? Jah, kui ta juba telefoniga rääkis, siis võis ta tõesti kõik muu unustada. Aga enne seda? Kuidas on võimalik mitte näha last varitsevat ohtu, sellest mitte välja teha? Emad, ka kõige sügavamas unes naised, arkavad oosel isegi lapse vae- valt kuuldava häätsuse peale, see on emainstinkt, mis nad aratab. Kas Viki Saarmal pole seda instinkti? Kuidas võis ta lapse kõrvalt akna juurest üles karata ja teise tuppa joosta? Hajameelsus, mõtlematus? Ükskõik, kuidas seda teguviisi nimetada, see ei muuda midagi. Kas ükski ema jätaks oma lapse kuristiku äärele seisma ja jookseks tükk maad eemale oma kallimaga rääkima?

Telefon helises, võtsin toru, sellest kostis Virginia hää- l: «Oled juba kodus? Väga hea. Kujuta ette, mulle lan- s täna oine valve kaela. Täiesti ootamatult. Üks tohter haigeks jäänud, keegi peab teda asendama. Teistel on kõigil lapsed ja mehed, mul lihtsalt ei sobinud vastu hakata. Oled sa väga pettunud?»

Kas ma olen? Ma ei osanudki vastata, kohmasin midagi ase- get.

«Ara ole. Ma lõpetan hommikul kella kaheksa paiku, le üheksaks minu juurde. Saad aru, mul on endal ka le kahju, aga praegu pole midagi parata. Eks ju, sa ei e hirmus pettunud?»

«... Ei, ei ole.»

Ta mõistis minu segadust ja vastusega viivitamist mui- dugi valesti, see oli hea.

«Ära ole jah. Meil on ju terve homme päev, ülehomme pühapäev ka veel. Eks ju?»

Pingutasin ennast, et vastata rahulikult ja loomulikult: «Muidugi, ära muretsse. Sellest pole midagi.»

«Siis on kõik korras. Anna andeks, mul pole praegu h- kem aega, ma helistan haiglast. Kui tahad, võid mulle ia helistada. Pärast, öhtul. Märgi number üles, ja kui telefon ei vasta, siis helista natukese aja pärast uuesti, igla asi, tead isegi, mind võidakse kuhugi välja kut- da.»

Markisin numbri üles, lubasin helistada. Ja jäin jälle tardunult oma laua taha istuma.

Mu peas olid kõik asjad segamini. Õigem oleks öelda, et nad olid seal kõik ühekorraga, ja seal polnud nii palju rumi- nad pörkusid vastamisi, läksid segi, pörkusid jälle üksteisest eemale, tulid tagasi.

Kõik korraga. Viki Saarmas ja tema surnud laps. Bir- git. Öppenõukogu koosolek esmaspäeval, milleks ma pidin väga tõsiselt valmistuma.

Miks see traagiline juhtum Viki Saarmaga mind nii erutas, piinama hakkas? Miks ma tikkusin mõttes tagasi aastate taha, mil ta käis veel minu klassis? Miks pidin ma ikka ja jälle sellele mõtlema, justkui oleksin mina tolles jubedas õnnetuses süüdi?

Vastust polnud tarvis otsida, ta oli olemas.

Ma oleksin sellesse loosse kindlasti palju rahulikumalt suhtunud, kui ma poleks alles hiljuti käinud Sindis ja Kaagveres. Kui mul poleks tulnud lähemalt tutvuda maa- ilmaga, mille olemasolust me harilikult ei tea või sal-

game selle teadmise lihtsalt maha, kanname meisse mitt puutuvate asjade rubriiki. Aga nüüd ei saanud ma seal enam tunda. Mulle tulid ükshaaval meelde kõik kodud ja emad ja isad, kellest ma olin seal lugenud, koolid, kes saatsid oma õpilasi sinna külmalte korr iseloomustustega, tüdrukud, kes ööbisid üheksakond liste majade katustel, hulkusid ringi, kolme-heljater kümneaastaselt magasid täiskasvanud meestega.

Kunagi olid ka nemad niisama väikesed ja süütuks naps see laps, kes eile õhtul viienda korruse aknast surnud kukkus.

Kas meist keegi, ma ise ja kõik mu endised kolleegid kaasa arvatud, oleks osanud öelda, millal muutus Viki Saarmas niisuguseks, nagu ma teda praegu mäletasin vaimasest klassist: tüdruk, kelle kohta räägiti ühte teist? Püüdsin teda meenutada varasematest klassidest, ma andsin ju tunde alates neljandast. Miks ma ei mäletanud teda sellest ajast? Selge, ta ei paistnud kindlasti ka siis millegagi silma. Millal mina tema klassijuhatajaks sain? ... Tõsi, see klass anti mulle hiljem, üks õpetaja haigestus vähki ja lahkus koolist ning mind määrati tema asemele, kuigi mu eelmine klass oli just kevadel lõpetanud ja tavakohaselt olnuks mul õigus ühele vabale aastale. Viki Saarma klass oli siis üheksas, kui ma õigust mäletasin, jah, nad käisid üheksandas. Neilt päevilt hakkas Viki Saarma nagu mulle juba meelde tulema. Ja ta oli päris ilus tüdruk, koolipidudel laskis ta end mõnikord pehmeks näkida ja laulis enamasti parajasti moes olnud laule.

Jah, siis hakkasidki varsti tema kohta liikuma jutud, et ta seltsib meestega, kahe nende juures ka hilja õhtul. Ükskord kutsuti ta oma kooli välja kuulama see mulle selgesti meelde. Ta oli väike, kohkunud nägu naine, ta ei vist kuskil asutuses arveametnikuna või midagi tohust taevake, kui vahe teadsin ma tülal oma õpilaste kodude ja vanematest! Ta tuli õpetajate toppa, ja üks ja teine seisima ja vaatas meid ikka nendesamade kohkunud silmadega. Temalt küsiti, kas ta tütar on õhtuti kaua kodust ära, kas ta käib vanemate meestega läbi, ta eitas kategooriliselt, hirmunult. Ei, ei, ei, midagi niisugust ei ole minu tütar on väga hea laps, meil on temaga väga sõbralik ja usalduslik läbisaamine!

Nii ta ütles, ja me mõtlesime talle otsa vaadates sa

ei räägi tõtt, sa tead palju rohkem, kui ütled, palju rohkem kui meie, aga sa ei taha seda tunnistada!

Me saime sellest aru, kuid meil oli temast kahju, me ei tahtnud talle vägisi peale käia, kuuldasime ta ära ja ainult hoiatasime — sõbralikult, tähtsalt, ametlikult: kui ta peaks midagi niisugust märkama, siis on tema kohus sellest ka meile teatada. Ja lasksime tal minna. Sellega kõik piirduski. Viki Saarmas ei rikkunud koolis korda, suhtus õpetajatesse aupaklikult ja viisakalt, kool ei pidanud vajalikuks asja rohkem uurida. Jah, praegu meenus mulle, et keegi, vist direktor, ütles koguni autoriteetselt, et kuulujutte on alati levitatud, ja niikaua kui meil pole fakte, ei maksa neid jutte uskuda. Oma ema peaks ju ikkagi teadma, ja kui ema väidab, et kõik on korras, siis peame teda uskuma, ta on korralik naine, töökohast ei teata tema kohta midagi halba öelda.

Me kõik rahuldusime sellega, meid huvitas Viki Saarmas ainult kui õpilane.

Mu mõtted pöördusid taas olevikku. Mis siis, kui Birgit sõbrad oluksid kah vanemad ja targemad, kui nemadki oleksid ajanud oma asju nii, et keegi poleks kuhugi miilitsat välja kutsunud? Kas me siis tunneksime praegu üldse huvi Birgit Rahi vastu? Ka tema ei riku koolis korda, suhtub õpetajatesse lugupidavalt ning käitub viisakalt, ka tema ema on korralik inimene, kelle kohta täitevkomiteest ei öelda kindlasti sõnagi halba. Kas võimalikud kuulujutud oleksid meid siis eriti rahutuks teinud? Ja veel enam — kui Birgitil poleks eelmisel õppeaastal olnud toda sissekukkumist vanaema juures, kas oleks Marianne siis mulle tunnistanud, et Birgit on minu tutar? Vaevalt küll.

Kui rahulik olnuks sul elada, Tehvan Kruuda! Hetkeks tundsin suurt väsimust, tahtsin peaaegu, et see kõik olekski tõepoolest nii.

Ei, see ei ole nii. Ega saagi olla. Ei tohigi olla.

Esmaspäeval on õppenõukogu. Mida ma seal räägin? Räägib Valve? Kas meil õnnestub kõiki teisi veenda? Keegi peale direktori ja Harri ei teagi ju veel, et me käime Sindis ja Kaagveres. Kas nad panevad pahaks, et me varjasime oma sõitu nende eest? Kui nii, siis laheb meil üks raskeks. ... Ma polnud direktorigagi meile sõnu talle nimest kõnelnud, ainult paar sõna, ta ütles, et ei taha enne õppenõukogu koosolekut midagi täpsemalt teada...

Probleemid kuhjusid, segunesid, ma otsisin asjatult

tolleks koosolekuks kõige õigemad ja mõjusamat käitu misviisi. Istusin poole ööni üleval, unustasin juba, et olla lubanud Virginiale helistada, siis meenus see mulle järsku, võtsin toru ja valisin numbri.

Virginia ise võttis kõne vastu, tema hääles kõlas üllatus:

«Sa oled veel üleval?»

Vaatasin kella, see näitas pool kolm.

«Ma arvasin juba, et sa jäid magama ja unustasid helistada.»

«Ei, ei unustanud,» valetasin ilma mingi südametunnituspäinata. «Ma tegin tööd, praegu lõpetasin.»

Vestlesime mõned minutid ja soovisime siis teineteisele head ööd. Mida erilist me oleksimegi saanud telefoniteel rääkida? Haiglates on väga palju paralleeltelefone, see oleks veel puudunud, et keegi sattunuks meid pealt kuulama.

Magasin rahutult, aga kui ärkas, oli kell juba pool kümme.

Tõusin, panin end pidulikumalt riidesse, võtsin esikotlilled ja läksin, väike kingitus portfellis. See oli üks raamat, «Eesti maal», Virginia tundis elavat huvi kujutava kunsti vastu, joonistas ka ise natuke ja oli mulle kurnud, et tal jäi see raamat ilmumise ajal ostmata, magas lihtsalt maha. Saada polnud seda enam kuskilt, olin otsustanud ohverdada oma eksemplari. Sammusin aeglaselt mööda pooltühje tänavaid — ma ei tahtnud bussiga sõita, vajasin kõndimist ja varsket õhku, et vaevarikka öö väsimust ja loidust välja ajada — ja mõtlesin nagu muuseas, et ei tea, kas see on nüüd mingi enne, et ma viin oma isikliku raamatu sinna, temale. Et enne üks raamat, siis teine, siis veel midagi ja lõpuks kolin ka ise jarele.

See võimalus ei tekitanud minus tol hetkel mingit erustust, fikseerisin ta lihtsalt kui mõtte, kui ühe edasielamisvariandi. Võimalik, et see lähebki nii, aga enne tuleb kõik lahtised otsad kokku sõlmida, oma sisemine tasakaal tagasi saada.

Veetsin Virginia juures kaks päeva, ta nagu aimas, et ma vajan lihtsalt puhkust ja oma muredest eemalolekut, ega puudutanud sõnagagi Birgitit ja kooliprobleeme.

Viki Saarmast tuli siiski juttu, see oli linnas nüüd igal pool kõneaineks, väikese linna elu on tavaliselt nii üks

luine, et iga vähegi drastilisem sündmus tuleb nagu värske õhu vool — kohatu võrdlus küll, aga nii see on.

Viki oli kohe pärast ülekuulamist vabastatud, seda oli ju arvata, milleks nad pidanuksid teda kinni hoidma. Üks asi on inimeste hulgas ahnelt ühe suust teise suhu kihutavad kuulujutud, teine asi tegelikud faktid, uurimisega kindlakstehtavad tõsiasiad. Ja tõsiasi oli see, et laps ronis ise aknale, kukkus sealt alla, midagi muud ei saanudki keegi tunnistada, last märgati alles siis, kui ta lamas juba all tänaval, ta polnud õieti karjudagi jõudnud.

Ka Viki oli psühhoneuroloogilisest ekspertiisist läbi käinud — Virginia teadis seda — ja täiesti terveks tunnistatud.

«Lausa fantastiline, kui verejanulised on inimesed,» ütles Virginia sellest rääkides. «Ma kuulsin, et linnas keerutatakse juba juttu, et ta olevat lapse ise alla tõuganud. Et mees ei jätaks teda maha.»

«Jamps! Niisuguste juttude levitajad tuleks vangistada.»

«Kuidas neid panna, ega nad räägi seda avalikult. Ja nii jube kui see ka ei ole, sääraseid juhtumeid on olnud. Tõsi küll — nende paari tapmise puhul, mida mina tean, oli tegu päris pisikeste laste, õigemini imikutega.»

«Jätame selle jutu, ma ei taha... Sa ei teagi, et too naine oli neli aastat tagasi minu õpilane.»

«Jah?» Virginia ei öelnud rohkem midagi, olin talle selle eest tänulik.

Lahkusin pühapäeva õhtul. Veider, mõelda, aga olin peaaegu heas tujus. Olin puhanud, tegelnud kõikvõimalike asjadega peale nende, mis mind vaebasid, ja see oli mulle ilmselt kasuks tulnud. Piki pimedaid tänavaid kodu poole kõndides märkasin oma imestuseks äkki, et ümisen mingit ei tea kust meeldejäanud viisijuppi. Seda polnud minuga juhtunud juba terve aasta. Sellest ajast peale, kui Eneli mind üksi jättis.

Eneli... Kummaline, ma suutsin talle mõelda peaaegu ilma valuta, ilma selle terava puudusetundeta, mis oli mind esimestel kuudel lakkamatult jälitanud. Kui tihti ma üldse olin viimasel ajal talle mõelnud? Kas ma olingi mõelnud?... Eneli, kui sa olid alles olemas, ei kujutlenud ma ainsatki päeva ilma sinuta, ma vajasin sind iga tund, iga silmapilk. Nüüd küsin ma endalt ebaledes, kas sind üldse oli või on see ainult minu kujutelm, uni... Sa olid ja enam sind ei ole — lihtsad, oma lihtsuses

koguni otsekui loomulikud faktid. Nii nagu seegi, et elu murrab endale teed kõigile kaotustele ja ilmajäämistele vaatamata. Kas muidu olekski mõeldav elada? Me kõik oleme kadunud. Ja kaduval olendil ei ole aega, ta kahtleb, ta tahab kätte saada kõik mida see lühike kahtlus suudab talle pakkuda... Meil, Ench, oli kõik see Lõpuni.

Jõudsin keskväljakule, tahtsin juba oma tänava poole pöörata, kui mu tähelepanu paelus akki valjaku teises servas liikuv tume kogu. See oli keegi naine. Tänavavalgustuse ähmases kumas nägin, et tal oli seljas lühike jope, selje all hele seelik. Ta astus kuidagi komistades ja komberdades, siis peatus akki ja toetus puu najale, võttis sellest kinni. Mis tal on? Kas ta on haige?

Pöördusin ja hakkasin tema poole minema. Ta ei liigutanud end, toetus endiselt suurele raagus vahtrale. Kui jõudsin lähemale, sain aru, et ta nutab. Miski selles figuuris tundus mulle äkki tuttavana, kiirendasin sammu. Kes see on?!

Mõne sammu kauguselt tundsin ta päriselt ära. See oli Birgit. Tema?! Mida teeb tema kella üheteistkümne ajal öhtul üksinda siin väljakul? Miks ta nutab? Mis on juhtunud?

Rinnus kiskus krampi, läksin peaaegu jooksujalu tema juurde.

«Birgit!»

Ma ei saanud aru, kas ta tundis mu haale ära või mitte, ta ei liigutanud ikka veel, surus ennast kõvasti vastu puud ja nuttis nüüd juba täiesti kuuldavalt.

Astusin tema kõrvale ja panin talle kae ümber õlgade, tõmbasin ta puust eemale.

«Birgit! Mis on juhtunud?»

«Jätke mind rahule!» purskas ta labi pisaräte. «Minge ära!»

«Ütle mulle kohe, mis on juhtunud!»

«Minge ära, õpetaja!»

Ta tundis mu niisiis ära. Seda parem. Vastupuiklemisest hoolimata pöörasin ta näo enda poole ja vaatasin talle silma.

«Mis on lahti?»

«Jätke mind rahule!»

Mu südame ümber tõmbus kokku külm rõngas. Peab olema juhtunud midagi väga tõsist, kui minu tütar seisab hilisel talveöhtul üksinda keset linna puu najal ja

nutab. Nutab nii, nagu oskavad nutta ainult väga noored inimesed — valusalt, ennast tagasi hoidmata, kõigest südamest.

«Ei, Birgit. Sa tuled nüüd minuga kaasa, ma viin su koju.»

«Ei, ei! Ma ei taha koju! Ei taha!»

Ma ei osanud enam midagi mõelda. Kas kodus juhtus midagi? Mariannega? Läksid nad riidu? Ei, see ei saanud praegu põhjuseks olla. Ema ja laps võivad sageli riidu minna, võivad lausa hüsteerikasse sattuda, olen seda näinud, aga siin pidi olema midagi muud.

«Kell on väga palju, sa pead koju minema, Birgit. Tule, ma saadan sind.»

«Ei, ma ei lähe koju! Ma ei taha minna!»

Ta toetas jalad nii kõvasti maha, et ma ei suutnud teda liigutada. Mida teha? Andsin äkki tekkinud impulsile järele, ütlesin:

«Hästi, siis tuled minu juurde. Istume natuke ja sa räägid mulle, milles on asi.»

Imelikul kombel oli sellel ettepanekul mõju, Birgit ei punnitud enam vastu, laskis ennast paigalt tõmmata. Mu käsi oli ikka veel ümber ta õlgade, eemaldasin selle tasakesi ja võtsin tal sõrmedest kinni.

«Lähme.»

Ta tuli minuga tõrkumatult kaasa, me kõndisime kiiresti meie majani, ma lükkasin välisukse lahti. Trepikojas oli pime, kedagi polnud liikumas. Seda parem. Viisin ta kahku trepist üles, avasin oma korteri ukse ja tõmbasin ta sisse. Süütasin esikus lambi. Birgit seisis liikumatult ja koskis keset esikut, vahtis enda ette maha.

«Võta riidest lahti.»

Ta võttis kuulekalt jope seljast ja riputas varna, tõmbas siis saapad jalast.

«Sah, sun on tuhvid, pane jalg!»

Ta pistis jalad minust lahkuksse, nõel oli talle suured, aga ajasid asja ära.

«Nüüd lähme tuppa.»

Viisin ta sisse ja panin tugitooli istuma.

«Istu siin, ma teen kohvi.»

Jahvatasin oad peeneks, lülitasin elektrika tja sisse. Pildasin korraks tuppa, ta istus oma kohal, nagu ma olin ta sinna pannud, ega olnud ennast liigutanudki.

Tahtsin juba tuppa minna, aga muutsin meelt. Las ta istub ja toibub.

Kust ta tuli? Mis juhtus? Ta nägu oli seal puu juures mulle üsna laheal, alkoholilõhna ma küll ei tundnud. Aga imelik ta oli, väga imelik. Kas jälle tabletid?

Ootasin kannatamatult, kuni kohvivesi keema hakkas, valasin joogi termosesse, viisin tupp. Panin lauale tassid ja suhkrud, tõin külmkapist koore — see oli juba kaks päeva tagasi ostetud, aga pidi veel kõlbama küll.

Valasin talle tassitäie, panin suhkrugi sisse, kallasin koort peale.

«Joo.»

Ta ei vaielnud vastu, võttis sõnakuulelikult tassi ja hakkas pisikeste lonksudega rüüpama. Pisaraid polnud enam, mu ees oli lõpmatult õnnetu, trotslik ja kibestunud nägu.

Oleksin väga tahtnud teda uuesti küsitlenema hakata, aga pidasin targemaks oodata. Kui ta raagib, siis ise. Pealekäimisega ei saavuta midagi.

Oodata tuli kaua, kartsin juba, et ei kuule temalt ühtki sõna. Kell lähenes tulistjalu keskööle, pidin ta varsti koju saatma.

Viimaks tõstis ta silmad ja küsis üllatavalt rahulikult:

«Miks te mu siia tõite?»

«Kuhu ma oleksin siis pidanud su panema? Koju minna sa ei tahtnud, ma ei saanud sind ju sinna väljakule jätta.»

«Te olete õpetaja, sellepärast, jah?»

«Sa tahad mind vist solvata?» küsisin vastu. Ta võpatas.

«Ei, ei taha... Te saite valesti aru.»

Ta vaikis jälle, ootasin kannatlikult edasi. Järsku helises telefon. Astusin kirjutuslaua juurde, võtsin toru. Mu aimused ei petnud: see oli Marianne.

«Birgit on kadunud!» ütles ta ilma igasuguse sissejuhatusega.

«Jah?»

«Mis «jah»? Ta on kadunud, kas sa aru ei saa?!»

Marianne rääkis, ei, karjus torusse nii valjusti, et seda võis kindlasti toa teise nurka kuulda. Mu pilk langes tahtmatult Birgitile, kaalusin kiiresti, mida öelda, kui nägin, et Birgit tegi käega hoiatava märgi. Sain aru: ta ei tahtnud, et ma ütleksin, et ta on siin.

«Millal ta siis ära kadus?»

«Ta läks kella nelja ajal ühe sõbranna poole ja pole koju tulnud. Ta tuleb üles otsida!»

«Oota nüüd. On sul üldse aimu, kus ta võiks olla?» Venitasin mõttetute küsimustega aega, et lahendust leida.

«Kui ma seda teaksin, siis poleks ma sulle helistanud!»

Piilusin vargsi Birgiti poole. Ta pidi kuulma, et Marianne sinatas mind. Mida ta sellest mõtles? Alles nüüd taipasin, et olin ka ise sina öelnud.

«Miks sa vaikid? Hallo! Hallo!» Marianne muutus kärsituks.

«Ma mõtlen.»

«Mida sa mõtled?! Ta tuleb üles otsida! Kohe! Homme on õppenõukogu koosolek, kui ta nüüd...»

Ma ei kuulanud, mida ta edasi vuristas, mõtlesin pingeliselt, kuidas talle vastata.

«Kust ma oskan teda otsida?»

«Igalt poolt! Mine kohe välja, hakka otsima! Ja katsu sa miilitsasse teatada!»

Sain aru, et Marianne on täiesti endast väljas, et talle on praegu võimatu midagi selgeks teha.

«Tead mis? Oota, ära karju mulle kõrva. Ma lähen kohe. Pane toru ära, ma helistan sulle ise, kui saan midagi teada. Selge?»

«Mine otsemaid!»

«Lähen, lähen. Pane nüüd toru ära, ma tõmban mantli selga.»

Ootasin, kuni kuulsin tuututamist, siis panin kuulde-toru aparaadile ja vaatasin Birgitile otsa.

«No nii. Nüüd olen siis mina kah sinu pärast valelik. Valetasin sinu emale.»

«Ta ise valetab kogu aeg. Teile, mulle, igaühele!»

See tuli tal niisuguse vihapurskega, et ma pörkasin tagasi.

«Oma emast ei räägita niimoodi, Birgit.»

«See on ju nii!»

Seisin viivu kirjutuslaua kõrval, siis läksin ja istusin oma kohale tagasi.

«Hea küll. Aga nüüd ole kena ja räägi mulle kõik ära. Kus sa olid, mis juhtus.»

Ta ei hakanudki enam puiklema:

«Midagi ei juhtunud. Ma olin Aivari juures.»

Selge. Ikka Aivari juures. Aga seal pidi ju ometi midagi juhtuma, mis sa muidu sinna väljakule otsisid ja seal nutsid.

«Pidate pidu?»

«Ei, ei! Me olime kahekesi, võõrasema polnud kodus.»

Ta...» Birgit võitles endaga veel natuke, siis prahvatas.
«Ta ajas mu välja! Ütles, et ei taha minuga enam üldse tegemist teha! Et mina olen kõiges süüdi, minu pärast peab tema nüüd tehnikumist ära tulema, teise linna elama minema!»

«Pea, pea! Kuidas siis sina saad selles süüdi olla?»

«Mina olevat oma emale kõik ära rääkinud, minu ema nõudvatki nüüd, et Aivar siit linnast kaoks.»

Oli see nii? Mariannet tundes võis seda uskuda küll. Aga kas ta julges Aivari võõrasemale niimoodi öelda? Ta teadis ju, kes see naine on, milline kuulsus tal kannul käib. Kas ta ei kartnud, et naine räägib kogu Birgiti loo linna peal välja? Ei, midagi ei klappinud.

«Kuule, rahune nüüd. Ma ei usu seda. Sinu ema on täitevkomitee sekretär, ta ei hakka niisuguseid asju tegema.»

«Sellepärast ta teebki! Ta arvab, et kõik kardavad teda, kuulavad tema sõna! Mulle valetab ta kogu aeg, et teda austatakse ja armastatakse igal pool, aga ma tean ju, et teda ei salli keegi! Teil koolis ei sallita ka, ükski õpetaja ei sallil!»

«Sa tahtsid vist öelda: meil koolis. See on ka sinu kool, Birgit.»

«Kui kauaks? Homme teete selle õppenõukogu koosoleku ja saadate mu Kaagveresse!»

«Kes sulle seda ütles?»

«Ma tean!...» Ta istus natuke vaikides ja hakkas siis uuesti nutma. «Ka mind ei salli koolis keegi, see kõik on tema pärast!»

«Pea kinni. Nüüd sa eksid. Kellelgi ei ole sinu vastu midagi, usu mind.» See polnud küll õige, aga mul ei jäänud muud üle.

Birgit ei kuulnudki vist mind, ta kuivatas käeselja silmi ja ütles korraka hoopis teise häälega:

«Ta ütles, et pole minust kunagi hoolinud, et sinu minuga niisama, keegi peab ju olema ja mina ise tahtsin ka. Ta on siin, siin, siin!»

Mis mulle ütlen? Ma saan su kohutavast pettumusest aru, aga mis see aitab? Nendes asjades peab igaüks ise oma vitsad saama, teiste jutt ei maksa midagi.

«Kas sa armastad teda?»

«Ma vihkan teda!»

Selgemat vastust ei saanud ollagi. Esimese armastuse lüüasaamine on hirmus, sinu ees arvatakse, et inimene

võib eksida ükskõik milles, aga mitte armastuses. Eksitakse, Birgit. Koledasti eksitakse. Hirmus valus on. Aga elatakse edasi.

«Ta ütles, et on mind kogu aeg petnud, et ma olin tal ainult alati hea käepärast võtta!»

Kogu sinu julguse kokku:

«Kas sul on peale tema... teisi olnud?»

«Ainult üks kord, see oli kogemata!»

Issand küll. Niisugused pihtimused kuueteistkümnenda aastase tüdruku suust ajavad ihukarvad püsti. Oma enda kuueteistkümnenda aastase tütre suust. Mida hakkan ma sinuga peale?!

«Ta valetas mulle alati! Kõik valetavad, kõik!»

«Mina pole sulle midagi valetanud.»

«Teie!... Teie ei ole muidugi, teie...» Ta jättis lause pooleli, ma ei saanudki teada, mida ta tahtis öelda. Vaatasin talle otse silma ja püüdsin anda häälele võimalikult palju soojust, aga ka autoriteeti.

«Kuula nüüd mind, Birgit. Ma ei luba sind Kaagveresse saata, keegi ei tahagi sind sinna saata. Sa käid meie koolis edasi ja lõpp. Aga öised ümberhulkumised peavad ära jääma. Usu mind, ma räägin sinuga kui sõber. Moraali ei hakka ma sulle lugema, ükskord taipad isegi, et mul on õigus. Eksida ja komistada võib igaüks, aga lamama ei tohi jääda, peab ennast püsti ajama ja edasi minema. Aivari peale vilista, niisugused poisid pole seda väärt, et nende pärast öösel keset linna pisaraid valada.»

«Ega ma ei nutnud tema pärast!»

Muidugi, sul on õigus, sa nutsid enese pärast, oma pisikese kokkuluuletatud õhulossi kokkuvarisemise pärast. Õhulossid peavadki kokku varisema — ja mis loss see oli? Viirastus, meelepete, midagi niisugust, mida sa ei usu mõne aasta pärast enam isegi.

«Kuula nüüd veel. Sa tõused praegu ilusti üles ja lähed koju. Kui ema küsib, kus sa olid, siis räägid ära, et käisid Aivari juures ja teie vahel on nüüd kõik lõppenud. On ju nii?»

Ta ei vastanud, aga ma teadsin, et see vaikimine tähendab nõusolekut.

«Minust ära räägi, nii on vist parem. Ja ära emale vastu hakka, ära teda ärrita. Ta on nagunii endast väljas sinu pärast, ta muretseb ju, püüa sellest aru saada.»

«Midagi ta ei muretse! Ta muretseb ainult enda pärast, vaat mis! Ta valetab mulle kogu aeg, et tal ei ole kedagi

peale minu, aga ma tean, et tal on armuke, ta käib iga
nadal selle juures!»

Ah vaat kust tuul puhub... Harilikult armukadets-
vad emasid, kull pojad, tutred on kiivad isade uut
armastuste peale... Mis teha, esineb ka vastupidist

«Ma keelan sul emast nusugusel toonil raakida, Birgit.
Kui sa tahad, et sinust peetaks lugu, siis õpi teistest lug-
pidama. Mis sellest siis on, kui su emal on uus kiindumus,
tekkinud? Ta on ju veel noor naine, ka tema tahab elada
ja onnelik olla. Ma tean, mu sõnad ei tähenda sulle
praegu suurt midagi, mina sinu asemel ei kuulaks kah,
viihistaksin vanakeste tarkuse peale. Aga kui sa pead
minust natukegi lugu, siis raagi palun oma emast minu
kuuldes teisiti. Kui sa tahad, et mina sinust ka laagu
pean.»

Ta ei vastanud, tõusis ja läks tagasi vaatamata esikusse.
Järgnesin talle, toetusin uksepiidale ja vaatasin, kuidas
ta saapaid jalga tiris.

«Kuidas siis jääb? Lähed kenasti koju, püüad ema vastu
hea olla?»

«Lähen küll. Aga kas ma suudan hea olla, seda ma ei
tea. Ausõna, ma püüan, aga ma ei tea, kas suudan.»

«Suudad kull. Ma helistan talle mõne aja pärast kusi-
kas sa oled ilmunud. Mina nüüd. Ja pea mees, et kui sa
tahad, võid alati minu juurde tulla. Mis sa siin räägid,
see jääb ainult meie kahe vahele.»

Ta vedas jope selga, keeras ukse lukust lahti. Juba
lävel seistes pööras ta äkki ringi ja vaatas mulle pikalt,
lapseliku avameelsusega otsa.

«Miks teie minu vastu nii hea olete, õpetaja?»

Mul jäid sõnad suhu kinni, heitlesin endaga tükk aega,
enne kui sain hääle jälle lahti:

«See pole headus, Birgit. Ma püüan ainult õiglane olla
ja sind mõista.»

«See on headus.» Rohkem ei öelnud ta midagi, tõmbas
ukse kibekiiresti kinni, nagu oleks ta oma asjased sõnu
kahetsenud või habenenud. Kuulsin, kuidas ta mudinal
trepist alla jooksis, palusin mõttes taevast, et keegi ei
näeks teda.

Täna rääkisin ma sinuga esimest korda nagu inimene
inimesega.

Kas tuleb aeg, mil ma saan sinuga rääkida kui isa tüt-
rega?

Tuleb. Ma ei tea, millal, aga tuleb. Ma ei lase sind
endalt lõplikult röövida, Birgit.

Poole tunni pärast helises telefon, enne kui ma ise
jõudsin helistada.

«Ta tuli koju, kõik on korras.» Ja kohe algas tuttav
tuut-tuut-tuut.

Sa ei taibanud isegi küsida, miks ma olen ikka veel
kodus, kui lubasin ometi kohe minna Birgitit otsima.
Jumal tänatud.

Õppenõukogu koosolek kujunes oodatust lühemaks.
Direktor lausus mõned selgitavad sõnad, tähendas, et asi
on niikuinii kõigil teada ja ta tahaks nüüd kuulda, mida
arvab kollektiiv.

Valmistusin juba tõusma, kuid Valve jõudis minust
ette.

«Me käisime õpetaja Kruudaga mõni nädal tagasi Sin-
dis ja Kaagveres. Ma tahaksin kõigepealt teile natuke
sellest sõidust rääkida.»

Kostis sahinat ja suminat, kõik olid äärmiselt ülla-
tunud.

Valve ei teinud sellest välja, ta rääkis ja rääkis ja rää-
kis, ta rääkis kõigest, mida me olime seal näinud ning
kuulnud. Ja lõpetas lühidalt:

«Nüüd on teil ehk mingi ettekujutus sellest, kuhu te
Birgitit ja Eskot võite saata. Mina olen kategooriliselt
selle vastu.»

Ta istus, keegi ei piiksanudki, ruumis valitses sügav
vaikus. Direktor kõhatas, pöördus minu poole:

«Kuulame vahest ära, mida arvab Birgit Rahi klassi-
juhataja. Palun.»

Tõusin ja ütlesin:

«Ma olen nagu õpetaja Johanneski veendunud, et me
suudame need kaks noort inimest ise oma tegude üle
järele mõtlema panna. Ma leian, et see on meie kohus.
Olen samuti kategooriliselt nende erikooli saatmise vastu.»

Valve pikk ning absoluutselt siiras jutt oli avaldanud
vääramatut mõju. Kõik hääletasid üksmeelselt Birgitit ja
Esko kooli edasijätmise poolt.

Koosolek lõppes, ma läksin kiiresti direktori kabinetti
ja valisin telefonil Marianne numbri.

«Tehvan siin. Kõik on korras.» Ja panin toru viivita-
matult hargile, ma ei tahtnud tema häält kuulda.

Ukse ees oli viimane, kevadine koolivaheaeg, elasi lõpuks ometi rahulikku, just nagu paine alt pääsenud. Pandora laegas näis olevat end selleks õppeaastaks ammendanud. Aeg-ajalt tuli õpetajate tuppa ka uudiseid, aga need olid pärit maailmast väljaspool meid — väljaspool kooliseinu sagivast rahutust maailmast, millel polnud meiega otseseid kokkupuutepunkte. Me kuulasime neid nii, nagu kuulatakse raadiost rubriiki «Mis juhtub?» — taevast hoiat, mida kõike ei tehta, jumal tänatud, et meie pisikeses universumis ei toimu midagi taolist! Birgit ja Esko käitusid laimamatult, tundus, et nad olid viimaks ometi aru saanud oma olukorra tõsidusest. Informatsioon moonduv vastavalt nendele, kes seda edasi annavad, igatahes levis kümnendas ja üheteistkümnendas klassis parast naistepäevajargset õppenõukogu koosolekut kinde teadmine, et Birgit ja Esko olid seisnud ärasaatmise laval, haridusosakond ja miilits olid seda kategooriliselt nõudnud, enamik õpetajaidki olevat selle poolt olnud, ainult õpetaja Johannese ja õpetaja Kruuda järeleandmatu vastuseis olevat kaalukausi lõppeks kooli edasijätmise kasuks kallutanud. Meie kõik Sinti ja Kaagverre polnud enam saladus — veidral kombel teadsid seda kõik meie õpilased; muidu sootuks vagane Mall Erelt, kelle pealt näha rikutud ilme oli mind sügisel esimesel pilgul eksitusse viinud, sõandas ühes klassijuhatajatunnis koguni küsida, mida me seal nägime ja kas ma ei tahaks neile sellest veidi põhjalikumalt rääkida. Oieksin seda ehk teinudki, aga Birgiti juuresolek segas, kartsin, et ta võtab kõiki mu sõnu endale määratuna.

Ainus suurem linnast meieni jõudnud uudis mis ei puudutanud kunagi teisi peale mina oli seotud Viki Saarmaga. Nagu tavaliselt, nii olid esialgsed kuulujutud ka selles asjas tavalisest murelikumad, samuti teada, et Viki päigme oli pärast lapse ootamist suuna Vikist hoopiski lahti öelnud, naise ülekuulamine ja sensatsiooninälgjaste suguõdede sosisdamised, et ta võis seda teha koguni meelega, olid mõjutanud, meid kahtlas, et ta ei taha midagi teada naisest, kes oli oma lapse peaaegu isegi ära tapnud, tema oleks vaikese tüdruku hea meelega omaks võtnud, see oli talle algusest peale armsaks saanud. Selle loo ümber tekkis õpetajate toas usna elav

keskustelu, kõik asusid nüüd täispööret tehes mehe poolele, keegi ei vaitnud enam, et ta on eelmise naise vastu jöhker ja hoolimatu olnud, kogu põlgus pöördus Viki vastu. Ainult Harri tegi asja kohta sarkastilise muige saatel märkuse, et iseenesest pole ju mingit põhjust ka neid jutte kohe tingimusteta uskuda, ka need on ainult ühepoolised, aga seda arvamust ei võetud kuulda. Harrit hurjutati koguni, nimetati paadunud küünikuks, kes ei taha kellestki midagi head uskuda, vaid on aina umbusklik. Harri kehtas õlgu, loobus vaidlemast, ütles ainult kerge rõhuga, et tema polevat uskunud ka neid eelmisi jutte, aga see lasti täiesti kõrvust mööda, kõik vaatasid teda niisuguse näoga, nagu poleks siin ruumis kunagi mingeid muid jutte räägitudki.

Mu sisemine tasakaal hakkas aegamisi taastuma. Marianne pidas minuga maha pika telefonikõne, ta ei hakanud mind küll pisarsilmi tanama, aga kuitis usna inimlikul ja sõbralikul toonil, et ma olevat oma kohustuse laimamatult täitnud, tal olevat väga hea meel, ta pidavat minust palju enam lugu.

«Ole õpetaja Johannesele tänulik, tema pidas õppenõukogus pika kõne, vastuvõetud otsus oli rohkem tema teene,» vastasin ahusalt, aga Marianne jäi enda juurde, lisas koguni, et olgu ma vakka, tema teab kõike tapselt, ma olevat alati niisugune, kes püüab oma teeneid vahendada, mul olevat väga omakasupüüdmatu natuur... Teadsin, et see on lihtsalt odav mee moka peale maamine, aga seda kuulda oli ikkagi hea, vähemalt märksa parem kui seniseid süüdistusi ja ähvardusi.

Vahekorras Virginiaga oli toimunud muutus. Ta ei käitunud enam pisut brutalse meedikuna nagu varem, temasse oleks nagu kuskilt nähtamatust allikast hoovanud soojust ja hellust.

Pärast toda õppenõukogu koosolekut läksin õhtul kohe tema juurde, ma ei käinud vahepeal isegi kodus, ma lihtsalt pidin kellelegi seda rõõmsat uudist kohe kuulutama, ja tema oli ainus, kes mul oli.

Ta võttis mu vastu pingsa ilmega, kasis ust aades silmapilk:

«Noh?»

«Kõik on korras,» ütlesin rõhutatult igapäevasel toonil, nagu oleks tegemist uue kulmkapi ostmisega või rikkiläinud raadio remontimisega. Vist selle ülepinguta-

tud argisuse tõttu tunduski, et mu haari oli veidi saanud line

Virginia vaatas mind sinna rooniuga, haaras akki mind kaelast kinni ja sisistas:

«Sa ei tea, kui hea meel mul on...»

Ta oli kogu selle õhtu kestel hoopis teistsugune kui muidu, juba siis oli, ainult et mina ei osanud seda oma ülepaisunud isaõnnes tähele panna.

Kui me kesköö paiku väsinult ja rahuldatult teineteise kõrval lamasime, ütles ta järsku vaikselt, nagu iseendale:

«Sinult võiks mul laps olla, Tehvan...»

Tardusin hetkeks. Mulle endale polnud naisugune veel mahtunud veel kunagi pähe tulnud. Laps See kiskus mu sinna mad akki lahti, ma arvasin nägevat, mis oli selle ütlamise taga.

Ta tõlgendas minu vaikimist omamoodi, surus end minu vastu ja sõnas lausa lapseliku lihtsusega:

«Ei, ega ma ei tee sulle abieluettepanekut, Tehvan. Aga last tahaksin ma sinult tõesti, sa oled nagu loodud isaks.»

Viivuks liigutas minus tusklik, närviline protest: see oleks siis veel üks minu laps, kes jällegi ei ole minu laps...

«Minuga abielluda sa siis ei tahaks?» küsisin oma tobeda otsekohesusega.

Virginia ajas end küünarnukkidele ja vaatas aknast kumava valguselaigu poole.

«Seda pole ma kah öelnud.»

«Sa tuleksid siis mulle naiseks?»

«Miks sa küsid? Pole minu tulla.»

Enelil olin ma ise kosinud — nüüd kosis see naine siin mind. Peaaegu kosis. Veider, see ei tundunudki ebaloomulikuna.

«Sa ütlesid ju kunagi (naljakas, et ka meie lühikeses vahekorras võis juba olla naisugune sõna nagu «kunagi»), et ei suuda üle kolme päeva kellegagi koos elada.»

«Ma ütlesin, et pole seni leidnud kedagi, kellega ma tahaksin üle kolme päeva koos elada.»

«Ja minuga tahaksid?»

«Jah.»

Tema vastus oli nii siiras, et selles ei võinud kahelda. Panin käe talle ümber.

«Anna andeks, aga ma pean selle mõttega natuke harjuma.»

«Minutipealt ei pane meid keegi paari.»

Tema hääles polnud midagi muutunud, aga minu valvas kujutus otsekui kuulis midagi. Surusin ta enda vastu.

«Ära saa minust valesti aru, Virginia.»

«Ma ei saagi. Me pole enam selles eas, kus minnakse mehele või võetakse naist esimese impulsi mõjul. Sa oled ehk minust kah veidi väära ettekujutuse saanud, ma ise olen sellele muidugi kaasa aidanud... Tead, ma olen naisugune vanamoeline naine, kes tahab abielluda üksainus kord elus. Iga kaheksateistkümneaastane tüdruk naeraks mu välja naisuguse jutu peale. Mis teha, naergu.»

«Kas ikka naeraks?»

«Ei tea, võib-olla need ei naerakski, neil on äkki veel kah vanamoodne kujutus abielust. See pole tahtis. Aga mina ei tahaks, et ma peaksin hakkama aasta või paari pärast kohut käima.»

«Lahutused on ju praegu lihtsad, enamasti kokkuleppe- lised.»

«Ükskõik, minu arust on see ikkagi kohutkäämine. Kas või ainult iseendaga, oma senise eluga. Tehvan, ma tahaksin lõppude lõpuks ka õnnelik olla. Õnnelik ja rahu- lik. Ma tahan, et mul oleks oma mees, oma laps, oma kodu. Iga vähegi normaalne naine hakkab kord selie järele igatsema, ükskõik kui iseseisvat ja lõbusat elu ta seni poleks elanud.»

Vaikisin, mida ma oleksingi osanud selle peale öelda. Ta võttis mu pea oma käte vahele ja vaatas kaua mulle silma.

«Ma usun, et ma oleksin sulle hea naine, Tehvan.»

Kallistasin teda, ei lausunud ikka veel sõnagi. Äkki tur- gatas mulle pähe kiuslik mõte, mis seal kohe juurdus: me polnud selle jutuajamise jooksul kordagi rääkinud armastusest. See mõte hakkas mind piinama, lõpuks kisi- sin otsekoheselt:

«Kas sa armastad mind, Virginia?»

«Jah, Tehvan.»

Nüüd oli siis seegi öeldud, tundsin, et pean vastama, mis õigus oli minul kogu aeg ainult küsida ja nõuda! Nagu olnuks mul käsil mingi kasu töötav tehing ning ma uurinuksin järelejätmatult, mida mulle siis ikka paku- takse!... Ma tahtsin Virginiale vastata, aga ei saanud. Ma ei tea, mis mind takistas, see oli miski, mis asus otse- kui kuskil väljaspool mind.

Ei, ma pidin ennast enne põhjalikult läbi katsuma. Ma ei saanud, ei tahtnud talle valetada, ei tahtnud kergelt pillata sõnu, mille tagamaa oli veel tunnetamata. Meie vahekord oli seni olnud selline nagu paljudel meestel ja naistel — meelditakse, sobitakse, ollakse koos, nauditakse seda koosolemist ega mõelda millelegi muule. On lihtsalt hea olla ja kõik. Kui enam ei ole hea, eemaldutakse teineteisest — ilma ülearuste paberite ja sekeldusteta, sõbralikult või ka vähem sõbralikult, aga ikkagi kergemini, kui see sünnib abielu lahutades.

Ma ei teadnud veel, kas ma armastan Virginiat. Võib-olla oli minul jälle armastusest imelik ja vanamoodne arusaamine, võib-olla olin ma hinges ikka veel jäänud hoorukiks, kes ootab armastuselt midagi pimestavat, kõigest üle tormavat, marulist, ühtaegu õnnestavat ja valusat?

«Sa mõtled ikka veel temale?» See küsimus ei kõlanud solvunult ega pettunult, see oli lihtsalt siiras teadaphtmine.

Kas ma mõtlesin sel hetkel seal Enelile? Ei, tunnistan ausalt. Ei mõelnud. Kas ma oleksin pidanud mõtlema? Ei tea. Ma ei mõelnud temale, ma mõtlesin ainult meile endile, tundsin, et ei tohi lausuda sõnu, mis olid vähemalt sellel silmapilgul katteta. Ma ei tahtnud, ei tohtinud teda petta, kuigi see teinuks talle ehk rõõmu.

«Ei, Virginia, ma ei mõtle temale. Tema... on minevik. Inimene ei tohi minevikus elada, see teeb talle halba.»

«Need asjad pole alati enda teha.»

«Võib-olla. Aga usu mind, ma ei ela tõesti minevikus.»

...Kevad lähenes täie hooga, juba jõudis kätte aprill. Hakkasin järjest rohkem harjuma mõttega, et Virginiast saab minu naine, ehkki me polnud pärast toda kümnenda märtsi ood sellest rääkinud. Kui kaua see kahevahelolek veel kestab, ma ei teadnud. Teadsin ainult üht: ma ei taha endale ega Virginiale midagi poolikut. On aegu, kus tuleb lihtsalt oodata, elul on omad vääramatud seadused, kõik vastamata küsimused saavad kord vastuse, tagant võib sundida hobust või eeslit, aga mitte inimest; endale vägisi pealesunnitud otsused maksavad peaaegu alati valusalt kätte.

Sain pärast 9. märtsi õhtut Birgitiga suurepäraselt läbi. Ma märkasin, kui püüdlukult ta taotles minu heakskiitu ka kõige tühisemate asjade puhul. Meie vahel valitses nagu

mingi vandeseltslaslik suhe, meie pilgud kohtusid mõnikord keset tundi ja iga kord nägin ma ta silmades usaldust ja kinnitust: ole rahulik, ma ei vea sind alt. See rõõmustas mind tohutult, mulle nais, et temas on tööpoolest toimunud mingi murrang.

Emale polnud ta oma käigust minu juurde sõnagi lausunud, see oli päevselge. Marianne poleks jätnud seda mulle meelde tuletamata, ta valvas ju eriti kiivalt selle üle, et minu ja Birgiti vahele ei tekiks liiga sooja vahekorda, et Birgit ei kiinduks minusse liialt. See oli rumal ja mõttetu kartus, ma olin Mariannele ju sõna andnud ega kavatsenudki seda murda, ma ei mõelnud Birgitit temalt ära võtta, veel vähem tema vastu üles ässitada. Jah, ma olin endiselt kindel, et raägin ükskord Birgitile kõik ära, aga see «ükskord» nihkus kaugele tulevikku. Teadsin, et teen seda siis, kui Birgit on juba täiskasvanu, elab oma elu, kui ta on Marianne kodunt lahkunud. Täiskasvanu mõttemaailm on täiskasvanu oma, minu teade tuleb talle siis nagu kauge hää minevikust, mis ei mõjusta ega sega enam tema enda elu. Nii ma mõtlesin, arvates elu ja inimesi sedavõrd tundvat.

Ühel päeval koju minnes astusin nagu tavaliselt teel toidukauplusesse sisse, ostsin uht-teist, vahetasin tervitu mõne pealiskaudse tuttavaga — neid signab ju alati ja igal pool —, kõndisin oma majani, avasin nagu harilikult postkasti ja võtsin sealt värsked ajalehed. Nende vahelt paistis silma kirjaümbrik, arvasin esiteks, et see on emalt, kes oli hakanud viimasel ajal mulle sagedamini kirjutama kui varem. Aga ei — aadress ümbrikul oli masinakirjas, saatja oma puudus hoopiski.

Torkasin kirja koos lehtedega mantlitasku ja läksin oma korterisse.

Ma ei jõudnud veel mantlitki maha võtta, kui helistas Esko ema. Ma ei tundnud teda algul häälest aragi, siis taipasin ja tõmbusin kohe valvsaks. Mida ta jälle tahab?

Selgus, et proua Topper oli oma tookordset juttu väga tõsiselt võtnud ja soovis nüüd minuga kohtuda, et «mõningaid pooleliäänud arvepidamisi lõpule viia».

«Minul pole teiega omateada mingeid arveid» ütlesin nii rahulikult kui suutsin.

«Kuidas siis nii, kas te mõtlete, et ma olen midagi unustanud või? Ei, ma pean teid tingimata nägema, seltsimees Kruuda! Mina ei ole inimene, kes pilluks lahje sõnu!»

Õel kuradike minus sosistas: las teeb, las toob oma tuhanded siia, kui tahab. Kaua sinagi mõtled siin patuses maailmas õilishinge mängida? Siis sai selge mõistus võitu.

«Mina mure ka mitte. Nii et jätame selle jutu. Hoolitsege oma poja eest, see on teie ainuke kohus ja võlg, kui nii öelda. Hüvasti.»

Panin toru ära ja nohisesin rahuldustundest.

Siis meenus ümbrik, võtsin selle välja ja avasin. Lagedale tuli pikk, kahele lehele ulatuv kiri, see oli samuti masinakirjas.

«Ma köhklesin kaua, enne kui Teile seda kirja kirjutada. Aga ma ei saa, ma pean kirjutama, mõelge mida tahate.»

Algu oli rabav, pöörasin kähku viimase lehekülje, otsisin allkirja. Seda polnud. Asi läks põnevaks, tulin alguse juurde tagasi.

See oli kõige puhtam armastuskiri. Esialgu tekkis minus kahtlus, et kiri pole üldse mulle määratud. Vaatasin veel kord ümbrikku, seal seisis selgete tähtedega: «Sm. Tehvan Kruuda.» Lugesin edasi, leidsin üha rohkem pisi-asju, mis viitasid sellele, et tundmatu naise ihaldusobjekt olen tõesti mina.

«Ma ei oota Teilt vastust, Te ei tunnegi mind, ei saagi vist kunagi tunda, aga ma lihtsalt pean oma armastusest Teile kirjutama, pean, pean, pean!»

Eksalteeritud stiil, nagu sellisele puhule omane. Kes pagan see võib olla?

Kaalusin mõttes labi kõik võimalused, ükski neist ei tundunud tõenäoline.

«Need harvad hetked, mil ma Teid näen, on mulle mu päevade sisuks. Silmitsen Teid eemalt, oh, kuidas tormaksin Teie juurde ja kallistaksin Teid, aga ei julge, kuidagi ei julge.»

Harvad hetked. Kurat võtku, keegi teeb ilmselt minu kulul õelat nalja, mõtlesin. Aga sel juhul oleks palutud kohtumist, oleks lastud mul kuhugi ilmuda ja siis ise

nurga tagant mitmekesi itsitatud. See daamike siin ei nõudnud mingit kokkusaamist, ta otse välistas niisuguse võimaluse.

Mõni päev hiljem tuli teine kiri. Samasuguses mitte midagi reetvas ümbrikus, allkirja ja saatja aadressita. Tundmatu naine muutus veelgi avameelsemaks, kinnitas, et armastab mind nii ägedalt, et ainult minu nägemine andvat talle ja tema elule veel mõtet ja väärtust.

Ma ei oska oma imestust kirjeldada. Kust tulevad tänapäeval veel niisugused naised, kes rahulduvad sellise platoonilise kirepurskega, kes ei pretendeeri millelegi?! Ainult minu nägemine...

Ma ei saanud parata, tõusin ja läksin peegli ette, silmitsesin ennast hoolega. Kui kristalselt aus olla, siis ei avastanud ma enda näos midagi, mis võinuks ühe naise niisugusesse ekstaasi viia. Tavaline kolmekumne üheksa aastase mehe nagu, veidi vasinud moega, pisut aukus põskedega ja natuke suure ninaga. Kõik.

Võtsin kirja, nuusutasin seda. Naiste kirjadele jaab harilikult külge tolle parfüümi hõng, mida nad tarvitaavad. Sellel kirjal polnud mingit lõhna. Ja kulm, šabloonne masinašrift ei reetnud muidugi ka midagi. Kust võis mulle selline tundmatu austaja sigineda?

Korraks sähvatas peast läbi isegi totter mõte, et see võiks olla Valve, kellega ma olin ju mõne vägagi intiimse vestluse maha pidanud. Aga see oli absurdne, Valve oli ju oma Harri, pealegi poleks temataoline naine küll hakanud mind anonüümsete kirjadega pommitama.

Asi läks omamoodi hulluks, vahtisin tänaval pingsalt näkku juha igale naisele, kes paistis vähegi minu vastu huvi tundvat, käisin linnatänavatel ringi nagu uus Sherlock Holmes. Nii mõnigi daam mõtles vist minust möödudes, et too mees on pisut juhmakas — mis ta niimoodi jollitab ja uurib?!

Ka kolmas kiri ei jäänud tulemata. Pidin täheldama, et mu austaja ei hiilanud erilise originaalsuse ega vaikusega, epiteedid, millega ta mind üle puistas, kippusid korduma: kõige parem, kõige õilsam, kõige... kõige...

Neljas kiri tõi asjasse äkki mõnevõrra selgust: ma avastasin selle ühel õhtul oma mantli taskust.

Kes pääseb minu mantli kallale? Kus?

Ja siis käis mu peast läbi esimene täiesti selge mõte: see peab olema keegi meie koolist, meie kooli tüdruk!

Õpetajate ja õpilaste riidehoid asetsesid mõlemad all keldrikorrusel, kõrvuti, ja meil polnud kombeks riidehoiu uksi lukustada. See oli Lindvesti algatus ja kehtis juba mitu aastat, nagu ma teadsin teiste käest. Direktor oli siis korda kehtestades rõhutanud, et kool peab inimestes kasvatama usaldust üksteise vastu.

«Mis pedagoogid me oleme, kui me keerame õpilaste nina ees kõik ukseid lukku ja ütleme neile seega näkku, et me ei usalda neid?» oli ta õpetajate protestihääle puhul pahaselt öelnud. «See on ju seesama mis otseselt välja ütelda: ärge uskuge meie ilusaid sõnu inimväärlikusest ja õilsusest, pidage meeles, et elus ei tohi kedagi usaldada!» Õpetajad porisesid, et nüüd peab kooli tulles hoolega vaatama, et midagi väärtuslikku ei ununeks mantlitaskusse, vaata et tassi paremad karvamütsid ja saapadki õpetajate tuppa kaasa, pane oma kappi luku taha. Aga miski ei aidanud, Lindvestil oli jälle kord siisugune silmapilk, kus ta ei taganenud oma otsusest karvavõrdki. Ta kutsus kogu kooli kokku ja tegi uuenduse ka õpilastele teatavaks.

Ja ennäe — hoolimata õpetajate ennustustest ei juhtunud midagi, riidehoiust ei läinud ükski asi kaduma. Pean tunnistama, et ka minul oli esialgu veidi võõrastav riputada oma riided varna ja jätta uks lukustamata, aga ma harjusin sellega üsna ruttu. Iseenesest kasutas direktor ju ammutuntud psühholoogilist efekti: kui sa kardad, et keegi võiks sulle midagi halba teha, siis paku talle vabatahtlikult ja avalikult selleks võimalus — ja ta ei tee, nii odav lahendus ei anna talle rahuldust.

Jah, asi oli selge, see pidi olema üks meie tüdruk. Kes? Oma klassi õpilastelt ei võinud ma siisugust tundepurset eeldada, tundsin neid selleks liiga hästi, nad olid pisikesed ratsionalistlikud paganad, kes said minuga küll hästi läbi, aga kellel poleks iialgi välja löönud sellised emotsioonid. Kust siis? Üheteistkümnendast? Vaevalt, ma ei andnud seal tundegi. Ega suutnud ka kujutleda, et mõni abituuriumi noor daam vaataks minusuguse poole. Armumine oma õpetajasse pole ju mingi erakordne nähtus, seda tuleb ette peaaegu igal pool, ainult et enamasti jääb see armunu enda teada, sellest antakse alateadlikult märku üksnes salapärase õhkamise ja teesklemiskunstis veel vilumatute pilkudega. Kuigi ma tean ka mitmeid juhuseid, kus tüdrukud kirjutasi õpetajale armastuskirju. Aga valdavas enamuses on need armutised moes

kaheksanda-üheksanda klassi tüdrukute hulgas; olin kord ise kogemata kombel pealtkuuljaks, kuidas mu endises koolis üks kaheksanda klassi iludus pihtis teisele, et ta ei võivat õpetaja selle-ja-selle poole vaadatagi, tal minevat lihtsalt jalad nõrgaks, ta ei suutvat enam niimoodi edasi elada. See jutuaajamine oli samuti riidehoius, seal olid lahtrid üksteisest eraldatud ohukeste seintega, mina seisin just õpetajate poolel, kui nad tulid kahekesi sisse ja jutt läks lahti. Hiilisin tookord nii vaikselt välja kui sain ega hinganud sellest loost muidugi kellelegi.

Kes meie kaheksandast või üheksandast klassist võis siis mulle neid kirju saata? See pidi olema keegi, kel on kodus kirjutusmasin, aga sellest teadmisest polnud mingit kasu — tänapäeval on kirjutusmasin paljudes kodudes. Andsin endist viisi tunde, püüdsin tutarlaste pilkudest midagi reetvat välja lugeda, aga ei leidnud kedagi, kes oleks kahtlasena paistnud.

Äkki teeb keegi ikkagi rumalat nalja? kerkis jälle oletus. Aga endiselt ei kutsunud kirjade saatja mind kuhugi kohtama — et siis ise eemalt irvitada. Ei, see polnud nali.

Lõpuks löin käega, otsustasin, et ei pööra asjale enam tähelepanu. Keegi nooruke tüdruk lihtsalt maandab oma salapäraseid pingeid, ja kui tal on sellest abi, maandagu.

Otsustada ju võib, kuid inimlik uudishimu ei anna nii kergesti alla. Oleksin ikkagi tahtnud teada, kes see on. Kui ma aga viimaks tabasin end sellelt, et sattusin koolimajas ringi liikudes alatihti keldrikorrusele ja heitsin iga kord vargsi pilke õpetajate riidehoiu poole, siis poorasin kanni pealt ringi ja läksin üles tagasi. Taga paremaks — hiljuti kolmekümne üheksa aastaseks saanud auväärse staažiga õpetaja luurab nagu armunud poisike! Lõpp, enam ei vaata ma sinnapoolegi!

Kirjad jätkusid, nendest õhkus järjest ülekeevamaid tundmusi ja salaigatsusi. Kirjutaja ei pöördunud enam kunagi nimeliselt minu poole, ei jätnud endiselt kuhugi märki ka enda isikust. See tekitas kummalise tunde: ma oleksin nagu lugenud võõraid kirju, tunginud saladusse, mis polnud mulle määratud. Muidugi, kirjad pandi minu taskusse, minu postkasti, ühe leidsin ma koguni kodus oma portfelli, murdsin kaua aega asjatult pead, kuidas võis too kirjutaja mu portfelli kallale pääseda, ma ei jätanud seda ju iialgi kuhugi klassi või mujale käidavasse kohta maha.

Aprilli viimasel nädalal tuli äkki ootamatu lahendus. Ühel päeval tekkis mul üheksanda klassi tunnis tarvidus luuletuskogu järele, mille olin hommikul kodus viimasel silmapilgul mantlitasku pistnud ja sinna unustanud. Käskisin õpilastel veidi oodata ja läksin alla riidehoidu. Juba trepilt märkas, et keegi lipsas õpetajate riidehoidu, nägin tumedat varju. Esimene mõte, mis mul peast läbi käis, oli eeldustekohane: kas nüüd on siis lõpuks aeg käes, kus hakatakse meie usaldust kurjasti tarvitama, meie taskuid revideerima?

Läksin kiirel summutatud sammul edasi ja jõudsin riidehoiu uksele just selleks silmapilguks, kui seal sees olija pöördus ümber ja tahtis välja tõtata. Jain uksele seisma, lõin käed vastu piitasid laiali. Siis vaatasin sees-olijale. See oli Birgit.

«Mida sina siin teed?»

Ta seisis liikumatult, käed vastu külgi surutud, ega vastanud.

Ja siis prahvataski mu ajudes äkki välg: see oli tema, Birgit.

Ma ei uskunud seda, astusin temast mööda oma mantli juurde, surusin kätte tasku. Seal tuli välja umbrik, tapselt nimsamasugune kui eelmised.

Nüüd seisin ka mina nagu kivistunud, kiri sõrmede vahel. Birgit oleks võinud põgeneda, aga ta ei püüdnudki seda teha. Ma ei tihanud talle otsa vaadata, mul oli tunne, nagu oleksin ma millegi inetuga hakkama saanud ja seisaksin nüüd ise oma õpetaja ees.

Vaikus muutus talumatuks, pingutasin ennast ja ütlesin nii rahulikult kui sain:

«See oled siis sina, kes neid kirju saadab.»

«Jah. Ma armastan teid, õpetaja.»

Julgesin nüüd talle otsa vaadata ja nägin otsekohe ta silmist, mida see eneseületamine talle maksis.

«Edasi tuli talt sõnu nagu kosest, ma ei saanud teda peatada.

«Te olete ainus inimene, kes on minu vastu tõeliselt hea. Teie usute mind, ainult teie. Ma armastan teid nii palju, kui üldse võib armastada. Ärge põlake mind ära, õpetaja, ma ei tea, mida ma siis endaga teen! Lubage, et ma teid ikka armastan! Ma lõpetan tuleval aastal kooli, saan täisealiseks, võib-olla hakkate teie mind ka armastama! Uskuge mind, ma ei ole mitte kedagi elus armastanud, mitte kedagi! Ainult teid! Ma armastan teid!»

Ta peaaegu karjus neid viimaseid sõnu ja tormas siis riidehoiust välja. Hoolimata sellest, et olin nagu puuga pähe saanud, vaatasin siiski kõigepealt talle järele: jumal tänatud, allkorrusel polnud kedagi.

Langesin pingile istuma ja vahtisin mõttetult seda valget ümbrikku enda käes. Birgit. Minu oma tütar. Hulluks võib minna.

Istusin nagu kivikuju, aeg oli korraga seisma jäänud. Siis tungis mu teadvusse lõpuks arusaamine, et ma tulín siia ju luuletuskogu järele, ma pean tundi tagasi minema, tund algas kümne minuti eest.

Otsisin raamatu välja, pistsin kirja tasku ja läksin, endal kogu aeg tunne, et ma ei saa kuhugi minna, et pean lihtsalt seisma jääma ja seismagi, et ma olen kuskil eba-reaalsuses, kus peale minu enda pole kedagi. Samal ajal tegid mu jalad samme, ma jõudsin trepini, läksin sellest üles, kõndisin piki koridori mind ootava klassini ja avasin ukse. Alles minu poole vaatavate õpilaste näod paiskasid mu ühe hoobiga reaalsusse tagasi. Mul on tund, ma pean seda jätkama, kõik muu peab jääma kõrvale.

Andsin tunni lõpuni, hämmastaval kombel nii rahulikult, et õpilased ei taibanud absoluutselt midagi.

Pärast seda oli mul veel kaks tundi, õnneks samuti mitte kumbki mu erida klassis. Andsin ka need ära, vahetundidel kuulasin õpetajate toas teiste naeru ja igapäevast lõõpimist ning lobisemist, torkasin vist isegi mõne sõna vahele, kui pöörduti minu poole. Rahu, ainult rahu.

Kui tunnid lõppesid, läksin alla, panin end riidesse ja lahkusin kiiresti, Harrit ja Velvet ootamata, kuigi me läksime eriti viimasel ajal tavaliselt koos koju. Kui ma olin juba tänaval ja pöörasin ümber nurga, pidin Birgitiga peaaegu kokku pörkama. Ta seisis keset kõnniteed, nii et ma ei saaks ühelgi juhul temast mööda minna. Ta käes oli kokkumurtud paberileht, ta ulatas selle mulle.

«Võtke!» Olles lehekese mulle pihku surunud, pöördus ta ümber ning läks tagasi vaatamata kiirel sammul minema.

Seisin ja vaatasin veidi kortsunud paberit oma käes. Mis mind veel ootab?

Keerasin lehekese lahti, lugesin:

«Kui te peaksite sellest minu emale rääkima, teen endale lõpu peale.»

Kui lihtne ja selge: teen lõpu peale. Kiri te ainult räägite mu emale.

Oma õuduseks taipasin, et tal võib sellega tõsi taga olla. Teismeliste enesetapud pole enam ammu mingi haruldus. Alles mõni kuu tagasi laskis ühes maakoolis üks poiss enast tunni ajal sõna otseses mõttes õhku. Ta oli kuskilt dünaamiiti hankinud, sellest endale kaela ümber võõ teinud ja pealt salliga kinni sidunud, nagu oleks tal kurk haige. Lõhkeainelaengust läks särki alt peenike juhe alla, juhtme otsas oli pisike omakonstrueeritud detonaator. Keset tundi vajutas ta lülitile, dünaamiit rebis tal pea puruks. Surm oli silmapilkne. Põhjuste kohta levisid igasugused jutud, autoriteetsetest allikatest kuulsin, et ta olevat emaga lootusetult konflikti sattunud, kodus olevat teda lausa füüsiliselt terroriseeritud ja piinatud. Sellest oli meil õpetajate toas palju juttu, kõik suhtusid poisi teosse kirkliku hukkamõistuga:

«Mida see vaene õpetaja oli talle teinud, et ta pidi seda just koolis tunni ajal tegema?! Läänud metsa, pannud rööri kaela, kui ei osanud mingit mõistlikumat lahendust leida! Ta on täielik lurjus, kaabakas! Oleks pidanud ära rääkima, õpetajatelt abi otsima! Kas või miilitsast, kui muu ei oleks aidanud!»

Ma vaikisin tookord, mõtlesin ainult: oli, mitte on. Imelik ja vapustav, kui vähe te mõtlete noore teismelise inimese sisemaailmale, tema psüühikale. Kaevaku õpetajatele, kaevaku miilitsasse. Kas seda on nii kerge teha? Kas oma ema miilitsasse üles anda on kerge? Kust teie teate, millised tormid möllasid selle poisi hinges, enne kui ta tegi selle jubeda otsuse? Miks ta laskis enda õhku just koolis, tunni ajal? Muidugi, see oli kuritegu teiste vastu, õpetaja vastu, kes sai kindlasti ränga trauma. Aga miks see poiss nii tegi, pole meil aimugi. Kividega pillud on kerge, aga vaadake ette, et teil ei tule peid igale poole ja igaühe pihta pillutud kive lõpuks endal hakata kokku korjama... Kust võime meie teada, mis toimus niisuguse tagakiusatud olendi peas?

Nüüd seisn ma siin tänaval, käes väike paberileht lakooniliste sõnadega: kui emale räägite, teen endale lõpu peale.

Ta teadis ju, et mind võib usaldada, ta oli seda mulle ise öelnud. Veel enam, ta kinnitas mulle kogu aeg, et armastab mind. Kas inimesest, keda armastatakse, võib uskuda reetmist? Reetureid ei armastata, armastus ise

ongi usaldus, enda jäägitu usaldamine teise inimese kätte. Möödakäijad vaatasid mind uudistavalt, panin paberi tasku ja läksin koju.

Pidin tol öhtul Virginia poole minema, nüüd puudus mul selleks igasugune tahtmine. Võtsin end kokku, helistasin, püüdsin võimalikult argise häälega seletada, et ma ei saa täna tulla, pean kodus olema, mulle saabub maalt onu külla.

«Tule hiljem, kui ta ära läheb.»

«Ta jääb siia, buss ei lähe enne hommikut.»

Valetasin ükskõikselt ja kergelt, nagu teeksin ma seda iga päev.

«Kahju. Mis teha, eks tuled siis homme. Eks ju?»

«Tulen kindlasti.»

Panin toru ära ja mõtlesin: anna mulle andeks see vale, Virginia. Sina pole ju milleski süüdi, ma lausa kipun viimasel ajal sinu juurde, aga täna pole ma selleks võimeline. Ma pean oma mõtetes enne korra looma, pean ise mingisugusele selgusele jõudma, mida teha.

Minu tütar armastab mind.

Kui ilusasti see kõlab! Paljud isad ütlevad seda uhkuse ja õnnetundega. Mina pean seda varjama, piinliku hooliga kõigi eest varjama. Sest minu tütar ei armasta mind kui isa, vaid kui meest.

Kuidas oli see nii läinud?

Pikkamisi hakkas mu loogiline mõistus jälle tööle, suutsin asjadele vaadata juba kõrvalseisja, erapooletu inimese pilguga.

Tüdruk armus oma õpetajasse. Selles polnud midagi imehikku ega erandlikku.

Sellele lisanduvad ainult mõned detailid.

Tüdruk armus oma õpetajasse, kes oli tema vastu esimese inimesena tõeliselt aus ja mõistev olnud. Kes oli kõigi teiste jutu järgi päästnud ta erikooli saatmisest.

Ka selles polnud iseenesest midagi erakordset.

Aga tuli mees pidada, et armus kuueteistkümnenda sajandi tüdruk, kellel oli ka füüsilise armastuse maitse juba suus.

Ja armus õpetajasse, kellest ta ei teadnudki, et see on tema isa.

Kas saab tunda tõsist, naiselikku armastust nii suure vanusevahe puhul?

Ja kuidas veel. Goethe oli Marienbadi elegia ajal kaheksakümne, Ulrike von Lewetzow kaheksateistkümn-

nene, kui kinni haarata esimesest ettejähtuvast näitest. Muidugi, võib öelda, et see oli siiski Goethe, noorte tüdrukute armastust juhivad sageli ka mitmed kõrvalised asjaolud, ilma et tüdrukud ise seda taipaksid. Austus, piiritu jumaldamine ja nii edasi. Aga ärgem unustagem, et peaaegu igal noorel tüdrukul on oma Goethe. See pole võib-olla küll kuulus, aga tüdruk suhtub temasse kui Goethesse. Ja mõelgem vaid, kui palju on meie oma tutvusringkonnas neid vahel öelalt «ebavõrdseteks abieludeks» tituleeritud ühendusi, kus mees on oma naisest kakskümmend või rohkem aastat vanem ja suudab ometi naisele täit õnne pakkuda.

Niisugune armastus on ühtaegu hirmus ja ilus. See on esimene tõeliselt suur tunne, mis haarab noore inimese kogu olemuse, — seda suurem ja vapustavam, mida ebatõenäolisem on tema täitumine.

Ka sellele tuli mul mõelda.

„Miks pidin ma siia linna sattuma?“

Miks pidi Marianne mulle kõik ära rääkima, nii et ma oleksin Birgiti eest tõepoolest kas või omaenda elu hinnaga igal pool välja astunud?

Ma pidin. Ja Marianne pidi, niisugune on kord see paljude poolt lausa ebausklikult kummardatav saatus, mis pillub meid siia ja sinna.

„Miksid“ ei aita üheski olukorras, tuleb endale olukorrast aru anda ja valida õige talitusviis.

Õige? Milline oli praegusel puhul see õige? Kerge on teisi õpetada, noomida, juhendada. „Andke endale aru ja valige õige tee.“ Aga kusagil pole lauale ritta laotud mitmesuguseid teid ega talitusviise, et siruta ainult käsi ja vali. Need viisid tuleb endal leida, endal välja mõelda. Alati ei tuldagi sellega toime. Ja siis käib plahvatus, midagi hävib, keegi saab hukka. Järelejääjatel on hea valmis faktide seas sorida ja nämmutada: ta oleks pidanud seda tegema, ta oleks pidanud teist tegema. Kohut mõistavad alati ellujäänud ja kõrvalseisjad, nii on see olnud aegade algusest peale. Sest nendel on käes materjalid, mille põhjal asja arutada ning otsust teha. Keerisesse sattunud pole mingeid valmis materjale, mingeid kogemusi, ta haarab umbakki kinni esimesest pihku puutunud abinõust, mis näib talle pääsu töotavat. Kas või pääsu olematusse, kui olemine tundub talle absoluutselt võimatu...

Istusin ja mõtlesin jälle peaaegu hommikuni, jõudmata mingile otsusele.

Järgmisel päeval oli mul oma klassis kaks järjestikust tundi, läksin neisse nagu piinapingile. Püüdsin Birgitist mööda vaadata, aga sellega on nagu haige sõrmega — mida rohkem püüad teda hoida millegi vastu puutumast, seda enam ta puutub. Meie pilgud ristusid mitmel korral, nägin jahmatusega, et tema silmist kiirgas mulle vastu meeletuseni pinguldunud tundmus, mida ta peaaegu ei püüdnudki varjata. Kui ainult teised ei näeks...

Raäkida meil õnneks ei tulnud, ma vältisin seda võimalust nagu oskasin. Pärast tunde riidehoidu minnes pistsin käe justkui ohtu aimates mantlitasku. Kirja ei olnud, see täitis mind hetkeks kergendustundega, mis haihtus aga kohe — küri poleks ju enam midagi tähendanud, kõik oli selge, naost näkku välja öeldud.

Virginial oli vaba päev, sõitsin koolist otse tema juurde. Ta vaatas mind rõõmsate silmadega ja küsis pilklikuks tehtud häälel:

„Kas onu sõitis ära?“

Vaatasin talle silma ja ütlesin:

„Ma valetasin sulle eile, Virginia. Mingit onu ei olnud.“

„Ma tean seda,“ vastas ta.

„Kuidas?“

„Ma sõitsin hilja õhtul sinu maja eest mööda, jatsin auto pisut eemale seisma ja läksin teisele poole tänavat. Vaatasin su akent. Su pea oli aknast näha. Sain aru, et sa istud üksinda... Oli sul väga raske?“

Sa ei tea, kuidas ma vajasin praegu neid sinu sõnu, seda murelikkust ja südamlikkust, millega sa neid ütlesid!

„Väga.“

„Hea küll, võta lahti, jõuad rääkida. Kui tahad. Kui mitte, siis arvesta, et ma ei käi peale. On asju, mis tuleb iseeneses selgeks mõelda.“

„Seda asja ei saanud. Ma proovisin.“

Läksime tuppa, istusime diivanile ning ma jutustasin talle kõik. Esimesest kirjast. Teisest. Kolmandast. Kuni minu ja Birgiti vastamisi sattumiseni riidehoius ja Birgitilt eile tänaval saadud sedelini.

Virginia vaikis natuke aega ja ütles siis tasa:

„Ja mulle ei rääkinud sa neist kirjadest midagi...“

„Usu mind...“

„Ole vait, see pole etteheide. Ei, sa oled ikka alles

üsnä pisike poiss. Täiesti eluvõõras, issand, kui eluvõõras... Ma oleksin sulle otsekohe öelnud, et see on Birgit.»

«Kust sa oleksid seda teadnud?»

«Kust, kust... Ei, sa pole poisike, pigem tuletad sa meelde näitlejat halvast näidendist, kes käib kogu aeg silmaklappidega ringi. Kõigil, ka publikul, on ammu selge, milles asi, ainult temal ei ole, tema sumab ikka teadmatuses ja ahastab selle teadmatuse üle.»

«Jäta pilkamine, mul pole tuju.»

«Ma ei pilka rohkem... Ja nüüd tulid siis lõpuks ikka minu juurde.»

«Ma ütlesin ju: seda asja on võimatu üksinda iseendest selgeks mõelda.»

«Hea küll, püüame siis koos. Kas sa oled täna söönud?»

«Ei.»

«Seda ma arvasin. Tule, kõigepealt sööd kõhu täis.»

«Mul pole isu.»

«Siis sööd ilma isuta. Tule.»

Jargnesin talle kööki, ta tõstis mulle taldrikule tubli portsjoni bõfstrooganovi. Andsin alla ja hakkasin sööma.

«Spetsiaalselt sulle tegin,» ütles ta, aknalauale toetudes. «Kas maitseb?»

«Maitseb küll.»

«Nonoh, rohkem ei maksa luisata. Ma näen ju, et oleksin võinud sama edukalt sulle praetud saepuru serveerida. Pole viga, kõik läheb üle.»

Tuksatasin — nendest sõnadest kostis jälle endise Virginia hääl. Neelasin hetkelise tõrksuse süski alla — arsti asi, eks ta ole harjunud niimoodi rääkima.

See oli ometi eksitus, sest varsti ütles Virginia mõtlikult:

«Jah, läheb üle küll, aga kuidas? Millal? Mis tagajärjed võivad sel olla?»

Sõin sõna lausumata edasi, midagi tarka poleks ma nagunii osanud kosta.

«Kui palju raskeid sündmusi üheainsa vale pärast.»

«Mis vale?» parisin juhmilt.

«Kui Birgit oleks kohe teada saanud, et ta on sinu tutar, oleksid ju paljud asjad jäänud olemata. Kui sa oleksid saanud temaga rääkida nagu isa, ennast ta õigusega tema ellu segada. Nojah, jälle «oleks» ja «oleks». Ja nüüd tuleb see vale nagunii ilmsiks.»

«Miks ta peaks ilmsiks tulema?»

«Sa oled kohustatud selle pettuse paljastama. Birgit peab teada saama, et sa oled tema isa.»

Korraks oli seesama mõte mul labi pea välgatanud, aga olin ta kohe maha surunud: Marianne teeks mu pilbasteks. Ütlesin seda Virginiale, ta raputas energiliselt pead.

«Marianne, Marianne! Küsimus on Birgitis, mitte temas.»

«Ta ei nõustuks sellega iialgi.»

«Nõustub, küll sa näed. Ja kui ei nõustu, siis tuleb lihtsalt jätta tema ambitsioonid tähele panemata.»

«Ta kuulutab kõikjal, et ma valetan!»

«Ei kuuluta. Söö oma toit ära, lähme tuppa, istume ja kaalume kõik loogiliselt läbi.»

Kas loogikast võis praegu kasu olla? Elu on liiga tihti ebalooiline, palju otsuseid tuleb teha mitte loogika järgi, vaid tolle imeliku tunde abil, mida me nimetame südametunnistuseks.

Lõpetasin söömise, Virginia koristas laua, hakkas nõusid pesema.

«Mine tuppa, ma tulen kohe.»

Istusin paar minutit üksinda suures toas, mõtlesin pingsalt Virginia sõnadele. Kas see oleks lahendus? Täielik, kõiki asjaosalisi rahuldav lahendus?... Mis lollusi ma kokku ajan. Asjaosalisi on ju ainult üks: Birgit. Teistel tuleb lihtsalt endale selgitada, et kõik seni tahtlikult või teadmatult tehtud vead ja möödalaskmised peab omaks võtma, neid tunnistama, ja kui võimalik, siis neist edaspidiseks õpetustki võtma. Elus juhtub palju, ma ei saa kinnitada, et ma praegugi — ükskõik millise otsuse ma teen — oskan toimida nõnda, et ei peaks ennast tulevikus selle pärast kiruma. Ei maksa nõuda võimatut, inimesel puudub veel ettenägemisvõime, küllap juabki puuduma, ta võib teha ainult prognoose momendil olemasolevate andmete põhjal.

Kõikide nende ülitarkade ja mõistlike mõtete kõrval ei pääsenud ma süiski mööda kartlikust küsimusest: kuidas hakkab Birgit minusse suhtuma pärast selle vapustava uudise teadaasaamist? Ma ei osanud arvata, kõik oli võimalik, Birgit võis mind koguni vihkama hakata. Ja vastupidi. Me kontrollime küll laste õppimist ja käitumist, aga haruharva õnnestub meil tungida nii sügavale nende tundemaailma, et osata seda õigesti hinnata, et hoiduda seda kas või kogemata traumeerimast. Kas see üldse huvitabki meid tegelikult? Me oleme taesti

rahuldatud, kui meie laps on ilus, tark ja käitub igati meie poolt omaksvõetud normide kohaselt. Me hakkame tema sisemaailma vastu tõsisemat huvi tundma alles siis, kui juhtuvad nendest normidest kõrvalekaldumised, tekiavad konfliktsituatsioonid, probleemid ja raskused. Ja unustame, et ükski muutus ei toimu üleöö, meile täna jahmatust ja peavalu valmistavad teod peavad olema juba ammu lapse hinges käärinud, enda tulekut ette valmistanud. Kangelaseks ja kurjategijaks ei saada mingi taevast või põrgust pahetorgatud esimese impulsi, esimese afekti mõjul, vaid see on kauaaegse protsessi tagajärg.

Virginia tuli ja istus minu vastu tugitooli.

«Mõtled?»

«Kas sina ei mõtleks?»

«Mõtlenki.»

«Ja leiad ikka, et seda tuleb talle öelda?»

«Jah. Ma olen teda mitmel korral näinud — ma ei mõtle neid ekspertiise —, ta on ääretult impulsiivne ja rabe tüdruk. Oota, ära püüa mind katkestada, ma tean, sa tahad öelda, et siisugused armumised oma õpetajasse on alati olnud, et need lähevad alati iseenesest mööda ja parem oleks ehk suu kinni pidada, oodata. Aga kui see tema puhul ei lähe nii libedalt? Kui tema kündumus on midagi enamat?»

«Ta on alles kuueteistkümnene...» alustasin pisut ägedalt, aga Virginia peatas mind kohe:

«Targem oleks vist praegu öelda: ta on juba kuueteistkümnene. Hea küll, oletame, et sa otsustad seda tema eest edasi varjata. Ütle siis mulle kuidas sa mõtled temaga sel juhul edaspidi käituda. Väldiksid ügasugust kõnelust temaga, püüaksid olla eriti õpetajalik ja ametlik, muutuksid ehk tema suhtes koguni tõrjuvaks?»

Vaikisin.

«Ta jumaldab sind praegu. Peab sind kõige paremaks inimeseks maailmas. Aga kui ta sinus siis pettub? Katsu endale ette kujutada, mis võib temas toimuda, kui ta pettub ka sinus. Tal on juba olnud piisavalt pettumusi, ta on pettunud tolles Aivaris, pettunud isegi oma emas. Sina oled praegu ainus inimene, kelle külge ta klammerdub, kellesse ta tõesti usub. Aga kui ta tunneb, et ka see ainuke on tegelikult võõras, kellel pole temast ega tema tunnetest sooja ega külma? Et ka see inimene huvitub temast ainult sedavõrd, kuivõrd ta on tema õpetaja ja vastutab

tema kui oma kasvandiku korrektse ülalpidamise eest?... Mis siis, kui kaob usaldus sinugi vastu?»

«Ta lubas mulle, et tuleb alati minu juurde, kui tal on raske, kui ta vajab abi ja nõu.»

«Ta lubas seda oma esimese suure pettumuse silmapilgul. Siis ta ei armastanud sind veel, vajas ainult mõistvat inimest. Aga nüüd ta armastab, vähe sellest — ta tunnistab selle sulle koguni üles, karjus selle sulle näkku, nagu sa ütlesid. Mismoodi kujutleksid sa nüüd veel jutuajamist temaga? Omavahel, nelja silma all?»

Vaikisin jälle, Virginia sõnad tegid mulle valu, tekitasid ägeda vajaduse protesteerida, aga nad olid õiged, ma teadsin, et ma ei saaks enam ilalgi Birgitit enda juurde kutsuda ega temaga rääkida nii, nagu ma rääkisin tol õhtul. Birgiti tormiline, kõiki piire lõhkuv armastus seisis meie vahel, ma ei sõandanud mõeldagi sellele, et peaksin temaga kahekesi jääma.

«Ta kaotaks viimase inimese, kelle vastu ta suudaks olla täiesti avameelne, keda ta usaldaks nagu iseennast. Ta tunneks — ja nüüd juba lõplikult —, et on maailmas üksinda, ilma ühegi toeta. Milleni see võiks teda viia?»

«Ma kardan...»

«Jäta. Ära mõtle endale, ära mõtle Mariannele. Mõtle ainult Birgitile. Mõtle nagu isa tütrele, nagu sa oled kogu selle aja mõelnud. Miks sa tahad siis nüüd äkki oma toetava käe tagasi tõmmata? Kas sa arvad tõesti, et nüüd, kus ta on erikooli saatmisest päästetud ja oma käitumist muutnud, et nüüd oled sa oma ülesande täitnud ja võid loorberitel puhata, endast kõrgel arvamusel olla? Kui nii, siis ma kahetsen, mis ma sulle tol märtsiõhtul ütlesin. Siis oled sa kogu oma osavõtlikkusele vaatamata ikkagi niisamasugune hingetu ametnik nagu paljud su kolleegid. Siis oled sa parimal juhul isa kohusetäitja, aga mitte isa.»

«Mind on sellesse osasse ju vägisi sunnitud!»

«Ära otsi vabandusi. Sa tead väga hästi, et ükski kaatee pole veel midagi suurt ega pöördelist ära teinud, elu juhivad ikka ja alati täievolilised, oma kohale kinnitatud inimesed. Need, kellel puudub võimalus mis tahes vastutusest kõrvale hiilida, seda kellegi teise kaela sokutada!»

Ma nägin vist väga loodud välja, sest ta silmitses mind veidi aega ja ütles siis rahulikult:

«Anna andeks, ma ütlesin sulle ränki sõnu. Aga ka mina armastan sind. Ka mina ei taha kaotada usal-

dust sinu vastu, minulegi oled sa ainus inimene, kellest ma hoian kinni nii hästi või halvasti kui oskan. Pea ainult meeles, et mina olen täiskasvanud naine, varsti kolmekümne viie aastane, minu armastus ei kohusta sind millegiski, mida sa ise ei taha. Tema armastus kohustab, temale ei tohi sa liiga teha. Ka tahtmatult mitte.»

«Aga kui see ülestunnistus just mõjubki talle katastroofiliselt?»

«Ei mõju... Muidugi, kui sa arvad, et ta kargab pärast teadasaamist jalamaid sulle tuhinal kaela, siis eksid. Ta võib esialgu saada päris ränga vapustuse, aga tähtsam on see, mis jääb järele — usaldus sinu vastu, teadmine, et see ainus inimene, kellele ta on suunanud kogu oma pettunud ja muserdatud hinge helluse — see inimene ei ole teda petnud. Ta mõistab, et see maailm jääb talle alles, ehkki hoopis teises kvaliteedis. Usu mind, sellel on talle praegu väga suur, lausa otsustav tähtsus.»

«Sa oled väga tark, Virginia...»

«Kui sa mõtled, et ma räägin sulle seda kui psühhiaater või psühholoog, siis eksid. Ma räägin kui naine, kes armastab ja tahab veel kunagi emaks saada... Aga mis siis, kui Marianne purskab selle tõe talle ise kunagi välja? Vihahoos või jumal teab miks. Ja sellegi, et sa teadsid seda kogu aeg? Mida arvab Birgit sinust siis?»

«Aga kuidas sa kujutled minu kõnelust Birgitiga? Et kutsun ta enda juurde ja ütlen: võta teadmiseks, et ma olen sinu isa?»

Endale aru andmata tarvitasin sedasama sõnastust, mida oli aasta tagasi kasutanud Birgit, kui ta ütles emale: võta teadmiseks, et ma pole enam tütarlaps.

«Sinu peale peaks õieti vihahtama, aga olgu, ma näen, et sa hakkad juba millestki aru saama. Mõtle ise, ega sa poisike ole.»

«Marianne...»

«Marianne jäta mängust välja, see on sinu ja Birgiti vaheline probleem.»

«Ma tahan, et Marianne teaks. Veel parem, kui ta oleks selle kõneluse juures.»

«Mida sa siis ootad? Võib-olla soovid, et mina räägiksin Mariannega, valmistaksin teda ette?»

«See oleks ehk tõesti parem... Kuigi...»

«Kuigi ta saab siis teada, et sa oled mulle kõik ära raakinud, jah?»

Vaikisin.

«Teie, mehed, olete pehmelt öelda veidrad. Kui on vaja kuulirahe all kedagi päästma joosta või karuga rinutsi kokku minna, siis te ei karda, tormate pea ees hädaohtu. Aga kui te peate midagi sisuliselt hoopis vahem ohtlikku omaks võtma või üles tunnistama, siis varisete ja pabistate, puuate ennast ikka ja jälle valega paasti, kas või seekord, kas või mõneks ajaks.»

«Ma ei karda midagi.»

«Oh ei, kus sa sellega. Sa tahad ainult, et sinu aule ei satuks ühtki plekki. Kulla mees, kui sa kord juba murdsid oma lubadust, siis julge seda ka tunnistada. Ja mis väärtus siisugusel sõnal ongi — see vaikimislubadus oli sult ju välja pressitud. Peale selle ei öelnudki ju sina mulle Birgiti nime, ma ise arvasin ära.»

Virginia oli kõik läbi mõeldud, ma ei saanud millelegi vastu vaielda. Kui palju keerulisem olnuks mu olukord, kui mul poleks olnud Virginiat. Kellega oleksin ma oma keerdsõlmi harutanud? Lõplik otsus tuleb loomulikult teha igaühel endal, aga tee selleni on üksinda läbikäimiseks tihti liiga pikk, liiga käänuline, eksimisvõimalusi liiga palju. Isegi omaenda mõtteid on vahel vaja kõvasti väljaöelduna kuulda, et märgata nende õigsust või ekslikkust — rääkimata siis oponendi tarvilikkusest.

See oli Virginia, kes andis mulle mõtte Sindis ja Kaangveres ara käia.

See oli tema, kes ütles, et ma pean Birgitiga tõsiselt rääkima.

Ja nüüd oli jälle tema see, kes mind veenis, et Birgiti ja minu vahel tuleb maksma panna täielik selgus.

Otseselt endastmõistetavalt oli ta peaaegu kogu selle kooliaasta jooksul mind aidanud, suunanud, toetanud. Kuidas ma võisin teda algul pidada brutalsevõitu ning külmaks naisarstiks, kes näeb igas olukorras ainult asja praktilist külge?

Vastust polnud tarvis otsida: ta oligi ju nõnda käitunud. Oli käitunud selliselt kuni viimase ajani, kuni kümenda märtsini, mil ta mind äkki üllatas oma ehtsa rõõmuga Birgiti koolijäämise puhul ja pärast rääkis mulle oma lapseigatsusest ja armastusest. Kas oli ka tema end algul ümbritsenud müüriga kaitseks võimalike pettumuste, võimalike eksituste vastu? Kas olid ka temal selgustaga kogemused, mis olid teinud ta umbuskliku ja ettevaatlikuks?

Tundsin järsku, et temaga abiellumise mõte, mind esialgu imelikult valvsaks ja kõhklevaks hakkas selget kuju võtma. Mu kõrvus kõlasid minu esimese külaskäigu ajal: üksikuks ära küll jääda, üksiku mehe elu on üks vaevaorg...

Kui ema saanuks nüüd minu mõtteid lugeda, siis ta vist rahuks, et tema jutt polnud tuulde raagitud, ta eksiks ikkagi. Mul polnud hirmu üksiku «vaevaoru»-sarnase elu ees. Ma ei vajanud mitte kedagi, et sellest «vaevaorust» pääseda, vaid vajasin ainult giniat.

«Kõhkled ikka veel?»

«Ei. Annan alla.»

«Sinu allaandmist pole kellelgi tarvis, kõlge vana minul. Sa pead ise selgusele jõudma.»

«Jõudsin juba... Räägi siis... Mariannega.»

Ta vaatas mind uurivalt.

«Sa pead seda siis ikka vajalikuks?»

«... Jah.»

«Hea küll. Ma räägin.»

Tundsin millegipärast tarvet oma soovi põhjendada.

«Te olete ikkagi kaks naist omavahel, peale selle kolmas ta sinu igal juhul ära, ei pane jooksu... Sa oled psühholoog, tead, kuidas inimest mõjutada...»

«Olgu, olgu, ära hakka mulle loengut pidama. Ma arvates peaksid seda kõike tegema just sina ise, aga see on sulle nii raske... Hästi, ma räägin temaga.»

«Ja informeer mind kohe, kui...»

«Ära pabista.»

14.

Järgnevad päevad elasid pidevas ootuses, mida see kõik kannatamatuseks, mida rohkem aega möödus, seda et midagi oleks juhtunud. Helistasin iga päev Virginiale, teadsin, et niisugune takkasundimine on rumal ja isegi aga helistasin ikka. Mariannel polevat praegu aega, et olevat mingi suurema konverentsi ettevalmistamine. Vihastasin, samas tundsin selle mõttetust. Marianne

teadnud ju, milleks Virginia tahtis temaga kokku saada, tema arust oli nüüd kõik korras, kõik ohtlikud küsimused lahendatud.

Birgitilt hakkasid jälle kirjad tulema. Nüüd saatis ta need postiga, ümbrikule oli tema käekirjaga kirjutatud minu nimi ja aadress, ka kirjad ise olid kasitsi kirjutatud. See tegi nad veelgi intiimsemaks, nägin tähtede ebakorraparasuses ja närvilisuses selgesti seda pinget, mille all ta oli need kirjutanud. Lugesin neid oma toa üksinduses mitu korda, ta kirjeldas üksikasjalikult kõike, millega tegeles, millest mõtles, mida plaanitses. Need oli jäägilt ausad kirjad, ta justkui puudis mind kirglikult meenuda, et ei varja minu eest midagi, ei salga, ei valeta üheski sõna.

Ta rääkis koguni oma minevikustki — kui imelik, et temataolisel kuueteistkümnenda-aastaselt tütarlapsel oli juba minevik, millest pidi nii tõsiselt ja ennast säästmata kirjutama! Ta tundis nähtavasti põletavat vajadust mulle kõik ära pihtida, seda oli talle ilmselt tarvis nagu omaaegselt puhastustuld. Sageli lõpetas ta alandliku, kuid ohustava lausega: «Teil on õigus mind pärast seda kõike põlata, aga ma palun, ärge põlake!»

Need kirjad sisendasid mulle hirmu eelseisva vahetunde selgitamise ees, palusin mõttes, et kõik laheneks ometi rutem, et Birgit ei peaks enam kirjutama.

Ja ometi möödus üle nädala, Marianne ei leidnud ikka veel aega Virginiat külastada. Nagu ma võisin Birgiti kirjadest välja lugeda, veetis ema nüüd üsna tihti õhtud laskil väljas, tolle juures, nagu Birgit seda mulle andmatut meest põlglikult nimetas. Ma oleksin väga lihtnud Birgitiga rääkida, teda ema vastu leplikumale häälestada, seekord polnud Marianne ju tõesti ülluski süüdi, ka tema vajas kedagi. Ema jäib ju ikkagi üksiks, temast ei saa lahti ütelda nagu vastumeelseks muutunud sõbrast või tuttavast. Või... isast...

Aga ma ei suutnud seda kõnelust Mariannest ette võtta, otsisin Birgitiga kahekesi jääda. Kitsikusse astunud mõistus mõtleb välja suurepäraseid vabandusi, et oma hirmu või pigem julgusepuudust (see pole siiski päriselt sama!) mingil moel õigustada. Nii kuisin minagi endalt, kas seda kõnelust oleks ikka vaja, kas mina tohin üldse neid küsimusi puudutada. Birgit kõneles kirjades oma emast üksikasju, mida peale tema enda poleks tohtinud keegi teada. Kas ta andestab endale pärast, et pihtis seda

kõike minule? Ja kas ta andestab hiljem mulle, kas
lugesin neid pihtimusi? Eriti siis, kui ta juba teinud
olen ta isa?

Nii ei otsinudki ma temaga ühendust.

Veel paar päeva läks mööda ja siis sain äkki Birgit
kirja, mis põrutas minus kõik segi. See oli tavatult lühike
ja tavatult visklevate tähtedega kirjutatud, pigem grammi-
kui-kirjastiilis:

«Nüüd ma tean, miks Te ei tee minust välja, ei
minuga raakida. Te käite doktor Saringu juures, ja
armastate teda. Ka Teie pole aus! (See «Teie» oli kolme
kõrdse joonega alla kriipsutatud.) Miks Te mulle
ei öelnud? Ka teie (seekord oli isegi suur esitähht unustatud)
teete kõike salaja, varjate, valetate. See näib
kõlba Teile! Ta ei armasta Teid! Võib-olla ei armasta
Teiegi teda, Teil on lihtsalt vaja lõbutseda! Te olete
mu ema. Te olete hullem kui tema! Ma ei luba
temale! Ma ei anna Teid ära! Kui Te ei lõpetate seda vale-
korda, siis... Ma ei tea, mida ma siis teen».

Kõik. Alkirja polnud.

Hoidsin väikest nelinurkset paberilehte käes ja vaht-
sin seda nagu meeletu. See oli arutu, kõikepurustava
afektiga kirjutatud kiri.

Ja järsku mõistsin, et enam ei või silmapilkugi vana-
tada. Ma lähen sinna.

Tõmbasin kiiruga pintsaku selga, avasin korterit
Viimasel hetkel meenus mulle lauale jäänud kiri, klau-
tasin tagasi ja peitsin selle laekasse, just nagu võin-
keegi minu äraolekul siia sisse pääseda ja kirja näha.

Välisust enda taga kinni lüües heitsin automaatselt
pilgu kellale, see näitas pool seitse. Ta peab kodu
olema.

Tee Gagarini tänavale polnud pikk, mäletasin
veel oma esimesest ja seni ainsast külaskäigust sisse.
Korter sada üksteist. Sõitsin liftiga üles, väljusin
helistasin otsekohe uksekella. Ma ei teadnud üldse, mis
ma pean ütlema, ei mõelnud sellelegi, kas Marianne on
kodus või mitte, ma lihtsalt pidin, enne kõike Birgit
nägema. Miks ta ei tule juba avama? Helistasin ühe
ega jõudnud veel sõrme kellanupult eemaldada, kui
avanes ja Birgit seisis mu ees. Ta silmad suurene-
neisse ilmus iseäralik kiirgus.

«Te tulite meile?» kogeles ta jahmunult.

Ma ei vastanud, astusin sisse, ta taganes paar sammu,
panin ukse enda järel ise kinni. Birgit seisis ikka veel
keset esikut, tee tupp oli suletud.

«Kas me ei läheks...»

Mu sõnad katkesid, ta sööstis äkki mu juurde, haaras
kättega mu kaelast ja surus näo vastu mu õlga. Seisin
liikumatu, olin ehmunud ja peatu, ei osanud midagi
teha. Lõpuks hakkas mõistus tööle, panin käed talle õlga-
dele ja lükkasin ta tasa endast kaugemale. Nüüd taipasin
ka küsida:

«Kas ema on kodus?»

Tema nägu moondus korraka, põskedele tekkisid laigud.

«Kas te tulite tema juurde?»

«Ei. Ma tulin sinu juurde, Birgit.»

Ta taksatas, tahtis uuesti mu embusse söösta, aga ma
hoidsin teda kindlalt paigal.

«Kas sa ei kutsugi mind edasi?»

Nüüd taganes ta ise ja ta nägu omandas endise ilme.
Tõtates ja sõnu segi ajades ütles ta:

«Palun... Te muidugi... Ei, ema ei ole kodus...
Tulge, me oleme kahekesi. Tulge...»

Läksime elutuppa, vaatasin lauda, mille taga me olime
tema sünnipäeva pidanud, otsisin sobivat kohta, kuhu
istuda. Birgit hüüatas ägedalt:

«Ei, ei! Tulge minu tuppa!»

Ta laks pooljoostes ees, järgnesin talle.

Tema tuba oli väike ja väga maitsekalt sisustatud,
nagin siin selgesti Marianne kätt. Kõigele oli püütud
anda moodsat, elegantset joont. Akna all seisis kirjutus-
laud, ilmselt eritellimuse peale tehtud, mugav kaetuge-
dega tool. Laua kõrvale oli leitud koht kolmeosalisele
sektsoonkapile. Teises seinas oli välismaise päritoluga
kušett, selle ees madal nelinurkne lauake, kahel pool
laua nägusad kollases toonis tumbad. Nurgas panin
lahele väikest televiisorit «Šilelis», selle kõrval stereo-
magnetofoni. Marianne polnud sisustusega kokku hoid-
nud, noblesse oblige.

«Oh, istuge...» Ta tahtis mind kušetile istuma panna,
ma keerasin suure kirjutuslauatooli ümber ja istu-
sin sellele.

Sina ise istu sinna.»

Ta ei vaielnud vastu, laskus kuidagi ettevaatlikult
kušetile, nagu peaks ta sealt iga hetk uuesti üles kargama.

Ma ei hakanud viivitama ega sobivaid sõnu otsustada, ütlesin:

«Ma sain sinult täna ühe kirja.»

Ta tõmbas end imelikult kõssi, nagu valmistuks huultega vastu võtma.

«Kas see oli... väga inetu kiri?»

«Mitte seda. See oli...»

Ta lõi kas vahele:

«Ma oleksin ei tea mis andnud, kui oleksin saanud selle kirja tagasi võtta! Andke mulle andeks, ma ei teadnud, mis ma... kuidas ma...» Ta takerdus.

«Jata see, Birgit. Ma pean sulle midagi tunnistama.»

«Oh, kui te ei taha...» katsus ta jälle mind seada.

«Ole vait, Birgit,» keelasin teda nüüd resoluutselt. Ma pean sulle midagi ütlema. Ma olen sinu isa.»

Need sõnad ei jõudnud korrapealt tema teadvusse, ta ei taibanud nende sisu. Siis plahvatas ta peas järsku teadvuse pis, teine mõte, ta hakkas nagu kergendatult naerma ja ütles siis kogu noore inimese sugestiivsusega:

«See ei tähenda midagi, õpetaja, ma tean, et te olete kolmkümmend üheksa aastat vana, aga see ei tähenda midagi, uskuge mind, mitte midagi!»

«Ei, Birgit, ma ei mõelnud seda. Ma olen päriselt sinu isa.»

Ta pilk hakkas värelema.

«Mida te räägite? Minu isa on Andrus Rahi, ta on meid lahku ja elab Tallinnas!»

«Ei, Birgit. Sinu isa olen mina.»

«See pole võimalik! Te olete hull, õpetaja!»

«Ei ole, Birgit. Istu ja kuula.»

Rääkisin endale ja Mariannele armu heitmata kõik selle, et sain oma isadusest teada alles sügisel ja Marianne keelas mul peaaegu surma ähvardusel sellest Birgitile kõnelda.

Ta kuulas seekord vahele segamata ja tema naolt nägigi lugeda, millised kaleidoskoopilised ümberpaigutused, õpetamini ümberpaiskumised ta hinges ja peas toimusid.

«Nüüd sa tead, miks ma ei saa sinu armastust vastu võtta. Ma armastan sind väga, aga see on midagi muud.»

Ta vaatas mulle pärapäi silmadega otsa.

«Teie... olete... minu... isa...»

Birgit istus veel mõne hetke nagu tardunult, siis tõus püsti ja läks teise tuppa, aeglaselt, midagi rohkem lausumata.

Istusin tema toolil ega liigutanud ennast.

Mida teha? Tõusta, talle järele minna?

Ei. Ta tuleb ise tagasi.

Nüüd on see siis tehtud. Kümne minutiga kadus minu elust viimane kõigi uurijate eest kiivalt varjatud valge lünk.

Ja nagu alati pärast mingi väga hirmutava Rubico ootamist tundsin korraga, kui lihtne see oli olnud. Kõik oli oma kohale asunud, ma olin lahkunud võõralt kaldalt, kuhu ma ei kuulunud, olin keelde ja ohtusid trotsides astunud sellele rannale, kus ma pidin olema.

Mu peas tuikas veel ainult üks küsimus: kuidas võtab Birgit selle omaks? Ta läks mu juurest ära, teise tuppa. See ei tähendanud midagi — või tähendas kõike. Ma sain aru, et ta vajab viivuks üksindust, aega enda kogumiseks, me ei elanud Dickensi aegadel, kus ootamatult leitud kalle või emale rõõmukarjatusega kaela hüpati ja lüheskoos ohtralt õnnepisaraid valati. Meie aeg on teistmoodi, meie peame kõik enne läbi mitme tunnete ja mõistuse filtri laskma, impulsiivne ja silmapilkne ümberlülitumine ei ole meile omane.

Mida ta praegu tunneb? Mõttetu küsimus.

Võiks ta nii kauaks jääb?

Birgit tuli tagasi mõne minuti pärast. Ta jäi uksele seisma, vaatas mulle täiskasvanu tõsiduse ja teravusega otsa.

Ma usun teid. Te ei mõelnud seda välja.»

Kas sa ei võiks mulle sina öelda?»

Ma ei tea, see on nii imelik, õpetaja...»

Nüüd plahvatas ka minus miski, kõik tagasihoitud tunded, vaoshoitud pinged. Ma kargasin toolilt üles ja lausa karjatasin:

«Ma ei ole õpetaja, ma olen su isa, Birgit!»

Ta võpatas minu valju hääle peale, aga ei astunud tagasi. Ja ütles siis midagi, millele ma polnud üldse osanud mõelda:

«Mis ma nüüd isale... Andrus Rahile ütlen, kui ta mind jälle vaatama tuleb...»

Vaikisin, kobasin oma äkitselt tühjaks jäänud peas, ütlesin siis:

Tõtt, Birgit.»

Ta ei olnud mu vastu üldse halb, pole kunagi olnud...»

«Seda enam, Birgit. Ei tohi valetada inimestele, kes on sinu vastu head.»

«See on talle kindlasti väga valus...»

«Pole parata.»

«Ma tean... Teil pole kunagi olnud niisugust isa, et teil on korraga kaks isa...»

Birgit teietas mind ikka veel.

«Kas ta läks ammu ära?»

«Kaheksa aastat tagasi.»

Tõsi, Marianne oli ju Birgiti sünnipäeval mulle öelnud, et tuli siia linna kaheksa aasta eest.

«Tead sa, miks ta ära läks?»

«Ma ei taha sellest rääkida.»

«Sils ära räägi.»

«Aga ta on mind kogu aeg vaatamas käinud, ta on mind ikka meeles pidanud, oma tütreks pidanud...»

«Sa oledki ju seda olnud, vähemalt need esimesed kaheksa aastat.»

«Jah... See on nii imelik...»

Järsku läks ta näost punaseks ja hüüatas:

«Issand, missuguseid kirju ma sulle kirjutasin! See on... see on...» Ta pööras näo kõrvale.

«Need kirjad on mul alles, ma annan nad sulle tagasi sa võid nad ära põletada.»

«Ei... Las nad olla.» Ta vaatas uuesti minu poole ja ütles nüüd ootamatu rahuga: «Kui ma edaspidi... tahan jälle mingit lollust teha... sa saad aru, mis ma mõtlen... siis võid neid kirju mulle näidata.»

Ta oli nüüd sinale üle läinud, see tuli üsna loomuliku välja. Polnudki midagi imestada — oma mõtetes oli ta mulle ju juba paar kuud ainult sina öelnud...

Birgiti peas oli kõik nähtavasti ikka veel päris sega, ta hüppas ühelt teemalt järsku teisele nagu laps, kes hulgalelude vahele panduna kahmab kord ühest, kord teisest kinni:

«Kas ma tulen nüüd sinu juurde elama?»

«Sellest... räägime hiljem.»

«Sa ei taha?»

Pugesin bürokraatlike faktide taha, need toimivad praegu kindlasti kõige veenvamalt:

«Ma pean su enne adopteerima, tütarlast ei lubata võõra mehega ühes korteris elada.»

«Sa pole ju võõras!»

«Seaduse ees küll.»

Ma ei tea, kuivõrd mu sõnade sisu temani jõudis, sest ta esitas endale kohe uue küsimuse:

«Kuidas ma seda emale ütlen...?»

«Teeme seda koos. Ma ei lähe enne ära, kui ta koju tuleb.»

Ta vaatas mind jälle tükk aega pealaest jalatallani ja lausus siis endamisi:

«Isa...»

Vaikisime koos hulk aega.

«Kas sa kohvi tahad?» küsis ta äkki.

«Jah, tahan küll.»

«Ma toon kohe.»

Ta kadus köögi poole, kuulsin, kuidas ta kannu ja tassidega kolistas, see oli hea, talle oligi praegu tarvis mingit lihtsat füüsilist tegevust. Varsti ilmus ta tagasi, pani termose lauale, laotas linikud minu ja enda ette, seadis tassid nendele, pööras lusikavarred hoolikalt paremale.

«Mul on kooki ka, kas sa seda sööd?»

«Söön küll.»

Ta tõi ka koogid, kallas kohvi tassidesse, istus jälle mu vastu kušetile.

«Koolis kukuvad kõik pikali, kui kuulevad, et sa oled minu isa,» ütles ta äkki päris lapselikult.

Ma ei vastanud, ei tahtnud hakata praegu selgitama, et see kõik polegi nii lihtne, et ei saa homme kooli minna ja ilma pikemata kuulutada: teate, õpetaja Kruuda on minu isa! Kõik oli esialgu selge ainult meie vahel, selle selgestegemine teistele oli keeruline ja õrn protseduur, mille üle tuli veel mõelda. Aga see ei mahtunud enam tänasesse päeva, tänane oli juba ääreni täis.

Heitsin pilgu äratuskellale kirjutuslaual, aeg oli jõudnud juba poole üheksani. Ma ootasin Mariannet, ma ei tahtnud ega saanudki siit enne tema tulekut lahkuda.

Kus ta on? Tolle juures? Olgu, see pole tähtis. Peansi et ta tuleks kiiremini.

Marianne saabus kell üheksa. Ta avas korteriukse ja hüüdis valjusti: «Birgit, kas sa oled kodus?» ja vakatas siis, ilmselt märkas ta varnas mu kilejopet ja taipas, et Birgitil on külaline. Vaikus kestis mõnda aega, siis tulid ta kiired sammud otse Birgiti toa poole, mille ukse Birgit oli kokku lükanud. Marianne tõmbas ukse pärani ja vaatas mulle jahmunud silmadega otsa.

«Teie siin?»

Kui sa otsisid Birgitit tol märtsiõhtul, sinatasid sa mind telefonis, ja Birgit kuulis seda pealt.

«Kas on midagi juhtunud?»

Birgit tõstis pea ja vaatas emale otsa.

«Ma tean kõik, ema.»

«Mis «kõik»? Mis see tähendab?»

«Kõik, ema. Isa rääkis mulle kõik ära.»

See sõna lõi Mariannel jalad alt. Ta ei suutnud oma nägu valitseda, sealt paistis ta ehmatus selgesti välja. Sellest hoolimata tegi ta ootamatult nõrgal häälel katsed

«Birgit, ta...»

«Isa ei valetanud, ema.»

Nüüd värvus Marianne nägu tumedamaks, ta unustas ennast täiesti ja lausa sisistas mulle:

«Kuidas sa julgesid...!»

«See on pikk jutt, Marianne,» vastasin lühidalt. «Ja ma ei tea, kas ma hakkangi sulle kõike rääkima. Katsu esialgu võtta teadmiseks, et see oli vajalik. Väga vajalik.»

«Sa lubasid...»

«Ema, see oli vajalik,» katkestas Birgit teda. «Ma loo seletan sulle pärast kõik ära.»

Marianne ei suutnudki end koguda, ta seisis uksel oma kerges kevadmantlis, käekott käes, ei astunud edasi ega tagasi. Mul hakkas temast omamoodi kahjugi, ütlesin:

«Võta riidest lahti, tule meie juurde. Kui Birgit ise ei taha seda saladuses pidada, siis räägime kõik klaariks.»

See oli pikk ja mõneti ebameeldiv jutuaajamine, aga me tegime selle läbi. Mul oli raske, ma teadsin Mariannest nii palju halba, aga ma ei tahtnud, et minu ilmsikstulek võõrutaks tütre temast täielikult ära. Ohjeldasin ennast, püüdsin igapidi leplikku meeleolu saavutada. See õnnestuski viimaks kuidagimoodi, Marianne taltus, hakkas mõistma, et see, mis toimus, on pöördumatu ja nüüd tuleb edasi elada täies selguses.

Siis aga meenus ka Mariannele Andrus Rahi. Ta võpatas, kuuldes, kuidas Birgit nimetas mind jälle isaks, ja raius:

«Sinu isa on Andrus Rahi! See mees siin pole sinu kasvatamisest päevagi osa võtnud, Andrus oli see, kelle hoole all sa üles kasvasid!»

Ma ei suutnud ennast enam tagasi hoida, ütlesin võimalikult rahulikult, kuid kindlal toonil:

«Sina valetasid talle, Marianne. Ja minule. Oma valet tuleb sul endal ära klaarida, mind ära sellesse sega. Minul

ei ole Rahi vastu midagi, ta ongi ju tegelik isa olnud — tänini. Kui ta poleks sinu juurest ära läinud, oleksid ehk nii mõnedki raskused tulemata jäänud.»

Teadsin, et teen nende sõnadega ehk ka Birgitile haiget, ässitan teda siiski ema vastu üles, aga Birgit lahendas selle küsimuse ise: kui Marianne minu sõnade peale kähvatas: «Ta ei läinud ära, ma viskasin ta välja!», ütles Birgit häält tõstmata kolm sõna:

«Ära valeta, ema.»

Ühesõnaga, see oli pikk ja väsitav õhtu, hingasin kergendatult, kui mingi rahu oli lõpuks jalule seatud. Kell lähenes üheteistkümnene, tõusin ja ütlesin:

«Paljud asjad vajavad meil sinuga veel kokkuleppimist, aga seda teeme natuke hiljem. Ma jätan teid nüüd kahekesi, püüdke teineteisest ausalt ja inimlikult aru saada.»

See lause oleks nagu ka Birgiti kohta käinud, aga ma nägin ta näost, et ta mõistis mind õigesti.

Astusin tänavale ja hingasin sügavalt värsket kevadist õhku — Birgiti toa olime Mariannega kahekesi selle jutuaajamise kestel armutult täis suitsetanud.

Kuhu ma nüüd lähen, seda teadsin selgesti.

Virginia avas ukse pisut hämmeldunud näoga — ma olin alati ette helistanud, pealegi tulim harva nii hilja.

«Sina? Tule sisse, viska jope varna.»

Jäin jopet maha võtmata esikusse seisma, vaatasin talle otsa.

«Kas sa tead, kust ma praegu tulen?»

Ta silmitses mind viivu ja vastas:

«Tean. Niisuguse näoga sa mujalt ei tuleks.»

Võtsin jope ära, läksime tuppa, istusin oma juba harjunud tugitooli, Virginia laskus poolseljakile kiiktoolile, mida ta väga armastas.

«Noh, räägi siis, ma näen, et sa prahvatad varsti õmb-lustest lahti.»

Jutustasin talle kõik, ta kuulas sõnagi lausumata.

«Kui hea, et sa ei jõudnud veel Mariannega rääkida,» ütlesin lõpetuseks kogu südamest. «See oli minu asi, mina ise pidin selle lõpule viima. Sinu jutt oleks võinud isegi halba teha, minust oleks ehk Birgitile väär mulje jäänud.»

Virginia nõjatuse nüüd ettepoole ja vaatas mind ime-likult — veidi pilklikult, aga ometi väga soojalt.

«Hästi, ma tunnistan sulle siis üles, et mul polnud kavatsustki Mariannega rääkida.»

«Aga sa helistasid ju talle ja...?»

«Bluff. Mariannel polnud mingeid konverentsiettevalmistusi, vähemalt ei tea mina sellest midagi. Ma ei helistanud talle üldse.»

«Aga sa...» alustasin jälle ning ta katkestas mind uuesti:

«Jah, ma lubasin sulle, et teen seda. Mis mul muud üle jäi. Sa, vaeseke, pabistasid ju nagu koolipoiss, ma pidin su kuidagi maha rahustama. Aga ma ei mõelnudki helistada. Ma tahtsin näha, kas ma pean tõesti ka sinu pettuma, kas ka sina pole see, kelleks ma olen sind selle poole aasta jooksul harjunud pidama. Ma uskusin sinu, Tehvan. Ma uskusin päris kindlasti, et sa lähed ise. Advokaatide kaudu asjaajamine ei ole sinu moodi.»

«Kui poleks olnud seda Birgiti viimast kirja...»

«Sa oleksid siiski läinud. Tont võtku, tee mulle seda heameelt ja ütle, et oleksid! Sa polnud tol momendil ilmsellegi kirjata võib-olla veel küps minema, aga sa oleksid läinud, eks ju, Tehvan?»

Mõtlesin hetke, siis vastasin kindlalt:

«Oleksin küll.»

«Noh, näed siis! Ma teadsin, et ma ei pea sinus pettuma.»

See tuletas mulle meelde, et ta oli algul öelnud: ka sinus: «...kas ka sina pole see...»

«Kelles sa oled siis jõudnud nii raskelt pettuda?» küsisin.

«Kelles? Oma esimeses tõsises armastuses muidugi. See on pikk lugu, ma ei hakka seda sulle praegu rääkima, võib-olla ei räägi ka edaspidi, sellel pole enam tähtsust. Aga see tegigi mu niisuguseks karuseks ja brutaalseks. Ma ei tahtnud enam võimaliku hädaohu ees kaitsetu olla.»

Vaatasin teda tükk aega, nii nagu ta seal istus, käed rinnal vaheliti ja selg kiiktooli kõrge seljataguse vastu toetatud. Ja ütlesin nüüd juba kindla ning rahuliku häälega:

«Sinust saab kindlasti väga hea ema meie lastele, Virginia.»

Ta ei vastanud sõnagi, sulges silmad.

Istusin oma tugitoolis ja mõtlesin.

Kõik oleks nagu korras.

Ma sain oma tütre tagasi.

Ma saan Virginia.

Kõik mured ja ohud oleksid nagu ühekorraga likvideeritud.

Aga kas ikka on?

Mu mõtted hüppasid äkki tagasi Sindi ja Kaagvere erikoolile, nende kasvandikele, toimikutele, mida ma olin seal lugenud.

Kui palju on maailmas häid, suurepäraseid emasid. Neid on tohtu hulk, absoluutne enamus.

Ja ometi on hirmutavalt palju ka teistsuguseid emasid. Niisuguseid nagu need, kellega mul on selle viimase kooliaasta jooksul tulnud endal tegemist teha või kellest ma lugesin nondest toimikutest.

Kust nad tulevad?

Kes neid kasvatab?

Ka meie koolis on paarsada väikest ja suuremat tüdrukut, ka nemad saavad kord päris suureks, ka neist saavad emad. Kas me oskame neid kasvatada nii, et meil ei tuleks kunagi hiljem poole ööni üleval istuda ja mõelda: ka see tüdruk oli kord minu õpilane...

Kas me oskame?

Kas me tahame?

Jõelähtmes 1986—1987

Kaugver, R.

K 20, «Kas ema südant tunned sa?» — Tln.: Eesti Raamat, 1988. — 256 lk.
ISBN 5-450-00206-8

Romaan käsitleb vanemate ja laste suhteid. Kust algab allakäigu trepp, millele on astunud teose üks peategelasi 16-aastane Birgit ja tema semud? Kust tulevad Sindi ja Kaagvere erikooli kasvandikud? Paljude võimalike vastuste hulgas on autori tähelepanu keskmes vanemate egoism oma mitmekesistes, paiguti vastandlikel avaldumisvormides.

K 4702700200-324
901(15)-88 TL-4-11-88

84.3E

Литературно-художественное издание

Раймонд Каугвер

СЕРДЦЕ МАТЕРИ

Роман

На эстонском языке. Художник-оформитель К. Тормис. Таллин, 1988.

«Eesti raamat»

Toimetaja M. Kangur. Kunstiline toimetaja M. Raid. Tehniline toimetaja M. Tamme. Korrektorid U. Riisbek ja V. Pihel. IB № 6999. Laduda antud 16. 02. 88. Trükkida antud 13. 06. 88. MB-00977. Formaati 84x109/32. Trükipaber nr. 2. Kirj: žurnalnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 8,0. Tüna trükipoognaid 13,44. Tingvärvitõmmiseid 13,64. Arvestuspoognaid 14,01. Trükiarv 115 000. Tellimus nr. 291. Hind rubl. 1,50. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Punane Täht», 200001 Tallinn. Pikk tn. 58.